

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Sinan ÖZİŞ

YAŞAR KEMAL'İN DAĞIN ÖTE YÜZÜ VE KİMSECİK ADLI
ÜÇLEMELERİNDE DOĞA
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Doç. Dr. Ali ALGÜL

AĞRI-2022

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
YAŞAR KEMAL’İN DAĞIN ÖTE YÜZÜ VE KİMSECİK
ÜÇLEMELERİNDE DOĞA
Öğrencinin Adı: Sinan ÖZİŞ
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ali ALGÜL
2022, 247 sayfa

Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden aynı zamanda Cumhuriyet Dönemi’nin sosyal gerçekçi romancılarının öncü isimlerinden olan Yaşar Kemal’in *Dağın Öte Yüzü* ve *Kimsecik* üçlemelerinde yer alan *Ortadirek*, *Yer Demir Gök Bakır*, *Ölmez Otu*, *Yağmurcuk Kuşu*, *Kale Kapısı* ve *Kanın Sesi* olmak üzere toplam altı romanda doğanın ele alınışı açıklanmaya çalışılmıştır.

Bir romancı ve ozan olarak Yaşar Kemal, Türk edebiyatında olduğu kadar dünya edebiyatında da önemli bir yer edinmiştir. Doğaya olan tutkusu onu gözlemci bir yapıya dönüştürmüş, araştırmacı kimliğiyle de çalışmalarını sürdürmüştür. Doğanın içinden gelen biri olarak doğayı eserlerine yansıtmış ve başarılı bir şekilde açıklamıştır. Toplumsal gerçekçiliğin vermiş olduğu hissiyat ile küçük kesimin sesi olmuş ve onların doğa içindeki mücadelelerine yer vermiştir.

Bu tezle, Yaşar Kemal’in altı romanından hareketle onun doğaya verdiği önemi ve doğa temasını kullanım biçimini ortaya koymak amaçlanmıştır. Romanlarındaki doğa yorumlanırken doğanın onun için ne anlam ifade ettiği ve nasıl bir işleve sahip olduğu düşüncesi hâkim olmuştur. Yazarın yaşadığı coğrafyanın eserlerine yansımalarının etkileri de tezin amaçlarından biridir. Doğayı eserlerinde başkışı yapan yazar, sadece Anadolu insanını değil doğasını da ele alarak anlatmıştır. Doğa ve halk ilişkisini yazınsal dünyasında kaynaştırarak okurlarına sunmuştur.

Anahtar sözcükler: Yaşar Kemal, Edebiyat, Roman, Doğa.

ABSTRACT
MASTER'S HTESIS
YAŞAR KEMAL'S THE OTHER SIDE OF THE MOUNTAIN AND NOBODY
NATURE IN TRILOGIES

Öğrencinin Adı: Sinan ÖZİŞ

Thesis Advisor: Associate Professor. Ali ALGÜL

2022, 247 pages

A total of six, namely Ortadirek, Yer Demir Gök Bakır, Ölmez Grass, Yağmurcuk Kuşu, Kale Kapısı and Blood's Voice, which are included in Yaşar Kemal's trilogy, The Other Side of the Mountain and Nobody, one of the prominent representatives of Turkish literature and one of the leading names of social realist novelists of the Republican Era. The handling of nature in the novel has been tried to be explained.

As a novelist and poet, Yaşar Kemal has gained an important place in world literature as well as in Turkish literature. His passion for nature turned him into an observer, and he continued his work as a researcher. As someone who comes from nature, he reflected nature in his works and explained it successfully. With the feeling of social realism, it became the voice of the small group and gave place to their struggles in nature.

With this thesis, it is aimed to reveal the importance he gives to nature and the way he uses the nature theme, based on Yaşar Kemal's six novels. While interpreting the nature in his novels, the idea of what nature means to him and what kind of function it has dominated. The effects of the reflection of the author's geography on his works is one of the aims of the thesis. The author, who made nature the protagonist in his works, described not only the Anatolian people but also the nature. He presented the relationship between nature and public to his readers by fusing them in his literary world.

Key Words: Yaşar Kemal, Literature, Novel, Nature.

ÖNSÖZ

Yaşar Kemal'in "Dağın Öte Yüzü ve Kimsecik Adlı Üçlemelerinde Doğa" adını taşıyan bu Yüksek Lisans tezi, Yaşar Kemal'in roman ve doğa anlayışını ele almaktadır.

Bugüne kadar Yaşar Kemal ile ilgili pek çok araştırma yapılsa da doğa konusu üzerinde detaylı bir çalışma yapılarak yazarımızı öne çıkarma isteği asıl amacımız olmuştur. Yazarımızın sadece roman anlayışıyla yetinmeyip doğayı ele alış biçimine de detaylı bir şekilde yer verilmesi, çalışmamızın önemini daha da arttırmıştır.

Tez çalışması üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde doğa ve doğanın romana yansımaları üzerinde durulup konu ile ilgili araştırmalara yer verilmiş, doğanın roman üzerindeki etkisi belirtilmiştir. Özellikle Yaşar Kemal'in romanlarında büyük önem verdiği doğa unsurları yazarın ele alınması gereken en önemli konulardan biri olmuştur.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Türk romanında doğanın kullanımı tarihsel bir süreç ile ele alınmış, Tanzimat, Servet-i Fünûn, Milli Edebiyat ve Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarındaki doğanın kullanımı ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu dönemlerde görülen doğa anlayışını hangi romancının ne şekilde ele aldığı, dönemin özellikleri doğrultusunda verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise çalışmada ele alınan Yaşar Kemal romanlarının genel tanıtımı yapılmıştır. Bu romanlara doğanın ne şekilde yansıdığı ifade edilmiştir. Önemli görülen doğa unsurlarının yanısıra bitkiler, hayvanlar ve tabiat ürünü olan yiyeceklere ne derece yer verildiği açıklanmıştır. Bu unsurların nasıl kullanıldığı da tek tek açıklanmaya çalışılmıştır.

Sonuç kısmında ise çalışmamızda elde edilen bulgular değerlendirilmiş olup ulaşılan sonuçlar açıklanmıştır.

Yüksek Lisans eğitimim boyunca, benden bilgi ve deneyimlerini esirgemeyen, çalışmalarımın tamamlanabilmesi için her türlü şartı sağlayan ve bana

her zaman her türlü desteği sunan çok değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Ali ALGÜL'e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam boyunca gösterdikleri sabır ve destekleriyle her zaman yanımda olan, kendilerinden feyz aldığım eşim Büşra ÖZİŞ ve oğlum Ahmet Talha ÖZİŞ'e, yine manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, annem ve babama da teşekkür ederim.

03/08 /2022

Sinan ÖZİŞ

KISALTMALAR

Akt.:	Aktaran
bkz.:	Bakınız
bs.:	Baskı
C.:	Cilt
Çev.:	Çeviren
Doç.:	Doçent
Dr.:	Doktor
Haz.:	Hazırlayan
No.:	Numara
Öğr.:	Öğretim
s.:	Sayfa
vb.:	Ve benzeri
vs.:	Vesaire
Yay.:	Yayınları

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
KISALTMALAR	v

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ.....	1
1.1. Amaç ve Araştırma Problemi/Soruları/Hipotezleri	3
1.2. Alanyazın Derlemesi (Literatür)	4
1.3. Özgün Değer	6
1.4. Yaygın Etki	7
1.5. Yöntem.....	8
1.6. Araştırma Yöntemi/Deseni/Modeli.....	8
1.7. Veri Toplama Araçları	9
1.8. Veri Analizi.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

2. DOĞA VE ROMAN.....	10
2.1. Doğa.....	10
2.2. Doğanın Romana Yansıması	14

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRK ROMANINDA DOĞANIN KULLANIMI	26
3.1. Tanzimat Dönemi Romanında Doğa	27
3.2. Servet-i Fünûn Dönemi Romanlarında Doğa	32
3.3. Millî Edebiyat Dönemi Romanında Doğa	36
3.4. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türk Romanında Doğa	39

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. YAŞAR KEMAL ROMANLARINDA DOĞA.....	46
4.1. Çalışmada Ele Alınan Romanların Tanıtımı.....	46
4.1.1. Ortadirek/ Dağın Öte Yüzü 1	48
4.1.2. Yer Demir Gök Bakır / Dağın Öte Yüzü 2	57
4.1.3. Ölmez Otu / Dağın Öte Yüzü 3	70
4.1.4. Yağmurcuk Kuşu / Kimsecik 1	79
4.1.5. Kale Kapısı / Kimsecik 2	91

4.1.6. Kanın Sesi / Kimsecik 3.....	106
4.2. Yaşar Kemal Romanlarına Doğanın Yansıması	120
4.2.1. Doğa unsurları	126
4.2.2. Bitkiler	156
4.2.3. Hayvanlar	191

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ	219
KAYNAKÇA	231
ÖZGEÇMİŞ	238

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

Türk edebiyatının önde gelen yazarlarından biri olan Yaşar Kemal (1923-2015), Modern Türk Edebiyatı'nın öncülerinden biridir. Roman türü başta olmak üzere hikâye, röportaj, şiir, deneme-derleme gibi türlerde çok önemli eserlere imza atmıştır. Eserlerinde halk hikâyelerine, destanlara yer vermesinin yanında modern kimliğini koruyabilmiştir. Böylelikle geçmiş ve gelecek arasında sağlam bir köprü kurmuştur.

1950'li yılların başlarında yazmaya başlayan Yaşar Kemal, ölüm yılı olan 2015'e kadar eser vermeyi sürdürmüştür. Bu süreçte pek çok kez ödül alan yazar, ilk olarak 1973 olmak üzere defalarca Nobel Edebiyat Ödülü'ne de aday gösterilse de farklı sebeplerden dolayı bu ödülü alamamıştır. Bir röportajında "Ölene kadar aday olacağım." şeklinde görüşünü açıklamıştır. 1997'de Barış Ödülü'nü alan Yaşar Kemal, böylelikle ismini dünya edebiyatında da duyurmuştur.

Yaşar Kemal'in düşünceleri halka dönük aynı zamanda politik olarak karşımıza çıkar. Eserlerinde epopelerde olduğu gibi insani değerlerden ve doğadan kopmamaya çalışmıştır. Siyasi görüşü ile sanatının aynı paralelde olduğu görülmüş, halka ve doğaya inandığını, sanatının da proletaryanın menfaatlerinin emrinde olduğunu dile getirmiştir.

Bu araştırmada Yaşar Kemal'in *Dağın Öte Yüzü* ve *Kimsecik* adlı üçlemelerinde doğa konusu üzerinde durulmuştur. İnsanoğlu, doğada varlık gösteren ve yaşamını sürdüren bir canlıdır. Yıllardan beri doğa konusu eserlere de konu olmuştur. Bazı zamanlarda doğaya tapılmış, bazı zamanlarda doğa dışlanmış, bazı zamanlarda doğa insan için bir barınma yeri olmuş, bazen kutsallaştırılmış, bazen de onun için avlanma yeri olmuştur.

Türk ve dünya edebiyatının önde gelen sanatçıları arasında yer alan Yaşar Kemal, eserlerinde doğaya ayrı bir önem vermiştir. Okuyucu, onun eserleri ile dilin ve doğanın içinde bulur kendini. Bu kadar doğaya önem veren bir sanatçının da bu konuyla birlikte ele alınıp üzerinde çalışılması önem arz etmektedir. Bu bakımdan

tez konusu olarak “Yaşar Kemal’in *Dağın Öte Yüzü* ve *Kimsecik* Adlı Üçlemelerinde Doğa” konusu seçilmiştir.

Toplumsal gerçekçilik ile destansı anlatımları bir arada tutan ve bunu da kendine has bir şekilde gerçekleştiren Kemal, köy ve köylüye de ayrı bir önem vermiştir. Bu yüzden ilk başlarda köy romancısı olarak kabul edilse de bu özelliğini modern kimliğiyle de yoğurmuştur. Kendi yaşamından da kesitler sunan yazarın bu konuya daha duyarlı olduğunu da söylemek mümkündür.

Çalışmanın ilk bölümünde doğa ile ilgili genel bilgilere yer verilerek doğanın romana yansımalarına değinilmiştir. Doğanın ilk günden günümüze kadar insan ile ilişkisinin olduğu gerçeğine, bu sebeple de insanoğlunun varlığından bu yana doğanın hayatımıza nasıl etki ettiğine ve insanda ne gibi değişikliklere yol açtığına ilk bölümümüzde değinilmiştir. Söz konusu Yaşar Kemal ise tanrıdan ziyade doğayı önemsemiştir. Onun diğer romancılardan farklı olarak doğaya bu kadar değer vermesinde kendisinin sosyalist bir dünya görüşüne sahip olması etkili olmuştur.

İkinci bölümde doğanın Türk romanına nasıl ve ne zaman girdiği üzerine bilgilere yer verilmiştir. Doğanın Türk romanında nasıl bir izlenim bıraktığı ne sıklıkla işlendiği ne derece rağbet gördüğü ve sonuçlarında nelerin olduğu anlatılmıştır. Türk edebiyatında doğa, en fazla işlenen konular arasında yer aldığından dönem dönem farklı anlamlar da kazanmıştır. Kimi zaman dini kitaplara malzeme olmuş, kimi zaman romanların ana konusu olmuş, kimi zaman da yazar ve şairlere yazmaları için en büyük ilham kaynağı olmuştur.

Üçüncü bölümde ise çalışmamıza esas teşkil eden Yaşar Kemal’in *Dağın Öte Yüzü* üçlemesinde bulunan *Ortadirek*, *Yer Demir Gök Bakır* ve *Ölmez Otu* romanları ile *Kimsecik* adlı üçlemedeki *Yağmurcuk Kuşu*, *Kale Kapısı* ve *Kanın Sesi* romanlarının doğa teması üzerinde durulmuştur. İlk olarak romanların genel tanıtımı yapılmış, romanların özetleri yazılmış ve eserlerin şahıs kadrosu, mekânı ve zamanı üzerine bilgiler verilmiştir. Daha sonra roman içerisinde doğa ile ilgili tüm kelimeler sınıflandırılarak her biri ayrı ayrı açıklanmıştır.

Yaşar Kemal’in eserleri olan *Dağın Öte Yüzü* ve *Kimsecik* üçlemelerindeki doğa teması üzerine yapılan çalışma, sonuç bölümünde genel bir değerlendirmeye ele alınmış, yazarın ve ona kaynaklık eden doğa konusunun genel hatlarıyla

birleştirilmesi yapılmıştır. Çalışma esnasında çeşitli eserlerden, makalelerden ve tezlerden yararlanılmış olup bu kaynaklar kaynakça bölümünde belirtilmiştir.

Yaşar Kemal'in ele aldığımız üçlemeleri üzerine merkeze doğayı alarak bir bilimsel çalışma yapılmıştır. Çalışmamıza en yakın tezlerden birisi İstanbul Üniversitesinde hazırlanmıştır. Başlığı "Yaşar Kemal'in romanlarında semboller" olan çalışmada yazarın romanlarındaki semboller ele alınmış doğadan da söz edilmiştir.

1.1. Amaç ve Araştırma Problemi/Soruları/Hipotezleri

Bir bilimsel araştırma, bir problem ile ortaya çıkar. Problem; teoremler veya kurallar yardımıyla çözülmesi istenen soru veya sorun olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2007).

Araştırılması muhtemel iyi bir problemin ve sorunların özellikleri şunlardır (Fraenkel ve Wallen, 2006; Gay vd., 2009):

- Mantığa yatkın olmalıdır. Çok fazla zaman, para ya da enerji harcanmadan araştırılabilmelidir.
- Anlamlı olmalıdır. Araştırılmaya değer olmalı ve araştırıldığı zaman ise ilgili alana bilgi ve deneyim ya da uygulama adına katkı sağlayabilmelidir.
- Açık ve net olmalıdır. Okunulduğunda ise hemen herkes tarafından anlaşılabilirliği olmalıdır. Problemde yer alan kavramlar veya değişkenler açık ve net bir biçimde anlatılmalıdır.
- İfadeler, olasılık veya emir kipi şeklinde olmamalıdır.
- Sınanabilir, test edilebilir, ölçülebilir bir biçimde olmalıdır.
- Çok geniş de dar kapsamlı da olmamalıdır.
- Hem orijinal hem özgün olmalıdır. Daha önce cevaplanmamalıdır.
- Etik olması gerekmektedir. Araştırma alanındaki doğa, kişi ve sosyal çevreye araştırma sırasında fiziksel veya psikolojik olumsuzluklar yansıtılmamalıdır.

Yaşar Kemal, Türk edebiyatı için ele aldığı pek çok eserlerde doğayı incelemiş ve anlatmıştır. Bu çalışmadan hareketle Yaşar Kemal'in söz konusu olan eserlerinde ele aldığı doğa temalarını tek elde toplayarak vermek istediği mesajları

toplu bir şekilde ortaya koymak amaçlanmıştır. Yaşar Kemal'in doğa hakkındaki düşünceleri ve eserlerinde işleyiş şekli değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Hipotez: Doğa ile iç içe yaşamış bir sanatçının doğa konusuna bu kadar hâkim olması olağandır. Bu ise yazarın verimliliğini ve etkinliğini arttırmıştır.

Alt Hipotez 1: Yazarın ele aldığı konu ile iç içe olması ve yaşaması, söz konusu yazar hakkındaki şüpheleri ortadan kaldırmıştır.

Alt Hipotez 2: Yazar konusuna hâkim olması ile beklenileni ortaya koymuştur.

Araştırma problemi: "Bir sanatçı olarak Yaşar Kemal kimdir, yapıtlarının niteliği nedir?"

Bu problem cümlesi doğrultusunda cevabı aranacak alt başlıklar ise şu şekildedir:

1. Türk romanında doğanın yeri neresidir?
2. Yaşar Kemal, romanlarında doğayı nasıl kullanmıştır? Neden kullanmıştır?
3. Yaşar Kemal, romanlarında doğayı ne sıklıkla kullanmıştır?
4. Yaşar Kemal, romanlarında kullandığı önemli doğa unsurları nelerdir?
5. Yaşar Kemal'in yaşadığı coğrafi mekânın doğa üzerindeki etkisi nelerdir?

Gibi sorular ile söz konusu hipotezlerin doğruluğu sorgulanmıştır. Daha önce çözülmemiş bir probleme yeni bir çözüm önerisi sunmak başlıca amacımız olmuştur.

1.2. Alanyazın Derlemesi (Literatür)

Literatür taraması amacıyla kullanılabilecek birincil ve ikincil kaynaklar şu şekildedir (Fraenkel ve Wallen, 2006; Gay vd., 2009):

Birincil Kaynaklar: Özgün kitapların veya makalelerin yayınlandığı dergiler bu kaynak türüne örnek olarak gösterilebilir. Birincil kaynak olarak gösterebileceğimiz kitaplar, çeşitli çalışmaların derlemesi olarak meydana çıkmayan, tez veya tezlerin kitap olarak basılmadığı, özgün olan çalışmalardır. Dergiler ise araştırma raporlarının bulunduğu ve aylık, üç ayda bir gibi çeşitli zaman dilimleriyle yayınlanmaktadır. Bu dergilere örnek olarak *Eğitim Araştırmaları Dergisi* verilebilir. Bu dergilere ise üniversite kütüphaneleri veya ULAKBİM'den basılı olarak

ulaşabilirsiniz. Aynı zamanda bu dergilere, internet üzerinden arama motorlarını veya Elsevier-Science Direct gibi elektronik veri tabanlarını kullanarak ulaşılabilir.

İkincil Kaynaklar: Bařka araştırmaların, araştırma neticelerini veren yayınlar bunlara örnek olarak verilebilir. Ansiklopediler, kitaplar ve derleme (review) makalelerinde yazarlar, daha önce yapılmış olan araştırmaları özetini çıkarmakta ve sonuçları hakkında bilgi vermektedirler. Ansiklopediler daha önce yapılmış olan araştırmalar sonucunda elde edilen bilgileri kapsamaktadır. İkincil kaynak olarak tanımlanan bazı kitapları ise daha önce gerçekleştirilmiş olan bir yüksek lisans veya doktora tezi gibi bir çalışmanın kitap şeklinde basılmış hali olarak dūřünmek mümkündür. Derleme makaleleri ise belirli bir alanda daha önce yapılmış çalışmaları ortaya koyarak tartışmakta ve öneriler getirmektedir.

Edebiyatımızın önemli yazarları arasında yer alan Yařar Kemal ile ilgili alanyazın taraması sonucunda Yařar Kemal'in edebiyat dūnyasını ve eserlerini ele alan pek çok yapıt ve dergilere ulaşılmıştır. Pek çok yerde hakkında çıkan haberler de görölmüştür. Bunun dışında pek çok akademik çalışma olarak bilimsel makaleler ve tez çalışmaları mevcuttur.

Yařar Kemal'in söz konusu eserlerinde üzerinde durduğu ve başarılı bir şekilde ele aldığu dođa konusunda önemli bir çalışma dūřünölmüřtür. Alanyazın çalışmalarından da faydalanarak Yařar Kemal ve dođa konularında önemli bir çalışmayı ortaya çıkarmak planlanmıştır.

Son zamanlarda Özdemir İnce, *Yaşar Kemal Türkiye'dir* isimli eseri kaleme almış ve yazar hakkında detaylı bir araştırma yapmıştır. Aziz şeker, *Bir Anadolu Ozanı Yaşar Kemal* adlı eseriyle Türk edebiyatının önemli isimlerinden Yaşar Kemal hakkında bilgiler sunmuştur. Nedret-Erdim Öztokat, *Yaşar Kemal'i Okumak* adlı eviri yazısıyla da Yaşar Kemal hakkında bir çalışma gerçekleştirmiştir. Yaşar Kemal'in hayatını ele aldığu *Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor* adlı otobiyografik bir çalışması mevcuttur. Yalçın Toker, *Yakından Tanıdığım Ünlüler* adlı eseriyle Yaşar Kemal hakkında detaylı bilgiler sunmuştur. Yine söz konusu yazarımızla ilgili Barry Charles Tharaud'un *Çukurova: Yaşar Kemal Edebiyatının Temelleri* adlı çalışması bulunmuştur. Feridun Andaç, *Yaşar Kemal: Sözün Büyücüsü* ve *Yaşar Kemal: Bir*

Ömür Edebiyat adlı eserleriyle Yaşar Kemal hakkında önemli bilgileri sunmuştur. Zülfü Livaneli, *Gözüyle Kartal Avlayan Yazar: Yaşar Kemal* isimli eseriyle yaklaşık olarak kırk dört yıllık dostu olan Yaşar Kemal hakkında anılara dayanan geçmiş hatıraları gözler önüne sermiştir.

1.3. Özgün Değer

Cryer (1997) özgünlüğün yeniden değerlendirilmesi ve daha da geliştirilmesi için aşağıdaki üç önemli süreci tavsiye eder:

- Özgünlüğün hangi anlama geldiği, nasıl yorumlanması gerektiği ve kendini nasıl göstereceğini anlamak.
- Özgünlüğü kolaylaştırmak amacıyla yan düşünceler ve daha yaratıcı beceriler edinmek ve bunları kullanmak.
- Bu becerilerin etkin bir şekilde gelişmesi için kuluçka dönemini ortaya çıkarmak.

Özetle; özgünlük için yapılması gerekenleri belirtmiş, çalışmalarda özgünlüğü kolay hale getirmenin yolları olduğunu ancak bunun için zaman ve çaba gerektirdiğini öne sürmüştür.

Literatürde belirlenenlerden farklı olarak ve uluslararası indekslere kayıtlı dergilerde veya kitaplarda yayımlanma potansiyeli olması amacıyla bu çalışmada Yaşar Kemal'in *Dağın Öte Yüzü* ve *Kimsecik* adlı üçlemelerinde doğayı nasıl ele aldığı ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Söz konusu yazarın en önemli özelliklerinden biri olan ve günümüzde de göz ardı edilen bir tarzda freskler çizerek yazması anlayışına bağlı kalınarak farklı bir çalışma gözetilmiştir.

Çalışmada, Yaşar Kemal'in kaleme aldığı söz konusu eserlerde doğa konusu incelenecek ardından eldeki verilerle analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu konuda bir çalışma olmadığından özgün bir çalışma olması beklenmektedir. Çalışma sonucunda Yaşar Kemal'in Türk edebiyatındaki konumu belirlenerek alanyazına katkı sağlaması düşünülmüştür.

Daha önce çözülmemiş bir problemi çözmeye çalışmak, daha önce yapılmamış bir gözlemi yapmak, bir soruya cevap vermek ve iyi bir sonuç elde etmek başlıca hedefimiz olmuştur. Bu çalışmanın sonucu olarak literatürde daha önce

çalışılmamış bir alanda çalışılmış olundu ve literatüre, özgün bir çalışma olarak girmiştir. Literatürde ilk defa Yaşar Kemal ve doğa kavramları üzerinde derinlemesine bir çalışma hayata geçmiştir.

1.4. Yaygın Etki

Proje başarıyla gerçekleştirildiği takdirde projeden nitelikli akademik yayın, patent/tescil, yararlı model, lisans, yeni şirket kurulması, araştırmacı yetiştirilmesi, yeni proje oluşturulması, farklı bilim/teknoloji alanlarında kullanılabilme vb. gibi çıktı ve neticelerin elde edilebilme potansiyelidir (Demir, 2011).

Bilimsel birikime katkı sağlayacak olan tezimiz çözüm üretme potansiyeline sahip olmuştur. Nihai hedefimiz, Yaşar Kemal'in doğa konusunu *Dağın Öte Yüzü* ve *Kimsecik* adlı üçlemelerinde nasıl ele aldığını başarılı bir şekilde ortaya çıkarmaktır. Tezimizin gerçekleşmesi ile birlikte bilimsel olarak Yaşar Kemal ve doğa konularında bilimsel bir birikim ortaya çıkmıştır. Doğaya ayrı bir önem veren Yaşar Kemal'in anlatılması toplumsal gönence ve bilimsel birikime yapılabilecek katkıları ortaya çıkarmıştır. Benzer çalışmalar aracılığı ile doğa-insan arasındaki ilişki edebiyat eserleri üzerinden de açıklanmış olacaktır. Doğanın insan hayatı üzerindeki etkisi ve insanın doğaya olan etkileri birçok farklı bilim dalının inceleme alanını oluştururken bu ikisi arasındaki kadim dostluk ya da düşmanlığın edebi eserler üzerinden etkisi incelenmeye devam edecektir.

Bu çalışmanın sonucunda insanlar, romanlarda doğa konusunu Yaşar Kemal ile daha da ayrıntılı ve başarılı bir şekilde görerek daha üretken duruma gelmeleri için çalışılmıştır. Tezin, söz konusu üçlemelerde doğa konusuna ulaşabilmenin etkili ve başarılı bir örneği olmuş olması, çalışmanın yaygın etki ve katma değerini oluşturmuştur.

Çalışmayla Türk edebiyatının en önemli yazarları arasında, evrensel ve ulusal özellikler gösteren Yaşar Kemal'in de olduğu vurgusu yapılmıştır. Bu çalışma başarıyla tamamlandığında romanlarda doğa teması daha bir anlam kazanmış olup bu konuda projeler oluşturmak isteyenler için rehber özellikler taşımıştır. Ayrıca bilimsel birikime katkı sağlamak isteyen herkes için önemli bir kaynak durumuna gelmiştir.

Yaşar Kemal hakkında bu konuyla ilgili daha önce bir çalışma olmadığından Yaşar Kemal'i tamamlayan ve bir eksikliği kapatan ürün ortaya çıkmıştır. Tezimiz, ülkemizin bilimsel ve teknolojik araştırma gücüne, bilim insanı yetiştirmeye ve yeni projeler üretmeye fayda sağlayacak potansiyele sahip olmuştur. Ülkemizin, bilimsel araştırmalar konusunda öncü düzeye gelmesine katkı sağlamıştır.

1.5. Yöntem

Nitel araştırmalar psikolojik ölçümler ve sosyal olaylarla ilgili nicel araştırma yöntemlerine göre daha derinlemesine bilgiyi oluştururlar. Nitel araştırmalar, geleneksel araştırma yöntemleriyle ifade edilmesi zor olan sorulara cevap bulmak için gereklilik gösterir. Nitel araştırmaların nicel araştırmalara göre daha bilimsel ya da daha iyi olduğu söylenemez. Her birinin kendi içinde avantajları ve dezavantajları, zayıf ve güçlü yönleri vardır. Önemli olan doğru yöntemi seçmek ya da bu yöntemlerin her ikisini birden uygun olacak şekilde kullanmaktır (Frankel ve Devers, 2000).

Araştırmamız, nitel araştırma yöntemine göre oluşturulmuştur. Nitel araştırma, Gözlem, görüşme, doküman analizi ve benzeri nitel veri toplama metodlarının kullanıldığı, araştırmadır. “Yaşar Kemal’in *Dağın Öte Yüzü* ve *Kimsecik* Adlı Üçlemelerinde Doğa” konusu eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Yaşar Kemal’in eserlerindeki doğa konusu ve doğanın kişiler üzerin bırakmış olduğu etkinin bu yöntem ile ele alınılması daha uygun görülmüştür.

1.6. Araştırma Yöntemi/Deseni/Modeli

Araştırma deseni (modeli), araştırmanın sorularını cevaplamak ya da hipotezlerini test etmek niyetiyle araştırmacı tarafından geliştirilip ortaya koyulan bir plandır. Araştırma deseni ile geçerli ve güvenilir bulgular oluşturmak bağımlı değişkene ait varyansın kontrol edilmesi ile mümkündür.

Araştırmacı;

- a) Bağımlı değişken üzerinde etkisini araştırdığı bağımsız değişkenin sebep olduğu varyansı çoklaştırmak,

- b) Dış sistematik varyansı, başka bir ifade ile bağımlı değişkeni etkileme olasılığı bulunan, ancak araştırmacı tarafından etkisi araştırılmayan ve dışsal değişkenlerden kaynaklanacak varyansı kontrol altına almak,
- c) Hata varyansını, yani işlem gruplarındaki bağımlı değişkene ilişkin denekler arasındaki değişiklikleri en aza indirmektir (Balcı, 1997).

Tez konumuz ile ilgili ilk olarak konuyla ilgili belge ve dokümanlar, makaleler ve bilimsel yazılar üzerine inceleme yapılmıştır. Toplanan verilerin içerik analizi yapılarak literatür tarama modeli uygulanmıştır. Konuyla ilgili verilere daha geniş çaplı ulaşılmış ve bazı durumlarda belli kısıtlamalar getirilmiştir. Tümevarım yöntemilimiyle ele alınıp incelenen tez konumuzun derinlemesine araştırılması gerçekleştirilmiştir.

1.7. Veri Toplama Araçları

Bu yöntem ile tarama modeli esas alınmıştır. Yaşar Kemal'in ele aldığı söz konusu romanları yapı bakımından incelenmiş, başka kayıtlardan doğa konusu ile ilgili veriler toplanmıştır. Yaşar Kemal ve edebiyat bilimi üzerine yazılan diğer kaynaklardan da faydalanılmıştır. Bu kaynaklar iyi bir şekilde incelenerek tez konumuz için değerlendirilmiştir.

1.8. Veri Analizi

Yaşar Kemal üzerine toplanan veriler ile içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. Toplanan verilerin ayrıntılı değerlendirilmesi yapıldıktan sonra, örtük duran temaların sistematik olarak analizi yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DOĞA VE ROMAN

2.1. Doğa

Doğa, natür veya tabiat; genel bir tanım ile fiziksel dünyanın olgusunu ve hayatı ifade edebilmek için kullanılır. Yaratılış ve yapısal özelliklerin bütünü oluşturur. Daha geniş bir tanım ile fiziksel, doğal, maddi dünya dolayısıyla bütün bir evreni ifade eder. Kendiliğinden oluşların bütünü ve bunları düzenleyen yasaların toplamıdır. Günümüzde ise farklı kullanımlarıyla birlikte çoğunlukla jeoloji ve vahşi yaşam adına kullanılır. İnsanlar tarafından değiştirilmemiş, kendi doğal halini koruyan, kendiliğinden ortaya çıkan, kendini bir düzen içerisinde sürekli yenileyen, canlı ve cansız varlıklardan oluşan, genellikle şehir dışında olan yerler olarak bilinmektedir.

Doğa olayları ile ilgilenen bilim dalı ise doğa bilimleridir. Bizim düşüncelerimizden bağımsız olarak gerçekleşen, doğal gerçekliği konu edinen ve olgusal olarak gerçekleşen, canlıların araştırılmasında etkili olan bilim dalıdır. Astronomi, yerbilim, fizik, kimya, biyoloji gibi alt dalları vardır. Doğa bilimlerinin asıl amacı anlamak ve açıklamaktır. Varlıkların oluşumunu, onları meydana getiren unsurları açık ve net bir şekilde ortaya koymaya çalışır. Bunu yaparken de formülleri, yasaları kullanır. Olgular arasındaki ilişkileri neden-sonuç bağlamında ele alarak deney ve gözlem aracılığı ile doğrulara ulaşır. Doğrulara ulaşırken, tümevarım yöntemini kullanır. Olayları ve olguları tek tek inceleyerek genel bir kanıya varmak ister. Determinist (belirlenimcilik) bir yapıdadır.

Doğada, devamlılığı söz konusu olan bir sanat vardır. Doğanın her yerinde mevcut olan bu sanat ile sıkça karşılaşmak muhtemeldir. Doğada bulunan bu sanat, insanoğlunun ortaya koyduğu cansız bir sanat gibi olabilirken yaşayan bir sanat olarak da karşımıza çıkabilir. “İnsanları doğa içinde canlandırmak, bütün büyük ressamların üstünde uğraştığı bir konudur” (Mondadori, 1981: 615). Bu konu hakkında Klee ise şunları belirtmiştir: “Sanatçı insandır, doğanın tabanında, doğanın parçası olduğu için, o da doğadır” (Klee, 2006: 42). Sözleri ile insan ve doğa arasındaki ilişkiyi açık bir şekilde ortaya koymuştur. İnsan ve doğanın birbiri ile ne kadar ilgili olduğu vurgulanmıştır.

Doğadan etkilenmeden eser oluşturmak oldukça zordur. İnsanoğlu var olduğu günden bu yana doğa ile etkileşim halinde olmuş ve bunu da yaşantısıyla ortaya koymuştur. “Paleolitik mağaralardaki hayvan resimlerini yapan sanatçıların bile kayalar üzerindeki doğal, hayvanlara benzer oluşumlardan yararlandıkları görülmüştür” (Tansuğ, 1988: 17). Her zaman bu etkileşim olsa da bazen yazarın bile tam olarak ifade edemeyeceği şeyler de vardır.

Bu konuyla ilgili olarak da Eyüboğlu şu ifadelerle yer vermiştir: “Doğanın zenginlikleri ile boy ölçüşebilmek için ressamın icat ettiği şeyler vardır. Bir konu hoşumuza gittiği zaman orada resmini hiçbir zaman yapamayacağımız şeyler vardır. Örneğin, rüzgârın ağaçlara eklediği sonsuz hareket ve renk zenginliği, durmadan kıvranan ağaç dallarının ritmik ve plastik dansı gibi şeylerdir” (Eyüboğlu, 1986: 106). Bu şekildeki doğadan etkilenmeler bazen öyle bir hal alır ki sanatçıyı dünya ile irtibattan koparabilir.

“Yeryüzünde güzelliği gören insan, gerçek güzelliği hatırlar ona doğru uçmak arzusuyla yanar ve bütün dünya işlerini yüzüstü bırakır” (Ersoy, 2002: 9) ifadesinde de anlatıldığı gibi doğanın güzelliği karşısında diğer dünyevi işler bırakılır ve ona doğru uzun bir yolculuğa çıkmak istenir.

İnsanları hayretlere düşürecek derecede güzelliklere ve kusursuzluğa sahip olan doğada, her şeyin bir yaratılış gayesi vardır. Hiçbir şeyi olduğundan farklı bir şekilde ortaya konulduğunu söyleyemeyiz. Muazzam bir düzen ile kendini yenileyerek geliştirir. Doğada var olan her şeyin birbiriyle bir uyum içerisinde olduğunu ve mükemmel derecede işlediğini görmekteyiz. Doğa, kendini meydana getiren unsurların birbiriyle adapte oluşunu da gözler önüne sermiştir. Bu ilişkiye müdahale edildiğinde ise yapboz oyunu gibi pek çok şeyin bozulduğunu söylemek mümkündür. Bu bakımdan doğanın varlığı ve sürekliliği için ona zarar verebilecek durumlardan sakınılması gerekmektedir.

Doğa konusu ile ilgili araştırma yapan Max Plank İnsan Gelişimi Enstitüsü çalışanları, stres oluşumunda etkili olan ve duygusal etkileşimden sorumlu bölge olan amigdalaların, orman ve çevresinde yaşayanlarla ilişkisini ortaya koymuşlardır. Bu araştırmalara göre, doğaya ve ormanlara yakın yerlerde yaşayanların strese karşı koymaları, diğer yerlerde yaşayanlara göre daha etkili olmuştur. Yine aynı şekilde

Stanford Üniversitesi ve Royal İsveç Bilim Akademisi'ndeki araştırmalara göre ise depresyon ve diğer olumsuz psikolojik rahatsızlıkların temelinde gerçekleşen *ruminasyon* (negatif düşünce tekrarı) gibi hastalıkların, yaklaşık olarak üç kilometrelik bir doğa yürüyüşüyle azaldığını ortaya koymuşlardır (İmren, 2018). Doğa, bu gibi oluşumlarla eserlere girmeye başlayınca öncelikle kutsal değerler ön plana çıkar. Özellikle mitlerin ve efsanelerin hatta bazı durumlarda destanların da etkisiyle bu kutsallık doğaya, oradan da eserlere yansımıştır. Bu oluşumlar hiç şüphesiz ki felsefeyi de etkilemiş ve pek çok filozofun doğayı anlayabilme çabalarını da beraberinde getirmiştir. İlkçağ Yunan düşünürlerin doğayı arayışları da bu bakımdan daha önemlidir. Bu ilerlemenin ana merkezinde "arkhe" kavramı vardır. Arkhe,¹ her şeyin kendisinden varlığa geldiği ilk töz, maddi neden ya da ilke şeklinde belirtilir. İlk olarak da Anaksimendros tarafından kullanılmıştır (Cevizci, 1999: 77). Bu kullanım, daha sonrası için bir başlangıç olmuş ve doğanın araştırılıp incelenmesinde ilk adım niteliği taşımıştır.

İlk Yunan düşünürlerinden Thales, arkhenin su olduğunu ortaya koyar. Thales'in arkhe'yi su olarak ifade etmesi, felsefenin başlangıcında doğaya bakışın önemini gözler önüne serer. Thales'in öğrencisi Anaksimandros ise doğadaki farklılığı ölçü olarak kabul edip "apeiron" kavramıyla belirsizliği anlatır. Anaksimenes içinse arkhe "hava" olarak kabul edilir. Herakletios'a göre ise varlığın sürekli farklılaştığını simgeleyen "ateş" temeldeki maddedir (Denkel, 2011: 22 - 26). Bu gibi ifadelerle varlığın özünün doğa içerisinde aranmaya başlanması doğa-insan ilişkisinin önemini ortaya koymaktadır.

Doğa bilimi olan ekolojiye baktığımızda ise toprağın on kilometre derininden on kilometre üzerinde olan alanı inceler. Biosfer olarak adlandırılan bu alanda canlıların yaşamları üzerine çalışmalar yapılır. Diğer bir ismi de "canlı yüzey" olan biosfer 20.yy başlarından itibaren bilim camiasında tanınmaya başlandı. Bu süreçten sonra ise doğaya dair daha yetkin çalışmalara imza atılmıştır.

---

¹ Latince "başlangıç", "köken", "hareket kaynağı" gibi anlamlara gelen arkhe, Antik Yunan felsefesinde her şeyi yapan temel yapı taşına verilen isimdir; "ilk prensip" ya da "ilk element" olarak da düşünülebilir. Sokrates'ten önceki düşünürlerinin başlıca ilgi alanı, "arkhe"nin ne olduğunu araştırmak olmuştur (Esenyel, 2014: 1).

Bir gezegenin dış kabuğunun toprak, kaya, hava ve su bulunan, içinde yaşama dair belirtiler olan, biyotik dönüşümler gerçekleşen bölümdür. Tüm canlıların çeşitlerini ve birbirleriyle ilişkilerini litosfer, hidrosfer ve atmosfer olarak açıklar.

Ekoloji, esrarlı bir bilim dalı değildir, dünyada yaşayan bütün insanların yaşamının bir parçasıdır. Ekoloji kelimesinin çağrıştırdığı anlam ve bu kelime yeni gibi görünüyor. Kelime yeni olsa da onun ifade ettiği anlam çok eskilere dayanır. “Ekoloji, bir anlamda insanlığın varoluşu kadar eski, bir anlamda da en yeni bilim dallarından biridir” (Berkes ve Kışlalıoğlu, 1999: 15). İnsan oğlunun varoluşundan günümüze kadar etkisini sürdüren bir bilim dalı olan ekoloji, insan yaşamıyla iç içe bir bilim dalıdır. Bu bilim dalı sadece insan-doğa ilişkisini açıklamakla yetinmeyerek zamanla ülkelerin ekonomisine yön verebilecek kadar güçlü hale gelmiştir.

Günümüzde en önemli doğa sorunları çeşitli gazlar ile ozon tabakasının delinmesi ve nükleer kirlenmelerdir. Ozon tabakası insan hayatı için son derece önemlidir. Güneşten gelen zararlı ışınların tutulmasında etkin rol oynar. Nükleer kirlenmeler ise doğadaki bazı hammaddelerin alternatifini karşılayabilmek amacıyla geliştirilen çalışmalardır. İnce çalışılması gereken ve hatasının telafi edilemeyecek zararlara yol açabileceği bir durumdur. Tabi her ne kadar dikkat edilse de insanın kendi eliyle doğaya verdiği zararlar azımsanmayacak kadar çoktur.

Doğanın bilimsel olarak bu muazzam varlığından ziyade doğal görünümünü de insanları son derece etkilemiştir. Eserlerde yer edinmesinin dışında kimi topluluklarca totem unsurları da olmuştur. Örneğin ağacın kutsal sayılması, hatta kimi zaman ağaca tapılması bu durumun göstergesidir. Doğaya olan bu bağlanmış farklı şekillerde günümüze kadar gelmiştir. Ona duyulan saygı ve koruma içgüdüğü, insan yaşamı için pek çok olumlu durumları da beraberinde getirmiştir. Görsel bir şölen sunar, şifalı otlarıyla şifa verir ve bir karşılık da beklemez.

Doğanın sadece güneşten, denizden, bitkilerden ve hayvanlardan oluşmadığını, ona keşif duygusuyla yaklaşılması gerektiğinin bilincinde olunmalıdır. Bu duygunun da çocukluktan itibaren oluştuğunu unutmamak gerekir. Evde, okulda bu duyguyu anlatan kitaplar, görsel malzemeler ya da müziğin, doğa tutkusu oluşturabileceği bilinen bir gerçektir. Bu bilinçle hareket edilmesi gelecek adına insanlığın yararına olacaktır. Doğa, Âşık Veysel’in de dediği gibi sadık bir yârdır.

Mütevazidir, asla sırtını dönmez, terk etmez. Tek istediği ise kendisinin yok edilmemesidir. Unutulmaması gereken şu ki, insanın doğaya olan etkisinden daha büyük bir etki varsa, o da doğanın insana olan etkisidir. Doğanın bize değil, bizim doğaya ihtiyacımız vardır.

2.2. Doğanın Romana Yansıması

Doğanın insan ile ilişkisini insanlığın var olduğu güne kadar götürmek mümkündür. Hayatı anlayabilme çabası doğa ile başlamış ve onun taklit edilmesiyle gelişmiştir. Bu bakımdan denilebilir ki doğanın insan hayatına girmesi insanlığın varoluşuna kadar gitmektedir. Doğa, insanoğlu karşısındaki üstünlüğü ve ona sunmuş olduğu olanaklarla hayati bir öneme sahip olmuştur. Bundan dolayıdır ki insan doğayı anlamaya çalışmış ve doğadaki tüm sırrı merak etmiştir. Doğal olarak da bu sırrı çözebilme arzusu oluşmuştur. Tabi bu olay tarihsel bir süreç içerisinde cereyan etmiştir.

İnsanoğlunun, ilkel çağlarda pek çok şeyi açıklayamadığını biliyoruz. Bunlara bir dayanak oluşturmak isteyen insan, birtakım olayların doğaüstü güçlerle ortaya çıktığına inanmıştır. Mevsimlerin yaşanması, bu esnada fırtınaların kopması, yağmurun oluşması, gece ve gündüzün birbirini takip etmesi, yaşam ilerledikçe farklı bitki ve hayvanların varlığına şahit olunması gibi olaylar insanoğlunu çeşitli sorulara yöneltmiştir. Bu soruları kendisine sorarak ortaya çıkan bu değişimleri anlamlandırmak isteyen insan, sonuç itibari ile bunları doğaüstü olaylara bağlamış ve gizli bir gücün olduğuna inanmıştır. Durum böyle olunca da çoğu doğa olayını tanrı ile ilişkilendirmiştir. Örneğin gök gürültüsü tanrının bir öfkesi kabul edilmiş, açlık, bereketsizlik, kıtlık gibi olaylar tanrının kızdığına delil olarak gösterilmiştir. Bunun gibi çoğu doğa olayı bir tanrı ile ilişkilendirilmiş ve bu durum da mitolojide yerini almıştır.

İnsanın, yaratıldığı günden bu yana sembollerle yaşadığını söylemek de yanlış bir bilgi değildir. Pek çok şey sembollerle anlatılmış, özellikle yazının bulunmasından önce iletişim sembollerle sağlanmıştır. Mitoloji ise bir nevi sembollerle anlatılan hikâye olmuştur. Yaratılış, doğa ve kâinatı anlama çabası sonucunda mit ortaya çıkmış, insanoğlu da bu vesile ile yaratılışı anlamaya çalışmıştır. Bu anlayış zamanla yeni fikirler ile zenginleşmiş ve günümüze kadar

gelmiştir. Kimi bilim insanına göre ise doğa ve mitoloji ayrılmaz bir bütünlük oluşturmuştur. “Zira mitoloji açısından tanrılar ve diğer güçlerin karakteri ve doğasına ilişkin semboller ve açıklamalar insanların onlarla ilişkisini devam ettirmesine yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda mitler, içeriğindeki sembol ve örneklerle inananın kutsal ve metafizik alanı anlamasını/algılamasını sağlamaktadır” (Ernest A.Gardner, 1981: 118). Bu bağlamda, doğa ile mitolojinin birbiri ile geliştiğini ve varlığını sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Doğa kaynaklı pek çok unsur (zeytin, defne, anka kuşu, simurg...) mitolojide yer edinmiş ve doğa ile insan ilişkisinin başlangıcının temellerini atmıştır.

Rönesans² ile özgürlükçü düşüncenin ön plana çıkması, din temelli devlet anlayışından ziyade ulus devlet anlayışını başlatmıştır. Bu şekilde insanlar artık ümmet idesiyle değil ulus devletin bir bireyi görülmeye başlandı. Bunun sonucunda da insanlar birey olarak kişisel haklarına kavuşmuş oldu. Birey olarak da insanlar artık soylular ya da din adamlarına karşı özgürlüklerini istemeye başladılar. Bu isteğin de kendine özgü olanakları ortaya çıkacağına inanan Rönesans insanı öncelikle doğaya hâkim olma fikri ile içinde yaşadığı dünya, toplum ve evren hakkında bilgi üretebilme uğraşına girdi. Bu şekilde bilimsel bilgi için klasik yöntemlerden ziyade yeni yöntemleri bulma gerekliliğine inandı.

İfadelerinden hareketle, insanın mutlu bir yaşam sürebilmesi için doğayı tanıması ve yasalarına uyması gerekmektedir. Bunun için de skolâstik düşüncelerden ve önyargılardan arınmak gerekmektedir. Bu şekilde de daha fazla özgür olacak ve doğayı daha fazla tanıyacaktır.

Konuyla alakalı olarak ünlü İngiliz düşünür Francis Bacon, insanın mutluluğu ve amacı doğaya hâkimiyetiyle alakalıdır, ifadelerini kullanmıştır. Çünkü doğaya hâkim olmak onun kanunlarını bilmekle mümkündür. Bu durum ise insanı doğa karşısında daha özgür kılmaktadır.

---

² Rönesans, “XV. yüzyıldan başlayarak İtalya’da ve daha sonra diğer Avrupa ülkelerinde hümanizmin etkisiyle ortaya çıkan, klasik İlk Çağ kültür ve sanatına dayanarak gelişen bilim ve sanat akımıdır.” (TDK sözlüğü, 2008: 457)

Yapılması beklenen ise doğanın bilgisini iyi şekilde kavramak ve doğayı kontrol altına alarak kendi mutluluğu için doğayı değiştirmektir (Çüçen, 2005: 26). Bu sözlerle de insanın, doğaya hâkim olduğu kadar özgür ve mutlu olabileceği sonucunu çıkarmak mümkündür.

Rönesans ile ortaya çıkan yeni insan şekli yani bağımsız, özgür, akıllı/deneyi bilgi için kullanan insan oluşturma projesi, gerçek meyvesini Aydınlanma Çağı'nda verecektir (Çüçen, 2005: 26). Bu çağ, insan ve toplum inşa etme çağıdır. Akıl ve bilim ön plana çıkarılıp bunu hayatının odak noktası haline getiren insandır

Zamanla bilim ilerledikçe toplumsal yapılardaki değişikliklerin olması, dönemlere ait fikirlerin ve sanatların da değişmesine yol açmıştır. Bu dönemler içerisinde özellikle Aydınlanma Dönemi'nde ³ doğa daha değerli bir hal almış ve ona hükmetmek amaçlanmıştır. Aydınlanma, insanı hayata, topluma ve doğaya daha çok bağlayan bir göreve de sahip olmuştur. Şu sözler konuyu açıklayıcı niteliktedir:

Demek ki aydınlanmayı genel olarak akılcılık ve modern düşünce/modern çağ kapsamında görmek, kavramı anlamca daraltır ve onun insanla olan temel ilgisini görmeyi engeller. Öyleyse burada bir çağın değerlendirilmesi ile bir düşüncenin değerlendirilmesini ayırmak gerekir... Çünkü aydınlanma düşüncesi düşünce olarak doğru temellere dayalı bir düşüncedir (İyi, 2000: 140).

İfadesiyle bu düşüncenin sağlamlığı vurgulanmıştır. Düşün ve hareketler bağlamında, toplumların tarihsel gelişim sürecinde bir dönüm noktası olan Aydınlanma, insanlığın son üç yüzyıllık yaşamına damgasını vurmuş bir harekettir (Kızılcı, 2000: 71). Aydınlanma Dönemi, insanların sosyal ve yaşamsal faaliyetlerinde olduğu gibi düşünce hayatlarına da doğrudan etki etmiş ve bu etkiyi de yüz yıllar boyunca sürdürmüştür.

Aydınlanma düşüncesinin, iyi bir temelinin olduğu ve birtakım değişiklikleri beraberinde getirdiği aşîkârdır. Hümanist bir yaklaşımı esas alan aynı zamanda ilerlemeci düşünce sistemini destekleyen bu oluşum, kendine has özellikleriyle etkisini günümüze kadar ulaştırmıştır.

---

³ Aydınlanma; yeni bir kimlik kazanan aklın kullanımıyla geçmişe ait inanç, pratik, kurum ve düşünce sistemlerine yöneltilen eleştirinin, bireyciliğin, ilerleme fikrinin ve bilime olan inancın hâkim olduğu bir felsefedir (Akt.: Kaya, 2013: 20).

Descartes'in "Düşünüyorum öyleyse varım" önermesiyle daha bir anlam kazanan düşünce, insana ait tek ve en önemli kuvvetin akıl olduğunu belirtmiştir. Aydınlanma felsefesiyle mevcut olan hayat tarzını ve kültür yapısını da farklılaştırmıştır (Karabağ, 2015: 32). İfadeleriyle akıl ve bilim sonucu ilerlemeci anlayışın sürdürülebileceği belirtilmiştir. Yine bu felsefenin, aklın üstünlüğü ile insani sorunlara çözüm bulacağı düşünülmüştür (Atiker, 1998: 7). Böylelikle insan sorunlarına akılcı bir çözüm yolu sunulmuştur. Aklın, insan için en önemli güç olduğu kabul edilmektedir.

Sanayi Devrimi,⁴ hayat şartları dolayısıyla edebiyat alanında da birtakım zorluklar meydana getirmiştir. Dönemin çalışma saatlerinin yaklaşık olarak 16-18 saat olması işçilerin sağlık açısından oldukça olumsuzluklarla karşılaşmalarına sebep olmuştur. Çoğu insan sosyal güvenceden yararlanamamakta ve çok düşük ücretler ile çalışmak mecburiyetinde kalmışlardı.

Hem çalışma hem dinlenme hayatlarındaki bu gibi olumsuzluklar, çeşitli hastalıkların ve salgınların yaşanmasına neden olmuştur. Dönem içerisinde yaşanan bu gibi durumlar sadece ekonomik ve sosyal yaşamı anlatan eserlerde değil aynı zamanda edebi eserlerde de kendisini göstermiştir.

Bu dönemin önemli yazarlarından Charles Dickens, pek çok romanında bu durumlara değinmiş işçi sınıfının hayat koşullarını ve çektikleri sıkıntıları eserinde canlandırarak önemli betimlemeler sergilemiştir. Yazmış olduğu romanlardan "Büyük Umutlar", "Zor Yıllar", "Antıkacı Dükkânı" ve "Kasvetli Ev" ile yaşamın zor şartlarını, fabrikalardan çıkan dumanlar sebebiyle Londra semalarında duran aynı zamanda kahramanların psikolojilerini etkileyen sis imgesi ile sembolize etmiştir.

Bununla birlikte Sanayi Devrimi ile birtakım düşüncenin pratikte uygulama bulması hedefe ulaşılmasında daha etkili olmuştur. Ufak çaplı üretim yerlerinin açılması, fabrika sistemlerine giden yolu açmış ve üretim gittikçe artarak ulusal pazarlara yönelik gerçekleşmeye başlamıştır. Böylelikle de ekonomi ve yatırımlar canlanmış, sermaye birikimine zemin hazırlanmıştır.

---

⁴ Sanayi Devrimi, bir dizi buluşun, üretim gücünü, tekstil, demir ve çelik endüstrileri ile taşımacılığın etkilendiği ve sonuçta İngiltere’de üretim karakterinin değiştiği 1760-1820 tarihleri arasındaki gelişmeleri kapsamaktadır (Küçükkalay, 1997: 54).

15. yüzyılda pozitif bilimlerin gelişmesiyle dini dogmalar artık eski değerini yitirmeye başlamıştır. Copernicus, evrenin merkezine güneşi almış, Galileo dünyanın küre şeklinde olduğunu ve güneş çevresinde döndüğünü dile getirmiştir. Artık bazı durumlar inanç sisteminden çıkartılıp bilimsel açılarla ifade edilmiştir. Böylelikle bilimin üstünlüğü ele geçirmesinin yolları da açılmış oluyordu.

Johannes Kepler'in ortaya koyduğu gezegensel hareket yasaları da ilerde Newton'un yer çekimi kuvvetine evrensel olarak dayanak sağlayacaktır. Bu süreci insanın doğaya egemen olabilme uğraşı olarak da tanımlamak mümkündür. Aynı zamanda Newton'la başlayan doğanın insanoğluna hizmet etmesi anlayışının da başlangıcını oluşturur (Yaylı ve Yaslıkaya, 2015: 454). Bu hizmet etme anlayışı bilimden beklenen önemli bir amaç olmuştur.

İşler (1991: 49)'in yazısında ele aldığı gibi Rabelais ve Montaigne, eğitimde ezbere karşı çıkmış ve gözlemle birlikte uygulamanın olması gerektiğinin altını çizmiştir. Öncelikli olarak eğitimi sonra da Ortaçağ'ın diğer tüm kurumlarını eleştirel tavırlar sergilemişlerdir. 17. yüzyılda ise, akıllı (usu) ön plana çıkaran Descartes'in oluşturduğu "uşçuluk" (akılcılık) düşüncesi tüm Avrupa'yı etkilemiştir. Müspet bilimlerde ise çok büyük ilerlemeler görülür. Aristo'nun kıyaslama mantığına da ayrıca bir alternatif oluşturur.

Uşçuluk ile birlikte düzyazıda da büyük bir devinim yaşanır ve düşüncelerin en iyi şekilde düzyazı ile aktarılabilceği düşüncesi güç kazanır. Düzyazı çeşitleri (özellikle roman) büyük bir gelişim sergiler. Pek çok tanınmış filozof ve yazar, (Montesquieu, Rousseau, Diderot) görüşlerini ve fikirlerini roman yazarak aktarmayı yeğler bununla da kalmayıp çeşitli konulardaki (Siyaset, eğitim, din, toplum) ifadelerini anlatabilmek için ansiklopediler hazırlanır. Bu düşüncelerle birlikte doğa da romana yansımış ve daha etkili kullanımlar ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Doğanın bir makine olarak görülmeye başlanması, insanların doğal çevreye yönelik durumlarını da güçlü bir şekilde etkilemiştir. Ortaçağlarda bakış açısı organik iken, dayandığı esas sistem, ekolojik davranışa yatkın oldu. Dünyanın yaşayan bir canlı, bazen de besleyen bir ana şeklinde tasvir edilmesi, insanların hareketleri üzerinde dizginleyici bir faktördü. Kişi anasını kolayca katledemez, bağırsaklarını altın için deşemez veya vücudunu sakatlayamazdı (Capra, 1992: 61).

Ancak bilimin ilerlemesi ve makineleşmesi ile doğayı koruyacak son sınır ortadan kalktı ve böylelikle kültürel engel yok oldu. Mekanik Kartezyen anlayış “Batı kültüründe doğayı kullanmak ve sömürmek için adeta bilimsel bir yetki haline geldi. Böylece bilimsel bilgi ‘kendimizi doğanın efendisi ve sahibi’ yapmak amacına hizmet için kullanıldı” (Cevizci, 2001b: 155) ifadelerini kullanmıştır.

Daha sonra ortaya çıkacak olan Fütürizm’de Marinetti ve Mayakovski edebiyat alanında önemli gelişmelere imza atmışlardır. Sanayi Devrimi’nin de etkisiyle eserlerinde makine sesini çağrıştıran ifadelerle yer vermişlerdir. Akımın temsilcilerinden Marinetti, fütüristlerin şiddete, gençliğe ve sürate hayran olduklarını belirtir. Hatta süratin üstün olduğunu belirten sanatçı, bir yarış arabasını klasik antik Yunan Semadirek Kanatlı Zaferi heykelinden daha üstün ve güzel bulur. İnsanlığın doğaya karşı üstünlüğü ve zaferini ise sanayi şehirleri, modern teknolojik araçlar, otomobiller ve uçaklarda görür. Edebiyatın uyuşukluktan ve durgunluktan sıyrılması gerektiğini belirtirler. Balkonda duran birinin görüp hissettiği duyguları çevresiyle birlikte vermeyi hedeflerler. Bundan dolayıdır ki doğa ve doğadaki hareketlilik eserlere yansımıştır.

Roman kişilerinin anlatılmak istenilen özellikleri eserdeki doğa ortamıyla dışa vurulur: “Mekân insani bir arzunun dışa vurulması olabilir. Mekân bir tabiat ortamıysa ortamın tasviri o arzunun bir yansıması olabilir” (Wellek ve Warren, 2013: 259). İnsanlarda görülen arzunun doğa ile bütünleşmesi söz konusudur. Bu da o an ki isteklerin dışa vurulmasıyla doğa tasvirlerinin oluşabileceği anlamına gelmektedir.

İnsanoğlunun; doğa ile iletişim kurması, sanatın ortaya çıkmasındaki en büyük sebeplerden biridir. Yazın hayatımızda doğa, gözlem yoluyla keşfedilerek ardından taklit edilerek edebiyatımıza girmiştir. Daha sonrasında mitlerle ilerlemiş ardından çeşitli akımların (romantizm, realizm vb.) etkisiyle varlığını daha da belli etmiştir. Doğanın varlığına ve oluşumuna yüklenen anlamlar, insanlar arasında mitlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Artık doğa, bir kurunun çevresinde anlatılabilmıştır (Harari, 2016: 40; Ponting, 2000: 16-17; Campell, 1995: 11-13). Bu şekilde mitlerin ve ritüellerin ortaya çıkmaya başlamasıyla insanlar ile doğa arasında gerçekleşen iletişimde farklı boyutlara gelmiştir.

Günümüzde kişileştirme sanatı adını verdiğimiz olay gibi artık doğaya insana özgü özellikler verilmiştir. Buradan çıkaracağımız sonuç ise insanın doğaya yakınlık duyması ve onunla bir iletişiminin gerçekleşmiş olmasıdır. Sosyal ve kültürel açıdan da gelişme gösteren bu iletişim pek çok inanç sisteminde de devam ederek öncelikle mitler, sonrasında efsaneler, daha sonra destanlar ve son olarak da halk hikâyelerinde varlığını göstermiştir (Campell, 1995a, 2013). Doğanın artık insanla bütünleştiği, bağlarının kuvvetlendiği dönemlerin başladığını söylemek mümkündür. Bu daha sonra insanoğlunun doğayı her daim yaşayacak ve eserlerinde yaşatacağı dönemler içinde bir başlangıç olacaktır. Bu oluşumu, ileriki zamanlarda destekleyecek olan en önemli topluluk ise doğayı daha fazla ele alan, köy ve köylüyü anlatan, halkın sorunlarını yaşayarak eserlerine aktaran toplumsal gerçekçi yazarları olacaktır.

Bizler, doğanın faydalarını doğumdan ölüme kadar görmekteyiz. Yaşadığımız doğa ile bir bütün olduğumuz gibi ruhumuz da ekolojik sorunlarla iç içedir. Doğa manzaralarının yardımıyla insan ruhunun durumu anlatılır. Bir ağacın köküyle toprağa bağlandığı gibi insanlar da yaşadıkları coğrafyaya o şekilde bağlıdır. Bu bağlılıktan da bir öğrenme ilişkisi ortaya çıkar. Bu bakımdan doğaya, faydalı bir öğretmen demek yerinde olacaktır.

Doğayla öğrenmeye başladığımızda, sanatsal olarak da öğrenmeye başlamış oluruz. Böylelikle de doğaya olan ilgi her geçen gün artar ve sanat duygusu insanlara aşılanır. Bunun sonucu olarak da doğaya daha estetik bakarak sanatçı kimliğimiz ortaya çıkacaktır. Burada ön plana çıkacak olan kişiler ise yazarlar ve şairlerdir. Doğaya bir sanatçı kimliğiyle bakacak, sanatlarının merkezi temasına doğayı yerleştirecek, doğa betimlemeleriyle duyguları yansıtacak ve ardından gelenleri de bu bağlamda yetiştireceklerdir.

Çevre odaklı edebiyat ve çevreci eleştirinin gelişimi alanında çalışmalar yapan Özdağ ve Gökalp Alpaslan ise bu konuda şunları belirtmiştir:

Edebiyat ürünleri tarih boyunca doğayı bireysel duyguların tasvirinde önemli bir araç olarak kullanmıştır. Arkaik toplumlarda kültler ve mitler doğayla iç içedir. Ancak insan merkezli bakış edebiyatta da etkisini göstermiştir. Doğaya ait unsurlar özellikle insan merkezli gelişen düşüncenin etkisindeki edebiyat ürünlerinde bir metafor olmaktan çok öteye gidememiştir (Gökalp Alpaslan ve Özdağ, 2011: 642).

Doğa, bireysel duyguların tasvirinde edebiyat için bir araç olarak eserlere girmiştir. İnsanoğlu her zaman doğa ile bir ilişki içerisinde olmuş, doğayı çeşitli evrelerde incelemiş ve canlıların gelişimini daha rahat gözlemlemiştir. Bu konu ile ilgili ise Collingwood şunları belirtmiştir:

Doğa, evrim düşüncesinin de etkisiyle artık ilerlemeci bir bakışla söz konusu olacaktır. Doğayı dönüştürme bu anlayışın ürünü olarak farklı evrelerde gözlenecektir. Doğaya yapılan müdahalenin ulaştığı nokta ise önemli bir göstergedir. Artık, doğadaki canlıların gelişim aşamaları insanlar tarafından daha da kontrol edilebilmektedir. Enerjinin kullanımı ve dönüştürülmesi, canlılara gelişen gen teknolojileriyle müdahaleler edilmesi bilimin doğayı görüş biçimindeki yeniliğin neticeleridir. Doğa bu aşamadan sonra belirli yaşam şekillerinin yeniden üretilme durumunun çok ilerisinde yeni ve gelişmiş biçimler üretilebilecek bir şey olarak tasarlanmaya başlayacaktır (Collingwood, 1999: 157).

İfadelerinde de anlaşılabacağı gibi doğa, evrim ile birlikte daha da farklı şekillerde ele alınmıştır. 19 ve 20. yüzyıllarında etkisiyle gelişen bilimin de bu konuda etkisi yadsınamaz. Bu gibi durumlar sonucunda ise doğa daha da kontrol edilebilir hale gelmiştir.

Doğa; sanat, edebiyat, hayal gücü ve estetik anlamda pek çok yerde kendini hissettirmiş, bu sebeple de daha farklı bir şekilde yaşamamızı sağlayarak hayatımızın vazgeçilmezleri arasına girmiştir. Bu kapsamda insanoğlu, geleceği için doğaya ayrı bir önem vermek zorundadır. Doğa ve doğal ortamlarla iç içe olmak, psikolojik yönden de hayatımızı olumlu etkilemektedir. Hem güvende kalma hissi hem de estetik olarak güzelliklerle karşılaşmak, insan davranışlarına da olumlu yansıyacaktır. Tam tersi olarak doğadan uzaklaşmak ise estetik ve güvenli olmayan kalabalık ve bunun neticesinde de gürültülü bir ortam sunmaktadır. Bunlar da olumlu olmayan çevresel faktörler olarak karşımıza çıkmakta ve psikolojimizi etkilemektedir.

Stresli bir yaşam, zihinsel bir yorgunluk, trafik gürültüleri, kalabalık ortamlar sonucu endişe ve öfke duyguları ortaya çıkar ve bu da insanları daha sinirli ve tahammülsüz bir konuma getirir. Çoğu romancı, kaliteli bir eserin varlığını doğayla olan ilişkisine bağlar ve dilini doğaya aktarırken diğer seslerden uzak olmayı seçer. Kendini doğaya adanarak kimi zaman kuş cıvıltılarının kimi zaman deniz

dalgalarının kimi zaman da doğanın eşsiz diğer seslerine büyük bir hayranlıkla kulak verir.

İçinde yaşadığımız canlı bir yapı olan doğa, bizi etkilediği kadar biz de onu etkilemekteyiz. İnsanlık tarihinden önce de var olan doğa, insanoğlu ile birlikte daha da bir anlam kazanmıştır. Pek çok yönden bizleri etkileyen doğa, bir yandan da bizleri beslemiştir. Tabi bu durumdan yazarlar ve şairler de etkilenmiş, doğayı eserlerine yansıtarak çok değerli yapıtlar ortaya çıkarmışlardır. Sanatçıların doğayı taklit etmesini fakat bunu yaparken de kusursuz bir şekilde taklit edemeyeceğini belirtir ve sanatçıları da doğadan öğrenen birer acemi talebeye benzetir. Doğa, her ne kadar sanatçıları etkilese de sanattan daha fazla doğallığa sahiptir.

Türk edebiyatında doğa algısı, halk şiirlerinde pastoral bir bakış açısıyla kendisini göstermiş, Tanzimat Dönemi'nde romantizm etkisindeki betimlemelerde ortaya çıkmış, Servet-i Fünûn'da ise realist bir tavır takınmıştır. Doğaya karşı geliştirilen bu gerçekçi tutum, şehirleşme ve modernleşmenin etkisini hissettirdiği 1970'li yıllara kadar devam eder (Topçu, 2021: 123-142). Tanzimat Dönemi'nde nükseden realizm akımı edebiyat ve doğa arasındaki ilişkiyi daha da kuvvetlendirmiştir. Çünkü realizm, hayatın gerçeklerini olduğu gibi aktarmaya çalışan bir akımdır. Servet-i Fünûn'da da kartpostal bir tabiat anlayışı olmuştur.

Bu akımı benimseyen sanatçılar, romantizme karşı çıkmış, yaşanan hadiselerle hiçbir duygu ve düşünce katmadan olayları olduğu gibi aktarmayı seçmişlerdir. Asıl amaçları ise doğayı olduğu gibi aktarmaktır. Bundan dolayı da eserlerde uzun betimlemeler, derinlemesine tasvirler yapılmıştır. Bu akımın dünya edebiyatındaki ilk romanı Gustave Flaubert-*Madam Bovary* olurken Türk edebiyatındaki ilk romanı ise Recaizâde Mahmut Ekrem'in kaleme aldığı *Araba Sevdası* kabul edilmiştir.

Gerçekçiliğin ortaya çıkışında onu neden sonuç ilişkisine göre anlatan bilimsel gelişmeler çok etkilidir. Pozitif bilimlerin ve pozitivizmin insana yaklaşımı çok değişik ve önemli bir farklılığı ortaya çıkarmıştır. Doğayı ve insanı bilimsellik ile anlamaya çalışmak insanın ruhsal derinliğini de aynı şekilde anlamak olan psikanalizi meydana çıkarmıştır. Bu şekilde doğa, psikanalizle, pozitif bilimlerle ve pozitivist akımlarla ifade edilmeye çalışılırken sanat içerisindeki yeri realizmle kendini göstermiştir.

Romantizm, o dönem için doğadan uzaklaşılmasını ve bunun getirdiği olumsuzlukları ele alarak bir tepki ortaya koymuştur. Sezgiyi öne çıkararak hareket etmiş ve Aydınlanma Dönemi'nin önemli özelliklerinden akılcılığı daha geride tutmuştur. Romantizmin önemli isimlerinden olan Jean-Jacques Rousseau, güzel olan ne varsa doğanın kaynağı olarak görür. Düşüncelerin bile doğadayken daha net ve daha berrak olduğunu vurgular. Kendini doğaya veren sanatçı doğa yürüyüşlerine başlayarak tefekküre dalar ve bu sıradaki düşüncelerini yazarak *Yalnız Gezerin Hayalleri* adlı eserini meydana getirir.

Romantizmin bir kâhin gibi ön gördüğü bu sezgisellik, kendini doğada arama ve doğa ile ifade etme çabasına sürüklemiştir sanatçıları. Özellikle Alman Romantik edebiyatı ve sanatına sıkça konu olan doğaya özlem, toplumsal yapıya bir tepki aracı olarak sanatçıların ilham kaynağı olmuştur. Yaratıcı hayal gücünü tüm sanatların amacı olarak kabul eden Romantikler, doğada büyük bir uğraş ile tanrısallığı aramışlardır. Bu tanrısallık da Hristiyanlığın dogmalarının uzağındadır, tanrı, doğanın karşısında hissedilendir, yani tanrının 'ben'in sezgilerinde açığa çıkacağını düşünmüşlerdir.

Doğanın insanla önemli bir ilişkisi vardır. İnsan, doğanın gizli güçlerini her zaman merak etmiş, ona hayranlık duymuş ve onu daha iyi anlayabilmek için sürekli araştırmıştır. "İnsan sürekli bir olmalıydı ve doğada bulunmalıydı. Doğadan kopmamalıydı, çünkü doğada gizli ruh onun da ruhundan bir parçaydı ve o iki ruh birbirini tamamlıyordu. Doğa olmadan insan bir hiçti, o yüzden doğanın gizli güçleri karşısında saygıyla eğiliyor; büyük ve anlaşılmaz gücü karşısında kendisini güçsüz ve zayıf buluyordu" (Kocadoru, 2015: 22). İfadeleriyle doğa ve insanın birbirine ne kadar bağlı ve ayrılmaz olduğu dile getirilmiştir.

Yine bu dönemde sık görülen olaylardan biri bulunulan ortamdaki uzaklaşıp doğaya açılarak farklı yerlere gitme arzusudur. Gelişen olaylar karşısında pek fazla umudu olmayan sanatçılar değişik dünya tasavvurlarına girmeye çalışırlar. Bu durumda ise doğa onlar için bulunmaz bir nimettir. Doğa, sanatçılara olduğundan fazla imkânlar veren sınırsız bir kaynak olur. Rahatlığın ve huzurun yuvası olan doğa bu şekilde eserlerinin de en önemli kaynakları arasına girer.

Bir roman ve hikâye akımı olan natüralizm, diğer ismiyle bilinen doğalcılık ise edebiyat, sanat ve felsefede doğal olan dünyayı esas kabul eden farklı akımların ortak ismidir. Emile Zola tarafından kurulmuştur. İlk önceleri Fransa’da ortaya çıkan bu akım, daha sonra Türk edebiyatında da görülmüştür. Bu akım, Hippolyte Taine’in determinizm⁵ anlayışını edebiyatta gerçekleştirmek ister. İnsan ile doğa arasındaki iletişimi sürekli canlı tutan akım temsilcileri insanın özüne dönmesinde doğayı birincil kaynak görürler.

Bu anlayış, daha önce edebiyatımızda görülmeyen bir uygulamaydı. Deney yöntemini edebiyata uyarlamak amaçlanmıştı. Bu anlayışa göre doğada belli kurallar vardı ve belli bir işleyiş hâkimdi. Bu işleyiş aynı zamanda insanda da vardı. Bu bakımdan insanın bulunduğu ortam teferruatıyla ele alınıp işlendi, sadece olaylar anlatıldı ve bunlar yapılırken de tutanak tutar gibi kaleme alındı. Ana ilkeleri ise sanatın doğanın bir kopyası olmasıdır. Onlara göre de tek gerçeklik doğanın kendisidir. İnsanlar bile doğanın bir ürünü olmuştur. Aynı zamanda doğa, insan hayatının ve doğruların en önemli kaynağı olmuştur. Bu sebeple bu düşüncedekiler için insan, hayatın merkezi konumundadır.

Natüralistlere göre gözlem tek başına yeterli değildir. Önemli olan olayı sadece gözlemlemek değil, deneyciler gibi onlara müdahale ederek değişmelerini sağlamaktır. Doğanın, edebiyata tam olarak yerleşmesindeki en önemli rolü üstlenen akım olan natüralizmin temsilcileri, realizmin yansıttığı gerçeği tam olarak yeterli bulmamışlardır. Bu sebeple daha fazla doğallık, daha fazla tabiat ile meşgul olmuşlardır. Bunun sonucunda ise doğaya ait olan ve doğayı anlatan bir edebiyat meydana gelmiştir.

---

⁵ Determinizmi savunan teorisyenler, olayların meydana gelişinin özgür ve serbest bir düzene göre değil, belirli koşullara ve nedenlere göre meydana geldiğini savunmaktadırlar. Doğa kanunları da olayların nedenler üzerine kurulmuş olması temeline dayanmaktadır. Her olay, her yerde, aynı şekilde, belirli nedenlere dayanarak meydana gelmektedir. Belirli koşullar, her zaman belirli sonuçları ortaya çıkarır. Belirli koşullara uyan sonuçlar da her zaman, her yerde aynı olmaktadır (Yeni Hayat Ansiklopedisi, 1983: 1023).

Edebiyatın içerisine tam anlamıyla bir laboratuvar kurulmuş, eserler kaleme alan her yazar, aynı zamanda birer deneyci olmuştur. Laboratuvarda yapılan deneyler gibi eserler yazılmıştır. Natüralizmin kurucusu sayılan Emile Zola'nın, gözlemciyi, doğadaki olayları hiçbir değişikliğe uğratmadan, olduğu gibi inceleyen kişi olduğunu belirtmesi, deneyciyi ise olayları doğanın ortaya çıkardığı biçimlere göre değil de herhangi bir amaçla kendisinin onlara şu ya da bu koşullar altında verdiği biçimlere göre inceleyen kişi olarak görmesi, gözlemci ve deneyci arasındaki farklılığı ortaya koymaktadır.

Emile Zola, aynı zamanda bu akımın ilkelerini *Deneysel Roman* adlı eserinde açıklamıştır. Yine bu eserin dışında konuyla alakalı pek çok eser kaleme almış, adını bile bu akım ile özdeşleştirmiştir. Çevrenin ve doğanın insan üzerindeki etkinin kaçınılmaz olduğunu vurgulayan natüralistler, doğa şartlarındaki hayatları bir bilim adamı anlayışıyla işlemiştir.

Edebî eserlere yansıyan bu akım, gerçekleri olduğu gibi yansıttığı kadar gerçeklerin olumsuzluklarını da yansıtmıştır. Bu anlayışın bizdeki en önemli temsilcisi ise Hüseyin Rahmi Gürpınar olmuştur. Onun bazı eserlerinde ise bu akımın kurucusu olan Emile Zola'ya eserlerinde yer vermiştir. Rezillikleri anlatmada usta olduğu vurgulanmıştır. Natüralistler, toplumun kanayan yaralarının sesi olmuş, bu yüzden insanların sefaletleri gibi en olumsuz durumları işlemişlerdir. Bundan dolayı da ele alınan konular yüzeysel kalmamış, olaylar gidebildikleri yerlere kadar derinlemesine işlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRK ROMANINDA DOĞANIN KULLANIMI

Doğa, insan yaşamının sürdürüldüğü yerlerde her zaman etkili olmuştur. İnsanların yaşam tarzlarını da etkileyerek onlara düşünce zenginliği katmıştır. Bu durum doğal olarak edebiyatı da etkilemiş, yazar ve şairlerin eserlerini yazarken en çok faydalandığı alanlardan biri olmuştur. Bu etkilenme ise pek çok eserde görülmektedir. Özellikle eserler içerisinde ele alınan olay örgüsünün anlatıldığı mekâna yazarın çok fazla hâkim olması gerekmektedir. Ele alınan mekânlardaki doğanın tasviri, yazarın başarısını ve estetik yönünü belirleyen önemli bir etken olmuştur.

Hemen hemen tüm edebi eserler, hangi konuyu ele alırsa alsın o toplumun doğaya ve çevreye bakışından izleri yansıtır. Bundan dolayıdır ki edebiyatın her döneminde farklı doğa görüşleri de ortaya çıkmıştır. Doğa kavramı, dini kitaplar, destanlar, edebi kitaplar vb. içerisinde sürekli bir değişikliğe bürünmüştür. Yüzyıllar boyunca da hep farklı anlamlar yüklenmiştir. Bazı düşünürler ise doğayı gerçek dışı görmüşlerdir. Günümüzde bile doğayı sevenlerin olduğu kadar sevmeyenlere de rastlamak mümkündür. Her ne görüş olsa da doğanın varlığı eserler için her daim önemini korumuştur.

Doğa konusu, edebiyatımızın en başından günümüze kadar en fazla işlenen konularından biri olmuştur. İslamiyet öncesi sözlü edebiyat döneminde, halk edebiyatında, divan edebiyatında, batı etkisinde gelişen edebiyatımızda ve günümüz modern edebiyatta hep bir şeylerin başlamasına vesile olmuş, yazar ve şairlere ilham vermiş ya da daha farklı şeylere vesile olmuştur. İçindeki tüm varlıklara yaşam hakkı tanıyan, onları koruyan ve bu özellikleriyle de edebiyatta ön plana çıkan bir konu olmuştur.

Türk edebiyatı; sadece ölçü, şekil bakımından değil motif çeşitliliği ve güzelliği bakımından da önemlidir. Yazar ve şairler, sevgiyi, aşkı terennüm ederken doğayı da göz önünde bulundurmuşlardır. Bu ilişkiden dolayı da doğayı kucaklamak, sevdirmek, çevre bilinci oluşturmak, yaşanılan çevreyi anlamlandırmak ve doğa tahribatlarını engellemek edebiyatın başlıca görevleri arasında gösterilebilir. Nitekim

bu anlayışa sahip pek çok roman ve hikâyeci yazar tarafından da doğa konusu ele alınarak eserler vasıtasıyla bilinçlendirme yapılmıştır.

3.1. Tanzimat Dönemi Romanında Doğa

Tanzimat sanatçıları doğayı; canlı, hareketli ve Tanrı'nın bir yansıması olarak kabul ederler. Gelenekten gelen hissiyatla doğa alışılmış bir şekilde ele alınır. Fakat yapılan uzun tasvirler ile de edebiyata farklı bir soluk getirmişlerdir. Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Recaiizâde Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamit bu dönemin öncüleri olmuş ve Türk edebiyatına romantizmi kazandırmışlardır. Romantizmin getirdiği özelliklerden dolayı da sanatçılar, insanın kendini tanımasına ve anlamasına yardımcı olmakla beraber, insanların doğa ile ilgili ilişkilerinin de düzenlenmesinde etkili olur. Romantizmle birlikte doğaya geri dönüş görülür. Doğa daha fazla ele alınarak işlenmeye başlanır.

Sürekli olumsuz ortamlara şahit olan Tanzimat sanatçıları, içinde bulundukları olumsuzlukları değiştiremeyeceklerini anlarlar. Bu kaos ortamından da çıkamayan sanatçıların umutları da gittikçe tükenir. Bu sebeple de kendi içlerine dönmeye ve aradıkları rahatlığı başka yerlerde ararlar. "Umumiyetle sanatkârlarda, bilhassa romantiklerde, bulunduğu çevreyi terk edip başka bir âleme kaçmak temi çok görülür" (Okay, 1971: 21). Tam bu sırada doğa onlar için büyük bir kaynak olur. Doğa sürekli değişen ve kendini yenileyen özellikleriyle Tanzimatçılara çok iyi bir kaynak olur. Doğaya sarılınca anlaşılır ki aranan ve özlenen mutluluk doğanın kendisindedir.

Söz konusu sanatçılara göre, kâinattaki her şey doğayla iç içe ve uyumlu bir haldedir. Sanatçılar ise bu uyumdan faydalanarak doğadaki düzeni yakalar. Kişiler ile doğa arasına mesafelerin girmesini önlemeye çalışarak insanların kendilerine dönmelerine yardımcı olurlar. Bunu da en iyi şekilde çevre tasvirleri ve gözlemleriyle doğaya sarılarak yapmışlardır. Doğanın kendilerine fazlaca malzeme sunması da bu konuda etkili olmuştur.

Özellikle bu dönemde Namık Kemal dikkat çekicidir. "Namık Kemal'in romanlarında dikkati çeken diğer bir nokta, dış dünyanın tasviridir. Ona kadar dış dünya, edebiyatımızda gerçek yapısına uygun olarak girmiş değildir" (Ekiz, 1984: 39). Eski edebiyat anlayışından sıyrılmaya çalışan Namık Kemal, farklı tasvirlerle

doğayı hareketli ve canlı bir şekilde ele almıştır. Namık Kemal gibi yenilikçi aydınların, eski edebiyata karşı eleştirileri özellikle doğadan uzaklaşmalarıdır.

“Dönem romancılarının doğayı; Tanrı’nın bir yansıması ve canlı olarak gördüklerini söylemek mümkündür. Bu dönemin önemli temsilcilerinden olan Namık Kemal de doğaya romantik açıdan yaklaşır. Eserlerinde insan ile doğa arasındaki ilişkiye yönelip doğayı; dinamik, canlı ve hareketli şekilde ele alır. İlk romanı olan *İntibah*’ta gelenekten gelen duyuşla doğaya alışılmış bir şekilde bakar ancak yaptığı uzun mekân tasvirleriyle de edebiyata yeni bir soluk kazandırır. İkinci romanı olan *Cezmi*’de ise betimlemeleri canlılaştırıp kişilerin psikolojisiyle bağlantı kurarak aktarır ve böylece dekor olmaktan öteye götürerek eserlerde kullanmaya başlar” (Özbek, 2017: 151-163). Doğaya önem veren Namık Kemal, canlı doğa betimlemeleri ile edebiyata önemli katkılarda bulunmuştur.

19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, adlı eserinde Ahmet Hamdi Tanpınar, yenileşme dönemi edebiyatı ile eski edebiyatı birbirinden ayıran en önemli özellik olarak yeni bir doğa anlayışını görür. Orta Çağ anlayışından daha canlı ve geniş bir doğaya doğru ilerleyiş görülür.

Doğa, Tanzimatçılarda etkin bir rol oynamaktadır. “Kendini sürekli olarak değiştirir ve onun içinde tek bir durağanlık anı yoktur” (Yıldız, 2010: 53). Buhranlı anlardan kurtulmak, bunalımlardan çıkmak ve huzura erişebilmek için bir arayış içerisindeyler. “Romantik yazar ve şairlere göre, ‘ben’e ulaşmak için doğadan yola çıkmak gerekir” (Alkan, 2006: 59). Onlar için doğa ile baş başa kalmak, kendi iç sesleriyle konuşmak ve ruhsal yönden kendilerini iyileştirmek demektir. Bu bakımdan doğaya yeterince yer vermişlerdir.

Tanzimat Dönemi, Batı’nın etkisiyle doğaya karşı farklı bir bakış açısı geliştirmişlerdir: “Onlar tabiatın güzelliği ve muhteşemliği karşısındaki hayranlıkları yanı sıra, tabiatı yeniden keşfederek, hayal gücünün de yardımıyla tabiatın ruhunu yakalamak isterler. Tabiatı adeta yeniden keşfeden romantikler, ona farklı anlamlar yüklerler” (Karabulut, 2013: 69). Yeni bir anlayışla edebiyatımıza girmeye çalışan Tanzimatçılar, Batı’nın da etkisiyle farklı olanın peşinden gitmişlerdir. Doğaya hayran kalarak bu güzelliği eserlere yansıtmışlardır. Bunu da yaparken sıradanlığın dışına çıkarak eserlerini oluşturmuşlardır.

Bundan dolayı Tanzimatçıların eserlerinde doğayı fazlaca kullandıkları söylenebilir. Şehirler resmedilirken doğanın gücünden yararlanmış ve anlatılara ayrı bir güzellik katmıştır. Doğa unsurları, şehirlerin doğal güzelliklerini anlatmada onlar için bir araç olmuştur: “Tabiat, edebî eserlerin en çok işlenen temalarından biridir. Romantizmde tabiat adeta bir kaçış mekânıdır. Romantizmin melankolik yapısı tabiata da yansır. Klasik şiirdeki tabiat anlayışı Tanzimat döneminde değişime uğrayarak dinamik bir yapıya bürünür” (Karabulut, 2015: 353). Bu dönemde tabiatın en önemli işlevlerinden birisi de bir kaçış yeri olmasıdır. Günlük hayatta görülen yorgunluk, çeşitli bunalımlar, hayatın sıkıcılığı gibi olaylar roman kahramanlarını iyice bunaltmış ve kendilerini doğaya vermişlerdir. Bu onlar için aynı zamanda iyi bir fırsat olmuş ve doğanın muhteşemliğini gözlemleyerek eserlerine yansıtmışlardır. Doğanın ele alınıp işlenmesi, modernleşme açısından yeni bir toplum anlayışını da beraberinde getirdiğini şu ifadelerden anlamak mümkündür:

Tanzimatçıların doğa algılarında örnek aldıkları Batı anlayışının da önemli etkileri olmuştur. 18. ve 19. yüzyıllarda Batı’nın bilim ve fende yaşadığı önemli değişimler bu duruma öncülük etmiştir. Bundan dolayıdır ki doğayı ele almak, Tanzimatçıları için modernleşmeyle birlikte yeni toplum anlayışından da bağımsız olamaz. Tanzimat yazarlarının ortak düşü de Aydınlanma eksenli pozitivist bilim ve eğitimle ülkenin kalkınacağı fikrine dayanmaktadır (Şirin, 2007: 44).

Dönem sanatçılarının bilim sayesinde kalkınma hedefleri, dönem temsilcilerinin ortak görüşüdür. Bununla birlikte doğa teması elden bırakılmamış, modernliğe paralel bir şekilde kullanılmıştır. Türk edebiyatında modernleşmenin görülmesi, aynı zamanda da doğa ile bunun bütünleştirilmeye çalışılması Türk edebiyatı açısından da önemlidir. “Çamlıca Tepesi, doğal güzellikleriyle eserlere konu olmuştur. Tanzimat yazarlarının tecrübe ettiği yeni türlerle tabiatın buluşmasında Çamlıca bir merkez niteliğindedir” (Koç, 1999: 14). Tanzimatçıların doğa teması üzerine ele aldığı yazılarda Çamlıca Tepesi’nin ayrı bir yeri vardır. Oranın doğal güzelliğinin yanı sıra havasının güzel oluşu, güzel sesli kuşlara ev sahipliği yapması da bu tepenin önemini arttırmıştır. Bu önemli tepe Nabizâde Nazım’ın *Zehra*, Namık Kemal’in *İntibah* ve Rezaizâde Mahmut Ekrem’in *Araba Sevdası* romanlarında görülmüştür. Namık Kemal ise kendini bu tepeden gizleyebilen hiçbir köşenin bulunmadığını belirtir ve doğa harikası olan bu yer için şu ifadeleri kullanır:

Çamlıca o nazar-gâh-i ibrettir ki bahar içinde insan çeşmesinin yanına çıkar da başını kaldırır etrafına bakınır ise gözünün önünde tabî, sınaî, fennî nice yüz bin türlü bedayiden mürekkep bir başka âlem görür. Bayağı hadika-i basar o âlem-i bedayiın bir maharet-i fevkalade ile nokta-i vahideye sığıştırılmış haritasına döner. Bir de gözünü aşağı meylettirmek isteyince nur-ı nazarı cihanın her türlü ezharını cami ve şükûfe-zara düşmüş zenbur gibi dakikada bir çiçeğe işleyerek, saniyede bir meyve ile oyalanarak aheste aheste sahil-i deryaya gidinceye kadar tab ü tüvandan kesilir (Namık Kemal, 2008: 13).

Pek çok eserde yerini alan bu tepe, doğal güzelliği ile de ön plana çıkmıştır. Sadece doğa güzelliği ile kalmamış İstanbul'un sembol mekânlarından biri olmuştur. Düşünce ve edebiyat merkezi, tenezzüh mekânı, aynı zamanda dinlenme yeri olan bu tepe, birçok esere konu olmuştur. Bununla birlikte çoğu padişahın uğrak yeri olmuş, uğruna şarkılar bestelenmiştir. Pek çok romanda da rastlanılacağı üzere (*İntibah, Araba Sevdası*) Çamlıca Tepesi, toplumsal birçok değişimin de sembolü olmuştur. İstanbul'un en müstesna yeri olmuş, bazen bir sevda bazen de bir aşk yeri olmuştur Çamlıca.

Yahya Kemal, *Üç Tepe* isimli yazısında söz konusu olan tepeden "Namık Kemal ve arkadaşları Hâmid, Ekrem, Sezai ve ötekilerinin elli sene evvel âleme baktıkları tepedir. Eserlerinde Çamlıca havası eser, Çamlıca bahçelerinde bülbül sesi dinledikleri sezilir, şiveleri o semtin vezir konakları gibi ağır, harap ve şairanedir." diye açıklama yapmıştır. Yine Namık Kemal, *İntibah*, eserini yazarken uzun bir Çamlıca tasviriyle başlar. İstanbul'un ender görülen güzelliklerinden biri kabul eder.

Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Tarihi* eserinde romanın başında bulunan Çamlıca ve bahar tasvirinin, eski dönemlerde yazılan mesnevilerin nesib bölümünü hatırlattığını belirtir. Genellikle çiçekler, ay, güneş, yeşillik gibi unsurların kullanıldığı da görülmektedir. Bir doğa harikası olan Çamlıca'nın bu özellikler göz önünde bulundurularak eserlere konu olduğunu görmekteyiz. Bu durum aynı zamanda edebiyatın eklemlenme sürecinin bir göstergesi olmuştur.

Konuyla ilgili Güzin Dino ise "Romanın başına bir mevsimin betimlemesiyle başlamakla, sadece yabancı yazarlardan aktarılmış yöntemleri kullanmış olmaz; Divan şairlerinin kaside ve mesnevilerinin başına koydukları bahariyye ya da şîtaîyyeleri yenileyerek yerli bir geleneği de kullanmak istemiştir." ifadelerini

kullanarak bu görüşü desteklemiştir. Çamlıca'nın tasvir edilmesinde eski anlatı geleneği büyük rol oynamaktadır. Çoğu araştırmacılar da bu konuda fikir birliğine varmıştır.

Tanzimat Dönemi'nde doğaya ayrı bir önem veren isimlerden birisi de Ahmet Mithat Efendi'dir. Ele alınan doğa konusunu daha da genişletmiş, sadece güzelliğiyle değil bilimsel olarak ya da tarihsel olarak da açıklamıştır:

Ahmet Mithat Efendi, doğaya farklı bir boyut kazandırmış, alanını da genişletmiştir. Onun için dış dünya önemlidir. İstanbul dışına çıkmış ve daha farklı güzellikleri ele almıştır. Doğayı sadece doğal görünümünün dışında değil; tarihsel, bilimsel yönleriyle de açıklamıştır. Seyahat tarzı romanlarında da okuru hayali bir seyahate çıkarır. Amacı okurun şimdiye kadar hiç görüp bilmediği coğrafyaları eğlenceli bir okuma deneyimi ile tanımasını ve dünya hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamaktır (Kural, 2008: 21).

Ahmet Mithat Efendi, bunu yaparken kendi gezip gördüğü yerlerden ve gözlemlerinden yararlanmıştır. Bu başarılı gözlemleri sayesinde de okuru hayali gezintilere çıkararak onlara daha farklı bir okuma şansı vermiştir.

Bu alanda Türk edebiyatının ilk romanı, Nabizâde Nazım'ın *Karabibik* adlı eseridir. Cumhuriyet döneminde ise köy hayatı ve doğa teması eserlerde en büyük başarıyı gösteren dönem olmuştur.

Doğa temasının tam anlamıyla eserlere yansması Tanzimat ikinci dönemi ile gerçekleşmiştir. Dönemin ünlü ismi Abdülhak Hamit Tarhan, doğaya daha fazla eğilim göstermiş, doğayı daha ayrıntılı ve daha nitelikli bir şekilde ele almıştır. Artık yavaş yavaş doğa hayatı ile kent hayatının çizgileri birbirinden usulca ayrılmaya başlamıştır.

Abdülhak Hamit Tarhan ve Recaizâde Mahmut Ekrem gibi sanatçılar doğa vasıtasıyla iç âleme yönelirler. Ekrem, "Hepimiz tabiatın acemi birer şakirdiyiz" (Takdir-i Elhan, s.11) düşünceleriyle doğanın alanını da genişletmiştir. Hamit, *Sahra* eserinde kır ve kent yaşamını karşılaştırırken düşünceyi öne çıkarır, "Medeniyeti temsil eden şehir hayatı karşısına köyü koyarak tabiatı yüceltmek Türk edebiyatı için yeni bir yaklaşımdır" (Akdik, 2018). İfadelerinden de anlaşılacağı üzere Tanzimat sanatçıların doğayı kullanırken belli kalıpların dışına çıktıkları ve olaylara daha geniş pencerelerden baktıkları söylenebilir. Özellikle Recâizade Mahmut Ekrem'in güzel olan her şeyin edebiyata konu olabileceğini belirtmesi doğanın etkinliğini daha fazla

arttırmıştır. Abdülhak Hamit'in ise doğa konulu ilk eseri olan *Sahra*'yı ele alması ve bunu yaparken de doğa hayatını, şehir hayatıyla kıyaslayabilecek dereceye getirmesi doğanın önemini bir kez daha ön plana çıkarmıştır:

Abdülhak Hamit'te tabiat, önce şehir hayatının insanı ruh hastası yapan yapısından kurtuluş için çareyi kırlara açılmakta buluşuyla başlar. Onun Sahra'sında, daha önce yazdığı Belde'ye mukabil kır hayatının adeta bir apolojisi vardır. Hamit, Bombay'daki görevi sırasında Hindistan'da büyük tabiatla karşılaştığı zaman ona mistik/panteist bir hüviyyet vermeye başlar. Böylece tabiat gerçek varlığının yanında metafizik bir değer olarak görülür (Okay 2005: 84-85).

Abdülhak Hamit Tarhan, doğayı bir kaçış yeri olarak görmektedir. Şehir yaşamının bunaltıcılığından sıyrılarak insanların kafasını dinleyebileceği yerler olarak görmüştür.

Dönemin önemli sanatçılarından olan Rezaizâde Mahmut Ekrem, doğayı önemsemiş ve eserlerinde kullanmıştır. Ona göre doğanın duygularla bir bağlantısı vardır. "Rezaizâde Mahmut Ekrem'e göre ise doğa ile şiir arasında ayrılmaz bir bütünlük vardır. Doğada görülen ve güzel bulunan bir çiçek, güzellik duygusu uyandırdığı gibi onu gören kişiyi birtakım düşüncelere sevk eder" (Ercilasun, 2009: 50). Doğa ile güzellik kavramı arasında da bir anlam ilişkisi vardır. Anlam olarak neredeyse birbiri ile özdeşleşen bu iki kavram edebi eserlerin vazgeçilmezleri olmuştur. Rezaizâde Mahmut Ekrem'in de dediği gibi doğanın içindekiler hem güzellik duygusu uyandırır hem de insanların farklı düşünmesini sağlayarak onlara ilham kaynağı olur.

O, doğa ve edebiyat arasındaki ilişkide de bireyselliği öne çıkarmıştır. Doğaya dönük, kişileri doğa içerisinde ele alan eserlere yer vermiştir. Ekrem için güzellik, insanda ve doğadadır.

3.2. Servet-i Fünûn Dönemi Romanlarında Doğa

Servet-i Fünûn dönemi sanatçıları doğa konusunda Abdülhak Hamit'in izinden giderek ondan etkilenmişlerdir. Hamit gibi metafizik konularından ziyade daha çok hayal ve duygulara önem verilmiştir. Romantik doğa anlayışı devam ettirilerek bireysel konular ağırlık kazanmıştır. Özellikle hayal hakikat çatışmalarının yaşanması ve başka yerlere gitme arzusu bu dönem sanatçılarında öne çıkar. Bu

vesileyle doğayı da lirik özellikleriyle ele almışlardır. Doğaya karşı duyulan bu ilgiyi de bir kaçış arzusu olarak eserlerinde ifade etmişlerdir.

Bu dönemde de doğa unsuru sıkça kullanılmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında Fransız yazar ve şairlerin etkisi çoktur. Servet-i Fünûn döneminde doğa, ruhu olan bir uzam olarak ele alınır. “Bu devirde sanatçı için doğa hayali bir âlem olmaktan çıkmış, içinde yaşanılan âlem olmuştur. Sembolistlerin bakış açısını yansıtan ‘Tabiatın ruhu /evrenin ruhu’ fikri, ilk olarak Servet-i Fünûncular tarafından söz konusu edilmiş ve işlenmiştir” (Akay, 1998: 173). Bu dönem sanatçıları doğaya bir ruh kazandırmış ve eserlerini ona göre ele almışlardır. Onlar için doğa canlı bir varlıktır.

Servet-i Fünûncular, tabiata iki açıdan bakarlar. Bunlar tabiatın fiziki özelliğini gören objektif bakış ve şairin kendini tabiatta gördüğü subjektif bakıştır. Tabiata bakıldığı anda görülen renk, şekil, ışık, gölge bir ressam gibi tespit edilir. Fakat bu bakış uzun sürmez, tekrar kendi ruhuna dönülür. Yazar, bu bakışla tabiatı kendi ruhunun aynası olarak görür (Şengül, 2022: 484). Buradan çıkaracağımız ifade ise bu dönem yazarlarının doğayı önemsemeleri ve ona bir şeyler katarak kendileriyle özdeşleştirmeleridir.

Toplumdan kaçmaya çalışılması sonucunda doğaya sığınma eserlerde- özellikle melankoli eserlerde- görülen bir özelliktir. Farklı şekilde imajların görülmesi, doğanın tasvir edilmesi doğaya dönüş izleğinin birer göstergesi olmuştur. Eserlerin bu gibi özelliklere sahip olmasıyla birlikte dönemin siyasi politikasının da etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Birtakım olaylar sonucu çeşitli sansürler uygulanmış ve yazarlar istedikleri şekilde eserleri ortaya koyamamışlardır. Yeni düşüncelerin ve hareketlerin istenilen ölçüde ortaya koyulamamasının doğal bir sonucu olarak doğa daha ön plana çıkmış ve bu yolda ilerlemeler görülmüştür.

Her ne kadar siyasi yönden birtakım sınırlamalar olsa da eser yazma ve yayın faaliyetleri süreklilik göstermiştir. Anacak söz konusu bu kısıtlama yazarların sosyal konularda geri kalmasına neden olmuştur. Devletin çöküş sürecine de başlamasıyla ilgili olarak hastalık ve melankoli gibi konularında arttığı söylenebilir. Hatta konuyla ilgili olarak Mehmet Kaplan, bu gibi ortamda edebiyat, dönemin yazarları için bireysel ıstıraplar ve bireysel mutluluklar ile varlığını sürdürdüğünü belirtir.

Dönemin özelliğinden dolayı yazarlar eserlerini yazarken özellikle ev içerisinde yoğunlaşmış ve bu sınırlı ortamda kendilerini dış dünyanın hülyalarına vermişlerdir. Durum böyleyken Batı tarzına eğilim de artmış ve bu durum edebiyatın farklılaşmasına öncülük etmiştir. Batı'ya olan bu yöneliş edebiyatın gelişmesine katkı sağlamış ve yazarların sosyal gelişimlerini de etkilemiştir.

Servet-i Fünûn romancıları, doğayla ilgili unsurları aktarırken Avrupa tarzı bir edebiyat anlayışını benimsemiş bunun neticesinde de dil konusunda daha titiz bir yaklaşım sergilemişlerdir. Tasvirlerde ise özellikle Batı kaynaklı eserlerdeki tasvirler onlar için ilham olmuştur. Doğaya verilen önem ise bu anlayışın bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu dönemde doğaya karşı olan tutum, Osmanlı aydınlarını da doğaya farklı bir gözle bakmaya teşvik etmiş resim ve edebiyat bağlamında bir yakınlığı sağlamıştır. Doğa, bu dönem romancıları için tabloya dönüştürülebilen bir unsur haline gelmiştir. Bu şekilde Batı edebiyatı eğiliminin de ilk yetkin örneklerini Servet-i Fünûn romancılarında görmek mümkündür. Özellikle Halit Ziya Uşaklıgil ve Mehmet Rauf'un, hikâye ve romanlarındaki tasvirleri kompozisyonun temelini sağlamaktadır.

Halit Ziya Uşaklıgil'in romanlarında olduğu kadar hikâyelerinde de doğa dikkate değer bir şekilde göze çarpmaktadır. En az kahramanları kadar doğaya önem vermiş olan Uşaklıgil, bu konuda elinden geldiğince doğadan istifade etmiştir. Doğa yeniden anlamlandırılmış ve eserlere resmedilmiştir. Türk edebiyatının kültür aynı zamanda kent romancılığının öncülüğünü başlatmış olan yazar, *Mai ve Siyah* romanı ile katıldığı Servet-i Fünûn edebiyatının en önemli ve en velut yazarıdır. (Korkmaz, 2014: 157). Avrupa'daki önemli natüralist ve realist yazarları yakından takip ederek onlardan tip ve olay ödünclemeleri yapmıştır.

Halit Ziya, realistliği temel alarak doğayı sadece resim gibi aktarmaya yanaşmaz. O, doğa ile birey arasında gerçekleşen bağın incelenerek en ince ayrıntılarına kadar hatta ruh hallerine kadar araştırılmasından yanadır. Doğa aktarılırken fiziki özelliklerinden ziyade kişilerde gerçekleşen psikolojiyi de önemser. Çünkü Halit Ziya Uşaklıgil için doğa anlayışının merkezinde insan ve onun psikolojisi vardır.

Usta romancı, bunalımlı ve çalkantılı bir dönemde arayışlar içerisinde olmuştur. Ahmet Hamdi Tanpınar ise bu konuda “kendisini bizzat içinde idrak etmediği hayata doludizgin girmedir” (Tanpınar, 1977: 277) ifadesiyle ona karşı tutumunu sergiler. Asıl kimliğini bulduğu romanı ise *Aşk-ı Memnu* romanıdır. Türk romanı için de bir milat olabilecek düzeyde olan roman Bovarizm etkisinde yazılmıştır. Roman içerisindeki doğa betimlemeleri, olay kurgusu, gerilim kontrolü gibi teknik anlatımlarıyla birlikte karakter ve tip oluşturmada kusursuz bir yaklaşım göstermiştir. Özellikle romanın ilk ilk sayfalarından itibaren görülen doğa tasviri romanı oldukça etkili kılmaktadır.

1924 yılında kitaplaşan *Kırık Hayatlar* ise 1901’de Servet-i Fünûn’da tefrika edilirken derginin kapanması sonucu roman yarıda kalır. Son yirmi iki yılını Cumhuriyet devrinde geçiren Halit Ziya, bu dönemde artık romandan ziyade hikâye, anı, deneme gibi türlere yoğunlaşır. Onun için 1923 ile ortaya çıkan dönem, dil ve anlatım bakımından eski dönemlerden tamamen farklı bir çerçevede oluşur. Eserlerinde doğayı, karakterlerin psikolojileriyle uyumlu bir şekilde kullanarak mekân tasvirleriyle birlikte realizme yansıtmıştır. “Tabiata ilk olarak duygusal bakan yazar, sonraki romanlarında tabiatı, güçlü realistler gibi romanını geliştirmek maksadıyla kullanmıştır. Tekniğini bu denli hızlı geliştiren bir yazarın ‘tabiat algısı’ yönü eserlerinin gelişimini göstermesi bakımından önemlidir” (Şengül, 2022: 474). Doğaya olan bu yaklaşımı yazarın eserlerinin gelişimine de oldukça faydalı olmuştur. Doğanın ele alınış biçiminde Batı edebiyatının tasvirleri etkili olarak kendisine ilham olmuştur. Yine aynı şekilde Batı tarzı sanatların da yazarı etkilediği söylenebilir.

Servet-i Fünûn’da, Halit Ziya Uşaklıgil’den sonra bir diğer önemli isim Mehmet Rauf’tur. Onun eserlerinde de doğa önemli bir yer tutmuştur. En önemli eseri sayılan *Eylül* romanında da doğadaki dört unsur toprak, hava, su ve ateş eserde genişçe yer tutmuştur. Bu ise sanatçının olayları ele alışında, kahramanların karakterlerinde ve mekânların ortaya konulmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu dört unsurun doğadaki yaşamın temeli olması kadar kahramanların özellikleriyle de ilişkili olması yazarın doğaya verdiği önemi göstermektedir. Yazar, mekânlara bazı durumlarda mevsimlere karakter özellikleri kazandırır. Okuru; sevgi, saygı, sadakat, insan ve doğa çerçevesinde ustaca bilinçlendirir.

Bir diğerk önemli isim olan Hüseyin Cahit Yalçın ise insanın varlığının koşullarıyla birlikte doğayı sanat ile bağdaştırır. İnsan psikolojisinin oluşumunda doğa belirleyici bir etken olmuştur. Eserleri meydana getiren önemli aşamalardan birinin de doğa ve çevre betimlemeleri olduğunu belirten yazar bu bakımdan dolayı çevreye daha fazla önem vermiştir.

Servet-i Fünûn eserlerinde doğa, ilahi olandan ayrılır ancak tamamen yaşayan bir doğa olarak da sayılamaz. Onlarda oluşan doğa algısı metinsel ve aynı zamanda resimseldir. Servet-i Fünûn sanatçılarının doğayı beşerî hale getirme, başka bir deyişle doğaya insani özellikler yükleme eğiliminin olduğu söylenebilir. Amaç ise doğayı anlayabilmektir. Doğanın bir insan gibi anlaşılabilir olduğuna dikkat çekilmiştir.

Bu dönem yazarlarının, sürekli bahsettikleri doğaya dönüş izlenimleri; insanın doğa karşısındaki durumu, yaşayış biçimi gibi oluşumlar sonucunda gerçekleşir. Yine Batılı bazı düşünürlerin de etkisiyle romantik doğa anlayışı Servet-i Fünûn romancıları tarafından ele alınmıştır.

3.3. Millî Edebiyat Dönemi Romanında Doğa

Milli edebiyat döneminin başladığı yıllarda ülke savaş içerisindedir ve halk tarafından çok büyük bir psikolojik savaş verilmektedir. İmparatorluktan, millete geçme serüveni zihinsel olarak değişiklikleri de beraberinde getiriyordu. Doğal olarak edebiyat da bu değişimden nasibini alacaktı. Millet olma şuurunun oluşması ve dönemin zorlu şartlarını az da olsa iyileştirmeye çalışan Milli edebiyat anlayışı böyle bir ortamda ortaya çıkmıştır. Sanat ve fikir adamlarının etkisiyle başlayan bu hareket daha sonra İttihat ve Terakki'nin faaliyetleriyle siyasi alana da sıçramıştır.

Milli edebiyat döneminde yaşanan bu ortamın sonucu olarak sanatçıların verdiği eserlerde doğa ve unsurlarını görebilmek mümkündür. Bu konuda Milli edebiyat sanatçılarından Halide Edip Adivar'ın *İngiliz Edebiyatı Tarihi*'ndeki şu sözleri önemlidir:

...Edebiyatlarında bu harici unsurlar kadar bazı dâhili unsurlar, başka medeniyet ve hars teması ile yenedünya cereyanları ile gelen fikri ve edebi tesirler de hâkim oluyor. Fakat bunların hiçbirisi, bir milleti kendi iklim ve tabiatının verdiği tesirden tamamen kurtaramıyor. Yani ruh yahut dimağ tamamen vücuttan ayrılamıyor. Vücuda şekil veren, tesir yapan harici unsur ruh üzerinde de tesir yapıyor. Bundan dolayı bütün dünya edebiyatında hatta en

küçüğünde bile içinde doğup büyüdüğü yerin damgası vardır (Akt. Kaplan, 1997: 187).

İfadeleriyle kişilerin doğanın etkisinde kaldıklarını ve eserlerinde de bu etkiyi görmenin mümkün olabileceğini dile getirir. Aynı zamanda insanların doğup büyüdüğü yerlerin, edebi eserlerde etkin bir rol oynayarak yer edindiği, verilen bilgilerden de rahatça anlaşılabilir.

Yahya Kemal'in tarih felsefesinde çok önemli yer tutan ve ona formül olan, bunu da Türk tarihine uygulamaya çalışan şu sözün etkisi büyüktür: "Fransız toprağı bin yılda Fransız milletini yarattı" (Banarlı, 1987: 1170). Bir toprağın bir millet yaratması sözündeki amaç insanların çevresini, doğasını anlatarak milli kültürünü oluşturabilmesidir. Tarihçi Camille Jullian'ın söylemiş olduğu ve pek çok sanatçıyı etkileyen bu söz, yaşanan doğanın milletlerin yaşamlarında ve eserlerinde son derece etkili olduğunu ve yazılan eserlerde de etkisini gösterdiğini söylemek mümkündür. Doğa yüzyıllardan bu yana içinde yaşayanları etkisi altına almış, kendini insanlığa açmıştır.

Dönemin önemli yazarlarından olan Ömer Seyfettin, 1908'den sonraki birtakım şiirlerinde doğa konusuna yer vermiştir. Özellikle ilkbahar ve kış onun şiirlerinde ayrı bir öneme sahiptir. Bu sebeple en başarılı şiirlerinden biri "*Kış Hisleri*"dir. Doğa konusunu ele aldığı şiirlerinde ümit ve ye's duygularını görmek mümkündür. "*Bahar-ı Âfil*" şiirinde çok güzel bir bahar tablosu çizilirken ardından kış gelecek, kuşlar ve güller harap olacaktır. Yine aynı şekilde bazen gurbet hisleriyle de memleketinin taşını, toprağını, ovasını, dağını ele alıp işlemiştir. Bunların dışında martılar, şimşekler, ay, bahar, rüzgâr da şiirlerine konu olmuştur. Yalnız içinde yaşadığı dönemin de vermiş olduğu olumsuz duyguyla karamsar bir atmosfer çizmiştir.

Milli edebiyat döneminde en fazla öne çıkan isimlerden olan Reşat Nuri Güntekin, Refik Halit Karay, Halide Edip Adivar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'yla birlikte bizzat Anadolu'ya yönelim gerçekleşmiş; buradaki kasabalar, köyler ve daha ücra yerlerin bile doğası edebiyatımıza girmiştir. Bu öncü yazarların göstermiş olduğu başarı sonrakiler için de örnek teşkil etmiştir. Reşat Nuri Güntekin'in Anadolu'ya daha fazla yer verdiği romanlarındaki doğa unsurunu ele alışı şu sözler destekler niteliktedir:

Daha çok ön plana çıkan Çalikuşu romanında İstanbul'da bağlarda ve köşk bahçesinde tabiatla adeta kucak kucağa yaşamış olan Feride'nin Anadolu'da tabiatı bulamamış olduğundan bahsetmek gerekir. Bunda, kadınların tabiata hayatlarının kapalı olduğunun etkisinden söz edilebilir. Bunun yanında Feride'nin yapmış olduğu kapalı mekân tasvirlerinin başarılı olduğu dikkat çeker (Bakırcıoğlu, 2013: 88-89).

Reşat Nuri Güntekin, eserlerinde aydınlanma düşüncesini yerleştirmiştir. Bu fikri de Anadolu'nun pek çok yerine duyurmayı aynı zamanda insanları eğitmeyi kendine görev bilmiş biridir. Bu şekilde gerçekleşen zihniyet değişikliği olduğu gibi toplumun kendine özgü kültürünü de göz ardı etmez. Özellikle aydınlanma düşüncesinde doğanın ve pek çok şeyin üzerinde görülen kutsallık algısı doğada ve varlığın doğasında katışık bir şekilde anlatılır. Pek çok yerinde doğadan bahseden romanda, Feride'nin yaz mevsimindeki doğa tasviri de şu ifadelerle ortaya konmuştur: "Yaz ayları uzadıkça uzadı. Sıcaklar tahammül edilemeyecek derecede. Her şey sarardı, etrafta yeşillik namına bir şey kalmadı. Karşıdaki koyu yeşil tepeler soluk yanık bir renk bağladı" (Çalikuşu, s. 334). Yine aynı şekilde doğada mevcut olan görüntüler resmedilmiştir.

Milli edebiyat dönemindeki eserlerde yurt sevgisi ve kahramanlık gibi milli duyguların yanı sıra yurt güzelliklerinden ve doğadan bahseden temalar çokça görülmüştür. Refik Halit Karay'ın *Memleket Hikâyeleri* adlı eserinde Anadolu'nun manzarası, yaşamları ve doğası konu edilmiştir:

Milli Edebiyat romanı dışa açılmış, başka insanların da var olduğu bilinciyle hareket eden, içinde yaşadığı toplumu siyasi, fikri, ekonomik meselelerine, sıkıntılarına yabancı kalmayan insanların hikâyesini anlatır. Mekân olarak şehir, kasaba ve köyleriyle Anadolu, romana girmeye başlar. Bu tarafla realist bir edebiyat olma gayreti yanında, bir memleket romantizmi de hissedilir. Olabildiğince sade bir dil bu edebiyatın diğer bir özelliğini teşkil eder (Okay, 2005: 198).

Bu özelliklerin görülmeye başlaması doğanın eserlerde daha fazla yer edinmesini de beraberinde getirmiştir. Anadolu'nun köy ve kasabaları ayrıntılarıyla işlenmiş, doğasına yer verilmiştir. "Türk edebiyatında milliyetçilik akımıyla birlikte ortaya çıkan ve milli devletin kuruluşuna kadar olan zaman diliminde devam eden, milli kimliğin ortaya çıkışını sağlayan ve çok yönlü bir edebiyat faaliyetini içerisine alan anlamlı karşılığı görülmektedir" (Argunşah, 2005: 171) sözleriyle Hülya Argunşah, bu dönemi açıklayıcı sözler ortaya koymuştur. Buradan hareketle milli

kimliği ortaya koymak ve edebiyatı farklı boyutlara getirebilmek için bu dönem sanatçıları doğaya yer vermiş ve doğa aracılığı ile coğrafi konum ve mekân tasvirleri yapmıştır.

Batı taklitçiliğinden uzaklaşarak daha çok halk edebiyatına ilgi duyan dönem sanatçıları, Anadolu'nun önemli görülen özelliklerini eserlerine nakşetmişlerdir. Anadolu coğrafyasının doğasını, sorunlarını kaleme alarak bir farkındalık oluşturmuşlardır. Özellikle dönem sanatçılarının Anadolu'yu gezme fırsatını elde etmeleri onlar için önemli bir katkı sağlamıştır. Yine dönem içerisinde görülen Parnasizm akımının da etkisiyle doğa temalı eserlerin görülmesi yaygınlık kazanmıştır. Bu dönemde görülen savaşın varlığı ile de sanatçıların gözlem yetenekleri daha da olgunlaşmış ve bu gözlem sonuçları doğa kaynaklı olarak ele alınmıştır.

Memleket edebiyatı çığırı açılan dönemde anlatmaya bağlı olan eserlerin de konu haritaları değişmiştir. Halka doğru ilkesinin varlık göstermesiyle pek çok kesimden insanın ele alınması özellikle de köy kesiminin anlatılması Anadolu'yu ana mekân haline getirmiştir. Ülkenin farklı yerlerinin anlatılması, konunun merkezine doğayı yerleştirmiştir.

Dönem özellikleri ve şartları göz önünde bulundurulacak olursa savaş ortamının varlığı münasebetiyle asıl anlatılmak istenen halkın sorunları olmuştur. Bu bakımdan oluşan ortamın fazla müsait olmaması sebebiyle doğaya yeterince yer verilmediği görülmüş ancak gözlemci sanatçıların varlığı, doğanın işlenmesini bu dönemde de mümkün kılmıştır. Özellikle Anadolu'ya açılma, o toprakların doğasının ele alınıp anlatılmasına ve o bölge insanlarının yaşamlarına yer verilmesine olanak sağlamıştır.

3.4. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türk Romanında Doğa

Cumhuriyet'in ilanından sonraki süreçte yazılan romanların önemi bir hayli büyüktür. Bu dönemde ele alınan romanlar hem siyasi hem de edebi açıdan incelenmesi gereken romanlardır. Yapılan inkılaplar sonucu yeni bir düzen kurulmuş ve yeni bir hayat başlamıştır. Bu dönemi önemli kılan en önemli unsurlardan biri de bu değişimin baş mimarı olan Mustafa Kemal Atatürk'ün de bu dönemde hayatta olmasıdır. Bundan dolayı bu dönem romanlarının büyük bir çoğunluğu Millî

Mücadele eksenli olmuştur. Mekân olarak da dönemin önemli noktası olan İstanbul'dur. İstanbul'da ortaya çıkan olaylar daha sonra Anadolu'ya yayılır. Anadolu tarafında ise Ankara önemli merkezdir. Kadın karakterlerin de yoğun olduğu bu dönem romanlarının en önemli figürü ise Mustafa Kemal'dir.

Türk halkının kaderini değiştiren bir olay olan Kurtuluş Savaşı (Millî Mücadele) gerçekleştiği tarihten itibaren günümüze kadar pek çok romana konu olmuştur. Bu dönemin romanlarını iyi bir şekilde anlayabilmek için de dönemin siyasi ve edebi yönünü iyi bilmek gerekmektedir. Çünkü birbirine sıkı sıkıya bağlı olan bu özelliklerle dönemin mevcut siyasi eğilimleri çevresinde oluşmuştur. Belli bir ideolojiye sahip olan bu dönem romanları sonraki romanlar gibi sanatlı ve çeşitli bakış açılarına sahip değildir. Bu dönem romanlarının belirli bir amacı vardır ve bu uğurda kaleme alınmıştır. Millî Mücadele'yi ve Atatürk'ü anlatmak asıl amaçları olmuştur. "Devrin ruhu o günlerde vücuda getirilen sanat ve edebiyat eserlerine de akseder." (Kaplan 1981, önsöz, XXI) İadesinden de anlaşılacağı üzere dönemin romanları Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşananlara birer ayna olmuştur. 1923-1938 yılları arasında yazılan Türk romanları, o dönem halkının yaşamış olduğu siyasi, tarihi ve sosyal değişimleri bizlere sunmaktadır.

Kurtuluş Savaşı'nın ele alındığı dönemde roman konularını ise Millî Mücadele'nin verilmesi, Ankara'nın başkent oluşu, Cumhuriyet'in ilan edilmesi, İnkılaplar sonucu toplumsal yaşamda görülen değişiklikler oluşturur. Halkın kimi zaman büyük ve onurlu bir mücadeleye katılması kimi zaman da çeşitli topluluklar vasıtasıyla mücadeleden engellenmek istenmesi romanlara yansır. Roman bu dönemde diğer iletişim araçlarının sınırlı olması sebebiyle en önemli unsur haline gelmiştir. Topluma aşılacak istenilen ideolojiler, yazarların özellikle romanları vasıtası ile sunulmuştur. Bu konuda Ömer Türkeş'in şu sözleri önemlidir:

Genel olarak sosyal ve siyasi bir niteliğe sahip olan Türk edebiyatı ve romanı, Cumhuriyet'le birlikte yeni bir siyasi oluşumun tanıklığını üstlenir. Bu tanıklıkta en önemli görev, yine romancılara düşer; çünkü kitle iletişim araçlarının yokluğunda, ideolojinin topluma nüfuz etmesini sağlayacak en uygun silah, edebiyat, özellikle, romandı (Türkeş, 2006: 428).

Ömer Türkeş'in de ifade ettiği gibi bu dönemin romanları, telefon ve internet gibi iletişim araçlarının yokluğunda büyük bir rol üstlenerek halka ulaşabilmiş ve seslerini duyurabilmiştir. Özellikle Atatürk'ün de bu dönemde hayatta olması

dönemin “Atatürk Dönemi” olarak bilinmesini de sağlamıştır. İçinde yaşanan durumun aksettirilmesi kimi zaman halkın sesi olmuş kimi zaman da halkı milli duygularla bilinçlendirerek birlik ve beraberliği pekiştirmiştir.

Bu dönemde Halide Edip Adıvar, kadın merkezli eserleriyle öne çıkmıştır. Siyasi yönü ağır basan romanlar kaleme almıştır. 1920’lerde kaleme alınan bu romanlarda, Millî Mücadele olgusunu saptırmaya çalışanlar olduğu gibi birtakım devrimler ile din karşıtlığına destek verenler de olmuştur. Bu romanlarla birlikte özellikle üzerinde durulması gereken roman ise 1936’da kitaplaşan, önceleri ise Haber gazetesinde tefrika olan *Sinekli Bakkal* romanıdır. Sultan Abdülhamit döneminin anlatıldığı romanda sosyal ve kültürel ögeler ön plana çıkar. Halide Onbaşı olarak da bilinen Halide Edip, halkı İstanbul’un işgaline karşı uyandırmak ve harekete geçirmek için yaptığı konuşmalarla hafızalarda yer edinmiştir. Bizzat Kurtuluş Savaşı’nda cephede bulunmuş ve Mustafa Kemal’le görev yapmıştır. Bu yaşadıklarını da romanlarıyla kaleme almıştır.

Bu dönemin önemli isimlerinden biri de Yakup Kadri Karaosmanoğlu’dur. Anadolu’ya bir destanın olduğu mekân olarak bakar ve *İkdam* gazetesinde yazdığı yazılarla Millî Mücadele’yi destekler. Yunan ordusunun gerçekleştirmiş olduğu mezalimi eserlerine yansıtır. Yapmış olduğu gözlemleri hikâye tekniği biçiminde ortaya koyarak yaşananlara ayna tutar.

Reşat Nuri Güntekin, Cumhuriyet yılları boyunca en fazla okunan romancılar arasındadır. Özellikle *Çalikuşu* romanı sanatçıya asıl ününü sağlamıştır. Eserlerinin bazıları sinemaya uyarlanmıştır. Açık bir dille eserlerini kaleme alan sanatçı, abartıya da mesafeli yaklaşmıştır. *Çalikuşu*, romanını “İstanbul Kızı” adıyla sahnelemek istediye de olanak bulamamış ve *Çalikuşu* ismiyle roman olarak yazmıştır.

Refik Halit Karay, bu dönemde öne çıkmış önemli isimlerdendir. Dil sağlamlığının yanı sıra betimlemeleriyle de kendini göstermiştir. *Yezidin Kızı* (1939), sürgünden döndükten sonra kaleme aldığı *Sürgün* (1941) yazarın önemli eserlerindendir. Mütareke yıllarında gerçekleştirdiği siyasi faaliyetleri sebebiyle politik yönü bulunur. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş aşamasında göstermiş olduğu faaliyetler ile dönemin önemli şahsiyetlerinden olmuştur.

Peyami Safa da yine Cumhuriyet'in ilk yıllarında eser vermiş önemli sanatçılarımızdandır. Daha çok içsel betimlemeleriyle öne çıkan sanatçı, macera ve polisiye tarzı eserlerinde Server Bedi ismiyle yazar. Romanlarında mücadeleden ziyade geride yaşananların ele alınıp işlendiği izler görülür. Cephe gerisindeki sivil hayatın bu mücadeleden nasıl etkilendiği, toplumsal olarak nasıl karşılık bulduğu görülür. Bu dönemde edebiyatımız artık İstanbul aydınlarının tekelinden kurtulup kapılarını Anadolu'ya açmıştır. Anadolu'dan da aydın yetişmeye başlamış, bu aydınlardan kimisi uluslararası düzeye ulaşmış, roman ve hikâyelerde halkın gerçekleri görülmeye başlanmıştır. Milli edebiyatın da etkisiyle tam anlamıyla "milli" ve "halka doğru" bir yönelim de gerçekleşmiştir. Türk halkının hemen hemen her kesimine eserlerde yer verilmiş, edebiyat İstanbul'un dışına taşmıştır. Eserlerde toplumun öne çıkan sorunlarına yer verilerek gözlem çerçevesinde anlatılmıştır.

Hikâye, roman ve tiyatrodaki köy ve yurt sorunlarına eğilim görülmüştür. Anadolu'ya ve halka yönelişler artış göstermiştir. "Sanat sanat içindir" görüşü, artık yönünü "Sanat toplum içindir" anlayışına bıraktı. Bu noktada da ortaya köy edebiyatı çıktı. Özellikle 1940 sonrası Türk edebiyatında roman ve hikâye tarzında eserler ele alan Toplumsal Gerçekçiler, topluma faydalı olabilmek için ilk ürünler olarak Anadolu köy romancılığını geliştirmişlerdir. Sınıf çatışmaları, işçi-ırgat hayatı, grev-lokavt durumları, toprak-su tartışmaları vb. gibi hayatın gerçeklerini gün yüzüne taşımışlardır.

Bu dönemde ele alınan ilk köy romanı olan *Karabibik*, köy ve köylüyü anlatması bakımından önemlidir. Sadece köyü anlatmakla kalmayan aynı zamanda da yöresel ağızlara da yer vermiştir. Eser, Akdeniz köylerindeki yaşama dair izlenimlere yer verir. Aynı zamanda Antalya'nın antik özellikleri ve doğası, yerel dil özellikleri de görülür: "Kaş ağzında şimdiki zaman ekinin şahıslara göre değişen şu şekilleri vardır. Yaygın olarak -yè/-yèr kullanılmakla birlikte -yá, -yo, -yí, -yu -yi yazı dilinin etkisiyle -yor şekli de kullanılmaktadır" (Erdem ve Bölük, 2011: 433). Yine roman içerisinde doğaya ait sözcükler o yöreye ait kelimelerle telaffuz edilir: "Karabibik bugün erken kalkışmıştı. Tarlasına harım çevirmek için dün Matırlı tepelerinden kestiği pırnal fidan dalları harman yerinden koca bir yığın halinde durmaktaydı" ifadesinde geçen "pırnal", kışın yapraklarını dökmeyen bir tür meşe

çalısıdır (Akalin vd. 2011:1921). İfadelerinde olduğu gibi *Karabibik* romanı, doğaya ait pek çok sözcüğü içerisinde barındırarak köy hayatına dair bilgiler sunmaktadır. “Köy ve köylüyü anlatması bakımından Karabibik, gerçekçi tasvirleri ve mahalli olarak şivelere yer vermesi bakımından ilk köy romanı sayılır. Karabibik, Turfanda mı yoksa Turfa mı, Küçük Paşa, Memleket Hikâyeleri ve Çalığışu 1876-1923 yılları arasında köyü anlatan roman ve hikâyelerin önemli basamaklarıdır” (Kaplan, 1999: 11). Gerçekçi betimlemeleri ile yöresel ağızlara yer vermesi romana köy romanı olma özellikleri katmıştır.

Bu dönemde bir başka önemli eser ise Mizancı Mehmed Murad’ın eseri olan *Turfanda mı yoksa Turfa mı* isimli eseridir. “Bu eser gerek şahıs tipleri gerekse ihtiva ettiği fikirler bakımından devrin, hatta daha geniş bir çerçevede Tanzimat romancılığının en keskin sosyal şuuru haiz romanıdır. Bir başka önemi de Murad Bey’in kitapları arasında kendi fikir ve sanat ideolojisini, mizaç ve karakterini en iyi aksettiren otobiyografik bir eser oluşudur” (Emil, 2009: 408). Bu eser, köye dönüş serüveninin öncü eserlerindendir. Roman kahramanı olan Mansur, romanın sonlarına doğru Manisa’nın bir köyünde okul açılmasına vesile olur.

Dönem içerisinde doğa konusunu ilgilendiren bir diğer konu ise Natürallizm’dir. Bu akım, realizmin tam olarak gerçeği yansıtamadığını düşünüyor ve daha fazla gerçekçi olması gerektiğini belirtiyordu. Tabiatçılık ve doğalcılık da bu düşüncenin sonucu ortaya çıkmıştı. Artık doğada var olana dair bir edebiyat akımı görülmüştü. Fransa’da ortaya çıkan bu akım daha sonra Türk edebiyatına da yansımış olacaktı. Natürallizm ise daha önce pek rastlanılmayan “deney” yolunu çizmişti. Bu anlayışta ise determinizmden bahsedilmişti. Bu anlayışa göre ise aynı doğal ortamda gerçekleşen tüm olayların sebepleri, aynı sonuçları doğurur. Her şeyin doğal varlıklardan ve doğal sebeplerden var olduğunu, doğaüstü varlıklara da inanılmaması gerektiğini vurgulayan bir düşünce sistemidir. Edebiyatta ve sanatta doğayı ayrıntılı bir şekilde ve değiştirmeden olduğu gibi yansıtan akımın bu dönemdeki en önemli temsilcileri ise Hüseyin Rahmi Gürpınar, Selahattin Enis ve Faik Baysal gibi isimlerdir. Doğa, onlar için eserlerinin en önemli ayrıntılarından biridir.

İnsanların ve toplumların gelişmesinde çok önemli bir potansiyele sahip olan tiyatrolara baktığımızda ise Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar olan zaman diliminde İstanbul Şehir Tiyatrolarında repertuara alınan ve sahnelenen, teması doğa olan eserler içerik analizi yöntemiyle araştırılmıştır. Bu araştırmaya göre de doğa temasını ele alan tiyatroların sayısının az olduğunu söyleyebiliriz. Genellikle bu konuya değinenlerin ise orman, ağaç, yaprak, su, kuş, ırmak gibi unsurlar olduğu görülmüştür. Bu alanda daha fazla eserin ele alınması ve teşvik edilmesi de gerekmektedir.

Tiyatronun doğa ile arasındaki ilişkiyi şu ifadelerle ortaya koyabilmek mümkündür: "Kuşkusuz tiyatronun insan ve toplum üzerindeki etkileri doğa ile ilgili konularda da geçerlidir. İlkel toplumlarda doğanın gizemini tanımak için sanat bir araç olmuştur. Antik Yunan ve Yakın Doğu kültürlerinde mevsim geçişlerinde oynanan oyunlar mitleşmiş, öyküleşmiş ve günümüze kadar gelmiştir" (Şener, 2006). İfadeleri ile Sevda Şener, tiyatronun doğa ile ilişkisini belirtmiştir. "Doğa, tiyatronun doğuşunda temel esin kaynağı olduğu gibi, çağdaş tiyatrodaki özellikle pek çok oyunda mekânsal açıdan öne çıkmaktadır" (Çalışlar, 2009).

Bundan dolayı doğa ile ilgili unsurlar günümüz modern tiyatrosunda da etkili olmuş ve oyunların içeriklerinin meydana getirilmesinde önemi gittikçe artmıştır. Daha genel bir ifade ile açıklayacak olursak hem tiyatronun gelişiminde hem de tiyatronun önemli bileşenlerinden biri olması münasebetiyle, doğa büyük bir öneme sahip olmuştur. Bazı durumlardan doğa, tiyatronun amacı olurken bazı durumlarda da aracı olmuştur. Önemli şehirlerimizde devlet tiyatrolarının açılması, üniversitelerde tiyatro bölümüne ağırlık verilmesiyle de tiyatro gelişim göstermiştir. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda ise doğanın eserlere daha çok yansımaları ve doğa üzerine daha fazla araştırmanın yapılması sağlanmıştır.

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının geneline bakacak olursak doğa gerek edebi dönemlerde gerekse de edebi eserlerde yerini korumuştur. Anadolu'ya açılmanın, köy hayatının ele alınmasının, halka inmenin ve gerçekçi anlayışın iyice yayılmasıyla doğa, en önemli konular arasında yerini almıştır. Doğaya ait unsurların –ağaç, çiçek, ot, at, koyun, kuzu, kuş, yağmur, dolu, bulut, ay, güneş, akarsu, göl, deniz vb.- eser kahramanlarıyla özdeşleştiğini görmek mümkündür. Yaşar Kemal

gibi usta yazarların kalemiyle de bu unsurlar kelimeler aracılığıyla resimlere, tablolara dönüşür. Bu noktada doğanın doğal güzelliğinden ziyade, insanda oluşan ruhsal duyguların da doğa unsurları aracılığı ile eserlere yansıdığını söylemek gerekir. Bazen karamsarlıklar bazen umutsuzluklar da doğanın unsurları aracılığıyla ifade edilir.

Bu gibi konuları şiirlerinin ana konularından yapan Cumhuriyet Dönemi yazarlarından Melih Cevdet Anday ise şu ifadelerde bulunmuştur: “İnsanın doğa ile ilişkileri, insanın doğaya, topluma, kendine yabancılaşması, bu yabancılaşmaktan kurtulmak için giriştiği savaş, tuttuğu ve tutması gereken yollardır.” (Anday, 1996: 174). İfadelerinden de anlaşılacağı üzere Cumhuriyet Dönemi sanatçılarının çoğu doğayı kendilerine muhatap kılmışlar ve adeta doğa ile arkadaş olmuşlardır. Doğa unsurları kişileştirilerek kimi zaman onlarla dertleşilmiş kimi zaman da onlarla insanlar arasında benzerlik ilişkisi kurulmuştur.

Doğanın, kendine has özellikleriyle sanatçılara ilham olması, doğayı kendilerine değişmez konu yapmış ve doğadan faydalanmalarını sağlamıştır. Doğayı sıklıkla kullanan sanatçılar, doğaya ait unsurları kendilerine has özelliklerle yoğurmuş, insanlık için vazgeçilemeyecek olan bu konuyu eserlerine başarılı bir şekilde taşımışlardır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. YAŞAR KEMAL ROMANLARINDA DOĞA

4.1. Çalışmada Ele Alınan Romanların Tanıtımı

Yaşar Kemal, Türk edebiyatının önde gelen romancıları arasındadır. Kendi ifadesiyle romana lirizmi getirdiğini belirtmiştir. Halk ağzıyla yazı dilini çok iyi harmanlamış ve akıcı bir dille anlatım tarzı oluşturmuştur. Eserlerinin en önemli özelliğinden birisi doğayı ve doğaya ait olanları kimi zaman sayfalar sürecektir şekilde ayrıntılı ele almasıdır. Çocukluk yaşlarında merak salarak edebiyata dair materyaller toplamıştır. Bu merak zamanla onda çok büyük tecrübeler kazanmasını sağlamış ve bu tecrübeyi de eserlerinde kusursuz kullanmıştır.

Çalışmamızda Yaşar Kemal'in *Dağın Öte Yüzü* ve *Kimsecik* üçlemelerindeki doğa konusu ele alınmıştır. *Dağın Öte Yüzü*; *Ortadirek*, *Yer Demir Gök Bakır*, *Ölmez Otu* romanlarından oluşmaktadır. *Kimsecik* üçleme romanları ise *Yağmurcuk Kuşu*, *Kale Kapısı* ve *Kanın Sesi* eserlerinden oluşmaktadır. Genellikle Çukurova merkezli olan romanlar Türk edebiyatı açısından önemli bir yer edinmektedir. Romanlar içerisinde kendi hayatından örneklere oldukça fazla rastlamaktayız. Özellikle *Kimsecik* üçlemesi bu bakımdan yarı otobiyografik bir eser sayılabilir.

Dağın Öte Yüzü, dağın öte yüzünde bulunan Çukurova macerasını anlatır. Köylülerin uzun ve meşakkatli yollardan geçerek Çukurova'ya ulaşmaları orada geçimlerini sağlayabilmek için pamuk tarlalarına gidip toplayabildikleri kadar pamuk toplamaları anlatılır. Köylüler için bu durum kolay değildir. Zira onlar Çukurova'ya ulaşabilmek için dağın öte yüzüne geçmeleri gerekmektedir. Bu yolculuk; kimi zaman zorluklara, kimi zaman eğlenceye, bazen umuda, küskünlüklere, bazen de hayal kırıklıklarına şahitlik eder.

Üçlemenin ilk romanı *Ortadirek*'te; Uzunca Ali, anası Meryemce, karısı Elif ve çocukları ve Koca Halil'in maceralarına yer verir. Zorlu yolculuk sonrası Çukurova'ya inme, pamuk toplama hayallerinin boşa gitmesi sonucu oluşan hayal kırıklıkları anlatılır. *Yer Demir Gök Bakır* romanında köylülerin borçlarını ödeyememesi sonucu ortaya çıkan olumsuzluklar, Yalak köyünde yaşananlar, kış mevsiminin bastırmasıyla kıtlık tehlikesinin ortaya çıkması gibi olumsuzluklar ele

alınır. *Ölmez Otu* romanında ise, Memidik etrafında gelişen olaylar, Taşbaş'ın ermişlik iddiaları, ertesi yıl tekrar Çukurova'ya inme umudu anlatılmaktadır.

Kimsecik üçlemesinde ise, Van'dan Çukurova'ya yapılan zorunlu göçün mücadelesi ve sonuçlarında yaşananlar işlenir. Roman serisi Yaşar Kemal'in bizzat yaşadığı olaylara yer verir. *Yağmuncuk Kuşu* romanında Ailesiyle birlikte Van/Erciş Ünseli köyünde yaşarken savaş nedeniyle göç etmek zorunda kalan ailesinin macerası aktarılmıştır. Göç sırasında yol kenarında Salman'ın bulunması ve evlatlık edinilmesi, Mustafa ile kıskançlık yüzünden düşman oluşları, bunun neticesinde babası İsmail Ağa'yı öldürmesi konu edinilir. *Kale Kapısı* romanında Salman'ın kaçmasıyla tüm köylünün onu araması, köylülerin ve özellikle çocukların çok büyük korkulara kapılması, Salman'ın öldürülmesi için verilen mücadeleler anlatılır. *Kanın Sesi* romanında ise, çocukların özellikle Mustafa'nın korkularının üzerine büyük bir cesaretle gitmesi, Salman'ın öldürülmesi anlatılmıştır. *Kimsecik* üçlemesi ile ilgili olarak Feridun Andaç şu ifadeleri kullanmıştır:

Yağmuncuk Kuşu'nda toplumsal ve sosyal olaylar, göç serüveni, Çukurova'da süren yaşam mücadelesi ön planda anlatılanlardı. Bir de Salman'ın cinayete iteklenişini hazırlayan olaylar... Sonunda İsmail Ağa'yı öldürüştü... Kale Kapısı'nda ise işlenen bu cinayet sonrası yaşanan korkular... Bu korkuların kaynakları, yaptıkları... Kuşkusuz Kale Kapısı tümüyle bir korku romanı değil... Ama insanın belli bir yerde, doğa insan ilişkilerinde var olan yaşama biçiminde süregelen yaşayış düzenini altüst edebilecek, insanlığın ortak özelliği olan bu 'tem'in nasıl boyutlandığını, yaşamları nasıl tarumar ettiğini göstermiş oluyor bir anlamda... Çocuklar ve onların dünyası... Yağmuncuk Kuşu'yla başlıyor, Kale Kapısı'nda iyiden iyiye onların hayatları veriliyor, Kanın Sesi'nde ise tümüyle çocuklardır romanın başlıca kahramanları (Andaç, 2012: 203).

Yaşar Kemal'in *Kimsecik* üçlemesinde insan ile ilgili sorunlar, kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı olarak zikredilerek önemli bir hal alır. Toplumsal olarak birtakım olayların ortaya çıkmasının engellendiği, toplumun çoğunu etkileyen sorunlar da görülmektedir. *Kimsecik* üçlemesi ile ilgili yaptığı çalışmalar sonucu Muharrem Kaya ise şu ifadeleri kullanmıştır:

Kimsecik üçlemesinde destanlarda da görülen babasını öldüren çocuk temi yer alır. Destanlarda töreye uymayan baba, oğul tarafından öldürülür. Bu bir anlamda fedakârlıktır; zira toplum değerleri için en sevilen kişi bile öldürülür. Mevcut en yakın otorite bile ortadan kaldırılır. Toplum değerlerini zarara uğratan her kişi, hakanın babası bile olsa ortadan kaldırılır. Bu üçlüde ise babasının sevgisini kendisinde yoğunlaştırmak isteyen bir üvey oğulun toplum

adına, yiğitlik adına değil bencilliği ve korkuları yüzünden babasını öldürmesi anlatılır (Kaya, 2015: 235).

Kimsecik üçlemesinde Salman, babasına aşırı düşkün olmuş ve onu başkalarının öldürmesinden korkarak kendisi öldürmeyi uygun görmüştür. Aşırı düşkünlüğün olumsuz sonuçlarına örnek gösterilebilecek bir roman serisidir *Kimsecik*. Bunun sonucunda ise korkuya kapılan Mustafa'nın mücadelesi ele alınmıştır. Korkunun üstüne gidildiğinde ise korkunun yenilebileceğinin güzel bir örneğini ise Mustafa sergilemektedir.

4.1.1. Ortadirek/ Dağın Öte Yüzü 1

Ortadirek, Yaşar Kemal'in *Dağın Öte Yüzü* üçlemesindeki ilk romandır. 1959'da Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilir. 1960'ta ise yayımlanarak topluma kazandırılmıştır. İlk baskısı Remzi Kitabevi tarafından 1960'da gerçekleştirilmiştir. 1960-2003 yılları arası Ant Yayınları, Cem Yayınevi, Tekin Yayınevi, Toros Yayınları, Adam Yayınları, Yapı Kredi Yayınları gibi pek çok yayınevi tarafından basımı gerçekleştirilmiştir. Şubat 2020'de 20. baskısı gerçekleştirilmiştir.

On sekiz bölümden oluşan *Ortadirek* romanı, ilk olarak denemelerle başlamıştır. Daha sonra roman yarım bırakılmıştır. Ardından tekrar ele alınıp tamamlanmıştır. "Bunda Yaşar Kemal'in yakın arkadaşı Dr. İbrahim Kıray'ın etkisi olmuştur. Deneme şeklinde başlayan kâğıtlara yazılan yazıları okuyup çok beğenen Kıray, romanı yazmak için çalıştığı gazeteden izin alıp bir yıl boyunca uğraşmıştır" (Bosquet, 2004: 76).

Bu eserinde de Yaşar Kemal'in hayatından izler bulmak mümkündür. Nitekim kendisi de pamuk tarlalarında ırgatlık yapmış, pamuk toplamış ve bu yaşantısını da başarılı bir şekilde *Ortadirek* romanında ele almıştır.

Ortadirek, yaşanmış olayları konu edinmektedir. 1915'te yazarın kendi yaşadıklarından yola çıkılmış ve Van'dan Çukurova'ya yapılan göç ele alınmıştır. Göç sırasında yaşananların çoğu roman içerisindeki kahramanlar tarafından canlandırılmıştır. Bundan dolayı da *Ortadirek* romanına alegorik roman demek yerinde olacaktır. Bunu da kendi ifadeleri ile dile getirmiştir:

"*Ortadirek* insanlığın direncidir. İnsan gücüdür. Yılmayan insan. O korkunç salgınlardan, yokluklardan, açlıklardan buraya kadar insanlığı getiren, insan

direncidir; benim destanını yazmak istediğim de odur. Onun alegorisidir” (Çiftlikçi, 1997: 234-235).

Ortadirek romanına baktığımızda batıl inançların da görüldüğü söylenebilir. Batıl inancın somut halini bu romanda bir ceviz ağacında görmekteyiz. Geceleri ışığa karıştığı, gündüzleri ise tekrar ceviz ağacı şekline dönüştüğü bir durum söz konusudur. Bu gibi olağanüstülükleriyle ceviz ağacı merak uyandırdığı gibi bazı durumlarda da korkulan bir figür olmuştur. Bu ağaca saygısızlık etmek insanda birtakım değişikliklere sebep olacağına inanılır. Bu bakımdan ağaca kimse saygısızlık etmez ve ona karşı inançlarını korurlar. Romanın bir bölümünde Ali, oğlunun ceviz ağacının dibine işediğini görünce deliye döner. Oğluna çok kızarak şu sözleri sarf eder:

Vay it südüğü vay! Ulan adam varır da Ziyaret cevizinin yanındaki çalının altına siyer mi? Cin çarpar adamı. Vallaha billaha çont olursun. Alimallah olursun. İt dölü. Köylü neden konmaz ziyaretlerin dibine? Bundan dolayı işte. İşler altına, işerler. Dalını keserler, gövdesine çivi sokarlar. Onlar da çarpar, sakat koyar adamı. Amma değmedin miydi keyiflerine ziyaretlerin, uğur getirir insana. Kim bilir, şu ulu ağaç, nakışlı ağaç bize bir uğur getirir ki (Kemal, 2020: 119-120).

Ceviz ağacından korkulduğu kadar onun şifa veren bir nimet olduğuna ve derdi olanın derdine derman olacağına da inanılır. Ali'nin bu ağacın altında namaza başlayacağını belirtmesi, ondan bir şeyler umması bizlere bunu göstermektedir. “Ulan, azıcık iyi olursam, halim olursa, bu ağacın altında beş rekât namaz kılacağım ki... Namazdan hoşlanırlar. Belki de yüreğine bir hoşluk gelir de şu ağacın, bize yardım eder. Kim bilir?” (Kemal, 2020: 120).

İçinde bulunduğu zor durumdan ağacın altında namaz kılarak kurtulacağına inanan Ali, ağaca bir kutsallık atfeder. Ayrıca bu hareketinden sonra ağacın kendisine uğur getireceğine de inanmaktadır. Yine buna benzer bir durum da Ali'nin anası Meryemce'de görülür. Kendisi için şifa duasını bu kutsal sayılan ceviz ağacının altında yapmayı tercih eder. Yaptığı duaların kabul edildiğini ve şifa bulduğunu görünce kutsal ceviz ağacı için iki tane horoz keser:

Bu da Allah'ın bir hikmetidir. Ziyaret cevizine ettiğim dualar boşa gitmedi. Yönümü döndüm de ağaca, gün atıncaya kadar dua eyledim. Gelecek yıl senin köküyün dibine bir horoz keserim, dedim, dizlerime Allah güç verirse... Keserim de etini pişiririm, ağzıma da bir lokma almadan gelip geçen yolculara

dağıtırım. Sana borcum olsun ey kutlu cevizim. Bir horoz değil, iki horoz hak ettin. Bak şu dizlerimin gücüne (Kemal, 2020: 135)!

Burada Meryemce, ayaklarının iyileşmesini ceviz ağacına borçludur. Şifanın ondan geldiğine inanmakta bu sebeple de ona hediye olarak horoz keseceğini söylemektedir. Yine aynı şekilde ziyaret ağacı, Meryemce'nin konuştuğu ağaçtır. "Ağaç, kimseye değil sana diyorum, hey ulu ağaç." gibi ifadelerle etrafındakilere kızıp ağaca yakınması tabiat kültlerinden olan ağaç kültürünün görüldüğünü gösterir.

Eserde, dini kavramlarda kendine yer bulur. Bunu da kahramanların gözünden vermeye çalışır. Namaz kılma olayının olması, Koca Halil'in Allah'ın işlerine karışarak belli yerlerde O'nu sorgulaması ve işlerinin ters olduğunu belirtmesi, Ali'nin anası Meryemce'nin Allah'ı anarken onu insan şeklinde hayal etmesi ve O'nu saçlı sakalı ak olarak tasvir etmesi gibi durumların olması dini, kahramanların bakış açılarına göre sunduğunu gösterir. Bu esnada da verilen mesaj da açıktır. Yozlaşan ve belli çıkarlar doğrultusunda kullanılan dine gönderme yapılmıştır. Nitekim ele alınan namaz kılma olayı amacının dışına çıkarılarak bir beklentinin ürünü olmuştur.

Çukurova, *Dağın Öte Yüzü* üçlemesinin isminden de anlaşılacağı gibi dağın ardında bulunan öte yüzüdür. Dağın farklı iki yüzü, pek çok özellik bakımından birbirinden ayrılır. *Ortadirek* kahramanları için orası bolluğun ve bereketin olduğu yerdir. Çeşit çeşit meyveler, sebzeler oradadır. Köyde bulunan nimetler ise sınırlıdır. Bu bakımdan Çukurova, onlar için çeşitliliğin ve gerçek yaşamın kendisi olmuştur.

Ortadirek romanında baskıcı tutum da gözler önüne serilmiştir. Özellikle muhtarın köylüler üzerinde olan baskısı köylüleri oldukça rahatsız eder. Çukurova'ya pamuk toplamaya gidilirken muhtarın pamuk toplanacak tarlaya bile müdahale etmesi ve Delice Bekir Ağa'nın seçeceği tarlanın toplanılması gerektiğini ifade etmesi, onun köylüler üzerindeki baskıcı tutumunu ve buna karşılık da köylülerin pasif durumda oluşunu gösterir. Muhtar kendisini köylülerden üstün görür ve üst sınıfın bir temsilcisi olduğunu vurgular. Köylüleri ise kendi emri altında toplayarak kendisine itaatkâr olmalarını ister. Muhtar Sefer'in, sömürge sisteminin romandaki en iyi temsilcisi olduğunu söyleyebiliriz.

Roman içerisinde siyasetin de aktif rolü vardır. Yine burada da aktif rolü oynayan Muhtar Sefer'dir. Demokrasi ifadeleri, seçim konuşmaları, rejimden

bahsedilmesi siyasetin roman içerisindeki aktifliğini gösterir. Siyaseti de kendi emelleri uğruna kullanan muhtar, demokrasiyi istemez. Kendi egemenliğinin güvenliğini sağlamak için uğraşır.

“Ben sülaleden Muhtarım. Ben sizin oyunuzla Muhtar olmadım arkadaş! Babamın babası da muhtardı. Dedesi de muhtardı. Muhtarlık bize haktan vergi. Şu demikrası çıktı da hükümet sayesinde, sizin gibi akrabası çoklar bize padişah kesildi. Gelir karşımıza soru sorarsınız. Gelecek seçimden tezi yok, ben de bu köyün muhtarlığını istemem” (Kemal, 2020: 252). İfadeleriyle köylüye üstünlük kurmaya ve onları etki altında bırakmaya çalışır.

Romanın bir diğer özelliği ise eser içerisinde eşkıyalığa ve çeteliğe yer vermesidir. Cötdelek isminde bir eşkıyadan bahseden yazar, Koca Halil ve Meryemce’nin kocası olan arkadaşı İbrahim’in askerde yaşadıklarına değinilir. Yaşadıkları yerde iş bulamayınca Aslan Ağa’nın çetesine katılırlar. Tek dertleri hayata tutunmak olan bu kişiler, biraz da mecburiyetten dolayı eşkıya olurlar. Böylelikle Yaşar Kemal, bizlere toplumsal olarak huzur ve güvenliğin kalmadığı, buna ilaveten köylülerin bir korku hissine kapıldığı mesajını verir.

Ortadirek romanının bir başka özelliği ise psikolojik öğelerin ön plana çıkarılmasıdır. Hem köylü ile muhtarın yaşadığı sorunlar, Koca Halil ile Meryemce’nin sorunları Uzunca Ali’nin pamuk toplayamamadaki psikolojisi, romanı psikolojik roman tarzına sürüklemiştir. Berna Moran ise bu konuda şu ifadeleri kullanmıştır:

İnce Memed’de okurun ilgisini canlı tutmak kolaydı, çünkü eşkıyalık serüvenleri, kovalamalar, tuzaklar, çarpışmalar sürükleyici bir olaylar dizisi meydana gelmişti. Ortadirek’te ise böyle heyecanlı maceralar yok ve bundan ötürü okurun ilgisini çekebilmek için onların yerini tutacak başka şeyler bulması lazım yazarın. Yaşar Kemal de öyle yapmış; merak ögesini büsbütün ihmal etmeden ilgi odağını kahramanlara, onların psikolojisine ve kişiliklerine kaydırmış (Moran, 2002: 125).

Roman içerisinde iki defa Çukurova’ya inilmiştir. Normalde ise her yıl düzenli bir şekilde Çukurova’ya inilir ve temel geçim kaynakları için pamuk toplanır. Döngüle bitkisinin köküne bakılır ve onun kuruluşuna göre yola çıkma kararı alınır. Muharrem Kaya ise Çukurova’ya her yıl yapılan göçü Ebedi Dönüş Mitosu’na bağlamıştır:

Kutluk, köy toprakları ve yol boyunca karşılaşılan zorlu doğa şartları, Çukurova'nın bereketli topraklarıyla, bollukla zıtlık oluşturur. Roman da berekete, bolluğa ulaşmak için çekilen zorlukları anlatır. İklimdeki kış, bahar ve yazın sürekli değişimi ebedi dönüşü oluşturur. Toprağa bağlı topluluklarda ve onların eserlerinde görülen ebedi dönüş mitos, eserde yine toprağa bağlı Çukurova köylülerinin hikâyesi olarak karşımıza çıkar (Kaya, 2015: 213).

Ortadirek romanının kahramanlarına baktığımızda ise çok fazla kalabalık olmadığını görmekteyiz. Meryemce, oğlu Ali ve ailesi, Koca Halil arasında göç esnasında geçen olaylar romanın ana konusu olur. Kahramanların fiziksel ve ruhsal özellikleri de ayrıntılı bir şekilde eserde anlatılmıştır. Ali'nin ince uzun oluşu, anasına bağlı olması önemlidir. Eşi olan Elif ise çocuklarına ve kocasına bağlı iyi niyetli bir karakter görünümündedir. Ummahan ile Hasan, Ali ve Elif'in çocukları Meryemce'nin ise torunlarıdır.

Koca Halil'in kirli sakalının göğsüne kadar düşmesi, kemiklerinin sayılması, ayaklarının kocaman oluşu gibi özellikleri ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Onun eski bir hırslı olması da yine kendine has bir özelliktir. Her yıl döngüle köküne bakarak Çukurova'ya pamuk toplamaya gidilmesi zamanını anlayıp yola çıkılmasına karar verir.

Meryemce'nin yaşlılıktan dolayı ufak bir hal alması, ciddi ve sinirli olması, bazen de tüm köye küsüp konuşmayacak kadar inatçı olması Meryemce karakterinin özelliklerindendir. Muhtara baktığımızda ise onun karakter olmasından ziyade tip örneği sayılır. Köylü ile sürekli çatışma halindedir. Köylülerin, kendisiyle ortak olan ağaların tarlalarına pamuk toplamaya gitmesi için çalışır. Her işinde kendi çıkarlarını gözeten bir tiptir.

Çocuk kadrosunda ise Ummahan ve Hasan vardır. Çukurova'ya yapılan göç esnasında yetişkinler zorluk çekerken çocuklar daha çok yolculuğu eğlenceye çevirmektedirler. Özellikle Hasan'ın kiraz ağacından aldığı parçalar ve kibritleri yolculuğu bir oyuna dönüştürmüştür.

Ortadirek romanının içeriğine baktığımızda ise şu ifadelerle yer verebiliriz: Koca Halil, köyün en yaşlısı ve köy yaşamı konusunda en fazla tecrübeye sahip biridir. Her yıl döngüle (Güzün kökünden kopup da bozkırda döne döne giden insan başı kadar bir diken) aracılığı ile pamuk toplama zamanının geldiğini anlar ve köye özellikle muhtara giderek haber verir. Bu haber köyde yayılır ve köyü büyük bir

sevince boğar. Köylü tüm hazırlıklarını yapar ve Çukurova'ya pamuk toplamaya doğru yola çıkılır. Ancak bu yıl Koca Halil epeyce yaşlanmıştır ve Çukurova'ya inecek gücü kendinde bulamaz.

Köyde de at sahibi olan dört kişi vardır. Amacı o at sahiplerinin atlarından biriyle yola koyulmaktır. Köye yıllarca emek vermiştir ve bunun da artık hakkı olduğunu düşünür. Hepsine gider ancak beklediği ilgili bulamaz. Bu duruma oldukça serzenişte bulunur. En fazla da at sahiplerinden biri olan Ali'ye güvenip yanaşsa da Ali'nin anası olan Meryemce bu duruma sinirlenir. Bu sebeple kendisi köyde kalmak ister ancak muhtarla görüşmesi olumsuz olunca yolculuktan kaçamaz.

Köy hazırlığını yapıp yola koyulur. At, eşek, sığır ve teneke sesleri bu durumun habercisidir. Düdük çalarak ve oyunlar oynaya oynaya yola çıkılır herkes mutlu olurdu. Ancak bu sene diğerlerinden farklıydı sanki. Bir keyifsizlik vardı ve Uzunca Ali de isteyerek çalamıyordu.

Ali köydeki dört attan birine sahipti. Adını da Küheylan koymuştu. Köy için at çok değerliydi. Çağıluluk pınarında köylüler konaklarken Koca Halil gelip Ali ile konuşmak ister. Amacı atına binmektir. Ancak o sırada annesi Meryemce ile göz göze gelirler. Meryemce, atın yaşlandığını ve ölmek üzere olduğunu belirtir. Kendisi de ata bindiği için daha fazla yük kaldıramayacağını söyler ve Koca Halil'i tersler. Koca Halil, Ali'ye geçmişten bahseder ve Ali'nin gözleri dolar. Bu şekilde Ali'yi atına binmek için ikna etmeye çalışır.

At, artık yaşlanmıştır ve yolda ot da fazla yiyemez. Atın ayaklarının üç tanesinde nal yok diğer ayağında ise kırık bir nal bulunur. Ali'nin ona çok iyi bakması ve koruması yolculukları için son derece önemlidir. Bu şekilde ilerlerken Koca Halil'in geride kaldığını görür ve ona acır. Sisteme söver ancak elinden fazla da bir şey gelmez. Sadece bir atı vardır ona da anası Meryemce'yi bindirmiştir. Fakat bir müddet sonra bu duruma daha fazla dayanamaz ve Koca Halil'i de getirip atın terkisine, Meryemce'nin yanına atar. Tüm köylüler bu davranışından dolayı Ali'yi över. Tek kızan anası Meryemce'dir.

Yol boyunca Meryemce, Koca Halil'e söver. Çok aşırı derecede rahatsız olmuştur bu durumdan. Geçmişte yaşananlar aklına gelir ve bir türlü kabullenemez. Koca Halil de durumdan oldukça memnun bir şekilde Ali'ye dualar eder onu över.

Ancak Meryemce susmak bilmez. Sürekli konuşması Koca Halil'i de fazlasıyla rahatsız edecek ki onu öldürmeyi bile düşünür. Fakat yargıdan cezadan çok korkar. Bu şekilde rahatlık duymadan yolculuk sürer. Meryemce ile Koca Halil'in tartışmaları da devam eder. Meryemce konuşurken Koca Halil'i muhatap almaz ve ona demek istediklerini atına seslenerek söyler. Bir müddet sonra da ikisi birden atın taşıyamaması sebebiyle yere düşerler. Meryemce daha fazla sinirlenir. Koca Halil bu sebeple Ali'yi çağırır. Yanına gelen Ali'den onu attan indirmesini artık dayanamayacağını söyler. Ağlayacak bir duruma gelmiştir.

Bunlar yaşanırken atın da durumu iyice kötüleşmiştir. Durumun tespiti için Yemen Ağa çağırılır. At kontrol edilir ve ata pek fazla şans verilmez. Atı bırakıp da gitmeyi Ali de Koca Halil de istemez. Ancak o değerli atları, Meryemce'nin kocası İbrahim'in teberiği olan at daha fazla dayamaz ve ölür. Meryemce, atın derisinin yüzülmesini ve satılmasını ister. Az da olsa para kazanılabileceğini belirtir. Kendisi de dayanamayacak güçtedir. Bir müddet sonra da yere yığılır. Ali gelip anasını sırtlar ancak Meryemce, ata Koca Halil'i de bindirdiği için öyle bir kızmıştır ki ona sütünü bile haram edeceğini söyler. Bunları duyan Ali'nin karısı Elif de çok üzülüyor ve olayın bu kadar büyütölüp söylenmesine bir anlam veremiyordu. Yanlarından geçen başka köy yolcularını görünce Meryemce'yi onların yanına vermeyi düşünseler de bunu gerçekleştiremezler. Çünkü bunu duyan Meryemce çok kızar ve bir anda iyi olduğunu söyleyip ayaklanır.

Meryemce tek başına ilerlemeye çalışırken gelini Elif gelip ona yetişir. Hali vakti de oldukça kötüdür Meryemce'nin. Anasına burada beklemesini, önden ilerleyen Ali'nin yanına vardıktan sonra Ali'nin gelip kendisini alacağını söyler. Elif de çocuklarını alarak ilerdeki Ali'ye doğru hareket ederler. Meryemce tek başına kalmıştır. Meryemce yine bu duruma içerlenmiştir ve tek başına dağ başında bırakılıp gidilmesini içine sindiremiyor. Bu şekilde kendi kendine hayaller kurmaya başlar.

Elif, Ali'ye yetiştiğinde Ali'yi çok yorgun görür. Ali, o halde bile çok büyük çaba içindedir. Köylülerin pamuğu toplayıp bitirmeden Çukurova'ya yetişmeleri gerektiğinin bilincindedir. Aksi takdirde tüm emekler boşa gidecektir. Aynı zamanda

anasının da kendisine değil yaşlılığa kızdığını düşünür. Atın ölmesindeki tepkisini de bu sebebe bağlar.

Ali, anasını dönüp tekrar almak için bıraktığı yere gelince onu görememiştir. Anasının kendisine oyun yaptığını düşünür. Eğer öyle olursa kendisine çok kötü bir şekilde kızacaktır. Çünkü fazlasıyla zamanını tüketmiştir. Fakat Meryemce bir türlü bulunmaz. Ali onun öldüğünü düşünür. En azından cesedini bulup gömmek ister. O esnada oğlu Hasan, ninesinin köye geri döndüğünü söyler. Bunu da hareketlerinden anladığını belirtir. Ali bunu duyunca hemen yola koyulur ve daha fazla vakit kaybetmeden onu bulup geri getirmeye çalışır.

Ali çok yorulmuş, hiç hali kalmamıştır. Aynı zamanda da çok öfkelenmiştir. Bir ara onu orada terk edip kendi yoluna dönmeyi bile düşünmüştür. Anasının ölüp kaldığı da umurunda değildir artık. Köylünün ne diyeceğini de pek umursamaz. Bu öfke ile ilerlerken bir karartı görür. Hızlıca yanına varınca anası olduğunu anlar. Öfkesi birden yerini sevince bırakmıştır. Ali'nin o halini gören Meryemce de Ali'ye acır. Geri dönmesinden dolayı pişmanlık yaşar.

Ali; çok yorulmuş, pamuğa yetişememe korkusuyla birlikte çocuklarının geleceğinden de endişe etmeye başlamıştır. Pamuğa yetişemezse kışı aç ve susuz geçireceğini bilir. Öfkesinden adeta kudurur. Anasının ona vakit kaybettirmesine bazen de şansına kızar. Karısı Elif ve çocukları da bu durumu görüp ağlamaya başlarlar. Ali de pişman bir şekilde yanlarına gelip onları teselli etmeye başlar. Bir taraftan da ayakları çok kötü olmuş kendisini taşıyamaz olmuştur. Bir çuvalı kesip ayağının altına yerleştirip anasına da burada beklemesini tembihleyip pamuk tarlalarına yetişmeye çalışır. Elif de anasının gönlünü aldıktan sonra Ali'nin peşine düşer. Yalnız kalan Meryemce de bir hayli korkmuştur.

Bir vakit sonra Ali ve Elif onu almaya gelmişti. Meryemce ölü gibi yatmaktaydı. Onlardan su istemiş, ağzı kurumuş, hali de kalmamıştı. Elif su kaynağına Meryemce'yi de götürür. Meryemce, Elif'e dualar ederken oğlu Ali'ye beddualar sayıyordu. O şekilde yolda ilerlemeye devam ederler. Ali, yolda kimseleri göremeyince Koca Halil'in yanılma ihtimalini düşünür. Pamukların daha açmadığını hayal eder. Bu onun işine gelirdi. Bir ot koparır içine bakar. Eğer içi kurumuşsa pamuk olmuş demektir. Koca Halil'den öyle öğrenmiştir. Ancak kökün kuru

olmadığını görünce sevinir. Koca Halil'in artık yaşlandığını ve yanıldığını düşünür. Yaptığı hesaba göre pamuğun açmasına daha çok var ve o kadar acele ettiği için ise kendine güler. Herkes mutlu olmuştur ve hallerine şükretmeye başlarlar. Tek korkuları ise yağmura yakalanıp hasta olmaktır.

Meryemce'nin Koca Halil'e öfkesi kocası İbrahim ile yaşadıklarıdır. Yemen de asker iken İbrahim'in yaptığı tüm olumlu işleri Koca Halil kendisi yapmış gibi gösterir ve köylüye anlatır. Üstelik Aslan Ağa çetesindeyken yakalanmaları sonucu tüm suçu İbrahim'e atar. İbrahim'in ise ağzı var dili yoktur ve hiç sesini çıkarmaz. Bunları da Meryemce duyunca öfkesinden çılgına döner. O günden bu yana Koca Halil'e büyük bir kin besler. Hatta onu öldürmeyi bile isteyecektir.

Köy gelmiş Söğütlü'ye konaklamıştı. Onlar da pamuğa geç kalmış ancak bu durum muhtarın umurunda değildi. Taşbaşoğlu yanına Öksüz Duran'ı da alarak muhtara şikâyetle gider. Muhtar ise tüm suçlamaları reddeder ve asıl geç kalmalarının sebebi olarak Koca Halil'i gösterir. Çünkü o döngeleyi kendisine geç göstermiştir. Eğer erken gösterseydi ona göre daha erken yola çıkılacaktı. Tüm köylü konuşmayı duymuş ve herkes Koca Halil'i suçlar olmuştu. Koca Halil de bundan dolayı kimseye bakamaz ve Taşbaşoğlu'ndan yardım ister. Döngeleyi geç götürdüğünü itiraf eder. Taşbaşoğlu ise Koca Halil'den ziyade muhtarı suçlar çünkü onun bir iş çevirdiğine inanır.

Taşbaşoğlu sabah giyinir kuşanır, köylüyü toplar ve onlarla konuşur. Artık muhtara uymayacağını ve beklemeyip yola koyulacağını söyler. Onunla birlikte olmak isteyenleri de bu yola davet eder. Pek çok kişi Taşbaşoğlu'na katılır. Muhtar ise bu duruma oldukça sinirlenir. Özellikle Kır İsmail'in Taşbaşoğlu tarafına geçmesini hazmedemez. Çünkü o en iyi adamlarından biridir. Muhtar tüm bu olanları Uzunca Ali'ye bağlar. Muhtarın yanından bir kişinin bile ayrılması, Miralay'ın oğlunun yanında güvenini sarsacaktır. Muhtar ise kendini köylüye iyi etmek için herkesin evine tek tek gider. Aynı zamanda da Koca Halil'i bulmaları için iki adamını yola çıkarır. Koca Halil bulunamayınca onun öldüğünü söyleyip yalandan ağıtlar yakmaya başlar. Amacı kendini köylüye sevdirmektir.

Bu sırada da Ali'nin aklına Süleymanlı'nın yokuşu gelir. Orayı nasıl çıkacaklarını düşünürken keyfi de kaçmıştır. Meryemce ise kendisini kör mezara

bırakmalarından dolayı herkesle küstür. Onu sırtına alıp götürmek istese de hiç mecalinin kalmadığını anlar. Meryemce'nin de çok yorgun olduğunu görünce dayanamaz ve anasını sırtına alarak ilerlemeye çalışır. Bir müddet sonra mola verirken Ali uyumaya başlar. Daha sonra yağmurun geleceğini sezen Ali, hemen karısını uyandırır. Durumu ona anlatarak kendilerini çok büyük bir tehlikenin beklediğini söyler. Çocukların hasta olma ihtimalleri vardır. Yağmur yağmış, herkes birbirine kenetlenmiş soğuktan etkilenmişlerdi. Yaşanan bu olumsuz durum çocukları daha çok etkilemişti.

Tekrar yola koyulan Ali ve ailesi yolda birinin kendilerine yaklaştığını görürler. Gelen kişinin Koca Halil olduğunu gördüklerinde hepsi birden yüzünü döner onunla konuşmazlar. Bu durumu gören Koca Halil ise beyninden vurulmuşa döner. Sonra da onların peşine düşüp yola koyulur. Yemek yedikleri bir vakit kendilerini takip eden Koca Halil'in aç olduğunu anlayan Ali dayanamaz onu sofraya davet eder. Utana sıkıla yemek yiyen Koca Halil tüm başından geçenleri Ali'ye anlatır. Köylüleri kötüleyen Koca Halil, Ali'nin onlara katılmasını istemez.

Artık uzun ve yorucu bir yolculuğun ardından Çukurova'ya gelmişlerdir. Pamuk tarlasına inmişler ve pamuk tarlasındaki fidanların hiçbirinde koza göremeyince büyük bir sarsıntı yaşarlar. Yüreklerine adeta ateş düşmüştür. Tüm çabaları, yolda çektikleri boşa gitmiştir. Köylü de yanlarına gelir, Taşbaşoğlu ağlayan gözlerle Ali'ye yanaşır. Elini tutar ve bir şey diyemez. Meryemce ise toprağı döver. Yaşanan onca eziyet, zor geçen yolculuk hepsi boşa gitmiştir. Ancak yine de Uzunca Ali'nin anası olan Meryemce'nin içinde Çukurova'ya inmelerinden dolayı bir umut vardır.

4.1.2. Yer Demir Gök Bakır / Dağın Öte Yüzü 2

Yer Demir Gök Bakır romanı *Dağın Öte Yüzü* üçlemesinin ikinci romanıdır. 1962 yılında Cumhuriyet'te tefrika edilmiş ardından 1963 yılında Güven Yayınevi tarafından kitaplaştırılarak yayımlanmıştır. 1992 yılında Toros Yayınları ile tekrar basımı gerçekleşmiştir. 2020 yılında 24. Baskısı yapılmıştır.

Roman toplamda kırk yedi bölümden oluşmaktadır. Yaşar Kemal tarafından oyunlaştırılmıştır. Ayrıca Zülfü Livaneli tarafından 1987'de aynı isimle sinema filmine uyarlanmıştır. Film, Türk-Alman ortak yapımının sonucudur. Ülke dışında

pek çok yerde gösterime giren film, Erzincan'da çekilmiştir. Senaryosu Zülfü Livaneli ve Yaşar Kemal tarafından yazılmıştır. Yönetmenliğini de Zülfü Livaneli yapmıştır. 1988 yılında *OCIC Ödülü* ile *Alman Kamera Ödülü*'nü almıştır.⁶ Daha sonra söz konusu roman Nihat Asyalı tarafından Uzundere ismiyle oyunlaştırıldı.

Berna Moran, *Yer Demir Gök Bakır* romanının, Yaşar Kemal'de özel bir yer edindiğini belirtir. Ona göre Yaşar Kemal, ilk defa bu romanda modernist tarzda yazmıştır.

Yaşar Kemal bu romanıyla 1977 senesinde Fransa Eleştirmenler Sendikası tarafından en iyi Yabancı Roman Ödülü'nü kazanmıştır. Roman genel olarak Yalak köylülerinin Adil Efendi'ye borçlarını ödeyemeyeceklerini anladıkları zaman ortaya çıkan korkunun da etkisiyle bir ermiş kılıfı uydurdukları Taşbaş'ın hikâyesi ele alınır. Bu mitos ile köylüler kendilerini kurtaracaklarını düşünerek huzur arayışında olmuşlardır. Çaresizliğin vermiş olduğu netice itibari ile böyle bir yola başvurdıkları görülür.

Yer Demir Gök Bakır romanı yarı otobiyografik özellikler göstermektedir. Yazarın yaşamına ayna tutan bu roman, yaşanan pek çok olayı bünyesinde barındırır. Yaşar Kemal, *Yer Demir Gök Bakır* romanının kendi hayatından izler taşıdığını şu sözler ile ifade etmiştir:

İkinci efsane hikâyesi; bunun üzerinde çok durdum, başımdan da geçti o hikâye. Yer Demir Gök Bakır'ın hikâyesi, başımdan geçmiş bir kutluk hikâyesidir. Şuna kanaat getirdim: Yer demir gök bakır oldu derler; bu bir deyimdir. Yerden bitmiyor, gökten yağmıyor. Sonsuz umutsuzluğu belirtir. Onda bir şey buluyor insanoğlu. Kendine bir evliya ortaya çıkarıyor... Bir ümit ve bir düş dünyası yaratıyor. O düş dünyasına sığınıyor ve yaşamını ancak böyle sağlıyor (Andaç, 2002: 217).

Yer Demir Gök Bakır romanında da batıl inançların etkisini görmek mümkündür. En önemlisi ise köylülerin borç yüzünden yaşadıkları olumsuzlukları bir nebze de olsa kapatabilmek için kendilerine çıkardıkları Taşbaşoğlu Efsanesi'dir. Bu ortaya çıkarılan düşünce köylüler için bir kaçış yeridir. Korku ve endişeyle yaşayan köylü, kendilerinin sığınması için bir güç yaratma eğilimine girmişlerdir.

---

⁶ Onural, E., 2017. *Yaşar Kemal Romanlarının Zihniyet, Yapı, Tema ve Anlatım Bakımlarından İncelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Köylüler, köyün sakinlerinden biri olan Taşbaş'a ermişlik sıfatını takmalarıyla kendilerine göre bir sığınma gerçekleştirmişlerdir: "Taşbaş kardaş, bugünler köylünün sıkıntılı, ölüm kalım günleri. Sana tutunacak dal diye sarılıyorlar. Seni yüceltirler, başları sıkıntıdan kurtulup, aydınlığı bulunca, ta yukardan ayaklarının altına, çamurun içine atarlar" (Kemal, 2020: 212).

Yalak köylüleri, Adil Efendi'ye borçlanmış ve borçlarını ödemek için de bolca pamuk toplamaları gerektiğini biliyorlardı. O yıl işler yolunda gidememiş ve borçlarını ödeyememişlerdir. Adil Efendi'nin her an köye gelebileceğini ve ellerinde avuçlarında ne varsa alabileceği korkusunu her gün yaşayan köylüler kendilerine bir sığınak olarak ayrıca kendilerini koruyacağına inandıkları bir efsaneyi Taşbaş üzerinden gerçekleştirmeye çalışırlar. Zamanla, bu oluşturulan efsane köylünün psikolojisini olumlu şekilde etkileyen bir güç haline gelir. Adil Efendi köylü için nasıl ki bir bela hatta ölüm ise Taşbaş da onlar için bolluk ve bereketin sembolü olmuştur. Nitekim pamuğu fazla olan bir tarlaya geldiklerinde ise bunun sebebini Taşbaş'a bağlamışlardır.

Romanda dikkat çeken bir diğer unsur Meryemce'nin Koca Halil'in ölümü üzerine söylediği bir sözden sonra oğlu Ali'nin onun ağzını kapatmaya çalışması sonrası, Meryemce'nin bir daha kimseyle konuşmamasıdır. Köyün kuşuyla karıncası ile de konuşmaz ve herkesle küser. O, koca Halil'in ölmesine inanmıyordu. Burada bir iletişimsizlik sorunu vardır. Anlatmak istediği kişileri kastederek dağlara, taşlara konuşur. Kimi zamanda atıyla gerçekleştirir bu konuşmayı.

Yer Demir Gök Bakır romanında arka planda kalan ve romana ayrı bir renk katan Recep ile Hüsne'nin yaşadıkları da bir kaçışın sembolüdür. Adil Efendi'nin köye geleceğini haber almışlardır ve köyü terk edip kaçmak isterler. Birbirini seven bu âşıklar, dediklerini yaparak ortadan kaybolurlar. Bu ise Koca Halil'in kaçışına benzemektedir. "Hüsne: 'Ben duramam' diyordu. Recebi elinden tutmuş: Bu köyün, bundan böyle tüm kadınları kısır olacak. Baharında çiçekler açmayacak. Toprağı yeşermeyecek. Salgınlardan gidecek herkes. Zelzeleler alacak bu köyü. Haydi, haydi, şimdi, şimdi kaçalım" (Kemal, 2020: 165). İfadeleriyle bir kaçışın olduğuna rastlamak mümkündür.

Adil Efendi, köye verdiği korku yüzünden insanların telaşlanmasına ve kokmasına sebep olmuştur. Köylünün zihninde büyük bir korku oluşturan Adil Efendi, kökten yıkıcı kimliğiyle insanlara yaşama şansı vermemektedir. İnsanların mahremiyetini, kişiliğini silen bu kimlik, yaşamın “cehennemleşen yüzüdür” (Korkmaz 2004: 62).

Recep ve Hüsne’nin kaçıışı, Meryemce’nin köyde tek başına kalmak istememesi ve bu yüzden kaçmaya çalışması, Taşbaş’a yapılanlardan sonra onun da köyü terk edip kaçmak istemesi, köy halkı arasındaki iletişimsizliği gösterir. Köylüler arasında bir soğukluğun olması ve bundan dolayı da bazılarının çareyi köyü terk etmekte görmesi anlaşılmaktadır.

“Bundan böyle ben bu köyün hiçbir işine karışmam. Hiç mi hiç karışmam. Bir olanağımı bulsam bu köyde bir gün bile durmam, kalmayacağım da... Baharı bulur bulmaz, göçüp başka köye gideceğim. Bundan böyle bu köyde insan yaşayamaz. Ben boğuluyorum” (Kemal, 2020: 140). Cümleleriyle köylüler arasında iletişimsizliğin görülmesi ve bununla birlikte birbirlerinden uzaklaşarak bir kaçışın varlığı söz konusudur.

Bunların dışında romanın genelinde bir fakirlik söz konusudur. O yıl istedikleri gibi pamuk toplanamamış ve bu olayda onları çok etkilemiştir. Bulundukları bu yerde tarımsal olarak ürün çeşidinin az olması, onların Çukurova hayalini kurmalarına sebep olmuştur. Köylerinde sıklıkla tarhana çorbası ve bulgur pilavından bahsedilir.

Cinsel duyguların ön plana çıkarıldığı durumlar da vardır. Bunun en iyi örneği Muhtar Sefer üzerinden verilmeye çalışılır. Kır İsmail’in kızı da bu durumun baş aktörüdür. Kız daha önce kaçırılmış ve birtakım olumsuz durumlara maruz kalmıştır. Muhtar Sefer ise cinsel duygularının hat safhada olduğu zamanlar bu kızı yanına çağırarak başından geçenleri yavaş ve sakin bir şekilde anlatmasını ister. Bunu da defalarca yaptırır: “Herkes Kır İsmail’in kızıyla Muhtarın ilgisini anlamıştı. Kızı söyletip aşka gelerek titrediğini, sonra da bir gün iyice coşarak kızı kucağına alıp, karılarının önünde de yatağa götürdüğünü herkes biliyordu” (Kemal, 2020: 201). Bu gibi durumların da görülmesi, yozlaşan topluma örnektir.

Roman içerisinde âşıklık geleneğinin görülmesi de dikkatlerden kaçmayan bir özelliktir. Kel Âşık'ın köye gelmesi ve köylüler tarafından büyük bir saygıyla karşılanması, anlattıklarının can kulağıyla dinlenilmesi bu geleneğe verilen önemi göstermektedir. Bu âşığın anlattıklarında Abdale Zeyniki ⁷ de vardır:

Dedem Karacaoğlu'nın, Pir Sultan'ın, Dadaloğlu'nun başı için. Heheey, tellice turnalar. Bugün de dedem Kürt Âşığı Abdale Zeyniki'nin başı için... Heheey, tellice turnalar. Heheey, başı dumanlı dağlar. (...) Abdale Zeyniki derler bir er kişi. İki gözden de yoksun bir âşık kişi. Dağa taş türkü söyler. (...) Bir türkü söyler ki, kırk gün kırk gece söyler de gene bitmez. Abdal'ın türküsünü, ondan sonra gelen hiçbir âşık başlayıp da bitirememiştir. Türkülerini Kürtçe söyler. Kürtçe söyler ama Türk'ü de, Arap'ı, Acem'i de, Rus'u, İngiliz'i de ne dediğini anlar (Kemal, 2020: 124).

Yaşar Kemal, Abdale Zeyniki'yi saygıyla takip etmiş ve ondan yararlanmıştır. Onun pek çok yönünü kendine örnek almıştır.

Roman kahramanları *Ortadirek* romanındaki kahramanlardır. Meryemce, Koca Halil, Ali ve ailesi etrafında şekillenmektedir. Bu kahramanlara ek olarak Taşbaşoğlu Memet ön plana çıkmıştır. Çünkü ona ermişlik atfedilmiş ve yaşanan olumsuzluklar sonucu ondan medet umulmuştur. Onun ermişlik ile normal insan arasında gidip gelmeleri görülür.

Olaylar psikolojik tahlillerle sürdürülmüştür. Bu süreç de Taşbaşoğlu'da ermişliğine inanmak ister ve kendisine söylenildiği gibi evine gelen ışığı görmek için yollarda beklemeye başlar. Normal yaşantısında güvenilir ve iyi biri olan Taşbaş'ın evinde Atatürk resmi de vardır. O resme baktıkça şunları düşünürdü:

Kaşları kalkıktı. Yüzüne inceden, alay eden bir hal takınmıştı. Taşbaşoğlu ona baktıkça, içinden bir hoş, acımaya benzer bir his geçiyordu. Ona göre Mustafa Kemal iyi adamdı, hem de babayiğit bir kişiydi. Azıcık da alaycı. Bu neden böyleydi? Çok çalışmıştı. Varını yoğunu bu millete vermişti. Hocalar ona karşı gelmişler, millete gavur diye anlatmışlardı. Çok şey yapmış, çok engeli aşmış... Ama bir eksik yönü vardı, bir yapamadığı işi vardı. Üstesinden gelemediği... (Kemal, 2020: 139-140).

Taşbaş, evindeki Atatürk resmine bakarak belki de kendini ona benzetmiş ve içinde bulunduğu durumdan çıkabilmek için çareyi bir resimde bulmuştur.

---

⁷ Abdale Zeyniki, (Zeyne'nin oğlu) 1800'li yılların başında Ağrı'nın Tutak ilçesinde dünyaya gelmiş, Yaşar Kemal tarafından Kürtlerin Homeros'u diye anılmıştır. Dengbejlilik sanatının ilk ve en önemli kurucusu ve piri sayılmaktadır.

Taşbaş, sadece Atatürk ile düşüncelere dalmaz bazı zamanlarda ise Onbaşı Cumali'nin Alevi olmasını da düşünürdü. Onların işlerini sevgi üzerine kurduklarına inanıyor kötülükten uzak dostlukla hayat sürdürdüklerine inanıyordu.

Muhtar Sefer ise biraz geri plana itilse de bu defa Taşbaş'a olan kini ile ortaya çıkar. Köylülerin ona olan bağlılığından rahatsız olarak ona düşman kesilmiştir. Bu uğurda Taşbaş'ı ortadan bile kaldırmayı düşünür. Özellikle Taşbaş, karakola götürülürken her şeyin sorumlusunun muhtar olduğunu ve onunla konuşulmaması gerektiğini söylemesi ve tüm köylünün çocuk, yaşlı kendisiyle konuşmaması onu kendine daha fazla düşman etmişti. Taşbaş'ın bu sözü üzerine tüm köylü muhtar ile uzun bir zaman tek kelime dahi etmemişti. Aslında bu durum köylülerin Taşbaş'a daha doğrusu kendi uydurdukları ermişlik makamına olan saygılarını göstermekteydi.

Dağın Öte Yüzü üçlemesinin ikinci cildi olan *Yer Demir Gök Bakır* romanında Uzunca Ali, bu sefer yardımcı karakter konumundadır. Yine aynı şekilde Memidik de bu konumda sayılır. Taşbaş'ın ermişliğindeki en önemli etken Memidik olmuştur. Bu ermişliğe o kadar fazla inanmıştır ki artık onu ışıklar içinde görmüş ve bunu da tüm köylüye anlatarak onların da inancını körüklemiştir.

Bu romanda Meryemce'ye baktığımızda ise onun da yardımcı karakter konumunda olduğunu görmekteyiz. Kimseyle konuşmamaya söz verdiği için olayları sessiz bir şekilde yaşamaktadır. Muhtar Sefer'e olan kini ise hiç eksilmez. Köylülere karşı yaptıklarının farkındadır ve bir ara muhtarın evini bile taşlamaya gidecektir. Taşbaş ile konuşmak istese de verdiği sözden geri dönmez ve onunla işaret diliyle konuşmaya çalışır. Bazı durumlarda ise kimseyle konuşmama yemini ettiği için pişmanlık duymuştur:

İnsanoğlunun, belki de en güzel yanı çocukluğudur. Büyüyesiniz, büyük büyük, uzun ömürlü olasınız çocuklar. Benim ak güvercinlerim. Bunu çocuklara söylemek isterdi ama o olmaz olası yemin ağzını dilini bağlıyordu. Keşki etmeseydi o yemini. Yemini batsın. Sanki ne vardı yemin edecek. Varsın, Koca Halil'e mevlüt okutsunlar (Kemal, 2020: 106-107).

Meryemce, bazı durumlarda kimseyle konuşmamak için ettiği yeminden üzüntü duyuyor ve bunun pişmanlığını hissediyordu. Ancak yeminine elinden

geldiğince sadık davranıp konuşması gerektiği zamanlarda ise bu ihtiyacını işaret diliyle karşılamaya çalışıyordu.

Adil Efendi, köylülerin kendisine borçlandığı kişidir. Normalde köylünün kendisine zarar vereceğini düşünmekte ancak Muhtar Sefer'in konuşmaları sonrası kendinde cesaret toplayarak köylüye karşı gelir.

Koca Halil, ilk romana göre etkinliğini fazla gösteremez. Köylülerin kendisine düşman olduğunu düşündüğünden köyden kaçmıştır. Uzun süre haber alınamadığı için bir de yaşlılığından dolayı kendisinin öldüğü düşünülür. Ancak başka bir köye sığınmış (İncecik) orda iyi ağırlanmış ve sonra tekrar köyüne dönmüştür. Ancak eskisi gibi değer görmemiş ve bu durum onu daha çok çöküntüye sokmuştur.

Ummahan ve Hasan ise Uzunca Ali'nin çocukları olarak roman içerisinde bulunmakta birlikte asıl olaylara etkileri bulunmamaktadır. Daha çok birbirleriyle olan oyunları ve arada bir gerçekleşen kavgaları roman içerisinde yerini bulmuştur. Hasan'ın özenle sakladığı kibritleri ise onun karakter özelliklerini yansıtır hale gelmiştir.

Hüsne ve Recep de yardımcı karakter olarak yer edinir. Asıl sorunların içerisinde yer almazlar. Onların birbirlerine olan sevgilerine verilen tepkiler toplumun ahlaksal açıdan bulunduğu yeri göstermektedir. Recep ve Hüsne de köylülerin vermiş olduğu bu tepkilerden çekindikleri için çareyi kaçmakta bulmuşlardır.

Yer Demir Gök Bakır romanının içeriğine ise şu ifadelerle yer verebiliriz: Meryemce eskiye göre biraz daha toparlanmıştı. Ancak özellikle atının ölümünden sonra eski Meryemce kalmamıştı. Önceden olsa sürekli konuşur, ortamı neşelendirirdi. Şu an ise kimseden ses yok, çocuklar bile ölü gibiydi. Ali, anasını konuşturmaya çalışıyor ancak başarılı olamıyordu. Taşbaşoğlu da gece evlerine gelerek ürpermiş bir vaziyette Ali ile konuşmuş, Adil Efendi'nin borcunu almak için öfkeli bir şekilde köye geleceğini söylemişti. Pamuk da toplayamadıkları için köylü de çok mağdurdur. Başlarına gelen olayı Koca Halil'e ve muhtara bağlarlar. Meryemce, Koca Halil'i duyunca bir şeyler söyler gibi olur ama konuşmaz. Taşbaşoğlu, Koca Halil'in ölmediğini ve onlardan önce köye vardığını söyler. Koca

Halil ise korkudan titriyor köylünün onu öldüreceğini düşünüyordu. Köylü ise onu öldürmeye bile değer görmemiş kendi haline bırakmıştır. Bu Koca Halil'i ölmekten de beter etmiştir.

Zala, gördüğü rüyayı Muhtar Sefer'e anlatır. Muhtar, Zala'nın anlattığı bir rüyayı yorumlar. Rüyaya göre Adil Efendi, köye gelecek ve verdiği mal ile paraya karşı pamuk toplayamayan köylünün elinden her şeyi alacaktır. Zala, bu durumu tüm köy kadınlarına anlatır. Ancak başta alay konusu olursa da köylüler gittikçe işi ciddiye almaya başlar.

Muhtar Sefer, geleneği bozarak Adil Efendi'ye borcun verilmemesini ve diğer köylere rezil olmalarını düşünerek içi içini yer. Bekçiye emir verir ve tüm köylünün toplanmasını emreder. Herkes gelir ve en önde ise Meryemce bulunmaktadır. Muhtar, onu yanına çekmek istese de Meryemce buna müsaade etmez. Tek gelmeyen ise Taşbaşoğlu'dur. Onun kendi yerinde gözü olduğunu ve kendisini çekemediğini düşünür. Daha önce de böyle bir durumla karşılaştıklarını Adil Efendi'nin köylünün elindeki her şeyi aldığını ve ardından kıtlık olduğunu bu sebeple de köylüden akıl almak için toplanıldığını anlatır. Köylüler köyü terk etmek isteseler de muhtar bunu kabul etmez ve herkesin elindekileri bir yerlere saklamasını ister. Bu fikrin de Meryemce'nin olduğunu söyler. Amacı ise tüm köylüden küsen Meryemce'yi konuşturabilmektir.

Köylüde müthiş bir sevinç başlamış, herkes değerli eşyalarını saklamaya koyulmuştu. Meryemce, tüm özel eşyalarını toplamış tavana asılı kutunun içine bırakabilmek için Ali'ye kırılarak ondan yardım istemişti. Evdeki unu, bulguru, tahılı yeri kazıp gömdüler. Sıra hayvanlara gelmişti. Ali, bu konu için köylü ile konuşmaya gider. Hayvanların peri mağaralarına götüreceklerini, günde beş kişinin de nöbette bulunacağını söyler. Normalde muhtar ile birlikte köyün en varlıklı kişisi olmasına rağmen Taşbaşoğlu bu plana uymaz.

Köylü meydanda toplanmış, büyük bir heyecanla Adil Efendi'yi konuşup bekliyorlardı. Gün batıncaya kadar beklediler. Gelen giden olmadı. Herkes birer ikişer evine döndü. Meryemce ise iyice karanlığın çökmesini bekledi. Daha sonra o da evin yolunu tuttu. Bu olay sürekli tekrar etti. Ancak gelen kimse yoktu. İçlerinde

de Adil'in bu oyunu yutmayacağı ve her şeyi anlayacağı fakat bir yandan da onları bağışlayıp dertlerine çare olacağı umudu vardı.

Muhtar, Meryemce'nin yanına giderek birilerinin onları Adil Efendi'ye ihbar ettiğini ve bu kişinin de Taşbaşoğlu olduğunu düşündüğünü söyler. Çünkü eşyalarını saklamayan tek kişi odur. Bu olay tüm köye yayılır. Ancak kimse Taşbaşoğlu'nun böyle bir şey yapacağına inanmaz. Bu eşya saklama olayı daha sonra diğer köylere de yayılınca muhtar çok sıkılır. Utancından kasabaya inemeyeceğini söyler. Tüm köylü işi gücü bırakmış Adil Efendi'yi düşünüyor ve yolunu bekliyordu. Muhtar, gidip Adil ile konuşmayı ve ona her şeyi gerçeğiyle söylemeyi düşünür. Ancak köylüye güvenemez. Çünkü içlerinden biri gidip ona her şeyin saklandığının söylediğini düşünüyordu.

Muhtar, temiz kıyafetlerini giyip tekrar köylüyü toplar. Artık Adil Efendi'yi getirmenin bir yolunun bulunmasını ister. Köylüler beklemekten sıkılmış, kimisinin bir delilik yapabilme ihtimali ortaya çıkmıştı. Muhtar, eşyaların saklanmadığını ve gerekirse tüm eşyaların götürülüp Adil'in evinin önüne bırakılmasını söyler. Böylelikle ortadaki kara leke temizlenecektir. Bunu da Adil'e önceden haber veren kişinin gidip söylemesini eğer o söylemezse köy kurulunu Adil Efendi'ye göndereceğini belirtir.

Meryemce koşarak eve gelir. Muhtarın dedikleri onu oldukça rahatsız etmiştir. Sakladığı giyilecek eşyalarını çıkarıp üzerine giyer. Aklına Taşbaşoğlu gelir. Onunla hiç konuşmadan el kol işaretleriyle iletişim kurmaya çalışır. Taşbaş, onu anladı ve canını sıkmasını, Adil'in bu yıl köye gelmeyeceğini, köylünün cahil olduğunu ve onlara uymamasını anlatır. Köylü ise bu durumdan biraz daha mutlu olmuştur.

Ali, anası Meryemce ile oturunca ona belki de Adil'in hiçbir şeyden haberi olmadığını ve alacağını düşünmediğini söyler. Artık iyice zenginleştiğini ve bu yüzden köylülerin peşine düşmeyeceğini anlatsa da Meryemce, hiç konuşmadan insanoğlunun bıkmayacağını, doymayacağını düşünüyordu. Bir müddet sonra Ali, Taşbaş'ın evine gider. Amacı onu ikna edip Adil Efendi'ye gitmek ve köylünün zor durumda olduğunu söyleyerek ya gelip her şeyi almasını ya da alacağını seneye devretmesini istediklerini anlatır. Taşbaş ise köylünün muhtardan yana olduğu için

onlara yardım etmeyeceğini söyler. Cezalarını çeksin diyerek Ali'den yana olmaz. Ali de eve döner. Taşbaşoğlu, Meryemce'nin kimseyle konuşmamasını da haklı bulur. Çünkü köylü her türlü zararına rağmen yine de muhtarın peşinden gidiyordu. Taşbaşoğlu, köylüye çok kızgındı. Sürekli onlara kötü sözler söylüyor, onlara gelecek belalara oh diyordu. Çünkü köylü kendisini değil, boş tarlaya götüren ve onları eli boş bırakan muhtarı dinlemişlerdi. Karısı da yaralanınca öfkesi bir hayli artmıştı. Köylü ise bir yandan Adil Efendi'nin geleceği korkusunu yaşıyor bir yandan da Taşbaşoğlu'nun bu tavırlarıyla pek çok olumsuzluklara katlanıyordu.

Birbirini seven ve köylüden çekinen Hüsne ve Recep de köyden ayrılmıştı. Yolda kar ve fırtınaya yakalanırlar. Köylüler arkalarından ağlar. Sadece Meryemce onlar için beter olsunlar diyordu. Köydeki Vurgun Ahmet de onların kar altında kaldığını söyler. Tek tek evleri dolaşıp tüm köylüye öfkesini belirtir. Sadece Taşbaş'ın evine gelirken evin direğini ve kapısını öper. Tüm köylü bu duruma şaşırır. Eğer köylüye bir şey olmadıysa Taşbaş'ın yüzü suyu hürmetine olmadığı söyleyince tüm köylü Vurgun Ahmet'i ve Taşbaş'ı konuşmaya başlar.

Tüm köylü Taşbaş'ta bir şeylerin olduğuna inanmıştı. Yoksa tüm köye söven Allah'ın divanesi Vurgun, neden Taşbaş'a övgü dolu sözler etsin? Köylü sürekli Taşbaş'ı izliyordu. Taşbaş da bunun farkındaydı ve temkinli davranıyordu. Taşbaş'ın bazı şeyleri önceden bilmesi, Vurgun Ahmet'in ona kutsallık atfetmesi, herkes eşyalarını saklarken onun saklamaması köylüyü derinden düşündürüyordu. Zalaca, sürekli Taşbaş ile ilgili rüyalar görüyor, tüm köylüye anlatıyordu. Sürekli gündem olan Taşbaş bu gidişle köylü tarafından ermiş ilan edilecekti.

Muhtar ise köy kurulu üyelerini Adil Efendi'nin yanına göndermişti. Adil'in yanına vardıklarında Adil onlara; Yalak köyüne gücendiğini, onların nankörlük ettiklerini ve diğer köylere de kötü örnek olduklarını söyler. Kendi işinin de iyi gitmediğini söylese de sebebini söylemez. Çariksız Murat diye biri de Taşbaş'ın dedesinin Lokman Hekim olması, diğer bir dedesinin taş kesilmesi olayları sebebiyle ona kutsallık atfedildiğini anlatıyordu. Zalaca'nın rüyaları ise işin tuzu biberi olmuştu. Bu durum ise muhtarı oldukça zora sokuyordu.

Muhtar, köyde sürekli Taşbaş'ın konuşulmasını engelleyemiyor ne yapsa yapsın köylü hep Taşbaş'tan bahsediyordu. Son çare olarak Taşbaş'ı ortadan

kaldırmak ister. Delice Bekir'i çağırır. Durumu anlatır, ancak o da Taşbaş'tan korkar ve bu işe yanaşmaz. Bu ermişlik olayı için gider Taşbaş'la konuşur ancak onun bir şeyden haberi olmadığını anlayınca köylüye verip veritirir. Taşbaş'ın buna engel olmasını söylese de Taşbaş, buna köylüyü ikna etmenin zor olduğunu ifade eder. Köyü terk edip Çukurova'ya gitmesini ister. Taşbaş bunu da kabul etmez. Son çare olarak Taşbaş'a hırsızlık, cima, ırza geçme gibi işleri yapmasını teklif eder. Böylelikle köylü onu o vaziyette görecektir ve onun ermişliğine inanmayacaktır. Taşbaş ise çok büyük bir öfkeyle bunları reddeder. Umduğunu bulamayan muhtar, öfkeden kuduran Taşbaş'ın evinden kendisini dışarıya zor atar.

Taşbaş, gittikçe güçleniyor muhtar ise bu durumu hazmedemiyordu. Kendi adamı olan Ömer'i yanına çağırır ve Taşbaş'ı kaçırmamasını ister. Ömer Uzunca Ali'nin ses taklidini yaparak evine girer ancak Taşbaş'ı bulamaz. Gece yarısı bile Taşbaş'ın evde bulunmayışı onları da şüphelendirmişti. Tüm öldürme planları suya düşen muhtar gerekirse kendisi öldürüp on beş yıl hapis yatmayı da düşünüyordu. Tek beklentisi Adil'e gönderdiği adamlarından gelecek bir haberdir.

Tüm bunlar yetmiyormuş gibi köyün saf kişisi olan Memidik de bir gün Periler mağarasındayken havanın çok kötü olduğunu sonra durulduğunu, ardından yedi top ışıqla birlikte beyaz bir elbiseli, başı yeşil birini gördüğünü söyler. O gördüğü kutsal görünümlü kişinin de Taşbaş olduğunu söyler. Bir müddet sonra da onların Tekeç Dağı'na gittiğini ve gözlerden kaybolduğunu anlatır. Sonra bir ışıqla birlikte kendisini yerde bulduğunu ve bunların gerçek olduğunu annesine anlatır. Bu da tüm köye yayılır. Muhtar bunu da duyunca iyice zıvanadan çıkmıştır. Memidik'i getirtip anlattıklarının doğru olmadığını Karacadağ'ın ışıqlar evliyası hikâyesini Taşbaş'a uyarladığını söyler ve köye de anlattıklarının yanlış olduğunu söylemesini ister. Ancak Memidik ikna olmayınca onu bir güzel dövdürtür.

O sırada Adil Efendi'ye gönderdiği kişilerin geldiğini görür. Tüm köylülerin borçlarının silindiğini, herkesin gelip Adil Efendi'nin dükkânından mal alabileceğini ve köye vekilinin ise Muhtar Sefer olduğu haberi gelmişti. Bunları duyan muhtar mutluluktan uçar. Taşbaş belasından kurtulduğunu düşünür ve bunun şerefine köye ziyafet verir, herkes de mutludur. Ziyafete gelmeyen tek kişi ise yine Taşbaş

olmuştı. Bir zaman sonra köylünün yine nankörlüğünü gören muhtar, öfkesinden kudurarak Adil Efendi'ye her şeyi anlatmak için yollara düşer.

Memidik, gördüklerini Taşbaşoğlu'na da anlatır. Taşbaşoğlu, işin doğruluğunu öğrenmek için sorgular. Yanlarındaki Uzun Ali de görülenin gerçekten Taşbaş olduğuna inanmaya başlamıştır. Taşbaş ise bunların muhtarın başının altından çıktığını düşünüyordu. Ali ise onun zaten böyle bir şey olmasından korktuğunu ve onun yapmayacağını anlatıyordu. O gece Taşbaş'ın evine gelenlerin içinde de muhtar olduğunu anladılar ve Ali, Taşbaş'ı evinde saklamaya karar verir. Taşbaş ise kabul etmeyerek onu da belaya bulaştırmak istemez.

İşler iyice abartılmış artık Taşbaş'ın karısı ve çocukları da ona farklı davranmaya başlamıştı. Taşbaş'ın karısı ev hallerini bile köylüye anlatınca Taşbaş önce onu ikna etmeye karar verdi. Kendi dediklerini de yapmazsa kendisini cehenneme atacağına karısını inandırdı. Çünkü köylüye güvenmiyordu. Bugün onu yücelten köylü yarın kendisini Vurgun Ahmet ve Kul Murtaza gibi sonunu getirebilirlerdi.

Taşbaş'ın ünü diğer köylere de yayılmış şifa isteyen, bereket isteyen kim varsa kapısına gelmeye başlamıştı. Fatmaca karı denilen biri de yatalak olan kızını getirmiş ısrarla Taşbaş'ın ona dokunmasını ve dua etmesini istemişti. Taşbaş olayları izlemeye gelen köylülere kendisinin ermiş olmadığını, namaz bile kılmadığını söyledikçe onlar ermişlerin alçakgönüllü olduğuna inanıyor ve ermiş olduğunu saklamaya çalıştığını düşünüyorlardı. Taşbaş'ın içinde bazı şüpheler vardı. Köylü ya onu ermiş ilan edip başına taç yapacak ya da yerin dibine sokacak hatta başını ezip öldürecekti. Bir an düşündü ki ermiş olduğunu açık açık söyleseydi her istediği olur, köylüyü emri altına alırdı. Bu düşüncelerden sonra artık ayağına gelen hastaları da kabul etmeye başladı ve onların iyileşmesi için de dualar ediyordu.

Köylüler Adil Efendi'nin dükkânına gidince Adil Efendi'nin yeğeni onları karşılar. Köylülerin borçlarını ödemeye geldiklerini zanneder. İşlerin sandıkları gibi olmadığını ve Adil Efendi'nin borçları silmediği ve bahar gelince köylünün elinde ne varsa hepsini alacağını söyler. Bunun üzerine tüm köylü muhtara düşman olur. Köyün kadınları evini taşlamaya giderler. Akşama kadar bekledikten sonra kimse ilk taşı atmaya cesaret edemez ve sonra dağılırlar. Muhtar kendi hatasını anlıyordu. Hem

Taşbaş ile boy ölçüşmeye kalkmış hem de köylüyü Adil Efendi'ye şikâyet etmişti. Jandarmaya da gitmiş, Taşbaş kendisini peygamber ilan etti diye onu da şikâyet etmişti. Bunun sonucunda Jandarmalar köye gelir ve Taşbaş'ı götürmek ister. Muhtar ise köylüye kendini iyi göstermek için Taşbaş'ı götürmelerine karşı çıkar. Hatta parayla anlaşarak askerlerden dayak bile yer.

Jandarmalar Taşbaş'ı götürmüş köy yasa bürünmüştü. Sonra tekrar geldiği duyulunca herkes ziyaretine koşmuştu. Muhtarın gidip şikâyet ettiğini de biliyordu. O sırada köylüler Taşbaş'ın evinin kapı eşiğinden toprak alıyor bereket getirsin diye tarlalarına serpiyordu. Bu anlayışla muhtar ve Adil Efendi'yi köylüye öldürtebilir hatta isyan bile çıkarabilirdi. Bunlar aklına geldikçe kendisinin de delirdiğini düşünüyordu.

Taşbaş'ın evine ışıklar geliyor ve bunu da tüm köylüler görüp söylüyordu. Taşbaş da günlerce evini uzaktan takip etmiş bir türlü anlatılan ışığı görememişti. Soğuktan donmak üzereyken kendisini eve zor atmış kaskatı kesilmişti. Hemen Meryemce'yi çağırdılar. İlaç yapıp parmaklarına sürünce düşünmeden de edemedi. Ermiş insan nasıl donar, donsa bile Meryemce'nin ilacına mı muhtaç olur? Böylelikle içine bir kurt düştü. Taşbaş da Meryemce'nin böyle düşündüğünü anlamıştı.

Artık Taşbaş; evine gelen ışığı görmek, bu ıstıraptan kurtulmak ve gerçekten ermiş olduğuna inanmak istiyordu. Bunun için de Allah'a yalvarmaya başlamıştı. O sırada üç jandarma köylü kılığına girmiş Taşbaş'ı denetlemeye gelmişti. Amaçları bir daha ermişlik yapmayacağına söz veren Taşbaş'ı denetlemektir. Ancak evine hastaların geldiğini gören askerler onu götürmek istedi. Muhtar yine yalandan kendini yerlere atıp götürmemelerini istiyordu. Gerçekte tüm planları yapan oydu ve Taşbaş'tan kurtulmak istiyordu. Taşbaş ise götürülürken tüm ihbarları yapanın muhtar olduğunu, ona karışılmamasını fakat kesinlikle bir daha onunla konuşmalarını tembihler. Onunla konuşanlarla bile konuşulmamasını söyler. Onu bir daha köye asla muhtar etmemelerini de ekler. Tüm köylü öfkeyle muhtara bakarken muhtar bu beklenmedik hareket karşısında adeta donup deliye döner.

Taşbaş ve askerler yolda ilerlerken kar şiddetini arttırınca bir mağaraya giderler. Taşbaş yüzbaşının karşısına çıkmak da istemiyordu. Mağarada yiyip içip

uyudular. O esnada uyanan Taşbaş mağaradan ayrılır. Hiç hali kalmamış adeta sürüklenerek oradan uzaklaşmıştı. Tüm bunlar yaşanırken Koca Halil, köylülerinin korkusuyla başka köye yerleştiği söylentileri dolaşıyordu. Hüsne ve Recep'in ise birbirlerine sarılmış ve öylece donmuş haldeki cesetlerine rastlanılmıştı. Taşbaş'tan ise bir haber alınamamıştı. Sadece onu götüren Onbaşı Cumali, önüne gelene diyordu ki: "Önce Ya Ali diye bir ses duydum. Sonra bir ışık gördüm, ardından Taşbaş ortalıktan kaybolmuştu."

4.1.3. Ölmez Otu / Dağın Öte Yüzü 3

Ölmez Otu romanı, *Dağın Öte Yüzü* üçlemesinin üçüncü romanıdır. 1968 yılında Ant Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Yaşar Kemal, *Ölmez Otu* romanını 1952 ve 1957 yılları arasında yazmaya iki kez teşebbüs etse de yazılarını tamamlamadan yırtarak atar. 1967'de tekrar başladığı romanını 1968'de yayımlamıştır. Roman, toplamda kırk yedi bölümden oluşmaktadır. Her bölüm epigraflarla oluşturulmuştur. Bu özelliği ile üçlemenin diğer iki romanından farklılık göstermektedir. Bu çalışmada 2020 yılında çıkan 16. Baskından yararlanılmıştır.

Üçlemenin son kitabı olan *Ölmez Otu*, genellikle Memidik'in etrafında döner. Taşbaşoğlu bir inancın, Ali çaresizliği, Meryemce yalnızlığı, Memidik intikamı, Zeliha aşkı, Muttalip Bey para ve servetin sembolü olmuştur. Köylünün ermiş olarak gördüğü Taşbaşoğlu'nun sonu, Meryemce'nin sınavı, Muhtar Sefer'e olan kin, romanın önemli görülebilecek mesajlarıdır.

Ölmez Otu romanı üçlemenin ilk iki romanında olduğu gibi yine psikolojik olaylara yer verir. En önemlisi ise Meryemce'nin köyde yalnız kalması ve konuşacak bir kişiyi bile bulamamış olmasının sonucu yaşadıklarıdır. Bazı durumlarda kendi kendine konuşması, onu öldürmek için gelen muhtarın adamı Ömer ile yaşadıkları bu durumun göstergesidir.

Roman içerisinde hırsızlığın faydası olacağına inanan kişiler vardır. Hatta hırsızlık onlara göre ayırt edici bir unsur olup peygamberlerin bile yaptığına inanılan bir eylemdir. Onlara göre hırsızlık kötü bir şey değildir, toplumsal olarak da bir sorun teşkil etmez.

Her şey herkes hırsız şu dünyada bre akılsız Uzunca Ali. Herkes hırsız olduğundan dolayı hırsızlık kutsal bir iştir. Hırsızların biri de peygamberler

peygamberi Halil İbrahim'dir. Halil İbrahim hem bereketin piri, hem de hırsızların piridir. Dinle beni, herkes cehennemde yanacak, hırsızlığı meslek edinmişler doğru cennete. Adı hırsıza çıkmışlar, hırsızlıktan dolayı zulüm görmüşler, Hazreti Yusuf makamında oturmuşlar sorgusuz sualsiz doğru cennete gidecekler. Onun için durma hırsızlık et Ali. Şu şimdiki yapacağımız hırsızlık seni cennete götürecektir kutsallıkta mübarek bir hırsızlıktır. Haydi, nerdeyse gün doğacak (Kemal, 2020: 173).

İfadeleriyle Koca Halil, hırsızlığı herkesin yaptığı bir şey olarak görmüş ve Uzunca Ali'yi de bu uğurda ikna etmeye çalışmıştır. Aslında Koca Halil'in amacı farklıdır. Bu hırsızlık ile yapılması istenilen, daha erken sürede pamuğa ulaşmaya çalışmak ve böylelikle kazanılan para ile Ali'nin köye ulaşip anası Meryemce'yi kurtarmasıdır.

Ölüm temasının, romanın büyük bir bölümünde görülmesi de dikkat çekici bir taraftır. Memidik, Muhtar Sefer'e karşı beslediği kini, intikam almaya ve cinayet işlemeye kadar götürür.

Memidik'in işlediği cinayet sonrası ölüyü uzun bir süre farklı yerlerde saklamaya çalışması, birilerinin onu görmesinden endişe etmesi, sürekli bir tedirginlik ve heyecan ile yaşaması romanın sürükleyiciliğini arttırmıştır.

Bu roman ile ilgili olarak da Fethi Naci, *Ölmez Otu*'nun Türk romanına farklı bir sayfa açtığını ve yazarın, Türk köylüsüne bakışını değiştirdiğini açıklamıştır. Türk romancılarının; toplumsal gerçekliğin anlatılması, bir olayın eleştirilmesi ya da savunulması için köylüyü bir araç olarak gördüğünü, Yaşar Kemal'de ise bunun bir roman malzemesi değil de insan olarak görüldüğünü belirtmiştir.

Romanda Memidik ana karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Özne kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanın en büyük çatışması Memidik ile muhtar arasında yaşanmaktadır. Memidik'in üçlemenin ikinci romanında Taşbaş hakkında söyledikleri sözler, muhtarı çileden çıkarmış hatta ona dayak attırmıştı. Memidik ise bu durumu asla unutamamış her geçen gün intikam aleviyle yanıp tutuşmuştur. Onu öldürmenin bile planlarını yapmaktadır.

Taşbaş'ın ermişliğine olan inancıyla tüm köyü etkisi altına almış ve böylelikle de Muhtar Sefer'in en büyük düşmanı olmuştur. Memidik pek çok kez muhtarı öldürme fırsatı yakalasa da vücudu buna engel olmuştu. Bazen terliyor,

bazen avuçları yanıyor, bir türlü o fırsatı bulamıyordu. Onu öldürmek istemesindeki en büyük sebeplerden biri de Taşbaş'ın Muhtar Sefer hakkındaki söylediği sözdür:

“Taşbaş Efendimiz Kırklar'a karışmadan önce dedi ki, kimse konuşmasın bu mendebur köpekle. Ve de onun Allah indinde katli vaciptir... Hiç kimse, Yalak köyün karıncası bile onunla konuşmadı. Avratları bile, akrabaları, kimse bile konuşmadı” (Ölmez Otu, 2020: 60). Bu olaydan sonra zaten intikam peşine düştüğü muhtarı öldürmeye daha da yakınlaşmıştır.

Muhtar Sefer'in Memidik'e attırdığı dayak yüzünden oldukça perişan hale gelmişti. Köyde de kimsenin yüzüne bakamıyordu bu sebepten dolayı. Çoğu kişi onun artık iyileşemeyeceğine inanmıştı. Fakat Memidik iyiye doğru gitmiş ve bu ayıbı örtebilmek için de muhtarın peşine düşmüştü.

Romanın bir bölümünde ise Memidik, Muhtar Sefer zannettiği Şevket Bey'i öldürür. Muhtarın peşine düşüp onu ararken bir de başına bu cinayet açılır. Cesedi saklamaya çalışırken yaşadıkları maceralar vardır. Pek çok yere götürse de yakalanacağı korkusuyla cesedin yerini değiştirir.

Muhtar Sefer, romanın başkahramanlarındandır. Taşbaş'ın sözleri üzerine kimsenin onunla konuşmamasını onu çok zor durumlara itmiştir. Bu bakımdan psikolojik sorunlar yaşamaktadır. Onunla konuşulmamasının tüm Çukurova tarafından hatta İstanbul'dan Ankara'ya oradan da Londra'ya kadar bilindiğini düşünüyor ve rezil olduğunu hissediyordu. Bu sebeple bazen kendi kendine bile gülerek içinde yaşadığı durumu yansıtmaktadır:

Bütün Çukurova meseleyi biliyor, hiç kimsenin yüzüne bakamıyorum. Ve de rezil oldum yeryüzüne. İstanbul'dan Ankara'ya, Ankara'dan Londra'ya... Ve de yeryüzüne rezil oldum. Rezil ki ne rezil! Adana'da benim halimi anlatıp anlatıp gülüyorlarmış. Nereye varsam, kim benim ben olduğumu anlasa başlıyor gülmeye. Kasıklarını tuta tuta başlıyorlar gülmeye. Beni şu Çukurova topraklarında duymayan bilmeyen yok. Yediden yetmişe herkes tanıyor. Dillere destan olmuşum ki tevatür. Köylüsünün kendisiyle konuşmadığı Muhtar! Avratları, çocukları, akrabaları da ona ağzını açıp konuşmuyormuş (Kemal, 2020: 142).

Uzunca Ali, bu romanda daha geride kalan bir karakterdir. Bu yıl Çukurova'ya inmemeyi düşünür ve kendisini Taşbaş'a bağlar. Onun gelip de içinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtaracağına inanmaktadır. Sürekli rüyalarını anlatan Zalaca Karı ise bir rüya gördüğünü ve Ali'nin anası Meryemce'yi öldürdüğünü

köylüye anlatır. Buna inanan köylüler yüzünden Ali'nin başı yine derde girmiş olur. Önceki romanlarda olduğu gibi Ali, yine sıkıntılar içinde yaşamakta pamuk toplayabilme derdi biterken bu sefer anasını kurtarabilme telaşına düşmektedir.

Taşbaş ise hala ermişlik iddialarına maruz kalıyor, bunlar yetmiyormuş gibi bir de onu sahtekârlıkla suçlayan jandarmalarla uğraşıyordu. Jandarmalardan kurtulup köyüne döndüğünde ise kimse onun Taşbaş olduğuna inanmamış ve daha da bir yıkılmıştır. Bir yandan ondan mucizeler bekleyen köylüler bir yandan arada kalan Taşbaş.

Meryemce de roman içerisinde etkin rol almayan yardımcı karakter konumundadır. Oğlu Ali'yi ikna edip Çukurova'ya inmek ister. Yaşlı olduğu halde kendisini genç göstermek için uğraşır. Çünkü Ali'nin kendisi yüzünden Çukurova'ya inmediğini düşünür.

Koca Halil, daha önceki romanda köyden kaçmış İncecik köyüne sığınmıştı. Herkes onun öldüğünü düşünse de sonradan tekrar köyüne geri dönmüş, beklediği ilgiyi de görememişti. Meryemce'nin Ali tarafından öldürüldüğü yalanına Koca Halil de inanmış ve Meryemce için ağıtlar yakmıştı. Ancak olayın gerçeği ortaya çıkınca Ali'nin yanına gitmiş ve bu şekilde ağladığını asla anası Meryemce'ye söylememesini istemişti. Koca Halil'in Meryemce'ye değer verdiğini şu sözlerden anlayabiliriz:

“Nasıl yaptın bu işi? Neden yaptın? İnsan anasını öldürür mü hiç? Hele insanın Meryemce gibi anası olursa, hiç öldürür mü? Yazık değil mi Meryemce'ye? Nasıl kıydın Meryemce'ye? Biz onunla kedi köpek gibi elli yıl geçirdik. Çekiştik, ama ne o bensiz yaşayabilirdi şu dünyada ne de ben... Nasıl kıydın Ali'm” (Kemal, 2020: 92). Cümlelerini kuruyor, konuşurken de hıçkırarak ağlıyordu. Yine Koca Halil'in Meryemce'nin ölmesini istememesini bu sözlerden anlamaktayız. Koca Halil ve Meryemce, bazen birbirleriyle kavga edip, birbirlerini sövseler de roman içerisinde birbirlerini tamamladıklarını görebilmek de mümkündür.

Ölmez Otu romanının içeriğine şu ifadelerle yer verebiliriz: Memidik yediği dayacağı unutamamış, Seferi öldürmeyi kafasına koymuştu. Çünkü onun attırdığı dayak yüzünden kimsenin hatta anasının bile yüzüne bakamaz olmuştu. Aylarca

yataklarda sürünmüştü. Birkaç kez karşı karşıya gelmelerine rağmen vücudu çözülmedi ve elleri titredi. Buna engel olamıyordu.

Koca Halil de İncecikli köyüne gitmiş ve onlarla birlikte Çukurova'ya pamuk için yola koyulmuştu. Kadri bilinmiş ve kendisine ait bir at verilmişti. Bu yüzden kendi köyüne de lanetler okuyordu. O kar borandan kurtulmuş, İncecikli köyündeki arkadaşı Cabbar'ın yanına gelmişti. Birlikte Çukurova'ya inmişlerdi. Orada gençlere taş çıkarırcasına pamuk topluyorlardı. Daha sonra oradan da ayrılarak kendi köylülerini bulmak istiyordu.

Yalak köyü, her yıl olduğu gibi Çukurova'ya inmek için hazırlık yapıyordu. O yıl sadece Uzunca Ali hazırlıklara katılmıyordu. Niyetini kimse anlamamıştı ve farklı dedikodular ortaya atılmıştı. Meryemce gelip bu sefer ona yük olmayacağını söylese de Ali, köyde kalıp Taşbaş'ı bekleyeceğini söyler. Anasını Çukurova'ya götürmekte kararsızdır. Meryemce evde uyurken Elif ve Ali çocukları da alıp çukura inmek istedi. Meryemce uykudan uyandı. Olanların farkına varmıştı. Onlar sessizce giderken Meryemce arkalarından onları öfkeyle izler ve sonra onların peşine düşer.

Memidik'in de başı ölü ile derde girmişti. Sürekli birilerinin onu izlediğini düşünüyor ve ölüyü oradan oraya taşıyordu. Ölünün Sefer olduğunu düşünürken onu tarlada pamuk toplarken gördüğünde donup kalmıştı. Aklı da sürekli ölüdeydi. Gökyüzünde uçan kartalları da görünce pamuğu bırakıp hemen gizlediği ölünün yanına koşmaya başladı. Ölünün yanındayken de onu sürekli Sefer'e benzetiyordu. Daha sonra ölüyü sırtına alıp Ceyhan ırmağına doğru yürür. Orada bir kuyuya atar ve pamuk toplamaya gider. Ancak aklı hala kuyudaki ölüdedir. Gider ve kuyuyu gözetler. Ölüyü görünce korkusu daha da artar. Onu tüm köylünün göreceğinden ve bu olaydan kendisini sorumlu tutacaklarından endişe eder. Gidip olanları arkadaşı Durmuş'a anlatır. Sonrasında ölüyü alarak Ceyhan Irmağı'na yakın bir yere gömer. Sonrasında hiçbir şey olmamış gibi köylülerin arasına döner.

Köylüler tarlada Meryemce'yi göremeyince onun öldüğünü sanmışlardı. Koca Halil bile onun öldüğünü düşünüp ağlıyordu. Ali de anasının ölmediğini, yaşlandığından dolayı onu köyde bıraktıklarını söyler. Koca Halil bu duruma sevinir. Ağladığını da kimseye söylememesini tembihler. Ancak Ali, anasını köyde bırakmasına pişman olmuştu. Onun bu şekilde yaşayamayacağını düşünüyordu. Bu

düşüncelerle pamuğu erken toplayıp bir an önce anasının yanına gitmeyi amaçladı. Ne kadar erken dönse anasının yaşama şansı o kadar artacaktır. Koca Halil de bu konuda ona yardım etmişti. Tarlada pamuk toplama işi nöbetleşe yapılırken Koca Halil geceleri de fazladan çalışarak daha fazla pamuk toplamayı ve işi erken bitirip hemen Meryemce'yi kurtarmayı teklif etmişti. Ancak Ali, bu işi bir nevi hırsızlık olarak görmüş ve kabul etmemişti.

Muhtar Sefer de kimsenin onunla konuşmamasına deli oluyor, intikam almanın hesaplarını yapıyordu. Ali'nin düştüğü durum ise onun için iyi bir fırsattı. Herkesi kışkırtıyor ve Meryemce'nin sözde ölümünden onu sorumlu tutuyordu. Ali'ye son darbeyi vurmak için bir plan yapmıştı. Adamı olan Ömer kimseye görünmeden köye gidecek ve Meryemce'yi öldürecek. Ölüsünü de Ali'nin damına kilitleyecek ve pamuk dönüşü herkes ölüyü görüp Ali'yi ipe gönderecek. Bunun için de Ömer'in düğününü yapacak, ona bir öküz alıp yüz lira da para verecek. Muhtar planını anlattıktan sonra Ömer yola çıkmıştı.

Bu arada Meryemce, köyde tek başına kalmış her şeyi hayal ediyordu. Oğlu Ali'yi de hayal etti. Ona acıdı ve onun durumunu düşündü. Onlar gelmeden ölmeyeceğini, oğlunu köye mahcup etmeyeceğini sayıklıyordu. Sadece tek başınalığın zorluğundan şikâyet ediyordu. Konuşmaya o kadar hasret kalmıştı ki düşmanlarıyla bile konuşup hasret giderecekti.

Koca Halil de tekrardan Ali ile konuşmaya çalışır. Zar zor Ali'yi gece pamuk toplamaya ikna eder. Ali bu işi hırsızlık olarak görse de Koca Halil'in konuşmaları onu razı etmişti. Köylüler uyurken tarlaya gidip pamuk toplamaya başlamışlardı. Koca Halil, sevinçten adeta uçuyordu. Gece tarlada karartı gören Koca Halil, yanlarına gidince onların Ökkeş Dağkurdu ve Muhtar Sefer olduğunu görür. Aileleriyle pamuk topladıklarına şahit olur. Ali'nin hırsızlık olarak gördüğü bu işi çoğu kişi yapıyordu. Delice Bekir'in karısı da Ali ve ailesini gece tarlada gördüğünü söyler. Gömleksizozğlu ve diğer köylüler de Ali'ye öfkelenerek onun anasını öldürmekle suçlarlar. Bir yandan da muhtar köylüyü Ali'ye kaşı kışkırtır. Apti ile bekçibaşını çağırır ve köylüleri Ali'nin üzerine kışkırtmakla görevlendirir. Apti, köylüye gece hazır olmalarını söyler. Amacı Ali'yi suçüstü yakalamaktır. Koca Halil durumu sezer ve o gece Ali'yi tarlaya göndermez. Vicikvicik Apti ise planları

bozulduğu için bu duruma üzülmüştü. Tüm köylü Ali'ye düşman kesilmiş bir fırsatını da bulunca Ali'ye saldırmışlardı.

Ömer ise yağmurlu bir havada yola koyulmuştu. Dereleri, ormanı, koyakları aşılıyor ve hedefe ulaşmak için canla başla direniyordu. Muhtarın vaatleri geliyordu aklına. Meryemce'yi düşünüyor ve onu öldürmesi karşısında muhtarın ona kız alacak olması hayallerini süslüyordu. Aksi bir durumda kimse ona kız vermezdi. Üstelik para da verecekti muhtar. Bu esnada da Meryemce'yi nasıl öldüreceğini düşünüp plan yapıyordu.

Memidik ölüyü gömdüğü yere gelmiş onu ararken gözlerine yine Taşbaşoğlu görünür. Işıklar içerisindeydi. Taşbaş, ona köylüden memnun kaldığını söyler. Köylüler dediklerini yapmıştır çünkü. Memidik'e Sefer'i öldürmesini ve Zeliha'yı almasını söyler. Memidik'in elini tutarak artık o elin kendi eli olduğunu ve Sefer'i ise bu el ile öldürüp kuyuya atmasını emreder. Memidik de sürekli onu onaylayarak sevinmeye başlamıştı. Daha sonra köylülerin arasına girip sevinçli bir şekilde "gördüm" dedi. Köylüler etrafında toplanıp merakla kim olduğunu sorsalar da o sadece "gördüm" der ve mutlu bir şekilde uyur. Uyanınca Taşbaş'ın geleceğini ve bereket getireceğini anlatır.

Taşbaş mağaradan kaçıp fırtınaya yakalanınca zor anlar yaşamıştı. Yerlicik köyüne sığınmış onlardan yardım almıştı. Ancak kendi köyü, karısı ve çocukları da gözünde tutuyordu. Onların bulunduğu tarlayı aramaya koyuldu. Fakat bir yandan da cesaret edemiyordu. Köylülerinin bulunduğu tarlayı bulunca yanlarına gider ancak kimse onunla konuşmaz. Kendi karısı bile onunla konuşmadı. Taşbaş ise bu duruma çok içerlenmişti. Başına bu ermişlik belasını köylünün getirdiğini, kendi suçunun olmadığını söylüyor ve bu duruma çok kızıyordu. Karısı onu Taşbaş'a benzeyen bir fukara gibi görüyor ve gördüğü kişiyi de Taşbaş'a yakıştıramıyordu. Hatta Taşbaş'ın evi terk etmesini bile istemişti. Bu duruma en çok sevinen de muhtar olmuştu. Çünkü köylü ona gereken ilgiyi göstermemiş ve onun gerçek Taşbaş olduğuna inanmıyordu. Muhtar Sefer için de artık oç almanın sırası gelmişti. Onu tüm köylüye konuşturmayan ve ona eziyet ettiren Taşbaş'tı. Bu olay onun için büyük bir fırsattı. Hasan da Taşbaş'ı özlemiş onunla konuşmak istiyordu. Taşbaş'ın yanına gider ve

anıları üzerine konuşurlar. Taşbaş, geçmişi doğru hatırlayınca onun gerçek Taşbaş olduğuna inanmıştı. Hasan köyü, Taşbaş da kendi başına gelenleri anlatıyordu.

Taşbaş'la dalga geçmeler başlamış, hatta kimi zaman gururunu kırıyorlardı. Köylüler karpuz hırsızlığına gidiyor Taşbaş buna yanaşmıyordu. Kel Osman'ın çocukları da Taşbaş'ın çocuklarının gözleri önünde yiyor ve onlara vermiyorlardı. Taşbaş'ın karısı ise bu duruma üzüldüğü Taşbaş'ın da karpuz getirmesini istiyordu. Taşbaş da onlara uymuş karpuz çalmış ve eve gelirken diğer köylülere yakalanınca köylülerin alay konusu olmuştu. Muhtar adamı olan vicikvicikle onu tekmeletir. Topladığı karpuzlar yerlere saçılır. Köylüler hep bir ağızdan gülerler. Bunu gören Taşbaş'ın karısı ağlarken çocukları da kıyameti koparır. Hasan da Taşbaş'ın durumuna üzülerken ağlamaya başlar. Bir zaman sonra Kel Osman'ın oğlu titreyerek hastalanır ve onu kurtaramazlar. Taşbaş'ın çocukları karpuz istemiş Kel Osman dalga geçerek onlara karpuz vermemişti. Bundan dolayı çocuğun ölümünü bu sebebe bağladılar ve tekrar Taşbaş'tan çekinmeye başlarlar. Muhtar ise tekrar onu ermiş ilan etmelerinden çekiniyordu.

Bu sırada Koca Halil de halen Ali'ye yardım etmeyi sürdürüyor onun için toplanan pamuklardan çalmayı göze alıyordu. Pamuk çalma sırasında o vaziyette görünce gülerler. Onun pamuk çaldığını anlarlar. Koca Halil'in boynuna bir ip geçirirler. Süllü isimli genç biri, onu o iple çeker. Pek çok köye götürüp dolaştırırlar. Pamuk hırsız diye iyice linç ederler. Her köylü yüzüne tükürür. Koca Halil, yorgunluktan harap olmuştur. En son kendi köyüne getirip bırakırlar. Ali yanına gelir ve dertleşirler. Bu yaptığını da asla Meryemce'ye söylememesini tembihler. Ali'den de söz alır. Bunu yapmasındaki tek amacı, pamuğu Ali'ye getirmek ve onun da gidip Meryemce'yi kurtarmasıydı.

Meryemce de hala ormanda tek kalmaya devam ediyordu. Ormana mantar toplamaya gitmişti. Aklına sürekli köylüler, Hasan, Ummahan geliyordu. Özlemleri bir duyguyla içi sızladı. Köye dönerken birinin geldiğini görünce çok şaşırır. Taşbaş'a, Vurgun Ahmet'e benzetti. Ancak onlar değildi. Fakat bir insan gördüğüne çok sevinmişti. Katil de olsa hırsız da olsa sonuçta bir insandı. Hemen güzel kıyafetlerini giydi. Sonra anladı ki o gelen Ömer'di. Onu çok güzel karşıladı. Ayaklarını yıkadı, daha önce kıyamadığı horozu Ömer'e kestirip yedirir. Ömer çok şaşırır. Kimseden

böyle bir ilgi görmemişti. Üstelik Ömer'in annesini de çok severdi Meryemce. Ömer ise Meryemce'yi izliyor, ince boynuna basarak onu boğmayı düşünüyordu. Zaten bu amaçla gelmişti.

Köye Muttalip Bey gelmiş, Taşbaş'ı sormuş onun ermişliğiyle epey eğlenmişti. Köylüler de ona katılarak gülmüşlerdi. Sonra Taşbaş'a para vermek istediye de Taşbaş kırık bir şekilde parayı almayarak oradan uzaklaşır. Muttalip Bey sabaha kadar pişmanlık duyar. Ertesi gün Taşbaş'ı sorunca herkes başını önüne eğmişti. İçlerinden Hasan konuştu. Taşbaş'ın herkesten küstüğünü ve Ceyhan'a doğru indiğini söyledi. Koca Halil, Ali üzüntüden ağlamıştı. Diğer köylüler de pişmanlık yaşıyordu. Memidikde Taşbaş'ı aklına getiriyor, Allah'ın onu Eyüp Hazretleri gibi sınadığını düşünüyordu. Aynı zamanda da öfkesi oldukça artmış adeta kuduruyordu.

Ömer'de Meryemce'nin yanına varmış onu öldürmenin planlarını yapıyordu. Meryemce'yi de çok seviyordu. Gözlerinden yaşlar gelirken Meryemce uyandı. Ömer'i öyle üzgün görünce hemen fırlayıp ona derdini sordu. Söylemesi için de çok ısrar etti. Derdine derman olmak istiyordu. Ömer de ormana gidip keklik avlayıp geldikten sonra ona derdini anlatacağını söyledi. Ömer döndü ve Bedriye'yi sevdiğini fakat kendisi gibi bir öksüze vermediklerini anlatır. Meryemce ise o işin çok kolay olacağını ve o işi halledeceğini söyler. Ömer çok sevinmiştir. Keklikleri yiyip doyunca Meryemce, Ömer'e anasının ve babasının hikâyesini anlatır. Akşam uyurken Ömer ellerini Meryemce'nin boğazına götürür fakat kan ter içerisinde kalır ve yine başaramaz. Yarına boğacağını söyleyip yarı uykulu bir şekilde uzanır onu öldürmeye kıyamaz.

Bir zaman sonra söğütlerin bulunduğu yerden bir çığlık gelmişti. Çığlığı atan Taşbaş'ın karısıydı. Taşbaş'ın ölüsünü görmüştü. Söğütlerin içindeki suda uzanıyordu. Köylüler hemen oraya toplandı. Gömleksizoğlu, Taşbaş'ın karısını zor tutuyordu. Koca Halil de oradakilere seslenerek ölüyü sudan çıkarmak istedi. Hasan'ın verdiği içi kibrit dolu poşet Taşbaş'ın sol elinde duruyordu. Hasan, Taşbaş'ı öyle görünce ağlamaya başladı. Ölüyü bir tepeye çıkarıp oraya gömerler. Kel Âşık, onun yıkanmasına ve kefenlenmesine gerek duymadı. Namazını kıldılar ve ölü şöleni düzenlediler. O an tüm doğa durmuştu. Binlerce kuş da gelip Taşbaş'ın

mezarı üzerine konmuştu. Köylüler tarafından ermişlik verilen Taşbaş hazin bir şekilde hayata veda etmişti.

Yorgun ırgatlar pamuk toplarken muhtar Sefer gelip karşısına dikilmişti. En güzel kıyafetlerini de giyinmişti. Memidik ise pamuk toplamayı bırakıp şimşek hızıyla Sefer'in üzerine çullandı. Defalarca Sefer'i bıçakladı. Köylüler de donmuş olup biteni izliyordu. Memidik, kanlı elini Sefer'in üzerinde sildi. Daha sonra Anavarza'ya doğru yürüdü. Ceyhan'a indi. Köylü ise Memidik'in neden böyle bir şey yaptığını konuşuyordu. O güne kadar muhtarı öldürebilme gücünü kendinde bulamayan Memidik, Taşbaş'ın başına gelenlerden sonra muhtarı öldürür ve hapse girer. Zeliha da Memidik'i ziyaret ediyor, ona sigara ve üzüm getiriyordu. Hasan da kibrit getirmişti. Bu Memidik'i çok sevindirdi. Hasan, Taşbaş'a da kibrit vermişti. Bu yüzden kendini değerli hissetti. Koca Halil de Memidik'i ziyarete gelince ona gökteki kartaldan bahsetti. Kartal, uzak dağlara uçarken Çukurova'nın ucunda üç kere döndü sonra süzülüp gitti. Memidik de bu durumlardan memnun olmuş, gözden kayboluncaya kadar uçan kartalı izlemişti.

Pamuk ırgatları iyi para kazanmış, kasabanın dükkânlarını geziyorlar, alışveriş yapıyorlardı. Mutluydular. Düğünlerde, bayramlarda aldıkları kıyafetleri giyeceklerdi. Uzunca Ali de anası Meryemce'yi düşünüyor, onun akıbetini merak ediyordu. Eve vardıklarında onu kapının önünde güz güneşinde yatmış uyumuş bazen de boynuna sarılmasını hayal ederken kimi zamanda tam tersine anasının ölmüş ve böcekler tarafından yüzü gözü yenilmiş şekilde hayal ediyordu. Bu düşleri kurarken köye bir an evvel varmak istiyordu.

4.1.4. Yağmurcuk Kuşu / Kimsecik 1

Yağmurcuk Kuşu romanı, *Kimsecik* üçlemesinin ilk kitabıdır. Kendi geçmişinden de yararlanarak oluşturulan bu eser ilk olarak 1980'de yayımlanmıştır. Kendi hayatından da kesitlerin olması eseri yarı otobiyografik hale getirmiştir. Olaylar, yazarın gerçek hayatına ve hayallerine işaret etmektedir. Toros Yayınları, Yapı Kredi Yayınları gibi pek çok yayınevi tarafından basımı gerçekleştirilen *Yağmurcuk Kuşu* romanı, on bölümden oluşmaktadır. Çalışmada 14. baskıdan yararlanılmıştır.

Romanın, Sarıkamış olayı (1915) ile yaklaşık olarak 1930'un başlarına kadar olan zaman aralığında kurgulandığı görülür. *Yağmurcuk Kuşu* romanı, Yaşar Kemal'in kendine özgü anlatımı ve betimlemeleri ile Türk edebiyatının önemli eserleri arasına girmiştir. Daha önceki tecrübelerde ve metin içerisinde geriye dönüşlerden faydalanılmıştır. Okurda oluşturulabilecek merak duygusu başarılı bir şekilde geliştirilmiştir. Kitaptaki kahramanlar ise yazarın gerçek hayatındaki kişilerin isimlerini değiştirmesiyle oluşturulmuş kişilerdir.

Roman, 1. Dünya Savaşı esnasında Van'dan Adana'ya göçen bir ailenin macerası ele alınır. Göç esnasında yollarda çekilen sıkıntılar sonucu Hemite köyüne ulaşmaları anlatılır. Bir cinayetin gösterdiği korku ile şekillenir. Aynı zamanda da bir köy çocuğunun göstermiş olduğu cesaret de ele alınmıştır. Roman kahramanı İsmail Ağa, yazarın babasını temsil eder. Göç esnasında yolda buldukları Salman isimindeki çocuğu sahiplenirler ve öz evlatları gibi bakıp büyütürler. Ancak daha sonra bu çocuk kıskançlık yüzünden babasını hançerleyecektir.

Korku, sevgi, kıskançlık temalarının hâkim olduğu ve bunun da insanlar üzerindeki etkisi gözler önüne serilir. Roman aynı zamanda Mustafa adındaki bir köy çocuğunun da cesaretini sergiler. İsmail Ağa'nın öz oğlu olan Mustafa, küçük yaşlardayken babasının hançerlenip öldürülmesiyle yetim kalır ve romana konu olacak büyük mücadelesi böylelikle başlamış olur. Farklı zamanlarda ortaya çıkan bazı olayların birbirleriyle ilişkilendirilerek ele alınan roman aynı zamanda yoksulluktan varlığa geçişin de konusunu işlemektedir.

Yağmurcuk Kuşu romanı, Birinci Dünya Savaşı'ndan Cumhuriyet'e kadar geçen süre içerisindeki hastalık, göç, savaş gibi olayları bünyesinde barındırır. İşlenen bir cinayetin ortaya çıkardığı korku ile şekillenmiştir. Yapılan katliamların sebepleri ile sonuçları arasında görülen bağı gözler önüne sermektedir. Tüm bunlar yaşanırken suçsuz ve günahsız olan Mustafa'nın ortaya koyduğu tavır, cesurluğu itibari ile önemlidir. Kendi dünyasının şekillenmesinde de bu tavrı etkilidir. Ortaya çıkan olumsuzluklar, köy çocuklarını birlik ve beraberliğe götürmüş, ilişkilerini güçlendirmiş ve korkunun üzerine giderek onları daha da bilinçlendirmiştir. "Hem haksızlığın giderilmesi hem de adaleti sağlama amacıyla bireysel çabanın örneklerini romanın bu bölümünde görmek mümkündür" (Kemal, 2020: 19).

Yine roman içerisinde ölüm temasının ağırlığı da görülmektedir. Salman'ın babasını hançerle öldürmesi, başka bir kahramanın şu ifadelerle yer vermesi: "Fırat, Dicle boylarında savaş daha bütün hışmıyla sürüyor, millet birbirini gırtlaklamış öldür ha öldür ediyor. Bir keçi, bir lokma ekmek, bir damla su için birbirini öldürüyorlar. Biz oradan nasıl sağ kurtulduk da buraya düştük daha anlayamıyorum. Sağa gidiyorduk karşımıza düşman, sola, güneye, kuzeye, gündoğuya, günbatıya, düşman..." (Kemal, 2020: 81). Roman içerisinde Salman'ın Müslüm Ağa'yı, üç çocuğu öldürmesi, Çatışmalar sonucu Salman'ın adamlarından bazılarının ölümü ve roman sonunda da Salman'ın öldürülmesi, ölüm temasının sıklığıyla açıklanabilir.

Roman içerisinde dikkat çeken bir başka ayrıntı ise dinsel açıdan bir ayrımın yapılmamasıdır. Farklı inançlara sahip kesimlerin kendi mabetlerinin dışında ibadetlerini yapabilmesi de eserde görülen özelliklerdendir. Kişilerin ibadet yapabilmeleriyle birlikte ibadet yeri seçmeleri de özgürlük çerçevesinde gerçekleşmiştir. Kürt ve Ermenilerin aynı yerde yaşamalarından dolayı bu şekilde birbirlerinin ibadetlerini taklit etmeleri normal karşılanmıştır. Bu ise yıllardan bu yana devam eden dostluğun göstergelerindendir:

Köyün yarısı Ermeni'ydi. Ama onlar da Kürtçe konuşuyorlardı. Kırma, düşmanlığa kadar aralarından su sızmiyordu. Müslüman Kürtler Paskalyada tıpkı Ermeniler gibi yumurta boyayarak onların bayramlarına, Ermeniler de kurban bayramlarında kurbanlar keserek bayramlarına iştirak ediyorlardı. Yüzyıllardan bu yana bu kardeşlik, dostluk hiçbir ayrılık gözetilmeden sürüp gelmişti. Ermeniler camilerde tanrılarına dua ediyor, Müslümanlar kiliselerde namaz kılıyorlardı (Kemal, 2020: 56).

İfadelerinden de anlaşılacağı gibi, Ermenilerin Kurban Bayramı'na katılması, camilerde ibadetlerini yapması yine aynı şekilde Müslümanların kilisede namaz kılmaları olağan karşılanan durumlardır. Yer yer halk hikâyelerine de romanda yer verilir.

Eserde gerçekleşen olay örgüsü, Mustafa ve Salman'ın etrafında cereyan eder. Mustafa'nın sürekli Salman belasını düşünmesi, onun ortadan kaldırılması için uğraşması ve bu esnada yaşadığı ruhsal sorunlar eserin psikolojik yanını da ortaya koymaktadır. Gerçek hayattan da beslenen roman yoğun bir olay örgüsüne sahiptir.

Yağmurcuk Kuşu romanının en önemli özelliği Yaşar Kemal'in hayatından izler taşımasıdır. Roman kahramanlarından İsmail Ağa, Yaşar Kemal'in babası Sadık

Efendi'dir. Mustafa, Yaşar Kemal'in çocukluğudur. Zero, yazarın annesi Nigâr Hanım'dır. Salman ise göç esnasında yol kenarında bulup evlatlık edindikleri Yusuf'tur. Yusuf'u berbat bir halde bulan ve onun alınıp evlat edinilmesini isteyen ise büyük ana Hırde Hatun'dur. Kuş Memet, Yaşar Kemal'in çocukluk arkadaşı olan Memet'tir. Abbas Usta ise yazarın çocukluk döneminde kendisiyle sürekli görüştüğü ahşap işleriyle uğraşan İbrahim Usta'dır.

Mustafa, ana karakterlerden biridir. Onun dünyaya gelmesini ailesi uzun süreler beklemiş geç de olsa böyle bir evlada kavuşmuştu. O yüzden Mustafa'ya ayrı bir önem verilmiş ve çok büyük bir sevgi beslenilmiştir. İsmail Ağa'nın öz olarak tek oğludur. Mustafa karakteri roman boyunca bir korku ile yaşamaktadır. Evlatlık edinilen Salman ile yaşadıkları yüzünden korkuyla yüz yüze gelmektedir. Salman, babasını öldürmüş ve kendisini de öldüreceğinden korkmaktadır. Bu düşüncesini bir türlü kafasından silemez ve bu sebeple psikolojisi oldukça olumsuz etkilenir. Bu korku sadece Mustafa'yı değil onun yakın arkadaşlarını da korkutmaktadır. Mustafa, arkadaşlarıyla bazen oynayıp bazen eğlenirse de Salman gerçeği akıllarına gelince hayatları zindan olmakta ve huzursuzlukları artmaktadır. Roman içerisindeki şu ifadelerden Mustafa'nın Salman'a karşı duyduğu korkuyu anlayabiliriz:

Mustafa tan yerinin aydınlığında delirmişçesine koşuyor, takla atıyor, bağılıyor, türküler mırıldanıyor, kendi kendine pıslanpatır oynuyor, gidip bir kayanın yarığına saklanıyor, sonra gene kendisi araya araya kayanın yarığında kendisini buluyor, gözleri Salman'a ilişince de eli ayağı çözülüyor, iğne sokulmuş balon gibi sevinci sönüveriyor: 'Korkmuyorum,' diye bağılıyordu var sesiyle. Sesi bir yanda kaleden, öbür yanda dağda yankılanıp geliyordu. Ses dalga dalga uzayarak kork... kork... kork... mu... mu... mu... yo... yo... yo... rum... rum... rum... (Kemal, 2020: 50).

Bu kısımda Mustafa, Salman'dan korkmadığını haykırırsa da romanın geneline baktığımızda bu korkunun varlığını saklayamayız. Mustafa'nın bu tutumunda babasının öldürülmesinde kendini suçlu hissetmesi de yatar. Çünkü Salman öncelerde bu şekilde korkulacak biri değilken Mustafa'dan sonra tamamen farklılaşmıştı. Mustafa'nın Salman'dan kaçmaya çalışması biraz da bu sebep olma duygusunu ortadan kaldırmaya yöneliktir.

Salman karakteri üçlemenin ana karakterlerindendir. Roman genelinde kötülüğü temsil ettiğini görmekteyiz. Salman kötü bir çocukluk geçirmiş etkisini de bir türlü kaybetmemiştir. Kötü bir haldeyken Mustafa'nın ailesi tarafından bulunmuş,

büyük ananın isteğiyle bulunduğu yerden alınıp yıkanmış, bakımları yapılmış, yaraları sarılmış ve sonunda da evlat olarak alınmıştır. Uzun yıllar da kendisine çok iyi bakılmış ve iyi evlat rolüyle varlığını sürdürmüştür. Bir zaman sonra Mustafa ortaya çıkar ve babası İsmail Ağa'nın sevgisi Mustafa'ya kayar. Bu durum Salman'ı oldukça etkiler. İyicene psikolojisi bozulan Salman, kendini atına ve tüfeğine verir. Kendisini dışlanmış olarak görmeye başlayan Salman, vaktinin çoğunluğunu da cinsel yönden istismar ettiği al tay ile geçirir. Normalde babası ondan bir şey esirgemez ancak o yine de Mustafa'nın varlığının kendi varlığından üstün tutulduğu krizine girmiştir. Salman'ın dış görünüşü olarak ise romanda şu ifadelerle yer verilir:

Salman'ın saçları sarı, kirpi oku gibi, başına çekiçle çakılmışçasına dikti. Çakır gözleri çiğ bir ağı yeşilindeydi, küçüktü, göz çanaklarının dibine girmiş kaybolmuştu. Hiçbir yöne bakmaz, insanda her yönü görüyor duygusunu uyandırır. Hiç konuşmaması, gülmemesi kavrulmuş yüzünü biraz daha sertleştirip keskinleştiriyordu. Sivri burnu hep ürperir, kıpır kıpır olur, onu az önce oraya bir burun ustası takmış gibi yüzünde öyle dururdu. Omuzları geniş, boyu kısa, bacakları çarpık, kolları çok uzundu, yere değercesine (...) Yirmisinde gibi görünen Salman, dişleri çok görünmezdi ya, görüldüğünde de sütbeyaz ağzında bir sıra düzgün parlardı, yaşı belli olmayan tiplerdendi. Belki on yedisinde, belki yirmi yedisinde, otuzundaydı. Kasketini kulaklarına kadar indiriyordu yaz kış. Kırmızı bıyıkları çenesinden aşağı iniyordu, mısır püskülü gibi (Kemal, 2020: 7-8).

Salman'ın Tüfeğini sevmesi ve sürekli tüfeğiyle uğraştığı anlar ise şu şekilde ifade edilmiştir:

Gündüzleri uyumadığı zaman Salman hiç başka iş yapmadan boyuna tüfeğiyle uğraşır, kundağı, namluyu, fişekleri, fişekleri bile tuhaf, kokulu bir sürü yağlarla siler, parlatır, güneşe koyar, karşısına geçip hayranlıkla yemeyi içmeyi unutarak dalıp giderdi. İşte o zamanlar, bir düşte, uykuda, uyurgezerlikte gibi, büyülenmiş bir gülümseme, mutluluk onun yüzünde belirir, ardından da yitip giderdi. Sonra tüfeğini, fişeklerini güneşten alır, gene siler yağlar, gene güneşe çıkarır, konağın kapısının karşısındaki kaktüs ağılına dayardı (...) Salman, eksiksiz silme fişek dolu altı tane de fişeklik bağlıyordu, sırma işleme (Kemal, 2020: 8).

Salman, her ne kadar iri yapılı biri olmasa da çok cesaretli ve korkusuz biridir. Sonradan görmüş olduğu aşırı ilgi onu babasına ileri derecede bağlamıştır. Yaptığı her şeyi babasının sevgisini kazanmak için yapar:

Salman senin ayağının altının toprağıdır baba... Salman'ın canı çıksın da senin turnağına dahi taş değmesin, baba. Salman sana kurban olsun aslan baba... Hasan da öyle, Hüseyin de, Süllü de, traktörcü Kör Habip de, Mustafa da, öteki adamları, seyisleri, yanaşmaları da, Zalımoğlu da, Zala'nın oğlu da öyle... Herkes seviyor bu Kürt İsmail'i, şeytan tüylüyü de, eli kanlıyı... Ama Salman'ın

tapınması başka. Salmanın ona bir bakışı var, Allah başa vermesin. Git Salman şu dağı yerinden kaldır de, öteki dağın üstüne bırak. Başüstüne baba... Aklına bile gelmez ki bu dağ yerinden kaldırılamaz. Başüstüne baba... (Kemal, 2020: 304).

İfadelerinde de belirtildiği gibi Salman, babasını her şeyin üstünde görmekte ve bir dediğini iki etmemektedir.

Salman, köyün tüm çocuklarının kendisinden korktuğunun bilincindedir. Ancak durumu düzeltmek yerine daha fazla körükler. Babasına âşık olan Dal Emine ile birliktelik yaşar. Dal Emine'nin çok güzel oluşu ve Salman'ın annesine benzediği de dile getirilmiştir. Salman, onu bile öldürmeyi düşünür. Ancak Babasının bu olayı istemeyeceğini düşünür ve Emine'yi öldürmekten vazgeçer. Bunu bile sırf babasını üzmemek için yapar. Bu şekilde düşünmesi onu Emine'ye daha fazla yaklaştırmış ve onun her dediğini yapmaya başlamıştır.

Bu olaylardan sonra Salman, babasının da başkaları tarafından öldürüleceğini düşünür. Babası zamanında onu kurtarmış ve hayata döndürmüştü. Salman da onu öldürerek kurtaracağını düşünür. Başkalarının onu öldürmesini beklemeyerek bu görevi kendisinin yapması gerektiğine inanır. Bu şekilde bir psikolojiye sahip olan Salman'ın önceki yaşadıklarından fazlaca etkilendiği söylenilebilir.

İsmail Ağa, romanın birincil karakterlerindendir. Mustafa'nın babasıdır. Çok iyi babalık örneği sergilemektedir. Çocuklarının arasında ayrım yapmadan hem öz oğlu Mustafa'ya hem de evlatlık edindiği Salman'a karşı çok iyi kalpli ve şefkatli davranır. Yıllar sonra Mustafa dünyaya gelip ona daha fazla sevgi gösterilince Salman yalnızlaşır. Fakat Salman'ı hiçbir zaman dışlamaz, en kötü zamanlarında bile yine onu kırmamaya çalışır. Salman'ın köyü kurşunlamasına kızan İsmail Ağa, yine onu fazla kırmadan uyarır. Ancak Salman, kırılmıştır ve eskisi gibi kendisine yaklaşmaz. İsmail Ağa bu durumu anlar ve aralarını düzeltmenin yollarını aramaya başlar.

Van'da iken varlıklı bir aileden gelen İsmail Ağa, çoğu varlığını kaybetmiştir. Ailesine olan bağı ise son derece kuvvetlidir. Göç ettikten sonra da tekrar ailesi için çalışıp çabalar ve onlara iyi bir hayat sunmaya vakit harcar. Annesinin de ona verdiği öğütler onun için önemlidir. Ermenilerden kalma bir evde oturmaması ve kendi eşini boşayıp başka biriyle evlenmemesi. Nitekim öyle de yapar.

İsmail Ağa'nın iyi kazanması, işlerini düzene sokması köylüleri rahatsız eder ve onlar tarafından birtakım iftiralara maruz kalır. Güya Salman'ın annesini başkalarına satması, bir define için kan akıtılması gerektiği ve İsmail Ağa'nın da Salman'ın annesini öldürmesi gibi. Bu olaylardan sonra İsmail Ağa'nın hayatı tersine döner. Belli bir zaman sonra Salman onu kalbinden hançerleyerek öldürecektir. Bu olay Yaşar Kemal'in yaşadığı bir olaydır. Kendi babası da bu şekilde evlatlığı tarafından camide bıçaklanarak öldürülmüştür.

Zero, Mustafa'nın annesi İsmail Ağa'nın hanımıdır. Salman'a kendi öz çocuğu gibi bakmış pek çok fedakârlıklar göstermiştir. İsmail Ağa'nın ölümünden sonra kimseyle evlenmemiş, kendisine gelen tüm teklifleri reddetmiştir. İsmail Ağa'nın anasına da içten bir sevgi beslemiş ona karşı saygısını asla bozmamıştır. Zor zamanlarında kendi altınlarını düşünmeden kocasına vermiştir. Bu fedakârlığından dolayı da kayınvalidesinin gönlünü kazanmış ve oğlunun onu bırakıp başkasıyla evlenmemesini nasihat etmiştir. Uzun süre çocuklarının olmamasında bile yine de ona karşı sadık kalınmıştır.

Zero o kadar iyi düşüncelidir ki İsmail Ağa'ya sevdalanan Dal Emine'ye bile acır. İsmail Ağa'nın onu nikâhına bile alması taraftarıdır. Oğlu Mustafa onun için her şeydir. Oğluna çok düşkün olan Zero, Mustafa'ya gelebilecek her türlü tehlikeden korumaya çalışır. Özellikle Salman'dan gelecek tehlikelere karşı tüm varlığıyla mücadele eder. Salman'ın öldürülmesi için de elinden geleni yapmaya çalışır. Çünkü Salman'ın oğlu Mustafa'yı öldüreceğini düşünmektedir. Bu vesileyle kendisine gelen ve Salman'ı öldüreceklerini ifade eden onlarca kişinin evlenme tekliflerini kabul etmez. İsmail Ağa, onu en zor anlarında terk etmediği için ona karşı vefa borcunu ömrünün sonuna kadar sürdürecektir.

Dal Emine, Türkmen bir beyin kızıdır. Çok güzeldir. Kimseyle evlenmemeye yemin etse de İsmail Ağa'ya gönlünü kaptırmış ancak istediği sonuca ulaşamamıştır. Çünkü İsmail Ağa, anasına Zero'dan başkasını almayacağına dair söz vermiştir. Bir zaman sonra Emine, Salman'la yakınlık kurar ve onunla birlikte olur. İsmail Ağa'nın ona yüz vermemesi bu olayda etkili olmuştur. Onunla olamayan Emine çareyi onun evlatlık oğlunda görmüştür.

Belli bir zaman sonra Mustafa'da Dal Emine'ye gönlünü kaptıracak ve onun Salman korkusunu yok edecektir. Mustafa öyle bir duruma gelecektir ki Salman'ı artık umursamaz ve ondan gelebilecek tehlikeleri bile kafasına takmaz olur. Mustafa adeta hayata dönmüş ve geçirdiği olumsuz durumları unuttur olmuştur. Bu duruma en çok sevinenlerden biri Mustafa'nın anası Zero'dur. Oğlunun aklını kaybedecek kadar korku duyduğu bu durumdan onu kurtardığı için gizliden Dal Emine'nin evine gidecek ona teşekkür bile edecektir.

Kuş Memet, Mustafa'nın en yakın arkadaşıdır. Yedikleri içtikleri ayrı olmayan Mustafa ile Memet, sürekli köyde yan yanadır. Birlikte oyun oynar, hayvanlarını besler, bazen de birlikte uyurlar. Mustafa'nın Salman'a karşı duyduğu korkuyu Memet de duyar. Mustafa'yı en iyi tanıyanlardan biridir Memet. Mustafa korkusundan mağaraya saklanıp herkes onu aradığında gidebileceği yeri tahmin eden kişidir Memet.

Memik Ağa'ya emanet ettiği paraları alamayınca kin besler. Dağa çıkıp eşkıya olur ve Memik Ağa'yı pek çok akrabası ile birlikte öldürür. Roman içerisinde haksızlığa uğrayarak dağa çıkan eşkıya rolündedir. Eşkıya olmakla birlikte soyluluğun da temsilcisi olmuştur.

Yağmurcuk Kuşu romanının içeriğine şu ifadelerle yer verebiliriz: Hüseyin Bey Van'dayken işgal olur ve oraları terk etmek zorunda kalırlar. Düşman her tarafı yakıp yıkıyor ve hızlıca ilerliyordu. Hüseyin Bey'in babası da kaybolan oğlunu araması için İsmail Ağa'yı gönderir. İsmail Ağa, oğlunun ölüsünü bulunca onun başını alıp gittiğini söyleyerek babasının üzülmelerini istemez.

Yolda ilerlerken Niyazi adında biriyle tanışır. Onunla o yörenin ağası olan Haşmet Ağa'ya giderler. Bir süre sohbet ettikten sonra Haşmet Ağa onlara Çukurova'ya inmelerini tavsiye eder. İsmail Ağa da oradan ayrılırken belindeki eşsiz kemeri çıkarıp Haşmet Ağa'ya verir. Haşmet Ağa bunu almak istemese de İsmail Ağa'nın ısrarı sonucu para karşılığında alır. Fakat bir şartı vardır. İlerde para kazanınca gelip bu kemeri geri alacaktır. Oradan ayrılırken Haşmet Ağa onları koruma niyetiyle yanlarına Cemşit ve Resul'u verir. Bir de onlara altın mühürlü bir mektup verir. O mektubu, Çukurova'nın en büyük beyine verip kendilerine iyi bakılması için.

Yolculuk esnasında Koca Tanış'a denk gelirler. Haşmet Bey'den dolayı onları çok güzel ağırlar Koca Tanış. Dere boyunca ilerlerken çalıların arasında bir ses duyulur. İsmail Ağa'nın anası o sesin ne olduğunu bilmek ister. Arama sonucu çalıların arasında bir çocuk bulunur. Çocuk yaralı ve çok kötü de kokmaktadır. Hasan bu durumdan oldukça rahatsız olsa da annesi, o çocuğu yıkayıp temizlemek ister. O öyle deyince İsmail Ağa'nın karısı Zero da çocuğun yıkanma işini üstlenir. Yıkandıktan sonra da çocuk kendine gelir. Bu çocuk daha sonradan babası İsmail Ağa'yı hançerleyen Salman'dır. Oradan Osmaniye'ye varırlar. İki gün Cemşit'in akrabasının evinde kalırlar. Evin sahibi orada daha fazla kalmasını istese de onlar yollarına devam ederler. Haşmet Bey'in arkadaşı Arif Bey'e varıp ellerindeki mektubu ona ulaştırmalıydılar.

Toprakkale'ye varınca Haşmet Bey'in kardeşi derecesinde gördüğü Salih Ağa ile karşılaşılır. Salih Bey onlara çok iyi bakar, bir de ev verir. Orada bir güzel yıkanılır. Herkes oldukça sevinçlidir. Anası ipek başörtüsünü ve takılarını takar. Yeşil fıstanını giyinir. İsmail Ağa o gece hiç uyuyamaz. Sürekli uyanır ve her uyanışında anasını elinde tespih bir köşede bulur. Sabah uyanınca da anasının cansız bedenine rastlar. Cenaze işleri yapılarak anası gömülür.

İsmail Ağa, yolda aç ve gariban biriyle tanışınca onunla İskân Komisyonu'na gitmek ister. O komisyonun başkanı da Haşmet Bey'in mektup verdiği kişiydi. Tanışma faslından sonra onlara Ermeni zengini Kendirliyan'ın evini verir. İsmail Ağa, bu durma karşı çıkar. Ermeni evi istemez. Yuvası bozulan kuşun yuvasında öteki kuşlar da barınamaz diyerek tepki gösterir. Arif Bey de bu duruma sinirlenerek onların kuş değil Ermeni olduğunu hatırlatır. Ancak İsmail Ağa kararlıdır. Arif Bey gittikçe öfkelenir ve sonunda İsmail Ağa'yı yılanlı, kayalıklı ve cehennem gibi olan köye sürgüne gönderir.

İsmail Ağa, Ömer'le birlikte sürgün edildiği köye varır. Oranın muhtarı Mehmet Efendi, karşılar onları. İsmail Ağa, önce bir ev ister. Muhtar ev olmadığını şimdilik çadırla idare etmelerini söyler. Daha sonra sürgün edildiğini anlatır. Tüm köylüler onlara çok iyi bakar. Yemekler getirirler, daha sonra onlara da bir güzel ev yaparlar. Köye alışmışlar ve günleri de güzel geçmektedir.

Zero, şimdiye kadar köyde kartallar yüzünden beslenemeyen tavukları beslemeye başlamıştı. Çalılar içinde buldukları çocuk büyümüş ve Türkçeyi çok iyi öğrenmişti. İlk başlarda sal sal gibi ifadeler kullandığından adını da Salman koymuşlardı. Salman; babasına çok bağlanmış, o sevinçliyken seviniyor, mutsuz iken mutsuz oluyordu. Babası nereye gitse onu da götürüyordu.

Çukurova'ya doğudan, güneydoğudan, Mezopotamya düzlüğünden gelenler olmuş açlık sorunları ve sıtma hastalıkları yüzünden yerlilerle çatışır olmuşlardı. İsmail Ağa, bu duruma el atmak için yanına Mehmet Efendi'yi de alarak yöredeki Türkmen beylerine de gider ve durumu anlatarak yardımcı olunmasını ister. Onlar da İsmail Ağa'nın samimiliğini kırmaz ve göçmenlere yiyecek toplarlar. İsmail Ağa da kemerin parasını bitirmiş çoğunu da göçmenlere dağıtmıştı. Artık Koca İsmail Ağa diye insanların sevgisini kazanmış ve nam salmıştı.

Zamanla eldekiler tükenince zorluk çektiler. Önlerinde kış vardı. İsmail Ağa, duruma çare bulmak için kardeşi Hasan'ı çağırdı. Bir müddet konuşmadan sonra Memik Ağa'nın yanında kök sökme işinde çalışmaya karar verdiler. Ancak Hasan bu duruma karşıydı. Sonunda tarlaya giderler ve çalışmaya başlarlar. Artık baştaki o tepkiler azalmış ve her şey normale dönmüştü. Kökçülük işine iyice alışmışlardı. Daha sonra tanıştıkları Haşmet Bey, onlara orman işlerini de verir. İşleri iyice yoluna girmiştir. Gittikçe zenginleşip köylülere de yardımda bulunurlar. Cumhuriyet Hükümeti'nde en etkili milletvekillerinden olan Arif Saim Bey bile pek çok konuyu İsmail Ağa'ya danışıyordu.

İsmail Ağa bazen çok üzüntülü görünüyordu. Zero ile konuştuktan sonra sebebinin çocuklarının olmamasına bağlamıştı. Zero'nun ısrarıyla doktora gitmişlerdi. Fakat bir türlü sonuç alınamıyordu. İlerleyen zamanlarda Arif Saim Bey gelir ve bu durumun farkına vararak onları Adana'ya gönderip tedavi ettirir. Çocuklarının olacağı müjdesini alırlar. Aylar sonra da bir çocukları olur. Çok sevinirler. Eğlenceler, düğünler, dernekler kurulur. Arif Saim Bey jandarmalar aracılığı ile bir buyruk iletir. Buyrukta: "Ben gelinceye kadar çocuğa isim koymasınlar, oraya gelerek çocuğa ben isim koyacağım." yazılıdır. Daha sonra Arif Saim Bey köye gelir ve çocuğa Cumhurbaşkanı'nın ismi olan Mustafa adını koyar.

Arif Saim Bey, Mustafa'ya bir beşik göndermişti. Babası da onun yanından ayrılmıyor Salman'ı daha az önemsiyordu. Salman ise dağlara çıkıyor, keklik avlıyor eve dönünce de kimse geldiğinin bile farkında olmuyordu. Bu durum Salman'ın çok zoruna gidiyordu. Zamanla Salman, Mustafa ile yakınlaştı, onunla oyunlar oynamaya başladı. Ona her istediğini yaptırıyor ve bir tepkiyle karşılaşmadığını görünce de Mustafa'ya el altından işkenceler yapıyordu. Zorla yılan tutturuyor ve üzerine kurbağa, böcek atıyordu.

Bir keresinde zorla yılan tutmasını sağlamış ve Mustafa donup kalmıştı. Salman onun öldüğünü düşünmüş ve dağlara kaçmayı düşünmüştü. Sonra Mustafa kendine gelince Salman çok sevinmişti. Yaşananların anlatılmaması için Mustafa'yı tehdit etmişti. Mustafa bu durumdan çok etkilenmiş uyurken bile yılan, böcek diye sayıklıyordu. Daha sonra bir müddet araları iyi oldu. Sonrasında ise Salman tekrar kötü davranmaya başlamıştı. Onu mağaralara götürüp yarasa yakalatıyordu. Bir keresinde de Mustafa elinden kurtulmuş kaçmaya çalışırken düşerek yüzünü gözünü yaralamıştı. Artık Mustafa, iyice Salman'dan soğumuştur. Durumu fark eden İsmail Ağa da Salman'ı uyarınca Salman yine yalnızlaştı. Köyde tek başına kalmış ve diğer çocuklar da ona karşı kayıtsız davranıyordu.

Aradan yıllar geçer ve Salman artık genç bir delikanlı olmuştu. Zero'nun köyde tavuk besleyememesinin sebebinin kartallar olduğunu öğrenince babasından izin alarak kartal avlamaya başlar. Çok başarılı da olur ve bu yüzden babasının gözüne de girmiştir. Daha sonra babasının koruyuculuğunu yapmak istediğini babasına söyler ve babası bu duruma çok sevinir. Onun gibi bir oğlu olduğu için ona kurbanlar keser. Salman bu durumdan çok memnundur.

Mustafa, Salman'dan çok korkuyordu. Köydeki tüm çocuklar da Salman'dan çok korkuyordu. Öyle ki geceleri bile rüyalarına giriyor ve gördükleri rüyaları Salman'ın adını vermeden birbirlerine anlatıyorlardı. Bazı zamanlarda ise Mustafa, babasıyla çok mutlu oluyor, öyle zamanlar da Salman aklına bile gelmiyordu. Fakat bu her zaman sürmez arada bir aklına gelince de çok korkardı. Öyle zamanlar da yakın arkadaşı Kuş Memet'e gider ve ondan korkmadığını söylemeye çalışırdı.

Onu sürekli takip ediyor ve her defasında da onun ahıra girdiğini görüyordu. Kendisi de gizliden ahırın içini gözetliyordu. Salman, al taya sevdalanmış ve onunla

ilişki yaşıyordu. Bu durum Mustafa'nın Salman'a karşı olan korkusunu daha da arttırmıştı. Bu olay onu korkuttuğu kadar merakını da uyandırıyor. Salman ne zaman ahıra girse Mustafa da hemen ardından gizli bir yerden ahırın içini gözetliyordu. Bu durumu Mustafa önceleri herkesten sakladı. Bunun kimseye söylenemeyecek bir şey olduğunu biliyordu.

Mustafa'nın babası İsmail Ağa da Salman'ı kendisine koruma yapmıştı. Mustafa'yla babası nereye gitse hemen arkalarında Salman vardı. İsmail Ağa, Salman'ı en az oğlu Mustafa kadar da seviyordu. Mustafa bu durumu biliyor ama hiç kıskanmıyordu. Daha sonra Mustafa, Kuş Memet'e kimseye söylemeyeceğine dair yemin ettirerek Salman'ın al tay ile yaşadıklarını anlatır. Daha sonra da Salman'ın ahıra gidişlerini takip etmeye başlarlar. Bu olay yayılır ve köyün tüm çocukları artık Salman'ın ahıra gidişini sabırsızlıkla bekler ve onu gizli yerlerden izlerler.

Mustafa ile Memet konuşurlarken birden sevince boğulurlar. Çünkü Mustafa, Salman'ın kardeşiydi. İsmail Ağa, Salman'ın annesini öldürmüştü, daha sonra da ikinci evliliğini Mustafa'nın annesiyle yapmıştı. Böyle olunca da Salman ve Mustafa kardeş sayılırlardı. Bu sebepten dolayı Salman'ın kendi kardeşini öldürmeyeceği kanısına vardılar. Memet de Mustafa'nın en yakın arkadaşı olduğundan onu da öldürmeyeceğini düşündüler. Bundan dolayı oldukça sevinmişlerdi.

Salman, Dal Emine'yi anasına benzetiyor, ona hayran hayran bakıyordu. Köylü ise Salman'ı tam olarak çözememişti. Anlatılanlara göre de Salman'ın anası dünyanın en güzel kadınıydı. Tıpkı Dal Emine gibi. Herkes onu Dal Emine'ye benzetiyordu. Emine, İsmail Ağa'ya sevdalanmış fakat bir karşılık bulamamıştı. O da buna karşılık olarak oğlu Salman ile yakınlaşmış ve birlikte olmuştu. Koca Tanır da bu duruma şahit olmuş ancak yıllardır üzüntü yaşayan Emine için bu duruma ses çıkarmamıştı.

Salman, Emine'den ayrılıp babasının yanına gitmek ister. Emine ona babasını sevip sevmediğini sorunca Salman da babasını çok sevdiğini söyler. Bunu duyan Emine, içini çekerek onun kendisini de Salman'ı da sevmediğini mırıldanır.

Salman, Müslüm Ağa'nın yanına gelmiş ona çok büyük saygı göstermişti. Onun sayesinde namaza başlamış, tarlalarda çalışmış ve ırgatlara yardım etmişti. Kendisini öldürürcesine çalışıyor ve bu durum da babası İsmail Ağa'yı

onurlandırıyor. Herkesle güzel vakit geçiriyor, herkesle güzel sohbet ediyordu. Arada bir de Emine'nin evine gidiyordu. Bu olayı ise tüm köylü fark etmişti. Fakat babası İsmail Ağa'nın bu olayı duymasından da çok korkuyordu. Sonuçta Emine, zamanında babasına sevdalanmış biriydi ve bu durum da kabul edilecek bir durum değildi.

Daha önce de pek çok cinayete karışan babasının onları cezalandırmasından korkan Salman, artık durgunlaşmıştı. Müslüm Ağa'nın yanına gider. Onla konuşunca onun tüm düşmanlarının gelip onu öldüreceğinden bahseder. Bunu duyan Müslüm Ağa şaşırır. Çünkü daha önce tüm düşmanlarını yok etmişti. Ardından kendi düşmanlarının da gelip kendisini yok edeceğini söyler. Sorunlar yaşadığını gören Müslüm Ağa onu sakinleştirmek ister. Salman, babasının başkaları tarafından hayattan koparılması korkusuna kapılan Salman, bazı hazırlıklar yaparak babasının yanına varır. Hiç beklenmedik bir şekilde hançerini babasına saplar.

4.1.5. Kale Kapısı / Kimsecik 2

Kale Kapısı romanı *Kimsecik* üçlemesinin ikinci kitabıdır. Romanın ilk basım tarihi 1980'dir. Roman 1985 yılında yayımlanmıştır. Bu çalışmada 11. Baskı esas alınmıştır. Üçlemenin ilk romanı olan *Yağmurcuk Kuşu*'nun bittiği yerden başlamaktadır.

Yaşar Kemal, bu romanıyla 1986'da *Orhan Kemal Roman Ödülü*'nü kazanmıştır. Yaşanan olaylar çerçevesinde bir köyün cinneti, söylemleri, korkuları, bunlarla birlikte çocukların yaşadıkları ölüm korkusu gibi psikolojik etkilerin de görüldüğü bir romandır. Fethi Naci bu konuda roman için "korkunun romanı" ve "bir kan yağmuru" ifadelerini kullanmıştır.

Roman Yaşar Kemal'in hayatından izler taşıdığı için yarı otobiyografik özellikler gösterir. Ancak tam anlamıyla yazarın hayatını yansıttığını söyleyemeyiz. Yazar, kendi hayatında gerçekleşen birtakım olayları kendisi değiştirmiştir. Örneğin babasının ölüm anındaki yaşıyla Mustafa'nın yaşı bir değildir. Yine babasının ölümünden sonra Yaşar Kemal bir süre kekeme kalmıştır. Ancak roman içerisinde Mustafa da böyle bir durum görülmemektedir. Yazarın babası vefat edince annesi amcası ile nikâhlanmıştır. Ancak roman içerisinde İsmail Ağa'nın hanımı olan Zero'da böyle bir durum görülmez. Zero'nun kayınvalidesi onu çok sevmiş ve

oğlunun ondan başkasıyla evlenmemesini istemişti. İsmail Ağa'da bu söze sadık kalarak kimseyle evlenmemişti. Zero'da onun bu sadık hareketine karşı o da kocasının ölümünden sonra kimseyle evlenmemiş ve geri kalan hayatını oğlu Mustafa ile geçirmiştir.

Cinayetle sona eren *Yağmurcuk Kuşu* romanından sonra *Kale Kapısı* da pek çok cinayetlerle devam eder. Çıkar ilişkilerinin ve korkunun insanlara neler yaptırabileceğinin güzel bir örneği olan roman, destan ve mitolojik öğelere de yer vermiştir. Merak duygusuyla ön planda olan, konusuyla ilgi çekici bulunan, bir döngünün içindeki insanların mücadelesinin anlatıldığı bir romandır.

Kale Kapısı romanı, zaman açısından diğer romanlara göre daha kısa ve sınırlıdır. Mekân olarak ise Hemite/Gökçeli köyü ve Adana'dır. Bazı durumlarda Mersin de mekân olarak kullanılmıştır. Yazar kahramanları aracılığı ile hayata bakış açısını gözler önüne sermektedir. Yarı otobiyografik bir roman olan *Kale Kapısı*'nda Yaşar Kemal'in yakın çevresinden ve ailesinden seçtiği kişiler bulunmaktadır.

Romanın en önemli özelliklerinden biri de "korku" izleğinin işlenmesidir. Salman'ın babasını hançerleyip öldürdükten sonra Mustafa'nın korkusu epeyce artmaktadır. Salman'ın önce babasını, sonra Müslüm Ağa'yı daha sonra üç çocuğu öldürmesiyle sıranın kendisine geleceğinden korkan Mustafa, roman boyunca korkusuyla büyük bir mücadeleye girer. Salman'ın baş keserek öldürmelerinden korkan Mustafa, Salman'ın onu saçından tutup başını kesmemesi için saçlarını bile kazıtacak seviyeye gelmiştir.

Bu korkusu gün geçtikçe şiddetlenir ve sonunda çareyi evden kaçıp mağaraya sığınmakta bulur. Günlerce onu arayan anası Zero ve arkadaşları sonunda onu mağara içerisinde bulur. Yılan, çıyan ve yarasalardan da korkan Mustafa, yılanlı mağaraları Salman'ın korkusuna tercih etmiştir. Roman içerisinde rüya ve hayallere, halüsinasyonlara metinde iç içe geçecek şekilde yer verilmiştir. Gerçek olaylarla düşlerin bazı yerlerde iç içe geçtiği görülür.

Kale Kapısı romanında İsmail Ağa'nın kendisine verilen Ermeni evini istemesi de kültürlerine olan bağlılığın göstergesi sayılır:

(...) Bu konuşmanın ardından, Mustafa Kemal Paşa'nın yakın bir adamı olan, bir sözüyle bir sürü adamı Diyarbakır'da bir gecede alanlardan surlara kadar

astıran Arif Saim Bey, onu hapisten çıkarttırıp İzmir'e sürdürmüş, İzmir'den İsmail Ağa'nın isteği üstüne buradaki kasabaya getirtmiş, görkemli bir Ermeni evini ona adamıştı. O gecedan sonra ilk olarak bugün karşılaşıyorlardı (Kemal, 2020: 35).

İsmail Ağa, Arif Saim Bey'in kendisine sunduğu bu evi istemeyerek reddetmiştir.

Yaşar Kemal kaleme aldığı *Kale Kapısı* romanı hakkında yazmış olduğu en yoğun roman tabirini kullanmıştır:

Zaten ben İlyada yazmak istiyorum. Tolstoy Baba da İlyada yazmak istiyorum diyordu. (...) Gogol Ölü Canlar'da bir aileyi alıyor. Baştan anlatıyor, birkaç çizgi sonra öbür aileye geçiyor İlyada'daki gibi. Homeros da Aşil, Hektor, Odysseus gibi yüzlerce karakter çiziyor. Ama bunları ayrı ayrı çiziyor. Aynı metod. Nazım'ın İnsan Manzaraları'ndaki gibi. Kale Kapısı'nda ben de aynı şeyi denedim. Bu bakımdan en epik romanım Kale Kapısı'dır. Çünkü bir sürü tip anlatıyorum (Kaya, 2015).

İfadeleriyle Yaşar Kemal, Kale Kapısı romanı hakkındaki düşüncelerini dile getirmiş, Nazım Hikmet'in *Memleketimden İnsan Manzaraları* eserine olan benzerliğinden bahsetmiştir.

Romanın şahıs kadrosuna baktığımızda ana karakterlerin Mustafa, Salman ve Zero üçgeninden oluştuğunu görmekteyiz. Hasan Ağa, Cemşit ve Kuş Memet de ana karakterlere yardımcı olan ikinci dereceden isimlerdir. Bunların dışında Zero'nun evine gelip Salman'ı öldüreceklerini söyleyen ile Gözükararın Hatunu, Sultanoğlu, Temir Ağa, Zaloğlu, Altıparmak Cafer de roman içerisindeki diğer karakterlerdir.

Ana karakterlerden olan Mustafa'nın içine düştüğü durum ve korku hissi bu romanda da devam etmektedir. Fakat Mustafa, korkusunu bastırmaya başlamış anası Zero'ya onun korkmamasını ve Salman'ın onu öldüremeyeceğini söylemektedir. Hatta onu inandırabilmek için de Memet, Çocuk Nuri, Âşık Ali'nin de Salman'dan korkmadığını söylemektedir.

Mustafa, bu şekilde davranarak korkuyu yenmeye çalışmaktadır. Aslında ise Mustafa'nın korkusu içten içe devam etmektedir. Sonuçta Salman, babasını gözlerinin önünde vahşice öldürmüş, pek çok kez de cinayetlere karışmıştır. Bu şekilde kendisini avutmaya çalışan Mustafa'nın korkusu gün geçtikçe daha kötü hallere bürünecektir. Çoban köpeği ile olan arkadaşlığını arttırarak onunla daha fazla

vakit geçirmeye başlar. Bazı zamanlarda ise köpekle birlikte köşe bucak saklanmaya çalışır.

Mustafa'nın korkusu sadece ölüm değil Salman'ı öldürmekte de vardır. Kandan çok korkan Mustafa, kimseyi öldüremeyeceğini arkadaşlarına söylemiştir. Babasının öldürülme olayını o kadar çok düşünür ki artık rüyalarına girmektedir. Bir hançer vardır ve o hançerde babasının kanı akmaktadır.

Babasının katili olan Salman'ı öldürmesi için Sultanoğlu'nun yanına gittiklerinde Mustafa'nın ona dedikleri korkusunun büyüklüğünü açıklar niteliktedir:

Çok sıkıştım ağam. (...) Bir an bir an beni bırakmıyor ki o, nereye gitsem benimle oraya geliyor. Toprakkale'de, Anavarza kayalıklarında, denizin orada, kamışlıkta, nereye gitsem karşıma dikiliyor. O aşağıdaki köpek olmasa, ben yandım. Beni o çoktaaan öldürürdü ya, işte şu aşağıdaki köpekten korkuyor. Köpeğim bir geçse eline onun, Salman onu paramparça yapar. Yılanlarından üçünü, her birisini kuyruğundan tutup savurarak öldürdü, sonra da paramparça etti. Benim köpeğim böyle bir köpek işte (Kemal, 2020: 414-415).

Mustafa, Sultanoğlu'na Salman'ı öldürmesi için istekte bulunsa da Sultanoğlu, artık eski gücünde olmadığını fakat onu kim görse öldüreceğini söyler. Mustafa'ya şefkatle bakarak saçlarını okşar.

Gün geçtikçe Mustafa'nın korkusunun büyümesi, artık sürekli Salman ile ilgili rüyalar görmesi onu gerçek yaşamdan da uzaklaştırmıştır. Babası İsmail Ağa'nın öldürülmesi Müslüm Ağa'nın başının kesilmesi onun rüyalarının vazgeçilmezleri olmuştur. Salman al bir ata binmiş, elinde hançer, hançerden ise sürekli kanlar akmakta.

Mustafa'nın bu durumunu anlayan Zero, oğlunu alarak Doktor Ahmet Bey'in yanına gider. Durumu ona anlatınca Mustafa bir güzel muayene edilir. Daha sonra Zero'ya işaret ederek diğer odaya geçerler. Doktor Ahmet Bey Zero'ya şu konuşmayı yapar:

Korkmuş çocuk Zero Hatun (...) Bu hep böyledir. İnsanoğlu biraz da böyledir, budur kızım. Hepimiz, bütün insanlar çılgıncasına korkuyu görüyoruz. Her an, her saniye, her şeyden korkuyoruz. İnsanoğlunun mayasında korku vardır. Çok ölüm gördüm, çok yaralanma, çok donma, çok savaş... Bir şey gördüm yalnız, bir şey var insanlıkta, bir tek şey, o da korku. Bu çocuk da korkmuş, çok şükür ki korkusunu kusmuş, saldırmış adama. Bu, korkunun ölümü aşması demektir. Ölümünden öte bir yer var kızım, işte o da senin oğlunun yaptığıdır, ölümün, korkunun üstüne atılmasıdır. Üzülme kızım, çoğunlukla insanoğlu budur. Senin oğluna bundan böyle belki de hiçbir şey olmayacak (Kemal, 2020: 118).

Zero, telaşla oğluna ne olacağını sorunca Doktor Ahmet Bey, korkulacak bir şeyin olmadığını söyleyip onun belki de babası gibi olacağını belki bir eşkıya olacağını söyleyip Zero'yu teselli eder. Zero'nun az da olsa içi biraz rahatlayarak oradan ayrılıp kasabaya doğru giderler. Hatta babası öldürüldüğünde onun cenaze işlemleri yapılırken Mustafa, çocukluğun da vermiş olduğu durumla bilye oynamaktadır. Köylü bu durumu göstererek Mustafa'yı suçlar:

Babasının ölüsü salacada götürülürken, bütün köylü, bütün dünya, kurt kuş, börtü böcek koca İsmail'e ağlarken gidip de çocuklarla bilye oynayan o Mustafa değil miydi? Babasının mezarına bile gitmeyen, babası öldü öleli o yoldan bile yürümeyen, babasının atlarını öldürsün, öldüremezse alsın götürsün de satsın, diye Salman'a haber salan o Mustafa değil midir? Bütün dünya koca İsmail Ağa'ya yanar, dağ taş ağıt olmuş dövünürken, onun ölüsünün başucunda, çocuklarla birlikte, elini beline koyup gülmekten kırılan, neredeyse gülmekten çatlayacak olan o Mustafa değil midir? (Kemal, 2000: 261).

Mustafa'ya demir yürek, taş yürek, çelik yürek gibi sıfatlar takarlar. Anasının onu Yedi Kanatlı Hoca'nın oğluna afsunlatacağına dair bilgiler de yayılır:

Anası onu, Mustafa'yı Yedi Kanatlı Hoca'nın oğluna götürüp afsunlatacakmış. Salman bir hafta kalmış yalımların ortasında. Mustafa, bir ay kalıp yunacak çelikleşecekmiş. O zaman işte ne Salman'ın ne de hiçbir kimsenin kurşunu geçmeyecek Mustafa'ya, onu hiç kimsenin kılıcı kesmeyecek. Şu dağın doruğundan aşağı atsan, pamuk üstüne düşer gibi düşecek... (Kemal, 2020: 262).

Böylelikle Zero, oğlu Mustafa'yı -özellikle Salman'dan gelebilecek tehlikelere karşı- korumak ister.

Mustafa, baştan sona kadar ölüm ile ilişkilendirilecek bir karakterdir. Ölüm anksiyetesi, Mustafa'nın tüm bedenini sarmış durumdadır. Babasının ölümünü görmesi, Salman'ın işlediği diğer cinayetler Mustafa'nın psikolojisini iyice bozmuştur. Özellikle Salman'ın kestiği kelleleri köye göndermesi Mustafa'yı iyice korkutmuştur.

Romanda Mustafa ve arkadaşlarının şahit olduğu bir sahne vardır. Korkutucu bir çingiraklı yılanın bir kuşu yakalaması ve Mustafa'nın bu duruma bir şey yapamamasıdır. Daha sonra o vahşi yılanın ağzındaki kuşu ufak bir kedi yavrusu alacaktır. Kedi yavrusu önce yılanın gözlerini kör edecek daha sonra da yılanı öldürecektir. Bu olayı gören Mustafa'nın içerisinde bir umutlanma yeşerecektir. Çünkü güçsüz olan bir varlık güçlüyü yenmiştir. Bunu kendisi de yapabiliirdi.

Salman, karakterine baktığımızda ise köydeki herkes tarafından korkulan biri olmuştur. Onu öldürmek isteyip de Zero ile evlenmek isteyenler ortaya çıkmaktadır. Ancak onun peşine düşen çoğu ölmektedir. Bu hadiseler ise geride kalanları daha çok endişelendirmektedir. Salman'da tuhaf şeylerin olduğuna bile inanır olmuşlardır:

O öyle bir nişancı ki... Onu avlamak, onun yanına yaklaşmak kolay değil... Zeki, cin gibi bir beniâdem. Beniâdem ya beniâdeme hiç benzemez, bir canavar o... O, canavar olmasa, kendisini kuşsütü ile büyüten babasını hiç öldürür müydü? Bir de ona kurşun geçmezmiş. Babasını öldürdükten sonra o, doğru Yedi Kanatlı Hoca'nın oğluna gitmiş (Kemal, 2020: 256).

Salman, bu tanınan hocanın oğluna giderek kendisini afsunlaştırmak ister. Dedliğini yapmazsa kendisini de öldüreceğine dair tehditlerde bulunur. Afsunlaştırılmak istemesinin sebebi ise onu öldürmeye gelenlerin kendisini görememe özelliği kazanmasıdır.

Salman'ın küçüklüğü olumsuz olaylarla geçmiştir. Ölümün eşiğinden dönmüştür. Daha sonra karşısına onu çok etkileyecek olan Mustafa çıkmıştır. Bu olaylar kendisinde çok büyük izler bırakmış ve ruhsal sorunlar yaşamasına sebep olmuştur. Bu yüzden hoş olmayan şeyleri gerçekleştirir. Al tay ile yaşadıkları, babasını başkasının öldürmesine karşın kendisinin öldürmek istemesi, Dal Emine ile yaşadıkları, babasının atlarını öldürmesi... vb.

Tüm olumsuzluklardan sonra Salman'ın eşkıya olarak dağa çıkması kaçınılmazdır. Köy ile olan iletişimini dağlarda iken sürdürür. Bu iletişimi sağlayan ise Cemşit'tir. Salman çoğu yapacağı ya da istediği şeyleri Cemşit'e söyler o da gelip köye haber verirdi. Köy artık Cemşit'i görünce korkar olmuştur. Ahırda bulunan atlarda kendisinin hakkı olduğunu Cemşit aracılığıyla köye haber verir. Bazılarını alıp götürürken bazılarını da öldürür. Amacı onları kimsenin kullanmamasıdır.

Salman'ın babasını öldürmesinde kendisinde gördüğü haklılık payı da vardır. Çünkü o babasını öldürmeyi kendisi için bir görev olarak görmekteydi. Ona göre babasını başkasının öldürmesi daha büyük bir olumsuzluktur: "Yahu Müslüm Ağa, az daha, daha yetişmesem babamı başkaları vurup öldürecekti" (Kemal, 2020: 56). Bu sözlerini ise Arif Saim Bey'in konuşmasını gizliden duyduğu şu sözlerle bağlamaktadır:

“Salman’ı yakalayacağım (...) Yakalayınca onu otomobilimin arkasına zincirlerle, zincirlerle, zincirlerle (...) bağlayacağım. Otomobili de Adana’ya kadar süreceğim, onun bir tek parçası kalmayacak, parça, parça, parça... Babamı öldüreceklerdi, beni de öldürecekler...” (Kale Kapısı, 2020: 56). Salman, babasıyla birlikte kendisinin de öldürüleceğine inanıyordu. Bundan dolayı yaşadıkları olumsuzlukların da psikolojisiyle babasını öldürme işini kendisi yapmıştır. Roman boyunca da kötülüğün timsali olmuş ve köyde genel olarak yaşanan korkunun kahramanı olmuştur.

Zero karakteri ise Mustafa’nın annesidir. İsmail Ağa’nın da eşidir. *Kimsecik* üçlemesinin başkahramanlarından biridir. Roman boyunca oğlu Mustafa’yı Salman’a karşı korumak için çabalar. Mustafa’nın yaşadığı olumsuzluklardan en fazla etkilenen kişi şüphesiz onu her türlü kötülüklerden korumak isteyen anası Zero’dur. Oğlunun yaşadıklarıyla birlikte kocası İsmail Ağa’nın ölümü de onu çok derinden sarsmıştır.

Oğluna hem analık hem babalık yapmaya çalışan Zero, olayların ciddiyetinden dolayı Salman’a düşman olarak onu öldürmeyi planlar. Kapısına gelenlere belli hediyeler bazen de para ya da altınlar vererek Salman’ı öldürtmeye gönderir. Bu vesileyle evine gelen çoğu kişiye de inanarak mal varlığını gün geçtikçe eritir. Kimisi para ister kimisi toprak ister kimisi de Zero’ya talip olarak Salman’ı öldürmesine karşılık onunla evlenmek ister. Zero evlilik işine asla yanaşmaz. Kocası İsmail Ağa’ya karşı sözü vardır. Ondan başkasıyla evlenmeyecektir. Zero, hem Mustafa’yı korumak hem de kocası İsmail Ağa’nın intikamını almak için elinden gelen her şeyi yapmaya çalışır. Bir yandan da oğlu Mustafa’ya nasihatler vererek onu teselli etmeye çalışır:

Korkma benim gülüm, bekli de şimdiye kadar onu Müslüm öldürmüştür. Müslüm yiğit, mert bir adamdır. Baban onu ölümden kurtarmıştır. Bir Salman’ı mı öldüremeyecek? Yarın üç gün olacak. Yarın iyi ya da kötü bir haber gelecek. Bekleyelim yavrum. Müslüm’den bir haber gelmezse korkma oğlum, anan seni ona yedirmeyecek, anan bütün varını verip onu bu dünyadan götürecektir. Ben de Zero’ysam koca İsmail’in kanını yerde bırakmayacağım. Seni de ona yem etmeyeceğim. Onu senin başına bela bırakmayacağım ki onu sen öldürmek zorunda olasın da mapuslara giresin, dayın gibi de hapislerde ölesin (Kemal, 2020: 90).

Bu şekilde Zero, oğlu Mustafa'yı sürekli kollamaya çalışır. Çok zor durumlar karşısında kalan Zero, kimi zaman ne yapacağını bilemeyecek duruma bile gelmiştir. Hatta oğlu Mustafa için bir ara baş düşmanı olan Salman'a dahi umut bağlar. Köye Salman'dan haber getiren Cemşit, onlarla konuşurken Hasan Ağa onu kolundan tutup merdivenlere fırlatmış Zero ise Cemşit'e yanaşarak ve şu sözleri söylemiştir:

Öldürmesin Mustafa'mı. Mustafa onun biricik küçük kardeşidir. Şunu da söyle Salman'a, anan Zero diyor ki de, kardeşi Mustafa ölümden çok korkuyor, bunu ona böylece söyle. Onun küçük kardeşi Mustafa'yı ortadaki bu korku iflah etmeyecek, ya delirecek onun küçük kardeşi Mustafa ya da kendisini korkudan vuracak. Bana bir iyilik yapsın oğlum Salman, o küçücük kardeşi Mustafa'yı bu ölüm korkusundan kurtarsın. Onun, o Salman'ın bu dünyada küçücük, bir parmak kadar kardeşi Mustafa'dan başka kimi var ki... Babaları da öldü işte, iki kardeş bu dünyada kaldılar. O, hiç mi küçük kardeşini düşünmüyor? Bir adamın babaları ölürse, o adam küçük kardeşine bakmaz mı, diyor anan, de. Bunu böylece oğlum Salman'a söyle. (Kemal, 2020: 202).

Zero bu sözleri Cemşit'e söyledikten sonra dediklerini bir bir tekrarlattırır. Cemşit ise Zero'nun dediklerini harfiyen tekrarlar. Zero onun bu hafızasına bile şaşkınlık duyar. Zero, her şeyi biricik oğlu için yapar. Cemşit'e söyledikleri sözlerde kocası İsmail Ağa'nın Salman tarafından öldürülmesini bile şartlı affeder. Tek derdi vardır yeter ki Salman, oğlu Mustafa'ya bir zarar vermesin. Zero, evladı için elinden geleni fazlasıyla yapan, kocasına sadık kalan bir karakterle karşımıza çıkmaktadır.

Cemşit, roman içerisinde haber getirip götürmekle görevlidir. Salman ona yardım eder ona çeşitli silahlar verir. Ancak Cemşit, ondan kurtulmanın peşindedir. Birkaç kez denese de bunu başaramaz. Bundan dolayı da Salman'ın kendisini efsunladığını düşünür. Salman'ın taleplerini köylüye bildirirken kimi zaman da Zero'yla karşılaştığında utanır.

Hasan Ağa ise İsmail Ağa'nın kardeşidir. Zero'nun verdiği mücadeleye desteğini hiçbir zaman eskitmemiştir. Sürekli Zero'nun yanında yer edinmiştir. Hatta Salman'ı öldürmeye bizzat kendisinin gideceğini söylemiştir. Her ne kadar destekten geri kalmasa da kendisi abisi İsmail Ağa gibi değildir. Salman'ı öldürmeye gideceğini söylediğinde Zero, ona kimseyi öldüremeyeceğini söyler. Hasan Ağa ise bu duruma içerlenir. Günlük hayatta da düşman, savaş, kavga gibi durumların çok uzağındadır.

Kimi zaman çok iyi türküler söyler. Eserde zikredilen Abdale Zeyniki, Hasan Ağa'ya el vermiştir. Kürtçe türküler söyler ve genelde bu türkülerini yalnızken söyler. Onun Hak aşığı olduğuna inanılır:

"Hasan Ağa, o gün sabaha kadar türküsünü söyledi. Mustafa da bir yandan Memet'e anlattı. Hasan Ağa, Van Deniz'i diyordu, ulu sular. Süphan Dağı, Ağrı Dağı, Nemrut Dağı diyordu ulu dağlar. Binlerce kırat gidiyordu dağlara doğru, Van Denizi'nin üstünden çakarak, gölgeleri mavi sulara düşerek..." (Kemal, 2020: 305). Hasan Ağa'nın ne kadar güzel türkü söylediği de şu sözlerden açıkça anlaşılmaktadır:

"Mustafa, bir süre daha amcasını dinledi. Babası bu kadar güzel sesli amcasını hiç dinlemiş miydi acaba? Amcası, bu kadar yakışıklı olan, bu kadar karıncayı bile incitmekten korkan bu adam, bu kıvrıkcık kirpikli, gamzeli yağız kişi başka insanlara da türküsünü söylemiş, onları da büyülemiş miydi?" (Kemal, 2020: 307). Yine aynı şekilde Zero'nun Hasan Ağa için söyledikleri de dikkate değerdir:

Hasan memlekette de çok ünlüydü. Koca Van Denizi'nde ne Ermenisinde ne Kürdünde ne Türkünde Türkmende onun üstüne türkü söyleyen yoktu. O büyük bir dengbejdir. Abdale Zeyniki ona el vermiştir ya, Hasan her yerde herkese öyle dengbejler gibi türkü söylemez. Hasan türküyü yalnız kendine söyler, işte şimdiki gibi. Şimdi varsan onun etini kessen haberi bile olmaz. Şimdi varsan onun başına kaynar sular döksen, kulağının dibinde toplar atsan haberi bile olmaz, tüyü bile kıpırdamaz (Kemal, 2020: 302-303).

Bu gibi ifadelerle onun ne kadar güzel türkü söylediğini anlamaktayız. Her daim Zero'nun mücadelesini desteklemiş, oldukça yakışıklı, kimseye zararı olmayan bir karakterdir.

Bu kahramanların dışında romanda adı geçen ancak çok etkili olmayan kişiler de vardır. Bunların bir kısmı Zero'nun evine gelerek Salman'ı öldüreceği vaadinde bulunan kişilerdir. Zübeyir, Altıparmak Cafer, Zaloğlu Musa Bey bunlardan bazılarıdır. Ortaya çıkan fırsatı kendi menfaatlerine dönüştürmeye çalışan ve Zero'nun pek çok malını alan, kimisi bu uğurda öldürülen kimisi de alacak para bulamayınca geri dönüp giden kişilerdir.

Sultanoğlu, Gözükararın Hatunu ve Temir Ağa gibi kişiler ise Zero'nun içine düştüğü durumu anlayan ve ona samimi bir şekilde yardım etmek isteyen kişilerdir.

Salman'ın öldürölme teklifi için yardımcı olmaya çalışsalar da ellerinden pek de bir şey gelmez. Gözükaranın Hatunu adamlarına haber vermiştir. Kendisi de yıllar önce kocasını kaybetmiş ve onun intikamını almış biridir. Temir Ağa oldukça yaşlanmıştır. Sultanoğlu ise bu işleri uzun zamandan beri bırakmış ve tövbe etmiştir. Mustafa'nın onun yanına gelerek kendisine adeta yalvarması ve Salman'ın öldürölmesi için ondan yardım istemesi söz konusudur. Fakat Sultanoğlu bu işlerden bir hayli uzak olduğunu söyler. Bu kişilerin ortak özelliği ise Zero'nun yardımına koşmaları, ellerinden geleni ortaya koymalarıdır. Zero için pek de fazla bir şeyler yapamamanın üzüntüsünü de içlerinde yaşarlar.

Kale Kapısı romanının içeriğine şu ifadelerle yer verebiliriz: Salman, İsmail Ağa'yı hançerledikten sonra Emine'nin evine sığınmış, oradan dağlara kaçmıştı. Hasan, Hüseyin ve Süllü onun ardına düşmüştü. Onlara bir de eşkıya Sefer katılmıştı. Salman, küçüklükten beri çok iyi silah kullanıyor ve köyün üzerindeki kartalları bile avlıyordu. Bu bakımdan da köylülerin saygınlığını kazanmış ve bu durumda ona çok büyük gurur veriyordu. Uzun süren kovalamanın ardından bir süre sessizlik oldu. Daha sonra Salman'ın etrafına bir çizgi çizmek istediler. Salman'ın o çizgiden dışarı çıkamayacağına inanıyorlardı.

Onu yakalamak için epey uğraştılar ancak bir türlü bulamıyorlardı. Bir ara Hüseyin ile Salman göz göze geldiler ancak yine Salman kaçmayı başarmıştı. O esnada Salman'ın Hüseyin'i öldürmemesine de şaşırmışlardı. İsteseydi onu oracıkta öldürebilirdi. Fakat ona dokunmadan oradan uzaklaşmıştı. Salman'ın asıl meselesi İsmail Ağa'nın hanımı olan Zero ve onun üvey kardeşi Mustafa'ydı.

Muhtar Sefer'in amacı ise kendisine daha çok iş verilmesi için Salman'ın öldürölmesiydi. Bu yüzden onun kaçmasına çok sinirlenmişti. Hasan ise İsmail Ağa'nın öldürölmesini Dal Emine'ye bağlıyordu. Çünkü Dal Emine, İsmail Ağa'ya sevdalanmış ancak ondan bir karşılığını bulamamıştı. Dal Emine her ne kadar güzel bir kadın olsa da İsmail Ağa oralı olmuyor ve bu durum da Dal Emine'yi oldukça öfkeliendiriyordu. Diğer köylüler de bu durumun farkındaydılar. Bu öfkesi ve kıskançlığından dolayı da İsmail Ağa'yı onun öldürttüğünü düşünüyorlardı.

Salman; sürekli kalabalık insan ve köpek sesleri duyuyordu. Köye doğru kaçmaya başladı. Köye vardığında caminin ışıklarının yandığını görünce oraya doru

yöneldi. Camide babası uzanmış yatıyor ve etrafında da başı öne eğik dört delikanlı vardı. Salman yanlarına gitti. Delikanlılar onu görünce içlerine bir korku girdi. Gözleri açılmış, yerde ölü şekilde yatan adamın katilini izliyorlardı. Salman ise babasına dalmış onun hala gülüp konuştuğunu düşünüyordu. Ölünün önünde diz çökmüş ona dokunmak istiyordu ancak bunu bir türlü yapamıyordu.

Köy gelen gidenlerle epeyce kalabalıklaşmıştı. Uzak yollardan İsmail Ağa'nın amcasının oğlu olan bir bey de gelmişti. Camiye gelip adamlarıyla birlikte ağıta başladılar. Bu olumsuz haberi duyan herkes yıkılıyor ve çok büyük bir üzüntüye boğuluyordu. Köye gelen ağıtçı kadınlar ve Zero ağıtlarıyla oradakilerin içini dağlıyordu. Hasan ise Salman'ı kurtaran anasına kızıyordu. Adana'ya doğru gelirken yolda bir çocuk sesi işitmişler ve oraya bırakılan Salman'ı görmüşlerdi. Bu duruma anaları kayıtsız kalamamış ve Salman'ı içinde bulunduğu o zor durumdan kurtarmış, yaralarını sarmış ve temizlemişti.

İsmail Ağa yıkanmış ve mezarlığa doğru yola çıkarılmıştı. Mustafa ise o sırada çocuklara dalmış bilye oynuyordu. Kimse onunla konuşmıyor, bir korkuyla birlikte aynı zamanda bir utangaçlık da seziliyordu. En yakın arkadaşı Kuş Memet, onunla konuşmuş ve aç olduğunu anlayınca onu evine yemeğe götürmüştü. Müslüm Ağa da avlu kapısından içeri girdiğinde Salman ile karşılaşmıştı. Salman ona İsmail Ağa'yı öldürdüğünü itiraf eder. Onu öldürmese başkalarının onu öldüreceğini söylüyordu. Müslüm Ağa'nın da kendisini öldüreceğinden korkuyordu. Ancak Müslüm Ağa, ona merhametli davrandığı gibi onu bir güzel doyurdu sonra sözünden çıkmamak şartıyla kendisini Arif Saim Bey'den saklayacağını söyledi.

Tüm herkes seferber olmuş Salman'ı arıyordu. Arif Saim Bey onu bulana büyük ödüller verecekti. Ancak Salman ile ilgili çeşitli söylentiler oluyordu. Söylenenler de birbirini tutmuyordu. Salman'ı gördüm diyenlerin gördükleri yerler birbiriyle uyuşmuyordu. Öldüğü haberi bile köy dedikoduları arasında dolaşıyordu.

Bir zaman sonra büyük bir kırlangıç fırtınası ortaya çıkmıştı. Köylüler bu olayı İsmail Ağa'nın ölümüne, uğursuzluğa ve bereketsizliğe yordular. Daha sonra tüm olanlar unutulmaya başlanmıştı. Bahar gelmiş herkes inekleri, tarlaları konuşuyor; İsmail Ağa'nın ölümü, kırlangıç fırtınası hep unutulmuştu. Ancak Cemal,

İsmail Ağa cinayetini bir türlü unutamıyor ve onu öldüren Salman'ın elbet bir gün mezarlığa, babasının yanına geleceğini düşünerek sürekli mezarlığı gözetiyordu.

Salman'ın öldürme planını başından beri Müslüm Ağa biliyordu. Ancak Salman'ın kendisini de öldürebileceğinden çekindiği için kimseye bir şeyler söyleyemiyordu. Hatta bundan dolayı Salman'ı köylülerden saklamıştı bile. Hasan, Hüseyin ve Sefer bu durumun farkına varınca Müslüm Ağa'yı bu ihanetinden dolayı şiddetli bir şekilde azarlamıştı. Bunun üzerine de Müslüm Ağa, onu ölü veya diri bir şekilde üç gün içinde bulacağını onlara söyledi. Mustafa'nın anası olan Zero, Salman'ın oğlunu da öldüreceğinden endişe ediyordu. Bu sebeple oğlunun buralardan gitmesini ve Salman'ın elinden kurtulmasını istiyordu. Zero ile birlikte tüm köylü de Salman'ın öldürülmesini canı gönülden istiyordu.

Köye bir haber gelmişti ki Salman'ı öldürmeye giden Müslüm Ağa, Salman tarafından öldürülmüştü. Bu olaydan sonra köylünün korkusu iyice artmış çocuklar daha fazla korkar olmuştu. Tüm köyde bu korku yaşanırken Salman aniden köye geldi. Onu görenler donmuş gözlerle onu izliyordu. Onu gören Mustafa ise kendini tutamarak aniden ona saldırmaya başladı. Salman ise üvey kardeşi olan Mustafa'ya silahını doğrultunca birden tüm köylü Salman'ın etrafını sardı. Ardından Salman da silahını indirip oradan uzaklaştı. Bu olay üzerine Mustafa, çok korkmuştu. Korkusundan tir tir titriyordu. Zero, Mustafa'yı Doktor Ahmet'e götürdü. Doktor onu muayene edince bir şeyinin olmadığını söyleyerek daha dikkatli olmalarını tavsiye etti. Mustafa sadece korku nöbeti geçirmişti.

Köylüler Müslüm Ağa'nın ölüsünü almak için Topal Hacı ve Duran'ı çiftliğe yolladılar. Oraya vardıklarında atları aniden vurulur. Duran hemen oradan ayrılarak yaşananları köye anlatır. Bunun üzerine Zero, kuşaklanarak oraya gitmek ister. Topal Hacı ile birlikte çiftliğe dönerler. Yüzbaşı da olayı öğrenir ve ekipleriyle köye gelirler. Bunlar arasında doktor ve savcı da vardır. Salman'ı saklamalarının suç olduğunu ve kendilerine teslim etmeleri gerektiğini tüm köylüye iletirler. Köylü ise tüm olan biteni kendilerine anlatır. Daha sonra ölen Müslüm Ağa'nın da otopsi için mezarından çıkarılmasını emrederler.

Bir zaman sonra Salman, başçobanı öldürerek başını keser ve kellesini çoban Cemşid'e vererek köye götürüp asmasını, kimsenin onu almamasını emreder. İsmail

Ağa'nın oğlu olmasından dolayı onun hayvanlarında kendisinin de hakkı olduğunu ve bunu da gidip köydeki Zero'ya iletmesini söyler. Salman, köye gelip hayvanları da alacağını Cemşid'e iletir. Köyde asılan kelleyi gören Zero yüzbaşının yanına gider ve olanları anlatır. Yüzbaşı, doktor ve savcı tekrar köye gelirler. Kesilen başı indirirler. Salman işine bir çözüm ararlar. Zalımoğlu da Salman'ın peşine düşmüş onu öldürerek kendini Arif Saim Bey'e iyi göstermenin derdindedir.

Salman, köye asılan kellenin oradan indirildiğini duyunca çılgına döner. Yine Cemşid aracılığı ile Zero'ya haber yollar. Bunun sorumlusu olarak Zero'yu görür ve bu yaptığına karşılık olarak da İsmail Ağa'nın köydeki atlarını ve çiftliğini ister. Bunu duyan Hasan Ağa, sinirinden köpürmeye başlar. Onu kurtaran ve böyle birini başlarına bela eden anasına kızar.

Zero ise çaresiz bir şekilde Cemşid'in getirdiği şartları kabul ediyor yeter ki Salman, oğlu Mustafa'ya karışmasın istiyordu. Mustafa'nın babası ölmüş, başka kimsesi de kalmamıştır. Salman'dan gelecek her şartı kabul edeceğini Salman'a iletmesi için Cemşid'e söyler. Bir zaman sonra Cemşid yine Zero'nun yanına uğramış ve Salman'dan haber getirmişti. Kendisini kimsenin öldüremeyeceğini ve bu yüzden de kimseyi peşine takmamalarını istiyordu. Bunları haber getiren Cemşid ise Salman'ın herkesi öldüreceğini, bu yüzden memleketleri olan Van Gölü çevresine gitmelerini istiyordu.

Zero'nun düştüğü durumu görenler Salman'ı öldürmek vaadiyle onun evine geliyorlardı. Bunlardan biri Zaloğlu Musa'ydı. Bunun için Zero'dan para istiyordu. Bir süre sonra geri dönen Zaloğlu Musa, Salman'ın kurşun işlemediğine ve atılan kurşunları geri kendisine geldiğini iddia ediyordu. Söylenenlere göre de Salman kendisini Yedi Kanatlı Hoca'da afsunlamıştı. Zaloğlu'undan ümidini kesen Hüseyin, çocuklarını Zero'ya emanet ederek Salman'ı vurmaya yola koyulur. Bu esnada da Mustafa ve diğer çocuklar da Kocabaş köpeği çok iyi besleyip büyütürler. Kendilerini Salman'dan koruyacağına inanırlar.

Bir süre sonra ismi Topal İskender Çavuş olan biri eve gelir. Salman'ı öldürmek için geldiğini anlatır ve Zero ile anlaşır. Bir taraftan çangal bıyıklı Hüseyin diğer taraftan Topal İskender Çavuş, ardından Sefer, yüzbaşı hata çocukların beslediği köpek bile seferber olmuş Salman'ı aramaktaydılar. Onun ölmesi herkesi

rahata kavuşturacaktı. Fakat onu öldürmek için Zero ile anlaşılanlar ve ondan para alanlar gidip de dönmüyorlardı.

Daha sonra aralarına Zülfikârî Bey'in gönderdiği Altıparmak Cafer de katılmıştı. Ancak Zero'nun gözü bu adamı tutmamıştı. Süllü de ona inanmamıştı. Salman'ı öldürmek için İsmail Ağa'dan yadigâr saati isteyince Zero'nun tepesi atar ve onu konaktan kovarlar. Ardından Zübeyir diye biri gelip akrabaları olduğunu söyleyerek Salman'ı öldürmeye geldiğini belirtmişti. Sürekli soyu hakkında yalanlar söylüyor, hatta Zero'nun kendisiyle evlenmek için çağırıldığını anlatıyordu. Sefer bunu duyunca çok sinirlenerek onun hakkındaki tüm gerçekleri anlatır. Zübeyir aşığılanarak gider ve ardından da Salman'a yaklaşmaya çalışır.

Zero'nun ona buna para dağıtmaktan parası bitmiş, Mersin'e gitmek istemişti. İsmail Ağa'nın tanıdıklarına ulaşabilmek için Mustafa ile birlikte yola koyuldular. Tren istasyonuna gelince nasıl olduysa Mustafa, Salman'ı görür gibi oldu. Hemen durumu anasına anlatınca anası inanmayarak onun dağda olduğunu söyledi. Mustafa ise onun buğday satmak için dağdan indiğini düşünüyordu. Ana oğul Mersin'deyken arkalarından pek çok dedikodular da çıkmıştı. Köydeki kadınlara göre Zero rahat bir şekilde evlenebilsin diye Salman'ı öldürtmüştü. Mustafa için ise köyün deli çocuğu olarak görülmüş ve diğer çocukları da yoldan çıkardığı iddia ediliyordu. Zero ise bu çıkan dedikodulara kulak asmıyor sadece Salman'ın öldürülmesiyle meşgul oluyordu.

Zero, pek çok kişiden bir hayır göremeyince bu sefer de kendisi Gözü kara'nın hatununa gider. Aynı olay onun da başına gelmiş ve bu hatun kocasını öldüreni öldürttüğü gibi onun soyunu bile kurutmuştu. Başından geçen olayları hatuna anlatan Zero'ya Gözü kara'nın hatunu acımış ve yardım teklifini kabul etmişti. Bu sebeple kendi adamı olan Temir'e danışacağını söyler. Ancak Temir artık yaşlanmıştı ve eskisi gibi de adam öldüremiyordu. Bundan dolayı da Zero'yu Sultanoğlu'na yönlendirdiler. Sultanoğlu'na giden Zero, ne yazık ki bu kişiden de beklediği ilgiyi pek göremedi. Daha sonra Yörük Hamza, Kör İbrahim, Seyfali gibi isimler Zero'nun yanına gelirler. Gelenlerin hepsinin farklı farklı istekleri oluyordu. Salman'ı öldürmelerine karşılık kimisi Zero ile evlenmek, kimisi çiftlikten toprak koparmanın derindeydi.

Bunlar yaşanırken köyden bir haber gelir. Salman köyden üç çocuğun kafasını kesmiş ve kesilen kafaları da kayalıklara dizmişti. Bu olaydan sonra köyün psikolojisi iyice bozulmuştu. Tüm çocuklar korkudan evlerine sığınmış ve dışarıya adım atamaz olmuşlardı. Bunlar yaşanırken Zero'nun evinin yanına bir otomobil yanaştı ve Arif Saim Bey içinden çıkıp Zero'nun yanına geldi. Zero başından geçenleri Arif Saim Bey'e anlatarak ondan yardım bekliyordu. Arif Saim Bey ise duydukları karşısında öfkeleniyor bazen bağırıp çağırıyordu. Ancak onun da derdi başkaydı ve getirdiği evrakları Zero'ya imzalatarak toprakları almanın hesabını yapıyordu.

Köyde kimsenin beklemediği bir gürültü olmuştu. İnsan sesleri hayvan seslerine karışmış çok büyük bir gürültü kopmuştu. Daha sonra fark ettiler ki Zero'nun konağı yanıyordu. Ardından da silah sesleri duyulmaya başlandı. Köy basılmış ve konak yakılmıştı. Köyü basanlara karşılık verildi ve içlerinden birkaç kişi de vuruldu. Onların Salman ve adamları olacağından şüphelenmişlerdi. Fakat Salman'ın izine rastlanmamıştı. Bu olaydan sonra köylü bir araya gelerek konağı onardı.

Günler geçiyor Salman bir türlü bulunamıyordu. Mustafa ise önceden yılanın ağzından kurtulan kuş ile meşgul oluyordu. Kuş bir görünüp bir kayboluyordu. Arkadaşı Memet ile birlikte o kuşun kendilerini kuşlar ülkesine götüreceğine inanıyorlardı. Salman'dan da ancak o şekilde kurtulabilirlerdi. Bir zaman sonra da Mustafa, evde herkes uyurken anasının yüzüne bakmış ve sessizce evden dışarı çıkmıştı. Köpeği de onun peşinden gelmek istese de Mustafa, ona taş atarak onunla gelmesini engelledi. Ardından da köyden çıkarak ortalıktan kayboldu. Anası uyanınca oğlu Mustafa'yı göremeyince çok korktu. O gün akşama kadar da bulamayınca Zero çılgına dönmüş ve kıyameti koparıyordu. Salman'ın onu kaçırdığını ve öldüreceğini düşünüyordu. Diğer köylüler de Zero'nun yanına gelmiş onu teselli etmekle uğraşıyorlardı.

Mustafa'nın ortadan kayboluşuna en fazla üzülen ise yakın arkadaşı Memet idi. Memet, Mustafa'nın gidebileceği her yeri düşünmeye başladı ve aklına birden mağara geldi. Hemen koşup bunu Zero'ya söyleyince hepsi birden mağaraya koştu. İçerisi yarasa dolu mağaradan içeri girince Mustafa'nın orada büzülerek oturduğunu

gördüler. Zero onu görünce sevinçten deliye dönmüş ve onu kucaklayarak dışarıya çıkarmıştı. Mustafa ise büyük bir şaşkınlık ile orada toplanan köylülere bakıyordu.

4.1.6. Kanın Sesi / Kimsecik 3

Kanın Sesi romanı Kimsecik üçlemesinin üçüncü romanıdır. Roman yirmi bölümden oluşmaktadır. Bu çalışmada 10. baskı kullanılmıştır.

1991 yılında yayımlanan roman, katliamlarla çocukların korku dolu maceralarını anlatır. Mustafa'nın karşılaştığı olaylar sonucu korkularını yenmeye çalışması amacıyla bütün korkularının üzerine gitmesi, romanın ana konusudur. Roman içerisinde korkuya sebep olan faktörler bir bir ortadan kaybolur. Romanda korkudan ziyade kaçış teması da vardır. Çünkü ortada bir korku vardır ve bu korkuyla baş etmenin yollarından biri de korkudan kaçma ve bir yerlere sığınmadır. Mustafa'nın arkadaşları, düş ülkesine ve Düldül dağına sığınmışlardır. Bu şekilde korkularından emin olup kurtulduklarına inanırlar.

Roman, gerçek olaylar ile hayallerin iyice karıştığı bölümdür. Romanın sonunda Salman öldürülerek sorun çözülmüştür. Ancak bu sefer başka bir sorun görülmüş ve Mustafa'nın farklı bir dünyada yaşama isteği ortaya çıkmıştır. Romanın sonunda olay çözüldükten sonra Mustafa ve arkadaşları farklı bir hayata ve mekâna adım atarlar. Bunu da yeni bir anlatının ortaya çıkabileceği bir başlangıç sayabiliriz.

Mustafa'nın sütleğenin yanında bulunan ak benekli bir kayaya kulağını dayaması sonucu "kanın sesi"ni duyması romanın ismini açıklar niteliktedir:

Mustafa orada, olduğu yerde kuyunun dibindeki taş gibi yalnız kaldı. Memet uzaklaşıp gözden yitince ki, o, kendine geldi, nar ağacına sarıldı, kayalığa tırmandı, mavi sütleğen kümesinin yanına geldi. Sütleğenin üstüne çiğ yağmış, çiçeklerdeki arılar uyuşmuş uyuyorlardı. Üç kelebek yan yana, bir dalda turuncu kanatlarını birleştirmişler hareket etmiyorlardı. Kayaların arasındaki toprağa ocaklarını açmış karıncalar deliklerinden usulca dışarıya çıkıyor, toprağı koklar gibi ediyorlar, ardından da içeriye hemen dönüyorlardı. Mustafa sütleğenin ötesindeki çukura eğildi, kurumuş kanı aradı, kandan en küçük bir iz kalmamıştı. Belli belirsiz bir şırıltı duydu. Kulağını sütleğenin yanındaki ak benekli mor kayaya dayadı. Babasının kanının sesi çok derinlerden geliyordu. Babasının kanının sesi ona topraktan sesleniyordu. Anası ağıt söylüyordu, kanın sesi onun sesine karışıyor bağıriyordu (Kemal, 2019: 325-326).

Yaşar Kemal'in roman üçlemesi Van'da başlamıştı yine Van yolunda son bulmaktadır:

Yukarda, giündoğuda, adamın Van Gölü'nü gösterdiği yerde, Düldülden de daha yüksek bir dağ mor ışıklar içinde kalmış tütüyordu. 'İşte orada, şu dağın arkasında' diye bağırdı Mustafa. Güliyordu. Ötekiler de gülmeye başladılar. Kızıl kartal da sevinçle zillerini öttürdü. 'Düldülün arkası, işte bu dağın arkası' dedi Mustafa. 'İşte bu dağın arkası' dedi Memet. 'Bu dağın arkası' dedi Yusuf (Kemal, 2019: 613).

Olaylar roman içerisinde ağır ağır işlenmiştir. Olaylarda yaşanan hareketlilikten ziyade doğa, insan ve psikolojik öğeler daha ön plandadır. Roman içerisinde anlatıcının olmasının yanında ara sıra kahramanların da bakış açılarından yararlanılmıştır. Bu bakış açılarıyla yazarın insan haklarına karşı verdiği değer sezilmektedir. Romanın anlatımında gerçeklik, düş ve sanrının birbirine karıştığı görülür.

Yine üçlemenin diğer romanlarında görüldüğü gibi âşıklık geleneklerini sürdüren kişilerin varlığı, halk hikâyelerini anlatanlar roman içerisinde yer tutmaktadır.

Üçlemenin son cildi olan *Kanın Sesi*, ilk romandan bu yana gerçekleşen çatışmanın sonlanmasıyla bitmektedir. Eyüp çoban Salman'ı öldürmüş, Mustafa ve arkadaşları ise el ele tutuşarak Van'a doğru gitmektedirler.

Romanın, ana karakterleri Mustafa ve Salman'dır. Bu ana kahramanlara yardımcı olarak verilen kahramanlar ise Mustafa'nın anası Zero, öldürülen İsmail Ağa'nın kardeşi Hasan Ağa ve İsmail Ağa'ya sevdalı olan ancak onu elde edemeyen Dal Emine'dir. Bunların dışında romanda yer verilen Eyüp çoban, Ali Çavuş, Abbas Usta ve Mustafa'nın arkadaşlarıdır.

Mustafa, roman boyunca yaşadığı korkuyla yüzleşmeye başlar. Korkularının üzerine gitmeye başlayan Mustafa, gittikçe bireyselleşme örneği sergiler. Daha önce de kasabaya gitmiş kendi hayatını kurmak istemişse de önüne bazı engeller çıkmıştır. Kasabada karşılaştığı Kerem, onun için bir engel teşkil etmiştir. Bu sebeple tekrardan köyüne geri dönen Mustafa, daha büyük sıkıntı olan Salman ile mücadele etmiştir. Gerek Kerem olsun Gerekse de Salman olsun, Mustafa'nın iyi bir çocukluk yaşamasının vermiş olduğu kıskançlıkla Mustafa'ya zarar vermek istemişlerdir.

Mustafa'nın en büyük dezavantajından birisi babasının olmaması ve bu sebepten dolayı anası Zero'yla birlikte çok zorluklar yaşamasıdır. Hem maddi hem

manevi olarak büyük sıkıntılara düşen Zero ve Mustafa, bu süreçte bir de Salman belasıyla uğraşmaktadırlar.

Mustafa, Salman belasından kurtulabilmek için çeşitli uğraşlar vermektedir. Silah eğitimi alarak kendisini geliştirmek ister. Anasıyla birlikte gidip fazlaca kurşun da alır. Bu olay kendisine duyduğu güveni de artırır. Zamanla iyi bir atıcı da olmuştur Mustafa.

Mustafa'nın Salman'a olan korkusu artık yerini düşsel ögelere, fantezilere ve simgesel ağırlıklı anlamlara bırakmıştır:

Gözlerini kapatmıştı. Açtığında cücenin ona dikilmiş öküz gözlerini gördü. Bir süre göz göze kaldılar. Ne Mustafa ondan gözlerini alabiliyor ne de cüce başka yöne gözlerini çeviriyordu. Çocuk titremeye, arkasından da kahkahalar atarak gülmeye, sonra da önce adamın başını, arkasından gövdesini çiğnemeye başladı. Hem durmadan gülüyor hem de cücenin üstünde hoplayıp duruyordu. Soluk soluğa kaldı. Sonunda adamı çiğnemedi nasıl olduysa vazgeçti (Kemal, 2019: 61).

Roman içerisinde yer alan bu bölümde Mustafa'nın korku boyutunun kendisinde bıraktığı izlenimler görülmektedir. Bazı durumlarda hançerlerden damlayan kanların olması, kesik başları görmesi, sırttan kurukafaların varlığı... Mustafa'nın nasıl bir psikolojide olduğunu göstermektedir. Bazı durumlarda da babasının ölüm anını yaşaması da kendisini oldukça etkileyen durumlar arasındadır. Yine romana ismini veren babasının öldürülmesinden sonra kulağını bir kayaya dayaması ve oradan babasının kanının sesini duyması da Mustafa'nın içine düştüğü ruh halinin göstergesidir.

Mustafa'nın kurmuş olduğu hayaller arasında Salman'ı kıştırması ve öldürmek için fırsat bulduğu bir an da vardır. Ancak orada Salman, kendisine yalvarmakta ve kendisini öldürmemesini istemektedir:

Bak kardeşim, benim küçüğüm, şimdi beni vurup öldürme. Beni öldürürsen sana bundan böyle kim bakar? Babamız da yok. Anan da o amcan olacak sümsük Hasan'la evlenir. Onun için babamızı ananla Hasan vurup öldürecekti. Kanı ciğeri beş para etmez bir adama. Ya da ona ağı içireceklerdi. Yetiştim de, babamızı ben öldürdüm de, babamız da böylece bok yoluna gitmedi (Kemal, 2019: 221).

Salman'ın buradaki gerekçesi ise babasının başkaları tarafından öldürüleceğine inanmasıdır. Bunu da başkalarının özellikle kişiliksiz insanlar

tarafından gerçekleşmesini istememesine bağlar. Bu sebeple bu görevi kendisi yapmıştır ve babasını öldürmüştür.

Mustafa, tabancayı bir karış kadar Salman'ın gözüne nişan almış şekilde tutuyor ve onun kıpırdaması halinde tetiğe basacak şekilde duruyordu. Bu olay yaşanırken gerçekleşen diyalog ise şu sözler ile anlatılmaktadır:

Mustafa, sen benim kardeşim değil misin, söyle de kesik başa beni buradan indirsin. Bak, ben seni hiç öldürdüm mü, isteseydim seni çoktan o mağaranın kapısına çakardım. Beni kurtar buradan, dikenler tenime, her biri bir hançer olmuş da batıyor. Kanım şorul şorul yere, tozlara akıyor. İnsan hiç kardeşini kurtarmaz mı? O mağaranın içinde kayışkanatlardan kim kurtardı seni? Ben olmasam kanını somurmaz mıydı kayışkanatlar senin? (Kemal, 2019: 221-222).

İfadeleriyle Salman'ın o hayal içinde Mustafa'ya yalvardığı görülmektedir. Onu türlü tehlikelerden koruduğunu ve kendisini bu yüzden kurtarması gerektiğini ister.

Mustafa'nın bunlar yaşanırken Van'a duyduğu özlem de artmaktadır. Aslında bu onun için bir kaçış ve kurtuluştur. Kasabadayken tanıştığı ve arkadaş olduğu Aho ve Haydar'a Van'dan bahsederek Van ile ilgili türküler söyler. Bu türkü söyleme olayı ise bize amcası Hasan Ağa'yı hatırlatır. O çok güzel bir sese sahip ve çok başarılı bir şekilde türkü söylemekteydi. Mustafa'da onun izinden gitmiştir.

Yaşar Kemal, kendi hayatından yola çıkarak Mustafa karakterini canlandırmıştır. Van'a duyduğu sevgiyi Mustafa üzerinden yansıtmıştır. Romanın sonunda da Mustafa ve arkadaşlarının Van'a doğru ilerlemeye başlaması da bunun göstergesidir.

Romanın bir diğer önemli kahramanı Salman'dır. Salman'ın çocukluğu iyi bir şekilde geçmemiş ve sürekli olumsuzluklar yaşamıştır. Bu durumları da ileriki zamanlarda sürekli hatırlayacak ve daha büyük sorunların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Evlatlık edinildikten sonra ise iyi bir hayata başlayan Salman, bu sefer de Mustafa'nın varlığından rahatsız olacak ve keyfi kaçacaktır. Eski zamanlardaki huzursuzluğu yine ortaya çıkan Salman, kendisini dışlanmış ve ötelenmiş hissetmektedir. Sürekli de Mustafa'yı düşünen Salman, onun bu kadar sevildiğine de bir anlam verememektedir. Oysa Mustafa, uzun bir bekleyişten sonra dünyaya gelmiş İsmail Ağa'nın ve ailesinin göz bebeği olmuştur.

İçinde bulunduğu durumlardan kurtulmak için kendisini al taya daha sonra da Dal Emine'ye verecektir. Aslında Salman, babasına aşırı düşkünlükte biridir. Babasını da hayal ettiği şekilde düşünür:

Kim olursa olsun, ister yedi yabancı olsun, Salman babasını anlattığında herkes büyülenir, onun macerasına kapılıp dururdu. Sünbül Eşkıya da ötekiler de onun büyüstündeydiler. Bu dağlarda onlarla birlikte bir de İsmail Ağa dolaşırdı. İsmail Ağa gülüyor, eğleniyor, türkü söylüyor kendini öldüren oğlunun saçlarını okşuyor, ona hayran bakıyor, onunla birlikte korkuyor, onunla birlikte öfkeleniyor, onlarla birlikte çarpışmalara giriyor, onlarla birlikte yol kesiyor, kazandıkları paraları onlarla birlikte köylülerin fıkalarına dağıtıyor, köylerin çocuklarına şeker, ayakkabı, giyecek alıyordu. (Kemal, 2019: 279).

Salman bu şekilde ne zaman babasından bahsetse Kör Cemil'in gözleri dolar, ağlardı. Salman'ın babasını öldürmesinden dolayı da onu destekleyen biridir Kör Cemil:

“İyi ki öldürdün babanı” (Kemal, 2019: 279).

Salman'ın Yezidi olduğu roman içerisinde anlatılanlardan anlaşılmaktadır. Zaten kendisi de Yezidi katliamından kurtulmuş bu olay da kendisini olumsuz etkilemiştir. Bu katliamdan sonra hayatta kalan Salman, kötü bir vaziyette, yaralı ve kirli bir şekilde İsmail Ağa ve ailesi tarafından bulunup evlatlık edinilecektir.

Salman, psikolojik sorunları olan biridir. Romanın bir bölümünde hayal dünyasında Mustafa'dan kendisini öldürmesini isteyecektir. Kendi yaptığı suçları başkalarında görür. Her olayda kendisini işin içinden çekip kurtaran biridir. Babası İsmail Ağa'yı öldürmüş bunun sebebini ise kimi zaman Zero'da görmüştür:

“Karşı dağın doruklarında ucu ağarmış, gün doğdu doğacaktı. Salman, ‘Zero anam, Zero anam,’ diye söylenerek ayağa fırladı. ‘Benim insanlıklı Zero anam, niye getirdin bu işleri başıma? Niye Mustafa'yı da beni de babasız koydun?’ (Kemal, 2019: 304). Bu ifadelerden anlaşılabacağı üzere İsmail Ağa'nın öldürülmesini Zero'ya bağlayan Salman, babasız kalmasının sebebini de açıklamış olmaktadır.

Mustafa'nın anası olan Zero, bu roman içerisinde, önceki romanlara göre daha fazla sorun yaşayan biridir. Çok sevdiği oğluna bir şey olmasından çok korkar. Bunu da şu ifadelerden anlamak mümkündür:

Büyümüş gözleri korku içindeydi. Mustafa bu türküden sonra iflah olmazdı. Bütün içindeki korkuyu, sevinci, ürküncü, nesi var nesi yoksa, hepsini dökmüş,

zavallı çocuk boş kovan gibi kalmıştı. Böylesi insanlar da hiçbir vakit iflah olmazlardı. Zero hatun bunu deneyleriyle biliyordu” (Kemal, 2019: 470). Mustafa türküyü öyle içten söylemişti ki hangi dilden olduğunu soran Abbas Usta’ya Zero şu cevabı vermişti: “Bütün dillerdendi. Bu çocuk çok acı çekiyor, ben ne yapayım Abbas, başımı alıp hangi diyara gideyim... Bu çocuk...” (Kemal, 2019: 471).

Zero, önceden durumları iyi olan bir aile iken İsmail Ağa’nın ölümünden sonra oldukça fazla zorluk çekmiştir. Mustafa biricik oğlunu Salman tehlikesinden koruyabilmek için elinden geleni yapar. Ne kadar parası pulu varsa bu uğurda harcar. Salman’ı öldürmek için evine onlarca kişi gelir. Hiçbirini de boş göndermez. Neyi var neyi yoksa bu uğurda harcar. Bu durum da onları zamanla maddi olarak sıkıntıya sokar.

Salman’ı öldürme karşılığında kimisi de Zero ile evlenmeyi ister. Ancak Zero’nun İsmail Ağa’ya bir vefa borcu vardır. Çünkü aynı durumda olan İsmail Ağa da anasına verdiği sözden dolayı Zero’ya sadık kalmış ve dünyalar güzeli olan Dal Emine’nin kendisiyle evlenmek isteğini kabul etmemiştir. Bunu da kendisiyle evlenmek isteyen hatta uğruna üç karısını bile boşayacağını ifade eden Sipahioğlu Cabbar Bey’e şu sözlerle anlatır:

Beni iyi dinle Sipahioğlu, o ölen İsmail Ağa’ya var ya dünya güzeli bir genç kız, kara sevda bağladı. (...) Bu dünya güzeli kız üç yıl yemedi, içmedi, uyumadı, nereye gittiyse her gün onun karşısına çıkıyordu. Bu kız Türkmen’in büyük beylerinden birinin kızıydı. İsmail Ağa’nın da gönlü kızı akmıştı. Bunu belki İsmail Ağa bilmiyordu ama ben biliyordum. Kız bir gün onun atının başını tuttu şu ötede, kalenin ardında. İlk olarak karşı karşıya kalmışlardı. İsmail ona dedi ki, seni tanıyorum, senin benden istediğini biliyorum. Kız, dedi ki, öyleyse söyle İsmail, yok, dersen, bir daha ölünceye kadar senin yoluna çıkmayacağım. Öyleyse çıkma, Emine, dedi İsmail Ağa. Emine, yani o dünya güzeli kız, neden, diye sordu. İsmail Ağa da dedi ki, ben memlekette Zero’ya söz verdim, senin üstüne gül koklamam, diye. Bunun üstüne dünya güzeli kız çekip gitmiş. Ben de İsmail Ağa’nın yatağına ölünceye kadar, söz verdim, İsmail Ağa’nın yatağına erkek sokmam (Kemal, 2019: 393-394).

Bunun üzerine de Cabbar Bey’in gözleri yaşarmış, bir yumruk gelmiş boğazını tıkamış, konuşmadan oradan ayrılmıştı. Bu durum Zero’nun İsmail Ağa’ya karşı ne kadar sadık kaldığının göstergesidir. Ancak Yaşar Kemal’in gerçek hayatından kesitlerin olduğu *Kimsecik* üçlemesindeki bu olay onun gerçek hayatı ile uyuşmamaktadır. Çünkü Yaşar Kemal’in annesi, babası ölünce onun kardeşi ile yani öz amcası ile evlenmiştir. Geride kalan dul kadının ve çocuklarının başıboş kalmaması için böyle bir uygulamanın varlığı pek çok yörede hala bulunmaktadır.

Dal Emine, yardımcı kahraman olarak yer alır. Büyük bir Türkmen beyinin kızıdır. Mensubu olduğu toplumun geleneklerine göre de hareket eder. İsmail Ağa'ya gönül vermiş ancak beklediği ilgiyi görememiştir. Durum böyle olunca da bu sefer Mustafa'ya yönelmiştir. Mustafa'nın tüm isteklerini yerine getirir. Hiçbir şeyi ondan esirgemez. Mustafa'nın evine gelmesini büyük bir sevinçle karşılar. İsmail Ağa'dan kalan bir miras gibi görür onu.

Emine'nin Mustafa ile aralarındaki bu sevginin aşırı olması cinsel bir yakınlaşmayı da beraberinde getirir. Mustafa, artık tüm olumsuzlukları unutmuş ve o da kendisini Emine'nin renkli dünyasına kaptırmıştır. Mustafa da çok büyük bir değişimin olduğunu gören anası Zero ise bu duruma üzüldüğü kadar aynı zamanda da sevinmiştir. Çünkü Mustafa'nın psikolojisinin gün geçtikçe kötüye gittiğini gören Zero, artık Mustafa'da iyileşme olduğunu fark etmiş, eskisi kadar korkuya kapılmadığını görmüştür. Bu durum onda büyük bir sevinç yaşatmıştır. Hatta bu sevinç sebebiyle Dal Emine'nin evine gidip ona teşekkür bile etmiştir.

Emine her ne kadar İsmail Ağa'ya gönül bağlayıp onu elde edemeyince kendisini Mustafa'ya adasa da Salman'dan da kendisini kurtaramaz. Salman sürekli Emine'nin evine gitmekte ve onunla cinsel birliktelikler yaşamaktadır. Aynı zamanda Salman'a karşı bir korku da vardır içinde. Mustafa ve Emine'nin bu mutluluğu bir gün Emine'nin ailesinin gelip onu köyden götürmesi ile son bulacaktır.

Hasan Ağa, İsmail Ağa'nın kardeşidir. İnce duygulu kırılgan bir yapıya sahiptir. Bu konuda İsmail Ağa'ya benzemez. Onun gibi güçlü, girişken bir yapıya sahip değildir. Yaşanan pek çok olay onu üzmüştür. Ancak elinden bir şeyin gelememesi onu daha da üzmemektedir. En çok üzüldüğü de Mustafa'nın başına gelenler ve onu Salman'a karşı koruyamamak. Onun bu durumunu gören Mustafa da çoğu zaman amcasına acıyordu. Olayların bu şekilde seyretmesi sonucu Hasan Ağa, sürekli başını alıp köyden kaçmayı düşünür:

Çocukluğundan bu yana Hasan bir şeye üzülür, kızar, umarsız kalırsa bir köşeye çekilir, yemek yemez, uyumaz birkaç gün olduğu yerde yumulur, güzel, yanık sesiyle kendi kendine bitmez tükenmez türküler okurdu. Yağmur yağmıyor, diyordu. Hasan, yağmur yağmayacak, diyordu. Gün açmayacak, ılık akamayacak, gökyüzü kapkara kesilecek, yıldızlar sönecek, diyordu. Van Gölü kuruyacak, Süphan Dağı devrilecek, biz Çukurova'nın sıcak, cehennem toprağına gömüleceğiz. Kemiğimiz eriyecek sıcaktan. Taşlar eriyecek, toprak

*eriyecek... Dağlar eriyecek, gökler eriyecek... Ve turnalar geçmeyecek
Çukurova'nın üstünden, bu ölüm toprağının üstünden... (Kemal, 2019: 262).*

Yine benzer ifadeleri şu sözlerde görmek mümkündür: “Hasan Ağa, alın beni götürün turnalar, diyordu. Van Gölü'ne, Ağrı Dağı'na. Bir an, bir ancık göreyim Van Gölü'nün mavisini, bir an, bir ancık göreyim Ağrı Dağı'nın ışığını, ondan sonra hemen oracıkta Allah canımı alsın, diyordu” (Kemal, 2019: 263).

Kimseye zarar veremeyen bir karaktere sahip olan Hasan Ağa, İsmail Ağa'nın ölümünden sonra donup kalır:

Mustafa amcasına çok acıyordu. Bu yalnız, gördüğü her şeye, her böceğe, çiçeğe, ota, yaratığa ilk görüyormuşçasına şaşan, kocaman açılmış gözleriyle hayran bakan, insanlara hep iyilikle, sevgiyle yürekten gülen, dünyayı ölünceye kadar da böyle şaşarak dolaşacak olan insanı herkesten çok seviyordu. O, Salman'ı, Emine'yi, hiç kimseyi öldüremezdi. İsmail Ağa öldürüldükten sonra Hasan öylesine şaşmıştı ki, günlerce ne olup bittiğini anlayamadan, kendi içine kapanmış, öyle suskun, kocaman açılmış gözlerle, her şeye uzun uzun bakıp durmuştu (Kemal, 2019: 264).

Eserde Mustafa'nın roman sonlarında görülen Van sevgisini Mustafa'ya Hasan Ağa aşılammıştır. Çok güzel türkü söylediğinden dolayı bu türkülerle Mustafa'nın Van yöresine olan özlemi daha bir artardı:

“Hasan'ın sesi Mustafa'yı her zaman öylesine etkilerdi ki günlerce onun etkisinden kurtulamaz, Van Denizi'ni, Süphan Dağı'nı, Ağrı Dağı'nı görmek özlemiyle yanardı” (Kemal, 2019: 263).

Çobanbaşı Eyüp, roman içerisinde fazla ele alınıp işlenmez. Geri planda kalan bir karakter olduğu kadar romanın en önemli olayında boş rol oynamıştır. Başta Mustafa olmak üzere tüm köyün kurtulmak istediği Salman'ı öldürmüştür. Salman'ın ona yaptıklarını unutmayan Eyüp çoban ondan intikamını almıştır. Salman onun sürüsüne zarar vermiş, hayvanlarını kesmiş, etlerini de Eyüp çobana zorla yedirmeye çalışmıştı. Zalımoğlu'ndan aldığı silahla Salman'ı vurup öldürerek *Kimsecik* üçlemesinin en büyük çatışmasını sonuca bağlamıştır. Abbas Usta, yazarın gerçek hayattaki kişilerinden biridir. Abbas bulduğu tasvirleri de sır gibi saklayarak kimseye demez. Anlattığı tek kişi Mustafa'dır:

Bak Mustafa, bak. İşte karşında ulu Peygamberimiz Hazreti Muhammed, Burak atına binili. Burak atın gövdesi at, başı kız başı. Öyle bir kız başı ki dünya güzeli. Bu kız başlı atı Allahımız, Peygamberimiz Efendimize göndermiştir. Çünküleyim, onun en iyi, onun en güzel kulu Muhammed'dir. Koca bir

Muhammed'in de atının başı at başı gibi olacak değil ya. Bak Mustafa, bak, Burak atı kanatlarını çıkarmış uçuyor, yanında yöresinde bulutlar. Kız başı gülümsüyor. Muhammed'in güzel yüzü de gülümsüyor. Sarığı yeşil, gözleri kara. Yanından yöresinden bir ışık seli akıyor. Üstünde bir mavi bulut, bulut gökten çok mavi. Mavisini dünyaya salıvermiş. Dört bir yandan mavi akıyor dağların, ovaların, denizlerin üstüne (Kemal, 2019: 319-320).

Başka bir ifadede ise suretin ne kadar değerli olduğunu anlatabilmek için şu sözlere yer verilmiştir:

“Bak Mustafa, şimdi ben bu sureti satacak olursam bana çuval çuval altın, elmas, yakut, yeşim verirler. Yakut kırmızı, yeşim yeşildir. Ben de istersem Adana’da, İstanbul’da sırça saraylar yaptırırım” (Kemal, 2019: 322).

“Bak Mustafa, bu sûreti eline alıp taşkın sulara girersen su seni boğmaz, bir ateş ocağının içine atlasan, ateş seni yakmaz. Top güllesi gelse de senin göğsüne vursa seni yıkamaz, geriye fırlar, kurşun sana geçmez, hançer işlemez. Yaaa, hançer işlemez” (Kemal, 2019: 322). Bu gibi ifadelerle Abbas Usta gördüğü tasvirleri Mustafa’ya büyük bir içtenlik, saygı ve heyecanla anlatır.

Ali Çavuş, roman içerisindeki en etkin rolü, Mustafa’nın zor anında ona silah kullanmayı öğretip mermi vermesidir. Anası Zero ile birlikte yanına gelince onların bu isteklerini geri çevirmez. Onların içinde bulundukları durumu anlayan Ali Çavuş, elinden gelen şeyleri Mustafa’dan esirgemez. Her önüne gelenle konuşmayan Ali Çavuş, Emine ile de arada bir sohbet eder. Emine bu durumdan oldukça memnundur ve ona evinde kahve yapar.

Romanın önemli kişilerinden olan çocuklar içerisinde Memet daha etkindir. Kuş lakaplı olan Memet, Mustafa’nın en yakın arkadaşıdır. Bunun dışında Çocuk Nuri, Tırtıl Yusuf, eser içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Romanın son bölümlerine doğru ortalıktan kaybolan çocuklar daha sonra ortaya çıkar ancak ne yapıp ettiklerini kimseye demezler. Tırtıl Yusuf, yavru bir kartal için tehlikeli anlar yaşar. Dik kayalıklara çıkan Tırtıl Yusuf, kayalıklarda mahsur kalır. Tüm çocuklar onu kurtarmak için seferber olur sonrasında da onu kurtarırlar. Kuş Memet ise roman boyunca sürekli Mustafa’nın yanında yer almaktadır. Beyaz kuşu takip ederken, mağaraya giderken, oyunlar oynarken sürekli Mustafa’yla hareket etmiştir. Roman sonunda yapacakları Van yolculuğunda da yine Mustafa’nın yanında yer alacaktır.

Kanın Sesi romanının içeriğine şu ifadelerle yer verebiliriz: Mustafa bir gün anasının da istemesiyle babasının dayısı olan Emir Ağa'ya gider. Onun bir müddet orada kalmasını istemektedir. Onu orada çok iyi karşılarlar. Evin hanımı olan Selver ana da Mustafa'yı sevmişti. Çocukları Haydar ve Aho da Mustafa ile arkadaş olmuştu. Fakat Emir Ağa ile birlikte eve gelen Kerem isimli bir genç, Mustafa'nın Salman'dan korkup buraya kaçtığını ve ailesinin de fakir olduğunu söyleyerek onunla dalga geçer. Mustafa'nın gözü bu Kerem'i hiç tutmamıştı. Evde bulunan Meryem ise çok zavallı bir kızdı. Bu eve geldiğinden beri sürekli çalıştırılıyordu. Mustafa ona çok acımıştı.

Mustafa, Haydar ve Aho ile çok iyi arkadaş olmuştu. Sürekli geziyorlar ve başlarından geçenleri anlatıyorlardı. Eve bir gün geç gelince Kerem'den çok kötü bir fira yemişlerdi. Selver ana da Kerem'e bir iyice sinirlenip çocukların gönlünü almasını ister. Kerem de Mustafa'yı tarlaya götürerek gönlünü alacağını söylemiş, Mustafa'nın da ona bakışı değişmişti. Mustafa ile Kerem yola çıkmış evden uzaklaşmışlardı. Kerem çok tutarsız hareketler sergiliyordu. Bazen Mustafa'ya iyi davranıyor bazen de ona çok şiddetli bağırıyordu. Mustafa'nın bu eve geliş sebebinin yılanları izlemek değil de Salman'dan korkup kaçması olduğunu biliyordu. Mustafa da anasının onu o eve yılanları izlemek için gönderdiğini söyledikçe Kerem deliyle dönüyordu. Ona Salman'ı anlatıyor ve Salman'ın gelip onun kellesini keseceğini söylüyordu. Bundan kaçışının olmadığını da söylüyordu. Bazı zamanlarda ise Mustafa'ya acıyordu. Babası öldürülmüş ve iyice fakirleşmişlerdi. Mustafa, her ne kadar bu evde vakit geçirse de anası, arkadaşı Memet, köy ve köpeği sürekli gözlerinin önünden uçuyordu. Onları çok özlemiş ve düşündükçe de gözleri yaşla doluyordu.

Kerem her önüne gelene Mustafa'nın kaçma sebebinin anlatıyor, onun er geç Salman tarafından yakalanarak kellesinin kesileceğini söylüyordu. Mustafa ise bir fırsatını bularak köyüne dönmeye karar vermişti. Bu sebeple yola çıkan Mustafa, alıçlı koyağa yaklaşmıştı fakat çok susamıştı. O sırada da yağmur başlamış, yıldışımlar ve şimşekler art arda akıyordu. Mustafa, yorgunluktan yere yığılmış ayağa zor kalkmıştı. Bu haldeyken evine varmış kapıyı açar açmaz da yere yığılmıştı. Zero, oğlunu görünce sevinçten çılgına dnmşti. Oğlunu karşıladıktan sonra ona yemekler hazırlamaya başladı. Yakın arkadaşı Memet de onun yanından ayrılmıyor

sürekli elini tutuyordu. Mustafa'nın gelişini tüm köylü duymuş hepsi de evlerine akın etmişti. Hatta bu haberi Salman da duymuş sinirden deliye dönmüştü. Zamanla Mustafa kendine gelmişti. Ak kuşu bile onu ziyarete gelmişti.

Mustafa, kendine hâkim olamayarak Emine'nin evine giderek onunla birlikte olmuştu. Kesik baş ve kuşu da gelip Mustafa'yı ayıplamıştı. Sonuçta kendi babasının katili olduğunu düşündükleri biriyle bu yaptığı kabul edilemezdi. Mustafa, çok utanmıştı. Annesinin evine döndü ancak kapıyı çalamadı. Tekrar Emine'nin evine gidince içerde Salman'ı gördü. Gizliden onların birlikte oluşlarına şahit olmuştu. Salman eskiden olduğu gibi kötü davranışlarına devam ediyordu. Sürekli Dal Emine'nin evine uğruyor onunla birlikte oluyordu. Tüm köylü de onu takip etmeye koyulmuştu. Bir seferin de çıkan sestten dolayı Salman onları görmüş hepsini cami meydanına toplayarak elindeki bomba ile onları tehdit eder. Aynı zamanda Mustafa'nın da Dal Emine ile bir olup kendisini öldüreceklerini de düşünür. Bu sebeple Mustafa'nın ölmesini istemektedir.

Mustafa da bu sırada boş durmuyor evindeki kadife torba içinde bulunan nagant tabancayı ve mermilerini yanına alarak geziyordu. Sürekli Emine'nin evinin önünde görünmeye başlayınca herkes onun Emine'yi öldüreceğini düşünmüştü. Babasının ölümünden onu sorumlu tutuyordu. İsmail Ağa, Emine'nin aşkına karşılık vermemiş o da İsmail Ağa'yı Salman'a öldürtmüştü. Bu düşüncelerle Mustafa, Emine'ye kin beslemiş Emine'de bunun farkına varmıştı.

Salman ile ilgili sürekli Mustafa'ya haberler geliyordu. Son gelen haber ise ürkütücüydü. Nuri, anasından edindiği bilgiye göre Emine, Salman'a buyuruyor ve Mustafa'yı öldürmesini istiyordu. Üç gün içinde eğer onu öldürmezse Mustafa'nın kendisini öldüreceğini anlatıyordu. Bu sebeple Salman ikna olmuş ve Mustafa'yı öldüreceğini söylemişti. Bunu da köydeki pek çok kadın duymuştu. Öte yandan ise Mustafa'nın da Emine'yi öldüreceği haberleri iyice yayılmıştı. Hatta Emine de evinde durmuyor korkusundan dağa Salman'ın yanına kaçıyordu.

Mustafa, Ali Çavuş'un yanına gitmiş, kendisine tabanca kullanmayı öğretmesini istemişti. Ali Çavuş da ona Deli Poyraz'dan kurşun almasını istedi. Mustafa büyük bir sevinçle anası Zero'ya koştu. Ondan para alıp Deli Poyraz'a gidecekti. Zero bir süre düşündükten sonra oğluyla birlikte gitmeye karar verdi. Deli

Poyraz'dan mermi istediler. Deli Poyraz isteklerini hemen yerine getirdi. Hatta fazlasıyla mermi vermişti. Hemen Ali Çavuş'un yanına giden Mustafa, alıştırmalara başlamıştı. Zero ise bu duruma hem üzüyor hem de elinden bir şeyin gelmediğini düşününce susuyordu. Kocasının intikamını Mustafa'nın alacağına inanıyordu.

Bunlar yaşanırken Cemşid elinde bir kesik baş ile köye gelir Yanık ağaca bir kelle asar. Baş Salman'ın gönderdiğini, kimsenin o başı oradan indirmemesini, aksi takdirde Salman'ın tüm köyü yakacağını söyler. Mustafa durumu anasına anlatınca Zero koşarak gelir ve başın Sultanoğlu'na ait olduğunu anlarlar. Köylüler bu durumdan çok korkar ve dışarı bile çıkamaz olurlar. O esnada Salmana dağda pusu kurulur ve üç adamı öldürülür. Salman ise yaralanmıştır. Mustafa da köydeki diğer çocukları da toplayarak Sultanoğlu'nun başını ağaçtan indirip imamla birlikte cenaze namazını kılarlar. Salman bunu da duyar ve iyice deliye döner.

Hasan Ağa'ya ise köylüler tarafından cavalak denmiş, küçümsenmiş ve köyün huzurunu bozdukları söylenerek kötü davranılmıştı. Bunun üzerine de Hasan Ağa köyden ayrılmak istiyordu. Köylüler de Hasan Ağa'yı ikna etmeye çalışıyor ve verdiği karardan vazgeçirmeye çalışıyorlardı. Çok sıkılan Hasan Ağa'nın imdadına Ali Çavuş yetişmişti. Tarlasını Hasan Ağa'ya verecek orayı birlikte ekip biçeceklerdi. Bu fikir Hasan Ağa'yı oldukça sevindirdi. Zero, Pero, Hazal hepsi de bu fikre çok sevinmişlerdi. Hemen ardından at, at arabası, öküz almayı planladılar. Zero'nun yaptığı güzel yemekleri yerken Ali Çavuş, onların Salman'dan da korkmamalarını, onun peşinde yüzlerce jandarmanın olduğunu ve en kısa zamanda da Salman'ın belasını bulacağını anlatıyordu.

Mustafa arkadaşı Memet'le birlikte Abbas Usta'nın çalışma yerinden Hz. Muhammed tasvirli ceviz budağı çalmayı planlıyorlardı. Onu ellerine geçirince Salman gibi ölümsüz olacaklarına ve kurşunun kendilerine geçmeyeceğine inanıyorlardı. Fakat Mustafa bu durumdan endişe ediyordu. Onun bu tavrını görünce Memet de kızarak onun yanından uzaklaşır.

Bu arada Zero da Ali Çavuş ile görüşüp başından geçenleri anlatıyordu. Ali Çavuş yakın zamanda Kocabaş köpeğin de öleceğini söylüyor kendileri geçimleri için başka hayvanlar bulmalarını tembihliyordu. Zero ise o sırada uyuyan oğlu Mustafa'ya bakıyor, çektiği acıları düşünerek gözlerinden yaşlar akıtıyordu. Daha

sonra evlerine bir çoban geldi. Çobanbaşı Eyüp derlerdi ona. Pek çok sürüye bakıyordu Çobanbaşı Eyüp. Zero onu bir güzel ağıladıktan sonra sürüsünü alarak yola koyuldu. Yolda Salman ile karşılaştı. Salman onun en güzel koçunu alıp kesti. Ona da eziyetler etti. Köye gidip Mustafa'yı da öldüreceğini söylüyordu.

Çoban Eyüp, Salman'dan gördüğü eziyeti unutmamış intikam almayı kafasına koymuştu. Zero'nun yanına geldi ancak Zero ne yaptıysa ona bir silah parası bulamadı. Eyüp de ona Zalımoğlu'ndan bahsetti ve ona İsmail Ağa'yı hatırlatacak bir şeyler bulmasını istiyordu. Hasan da ona Maraş hançerini verdi. Bunu Zalımoğlu'na verip selamlarını ilettiler. İstediklerini almışlardı. Daha sonra Eyüp yola koyularak oradan uzaklaştı. Zero da arkasından dualar okuyordu. Onun Salman'ı öldüreceğine hep birden inanmışlardı.

Mustafa bir gün uyandığında Kocabaş köpeği bulamamıştı. Her yeri aradı taradı ancak köpekten bir iz yoktu. Mustafa bu duruma çok üzülmüştü. Onu son zamanlarda çok boşladığını ve Kocabaş'ın da bu yüzden küsüp gittiğini düşünüyordu. Arkadaşı olan Memet ile birlikte onu ararken Yörük çadırlarına geldiler. Yaşlı biri onları karşılamıştı. Yaşlı adam, onlara köpeği aramamalarını onun doğduğu yeri özlediğini ve orada ölmek istediğini söyler.

Mustafa hala köpeğini bulamamış, onu arıyordu. Ancak bu bahaneyle Emine'yi izliyordu. Emine de her sabah kalkıp suya iniyor Mustafa da onu takip ediyordu. Köpeği aramak bahanesiyle Emine'nin peşine düşmüştü. Suyun başında Emine ile karşılaşınca Emine çok sevindi. Onu öpüp kokluyordu. Fakat Mustafa, onun babasına olan karasevdasını biliyor, ondan yüz alamayınca da karşı köyden rastgele biriyle evlendiğini ve Salman'la olan ilişkisini biliyordu.

Mustafa, Emine'ye iyice bağlanmış anası uyuyunca hemen Emine'nin evine gidiyordu. Fakat bu durum canını sıkmaya başlamıştı. Çünkü bu durum duyulsaydı tüm köye rezil olacağını biliyordu. Emine'ye olan bağlılığından dolayı hiçbir şey gözüne gelmiyordu. Zero ise bunun olumlu olduğunu düşünüyordu. Bir gün Tırtıl'ın oğlunun yine kayalıklarda kaldığını Mustafa'ya söyleyince Mustafa hemen evden çıkar. Bunu fırsat bilen Zero da Emine'nin evine gider. Ona oğlunu kurtardığı için teşekkür eder. Çünkü Emine sayesinde artık Mustafa eskisi gibi korkmuyor hiçbir şey umurunda olmuyordu.

Mustafa yine bir gün Emine'nin evine gidince evin önünde atlar gördü. Bu durum canını sıkmıştı. Emine'yi götürmeye gelmişler diye içine kurt düştü. Daha sonra eve gelen kişinin Emine'nin babası olduğu anlaşıldı. Babası onu götürmeye gelmişti. Emine, herkesten helallik isteyerek Mustafa'ya da sarılarak gözleri yaşlı bir şekilde köyden ayrıldı.

Bir zaman sonra Salman köye gelmiş ve herkes onu şaşkınlıkla izlemişti. Önce Emine'nin evine sonra da mezarlığa gitti. Onun oraya elbet bir gün geleceğini düşünerek bekleyen Cemal, onu görünce hemen ona saldırmaya başladı. Salman'ın adamları da Cemal'e saldırarak onu yere indirdiler. Daha sonra Salman'a nereden geldiği belli olmayan kurşunlar sıkılmaya başlamıştı. Hilmi alnının ortasından vurulmuş, Sünbül eşkiya ise yaralanmıştı. Salman ise çukura atlaması sonucu zor kurtulmuştu. O ateşleri açan ise Sefer eşkiya idi.

Aradan zaman geçmiş Mustafa ile Memet bir tarlada çalışmaya başlamış, tüm köylü olan bitenleri unutmuş, onların hayret verici çalışmalarını konuşuyorlardı. Aynı zamanda kırlangıçlarla uğraşıyorlar ve onları beslemekle vakit geçiriyorlardı. Tarlada çalışıp kazanacakları para ile de tay almayı düşünüyorlardı. Paraları da götürüp camiye saklıyorlardı. Onları Allah'ın koruyacağına inanıyorlardı. Fakat işler öyle olmadı ve bir gün camideki paraları çalınmıştı. Paraları çalan kişi olarak tüm çocuklar Deli Poyraz'dan şüphelenmişti. Yapsa yapsa bu işi o yapardı. Çünkü o sevişen yılanları öldürüyor, çocukları da dövüyordu.

Büyük bir yel çıkmış ardından da sesler duyulmuştu. Deli Poyraz'ın evinin yandığını ve yangının da diğer evlere sıçradığını gördüler. Çocuklar da kale boynundayken onlara yaklaşan bir karartı görmüşlerdi. Gelen kişi Cemşid idi. Elinde de kesik bir baş vardı. O kesik başın Salman'a ait olduğunu gördüler. Cemşid'i gönderen kişi ise Çoban Eyüp'tü. Cemşid sevinçle kesilen başı Zero'nun ayaklarının dibine attı. Zero da duyduğu sevinçle ona beşi bir yerde kolyesini verdi. Sonra kelleyi getirip caminin avlusuna astılar ve onun indirilmemesini söylediler. Böylelikle tüm köylü sevince boğulmuştu.

4.2. Yaşar Kemal Romanlarına Doğanın Yansıması

Yaşar Kemal doğayı yaşayan ve eserlerinde yaşatan en önemli yazarlardan biridir. Doğayı en iyi anlatan yazarlardan biri olarak doğayı çok samimi ve doğal bir şekilde ele almıştır. Çoğu eserlerinin vazgeçilmezi ve çıkış noktası olan doğayı, romanlarında ayrıntılı bir şekilde işlemiş ve nitelikli betimlemeleriyle okurun gözünde çok başarılı bir şekilde canlandırmıştır.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın en önemli isimlerinden ve tez çalışmamıza konu olan Yaşar Kemal, toplumsal gerçekçi bir yazar olarak doğaya oldukça fazla yer vermiştir. Onun için doğa, yaşamın bir parçası ve olmazsa olmazıdır. Kendi yaşamının eserlere yansıması olan Çukurova, orada anlatılan insanlar kadar doğasıyla da öne çıkarılmıştır. Doğa, Yaşar Kemal'in eserlerinde çok farklı işlevlerde de kullanılmıştır. Doğaya ait olan bitkiler, hayvanlar, kozmik ve hava unsurları gibi pek çok alan onun eserlerinin vazgeçilmezi olmuştur.

Doğayı şevkle, coşkuyla ve başarıyla işlemiş bir yazardır. Doğayı tüm zenginliğiyle ele alan, çok başarılı betimlemeler yapan ve şiirsel bir dille doğayı canlandıran yazar, bunu biraz da yaşamının belli bir kısmını kırsal yaşamda doğa ile iç içe yaşamasına borçludur. Eserlerinde Van Gölü kıyısından Çukurova'ya göç eden ailesinin yaşadıklarından kesitler de sunmuştur. Doğayı hayatının bir parçası haline getiren Yaşar Kemal doğaya bakışını ve onunla var olan ilişkisini şu sözlerle açıklar:

Bizim ev üç kere de yaylaya gitti. Bu üç yılda Torosları yakından gördüm. İnanılmaz bir bitki ve hayvan ve kuş zenginliği vardı. O gün bugündür bütün düşlerim ak bulutlu ve renklidir. (...) Böceklerden, arılardan, kuşlardan sonra çiçeklerle de ilişki kurdum. Belki aynı süreler içindeydi bu ilişki. Çiğdemler, kengerler, yaban margiritleri, kayalarda biten nergisler, sümbüller, mersin çalıları, gelincikler... (...) (Bosquet, 2020: 44).

Yaşar Kemal için doğa, romanın en önemli unsurundan biridir. Normalde zaman, mekân, şahıslar, olay örgüsü, anlatıcı, bakış açısı... gibi unsurlar söz konusu iken söz konusu yazar için doğa da bu unsurlarla eşdeğer görülmüştür. Doğanın ne şekilde görüldüğü, eserlere hangi açıdan yansıdığı onun için önemlidir. Bir konuşmasında ise her doğa parçasının ayrı bir kişiliğe sahip olduğunu söyler. Nasıl ki insanlar birbirine benzemez ise farklı doğa yerlerinin de birbirine benzemediğini dile getirir. Bundan dolayı doğanın tümünden bir roman karakteri olabileceğine ihtimal vermiştir.

Yazarın doğaya bu denli hâkim olması ve başarılı bir şekilde resmetmesinin altında yatan en büyük etken, kendisinin doğa ile iç içe yaşaması ve o şartlarda büyümesidir. Nitekim Çukurova, bitkisiyle, tarımıyla, sıcaklığıyla doğa yaşamına uygun bir yerdir. Yazarın kendisi de doğayı bir bilim adamı sıfatıyla inceleyen bir doğa gözlemcisi sayılmaktadır. Onun için insanın varlık sebebinden biri de doğadır. Doğa var olduğu için insan, insandır.

Yaşar Kemal'in doğa ile ne kadar ilgili olduğunu, doğayı hayatının en önemli noktası haline getirdiğini, Berna Moran'ın şu sözlerinden anlayabiliriz:

Yaşar Kemal'in yarattığı Çukurova dünyasında insan kadar önemli bir yer tutan doğa, çeşitli işlevler gören bir unsurdur. Dağları, ovaları, bataklıkları, otları, ağaçları, kuşları, böcekleriyle tüm doğayı romanlarında böylesine coşkuyla işlemiş bir başka Türk yazarı yoktur. Yaşar Kemal'in doğayı çeşitli amaçlarla kullandığını biliyoruz. Doğa her şeyden önce insanın yaşadığı çevre olarak vardır; kimi zaman yaşamak için boğuştuğu bir düşmandır, kimi zaman bazı ahlaksal değerlerin simgesi olarak iş yapar. Kimi zaman da estetik değer kazandıran bir öğedir, çünkü Yaşar Kemal'in yapıtlarındaki şiirselliğin bir kaynağı, söylemeye gerek yok ki, tüm zenginliğiyle sergilenen tabiattır. (Moran, 2008).

Yine bir başka ifadesinde Berna Moran, Yaşar Kemal'in gerçekçi bir yazar olması hakkında gerçekçi romanda her şeyden önce öykünün inandırıcılığı gözetildiği için söylemi denetleyen inandırıcılık ilkesi olduğunu belirtir. Yazar, gerçek günlük yaşamı yansıtırken şüpheyile bakılabilecek olaylara, okurun yadırgayacağı davranışlara, abartmalara yer vermez. Çünkü toplumsal gerçeklikten daha derinini yakalamak için kurduğu örüntünün, inandırıcılık ilkesinden daha önemli olduğuna inanır.

Yaşar Kemal ise belki daha başka ve daha derin bir realitenin peşinde olduğundan, gerçekçi romanın bu ilkesini çiğnemekten geri durmaz. Onun roman dünyası tipik olmak şöyle dursun, olağan dahi sayılmayacak olaylarla doludur. Bu olayları da doğa unsurları ile zenginleştirmiş ve eserlerinde başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Toplumsal gerçekçi bir yazar olan Yaşar Kemal, eserlerinde başarılı gözlemler sayesinde inandırıcılığı yüksek bir yazardır. Doğanın içinden gelmesi ve doğaya gözlemci titizliğiyle yaklaşması onun gerçekçiliğini daha etkin kılmıştır. Edebiyat çalışmalarıyla öne çıkan bazı isimlerin Yaşar Kemal'in doğayı kullanması,

doğaya değer vermesi ve doğanın onda bıraktığı önemli izler hakkındaki sözleri edebiyatımız açısından önem arz etmektedir.

Ceyhun Atuf Kansu: “Yaşar Kemal yaylaların sözlüğü / Ki sen doğadansın çiçekçedir anadilin.” Doğayı, o kadar fazla dile dökmüştür ki dilinin çiçekçe olduğu belirtilmiştir. Hayvanları, bitkileri canlı cansız tüm varlıkları romanlarında sergiler.

Zülfü Livaneli: “Yaşar Kemal’in romanlarında doğa çok önemli bir yer tutar, doğa insanın bir parçasıdır. İnsanın doğayla iç içeliğini anlamadan insan varoluşunun temellerine inebilmek mümkün değildir.” İfadeleriyle doğanın Yaşar Kemal’de ne kadar önemli olduğu vurgulanır. Bu gibi şahsiyetlerin Yaşar Kemal hakkında doğa konusunda bu derece birleşmeleri onun doğaya ve doğa yaşantısına verdiği önemin göstergesidir.

Fethi Naci: “Yaşar Kemal’de tabiat, dışardan bakılan bir madde değildir. Yaşantısının bir parçasıdır.”⁸ Fethi Naci, Yaşar Kemal’in hayatıyla doğayı özdeşleştirdiğine inanmaktadır. Doğanın onun yaşamında önemli bir parça olduğuna inanmakla beraber doğayı onun gözünde sıradan bir unsur olarak görmediğini belirtmektedir.

Güzin Dino: “Bir tek coğrafya sınavı kalmıştı ortaokulu bitirmek için, girmede o sinava. Onun coğrafyası başkaydı: Torosları doruktan eteğe, Çukurova’yı oviden yaylaya, dere tepe, ırmağ ırmağ, çiçek çiçek, ağaç ağaç, böcek böcek ezberine biliyordu hepsini... Gerçek coğrafyaydı tutkusu. Göğceli ortaokul coğrafyasını bilemedi, ama kendi coğrafyasını yaşayınca hele yazınca Yaşar Kemal oldu...”⁸ Yaşar Kemal hakkında bu sözleri sarf eden Güzin Dino, onun doğa ile ne kadar iç içe olduğunu belirtir. Yaşadığı bölge olan Çukurova’yı çok iyi bildiğini, en ince ayrıntısına kadar eserlerine yansıttığını yine bu gibi ifadelerden anlamak mümkündür.

---

⁸ Güzin Dino, “Kemal Gökçeli ile Karşılaşma”: *Yaşar Kemal’i Okumak*, Adam Yayınları, 30-31 s İstanbul.

Yaşar Kemal'in doğaya olan tutkusu yetişkinlik döneminden ziyade çocukluk dönemlerinde başlar. Türkü, ağıt, şiirlerle vakit geçirmiş bazen de diğer köylere giderek yeteneğini sergiler. Yine aynı şekilde babasının da genç yaşta öldürülmesiyle hayata tutunmaya çalışan yazar, farklı işlerde ve farklı yerlerde çalışır. Bu çalışmalarda çok önemli tecrübeler elde etmiştir.

Doğayı yakından tanıma fırsatını da bulan Yaşar Kemal, kendi yaşam çevresini de öğrenmiş olur. Bu yeteneğini eserlerinde göstererek doğanın güzelliklerini romanlarının en önemli unsuru haline getirir. Bunları yaparken de toplumsal sorunlardan, halk geleneklerinden ve önceki dönemlerde anlatılan mit, efsane ve halk hikâyelerinden de yararlanır. Dadaloğlu, Karacaoğlu gibi halk şairlerinin bulunduğu bir bölgede yaşamak onun için çok büyük bir fırsat olmuştur. Bu fırsatı da en iyi şekilde değerlendirmiştir. Çünkü o, yaşadığı coğrafyanın doğasına son derece bağlanmış ve iliklerine kadar hissetmiştir.

Feridun Andaç ise Yaşar Kemal'in yaşam coğrafyası hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

Bir yurt haritası çizercesine onun anlatı evreninin renklerini, dokusunu getirebilecek, anlatının gerçekliğini tümüyle ortaya koyabilecek birkaç haritadan söz edebiliriz. Yani 'anakara'sının sınırlarını belirleyen, dıştan içe giderken birkaç farklı yöreyi de içine alan, ayrıca hem fizikî, hem doğal hem de coğrafi özelliklerini de bir bir ortaya koyabilen katmanlı haritadan söz etmek mümkündür. Adana'dan yola çıkıp, Misis ovasının ucuna geldiğinizde, onun 'anakara'sının sınırlarının başladığını görürüz. Sağda Yılkale... Ceyhan'a uzanan Toprakkale... Buraya varmadan, yol çatında ayrılıp Kuzeye yönelirseniz sizi Kozan/Kadirli yönüne götürecektir yolun başlama noktası ise Anavarza'nın bir ucu, Çukurova'nın hat çizgisidir. Güneyden kuzeye çıkarken sağda Ani Doğu'da Hemite Kalesi'ni hemen ardında Dülül Dağı'nı görürsünüz. Onun köyü Hemite'nin önünden akan Ceyhan Nehri, Kadirli yönüne gider, kıvrılarak Anavarza'ya varmadan Savrun Çayı'yla birleşir. Kalenin yükseldiği kayalıkların dibinden geçerek ovayı şenlendirir. Bu çemberin dışına çıktığınızda; Andırın'a oradan Göksun'a kadar uzanırsınız. Beri de Maraş, Antep yakınında Osmaniye... Ama bir dış hat çember vardır ki; Ağrı, Van'dır bu da... (Andaç, 2003: 29-31).

Tam bir doğa aşığı olan Yaşar Kemal, yaşadığı yerlerden ne kadar etkilendiğini eserlerinde görmek mümkündür. Çoğunluğu Çukurova bölgesi olmakla birlikte ülkemizin farklı yerlerini de eserlerinde mekân olarak kullanmıştır.

Yaşar Kemal, doğayı romana yansıtırken folklorik öğelerden yararlandığı gibi İnsanın öz değerlerini yansıtırken gerçek unsurlardan da yararlanır. Anadoluculuk

anlayışında insanı ve doğayı esas unsur kabul eder. Hem algısal hem fiziksel olarak yaşadığı coğrafyaya da estetik bir değer kazandırır. Doğayı ele alarak toplumsal olarak görülen çaresizliği ve çarpıklıkları dramatik bir örgüyle harmanlayarak vermeye çalışır.

Genel itibari ile Çukurova ekseninde ortaya çıkardığı dünya, onun romanlarının anakarası kabul edilse de onu gerek kişi gerekse toplum anlamında yerelliğe sığdırarak yöresel bir yazar tanımlaması yapmak son derece yanlış olur. Yaşar Kemal, hayatının geçtiği coğrafyayı fazlasıyla aşmış, ele aldığı konular itibari ile evrensel bir kimliğe sahip olmuştur. Defalarca Nobel Ödülü'ne aday gösterilmesi ve dünya çapında önemli ses getirmesi de bunun en önemli göstergesidir.

Doğanın romana yansımada çok büyük katkıları olan Yaşar Kemal, yazarken gözlemlediği yerleri de yeniden yaratmıştır. Bu konuda da kendisi şu cümleyi kullanır: "Benim anlattıklarım benim dünyamdır, yazarken yeniden yaratırım her şeyi..." Bu ifadeyle yazdıklarını başarılı bir şekilde sahiplendiği anlaşılmaktadır.

Sanatını, toplumun sorunlarını çözebilmede bir araç olarak kullanan yazar, eserlerinde topluma ve folklorla değinmeyi kendine zorunluluk görmüştür. Bununla birlikte halk hikâyeleri de Yaşar Kemal'in romanlarının vazgeçilmezleri arasındadır. Pek çok eserinde efsanelere, halk hikayelerine yer vermiştir.

Kimi zaman efsaneler kimi zaman da destanların anlatıldığı da eserlerinde rastlanılan bir durumdur. Abdi İpekçi ile yaptığı bir görüşmesinde ise bu konuya şu sözlerle değinmiştir:

Ben iki şeye inanırım. İki şeyin sonsuz gücüne, sonsuz yaratıcılığına, sonsuz değişimine: Halk ve doğa. Sanatımı halkımla birlikte, onun büyük yaratıcılığı ile birlik olarak, onun için yaparım. Politikam da sanatımdan ayrılmaz. Halka kim zulmediyorsa, etmişse, halkı kim eziyor, ezmişse, onu kim sömürmüş, sömürüyorsa, feodalite mi, burjuvazi mi... Halkın mutluluğunun önüne kim geçiyorsa ben sanatımla ve bütün hayatımla onun karşısındayım. Benim sanatım, içinden çıktığım sınıfın yani proleteryanın çıkarlarının emrindedir. Ben etle kemik nasıl birbirinden ayrılmazsa, sanatımın halktan ayrılmamasını isterim. Bu çağda halktan kopmuş bir sanata inanmıyorum (İpekçi, 1971: 434).

İfadeleriyle sanatını tamamen halka adanmış ve halktan kopuk bir sanata inanmamıştır. Toplumun yaşadığı gerçekleri çoğu zaman da uğradığı zulmü eserlerine yansıtmış, yaşadığı çevrenin sesi olmuştur. Halkı ezenlerin karşısında yer

alan Yaşar Kemal, sanatını ezilen sınıfın emrine sunmuştur. Eserlerinde bu konulara yer vererek düşüncesini de açıkça ortaya koyan Yaşar Kemal, bu şekilde sanatının yaşayacağını savunmuştur.

Alain Bosquet, 1989 yılında Le Quotidien de Paris’de Yaşar Kemal ile yaptığı söyleşiyi tamamladığında onun evrensel bir dünya yazarı olduğunu, düşüncelerini çekinmeden korkusuzca söylediğini belirterek Nobel jürisine açık bir mektup yazarak şu ifadeleri kullanır: “Oyunuzu Yaşar Kemal’e verin. Bugün size, neslinin ve çağının en büyük yazarlarından saydığım bir romancıdan söz edeceğim. Kuşku yok ki ileride bir Thomas Mann, bir Nikos Kazancakis ya da bir Sinclair Lewis’le birlikte anılacaktır. Öylesine güçlü, öylesine inandırıcıdır” (Alain Bosquet, 2003). Cümleleriyle Yaşar Kemal’e olan inancını dile getirmiştir. Onun için Yaşar Kemal, Nobel’e en büyük adaylardan biri olmuştur. Yaşar Kemal’e olan inancını da ileride büyük yazarlarla birlikte anılacağını söyleyerek desteklemiştir. Onun ne kadar etkileyici ve büyük bir yazar oluşu, diğer önemli yazarların da dikkatini çekmiş ve sadece Türk edebiyatının değil, dünya edebiyatının da önde gelen yazarları arasında olduğunu göstermiştir.

Küçük yaşlardan itibaren şiirle edebiyatla ilgilenen Yaşar Kemal, halk şairi olduğunu ve adına da Âşık Kemal denildiğini belirtmiştir. Hâlâ Çukurova’da isminin bu şekilde anıldığını da sözlerine ekler. Bu şekilde anıldığında dokuz on yaşlarında olduğunu ve daha sonra ortaokul zamanlarında ise Orhan Veli gibi şiirler yazdığını belirtmiştir.

Aynı zamanda kendisini çok iyi bir Köroğlu anlatıcısı olarak da gören Yaşar Kemal, o zamanın köy köy dolaşarak destan anlatıcıları gibi Köroğlu anlattığını söyler. Daha sonra cebinden bir sarı defter çıkaran Kemal, o esnada orada bulunanlardan ağıtlar toplar. Başına üşüşen analar, söyledikleri ağıtlar ile adeta birbirleri ile yarışır. Kemal’de bunları hep not eder. Böylelikle folklorik yaşama adım atan usta sanatçı, doğa sevgisi ile dolu, en iyi doğa betimlemelerini ortaya çıkarır.

Halk dilinden ve söyleyişlerinden oldukça fazla yararlanan sanatçı, halkın sevincini, özlemini, acısını, korkusunu, yaşam mücadelesini, azmini ve cesaretini coşkulu ve heyecanlı bir şekilde gözler önüne serer. Küçüklükten beri doğada

yaşayan, pamuk tarlalarında ırgatlık yapan, su bekçiliği yapan yazar, bu yaşantısında edindiği tecrübelerini de eserlerine yansıtır. Doğa ile iç içe olmasından dolayı doğayı çok iyi irdeleyen ve tanıtan Yaşar Kemal, aynı zamanda kendi hayatından da kesitler sunmuştur. Özellikle *Kimsecik* roman serisinde bu durumu görmek mümkündür. Van'dan başlayıp göç ettikleri yer olan Adana'ya kadar başından geçen olayları romanına yansıtmıştır.

Yaşadığı bölgelerin doğal güzelliklerini çok iyi bir şekilde betimlemiştir. Bir ucu Van'a dayanan diğer taraftan göç ederek geldikleri Adana bölgesinde çok iyi gözlemler yaparak eserlerini oluşturur. Van'da bulunan köyleri Van Gölü kıyısında olması Adana'da ise Çukurova'da yaşaması eserleri için ona çok güzel ve bol malzeme vermiştir.

Yaşadığı yerlerin doğal güzellikleri, eserlerinin ana mekânı olmuştur. Bu yerlerin havası, suyu, toprağı ve ürünleriyle birer hazine sunması Yaşar Kemal'in romanlarını çok iyi bir şekilde süslemiştir. Romanlarına yansıyan doğa ifadelerini ise başlıklara ayırarak değerlendirmek mümkündür.

4.2.1. Doğa unsurları

Hava olayları

Yaşar Kemal, romanlarında doğa ile ilgili ifadelere pek çok kez yer verdiği için hava ile ilgili kavramlara da yer vermiştir. Bazen bir kavram açıklanırken bazen de sayfalarca betimlemesi yapılmıştır. Doğa ile yaşayan yazar, bu konudaki uzmanlığını da gözler önüne sermiştir.

Yaşar Kemal'in romanlarında *bulut* kelimesi sıkça geçmektedir. Bulutlar, gökyüzünü renklendiren, yağmurun ve karın yağmasına aracı olan yaşam için son derece önemli olan tabiat unsurudur. Ele alınan romanlarda farklı özellikleriyle ortaya çıkar. *Kanın Sesi* romanında bulutların tasvirini şu ifadelerle görebilmek mümkündür:

Akdeniz'in üstündeki kabarmış apak bulutlar sallandı. Sağa sola aktı. Usul usul da yükselmeye başladı. Hem yükseliyorlar hem de şişiyorlardı. Yel estikçe, hızlandıkça bulutlar da beyazlaşıyor, büyüyerek ışıklanarak yükseliyor, ağır ağır da bu yana, dağlara doğru akıyor, gölgeleri pamuk tarlalarının, ekinlerin, çeltikleri, buvetlerin üstüne düşüyordu (Kemal, 1963: 140).

Romanda, Mustafa'nın bulutların bu halini çok sevdiği ve izlemeye de doyamadığı anlatılır. Köyün doğal ortamında havanın temizliğiyle beraber bulutların net bir şekilde görülmesi ve bunları da köy çocuklarının izleyerek vakit geçirmelerine değinilir.

“Bulutlar gittikçe karararak yaklaşıyordu. Yağmur yeli bir duruyor, sonra birden kalkıyor, tozları döndürüyor, göçün üstünü kapatıyor, çok az bir zaman göz gözü görmüyordu” (Kemal, 1974: 67). İfadesiyle *Ortadirek* romanında bulutun yağmur yağdırma olayı resmedilmiştir.

Bulut, bazen gerçek anlamının dışında çokluğu belirtmek amacıyla da kullanılmıştır. *Ölmez Otu* romanında bunu görmekteyiz: “Birden uğultuyla bir bulut sivrisinek geldi, üstüne çullandı. Öylesine yorgundu ki sinekleri karşılayamadı bile, uyudu” (Kemal, 1992: 131). Bu bazen sivrisinek olduğu gibi bazen de toz bulutu olabilmektedir.

“Batıda, Dumlukale'nin ardında, Aladağ'ın üstünde gün yerinin çok aydınlık uçları kırmızı, turuncu, mosmor, kuzeyi gittikçe açılarak koyu bir pembeye çalan bulutları balkıyor, gittikçe solarak sağa sola belli belirsiz sallanıyordu” (Kemal, 1962: 12). Yine *Kale Kapısı* romanında bulutların güzel bir tasviri yapılmıştır. Bulut faktörünü Yaşar Kemal romanlarında kendine has özellikleriyle betimlemesini görmek mümkündür.

Yağmur; tüm canlılar için yaşamsal gereklilik arz eden, bulutlardan su şeklinde yeryüzüne inen bir hava olayıdır. Kimi zaman doğal şifa kaynağı olarak da kabul edilir. Bitkilerin yetişmesinden, hayvanların beslenmesine kadar faydası olan yağmur insanlar için de son derece hayati önem oluşturur. Toprağın çölleşmemesi ve sürekli canlı kalıp besinlerin oluşması için yağmura ihtiyaç vardır. Doğa için son derece önemli olan bu hava olayını da Yaşar Kemal'in eserlerinde görebilmekteyiz. Yağmurun yağışını çok güzel bir şekilde tasvir eden sanatçı okuyucularına yağmurun ıslaklığını hissettirir.

Kanın Sesi romanı yağmurun toprağa yağması sonucu ortaya yayılan kokudan bahseder: “Yeşil çetilerin arasından geniş, kapkara yağmur sonunun toprağı gibi kokan bir yol meydana çıktı. Bu sürülmüş toprak yağmur sonu ya da yağmur

başlangıcı toprak gibi kokuyorsa da daha keskin, insanı esrikleştiren, sevinçten uçuran bir kokuyla kokuyordu” (Kemal, 1963: 145). Toprak kokusunun insanı ne kadar etkilediği ve sevinçten uçurma noktasına getirdiğini bu ifadelerle daha iyi bir şekilde anlamaktayız.

Ölmez Otu romanında da Memidik’in Anakız Bacı ile sohbetinde yağmurun pamuk için öneminden bahsedilir: “Böyle pamuk olursa bir yıl, o yıl çok sıcak olur, çok sinek olur. Pamuğu pamuk eden, yağmur bir de sıcaktır. Baksana şu kozalara bacı... Her dalda şıkırdım gibi! Her birisi yumruğum gibi” (Kemal, 1992: 98). Yetişme döneminde yağmurun pamuk için ne kadar değerli olduğu belirtilmiştir. Başlangıçta iyi bir şekilde yağmurla beslenen pamuk, sonrasında sıcaklığın da etkisiyle daha verimli hale gelecektir. Bu verimli topraklara sahip olan Çukurova ise pamuğun yetişmesinde en verimli yerlerden biri haline gelmiştir. Bu sebeple çevre il ve ilçelerden sürekli göç akınına uğramıştır. Pek çok kişi için ekmek kapısı niteliğinde olan bu verimli topraklar yaz dönemlerinde işçi akınına uğrar ve toplanılan pamuklar satılarak işçiler için önemli bir gelir kapısı haline gelir.

Koca Halil, *Ortadirek* romanında Ali’nin atına binmesi sonrasında Ali ile sohbe başlayınca ona bir anısını anlatır: “Bir yağmur yağıyordu Alim, hışım gibi. Pamuk tarlasını sel almıştı, Alim. Geceydi, karanlıktı aklında mı? Tenekeleri, yatakları sel götürdüydü” (Kemal, 1974: 43). Yine aynı cümlelerin devamında şu sözlere yer verilir: “Yağmur on gün yağdı, tüm Çukurova’yı su bastıydı, aklında mı?” (Kemal, 1974: 43). Yağmurun ne kadar şiddetli yağdığını ve sellere neden olduğunu bu ifadelerden anlamaktayız. Doğanın önemli olaylarından olan ve canlılar için yaşam kaynağı olan yağmur, Yaşar Kemal romanlarında başarılı bir şekilde betimlemesi yapılarak fazlaca yer bulmuştur.

Buz, yağışlı havalar sonrası havanın eksi derecelere gelmesi sonucu suyun donmuş haline verilen isimdir. Buz, *Kale Kapısı* romanında doksan bin askerin Allahuekber dağlarında donması olayı anlatılırken kullanılır: “Doksan bin asker, doksan bin ana kuzusu, ne böyle soğuk ne böyle kar ne böyle buz ne böyle dağlar görmüşler” (Kemal, 1962: 280). Doğal bir olay olan buzlanmanın insan hayatına etkisini ele alınan bu olayda görmek mümkündür.

Başka bir bölümde ise doksan bin askerin şehit edilmesi olayı ve askerlerin buz tutup donması şu şekilde ele alınmıştır: “Yakınında iri çoban köpeklerine sarılmış birkaç asker daha yatıyordu. Onları bulan çobanlar, nasılsa donmadıklarını anlamışlar, çalışa çabalaya buzlardan onları sökmüşler, almışlar köye götürmüşler” (Kemal, 1962: 281). Bu üzücü olayın aktarılmasında buz tutan askerlere şahit olmaktayız. O dönemde doğanın olumsuz etkisiyle gerçekleşen bu durum Yaşar Kemal’in romanında yerini bulmuştur.

Buz bazen soğukluktan dolayı benzetme olarak kullanılmıştır: “Kiraz pınarın başında, oluktan buz gibi yarpuz kokulu su içip yemeklerini yiyeceklerdi” (Kemal, 1961: 356). *Yamurcuk Kuşu* romanındaki ifadede olduğu gibi suyun soğukluktan dolayı buza benzetilmesi görülmüştür. Bazen de *Kanın Sesi* romanında olduğu gibi hareketsizlik manasında da kullanılmıştır: “Çocuğun gözleri öyle apaçık donmuş, kıpırtısız, buz gibi kalakalmıştı” (Kemal, 1963: 125). Görüldüğü üzere buz kavramı gerçek anlamında kullanıldığı gibi bazen de hareketsizlik ve benzetme niyetiyle kullanılmıştır. Buzun soğukluk özelliği sebebiyle mecazi olarak insanlar üzerinden bir benzetme söz konusu olmuştur.

Kar, buz kristallerinden oluşan bir yağış şeklidir. Genelde denizden uzak yüksek yerlerde görülür. *Yağmurcuk Kuşu* romanında karı eksilmeyen Süphan ve Nemrut dağlarından bahsedilir: “Van Gölü dağların arasında, yılın her ayında doruğu karlı Süphan, Nemrut dağlarının dibindedir” (Kemal, 1961: 53). Kardan bahsedilirken adı geçen dağların da karsız kalmadığı bilgisi verilmiştir. Dağların üzerindeki karlarla betimleme yapılmıştır. Doğu bölgelerinin yüksekliğinden dolayı, o bölgelerde bulunan kimi dağların tepelerinde kar kalıcı olarak bulunmaktadır. Güçlü bir gözleme sahip olan Yaşar Kemal ise bu durumu ayrıntılı bir şekilde ele alarak eserlerinde kullanmıştır.

Kale Kapısı romanında doksan bin askerin kar altında kalarak şehit oluşu anlatılırken karın şiddeti ve soğukluğu gözler önüne serilir: “Sarıkamış savaşında, Allahuekber dağlarında bulunmuş, doksan bin kişinin karlarda donduğunu görmüş, oradan Çanakkale’ye geçmiş ateşe, kana batıp çıkmıştı” (Kemal, 1962: 117). Kar ve dondurucu soğuk o esnada etkisini göstermiş ve yaklaşık olarak doksan bin askerin şehit olmasına sebep olmuştur.

Kar bazen beyazlığı sebebiyle de kullanılmıştır. *Ölmez Otu* romanında bunun örneğine rastlamak mümkün: “Bir de ekmekler, kar gibi ak, şehir ekmeği” (Kemal, 1992: 221). Bu benzerlik kimi zamanda pamuk tarlaları için kullanılır: “Tarla kar yağmış gibi apaktı” (Kemal, 1992: 33). İfadesiyle büyük tarlaların pamuktan görünemez olduğu ve beyazlıklarıyla sanki kar yağmış hissi verdiği belirtilmiştir.

Koca Halil’in kendi köyünden kaçıp İncecik köyüne giderken kar ve fırtınayı nasıl aştığı, Uzundere’yi geçmeyi nasıl başardığı da kar konusunda dikkate değer kısımlardır. Koca Halil’in zor şartlar altında karla mücadele ederek yollara düşmesi yine yazar tarafından ustaca resmedilmiştir. O esnada ölümle burun buruna gelen Koca Halil, zorlu bir mücadelenin ardından izini kaybettirmeyi başarmış ve hayatta kalmıştır.

Kış, soğuk ve karlı geçen pek çok zahmeti de beraberinde getiren bir mevsimdir. Romanlarda mekân olarak ele alınan Çukurova, coğrafi özellikleri itibariyle kışın etkisini fazla göstermediği yer olsa da oraya dışarıdan gelen göçler dolayısıyla o yerlerde kışın etkisinden bahsetmek mümkündür. Kış ayı *Kale Kapısı* romanında özellikle doksan bin askerin şehit olduğu Sarıkamış vakasında anlatılır. Çok soğuk vardır ve askerler o soğuk kışta donarak hayatlarını kaybetmişlerdir: “Kış ortasında hücum buyruğunu salladı Enver Paşa. Asker hücum etti. Bir daha, bir daha hücum emri verdi, asker hücum etti. Asker ölgün, bitkin, aç, çıplak yürüyordu karların üstünde...” (Kemal, 1962: 280). İfadelerinde de belirtildiği gibi Sarıkamış’ta yaşanan elim durumun hikâyesi resmedilmiş ve zorlu doğa koşullarının anlatımı esere ayrı bir ortam sağlamıştır.

Yağmurcuk Kuşu romanında da kış yelinin etkisi ve köydeki izlenimi resmedilmiştir: “Kışın, soğuk, ıssız gecelerinde pıslanpatır oynanmazdı. Kışın köyün içini salt kayalık mor dağdan inen poyraz yeli doldurur, ortalığı kılıç gibi biçerdi. Kış geceleri ay ışığı olsun olmasın köyün içi bir ıssızlık, yalnızlık kedilerden başka hiçbir canlıının olmadığı, poyrazın delicene ısıklık çalarak öttüğü bir bomboşlukta...” (Kemal, 1961: 9). Yine aynı romanda kışın bir başka etkisi şu sözlerle ifade edilmiştir: “Doğudakiler ısınmak için dokuz aylık kışta hayvanlarıyla bir arada yatmak zorunluluğundaydılar, burada çok çok bir deli poyraz on gün sürüyordu. Kimi zaman da üç günden fazla esmiyor, bir kışta da böyle soğuk, fırtınalı günler ancak dört beş

kere oluyordu. Bundan başka kış güneşli, ılık, yağmurlu geçiyordu” (Kemal, 1961: 118-119). İfadelerinde de görüldüğü gibi kış aylarının doğu bölgelerinde şiddetli geçtiği anlaşılmaktadır.

İnsanların ısınabilmek için hayvanlarıyla birlikte yattığı da belirtilmiştir. Zorlu kış aylarında bu durumun anlatılması, zamanında bu gibi olayların yaşandığı gerçeğine dayanmaktadır. Yazarın bu gibi olaylara şahit olması ve bu durumu eserlerinde işlemiş olması onun ne kadar realist bir yazar olduğunun açıkça göstergesidir. Yaşanmış ya da yaşanması muhtemel olayları tüm gerçekçiliği ile aktarmaktan çekinmeyen yazar bu şekilde toplumsal olaylara karşı da sorumluluğunu göstermiştir.

Sıcak kelimesi romanlarda ele alınan Çukurova için oldukça özdeşleşen bir kavramdır. Sıcaklığın fazla olmasından dolayı ovalarda yetiştirilen pamuk bitkisi de adından söz ettirmiştir. Sıcaklık ve pamuğun varlığı ele alınan roman konularının en önemli parçaları arasında olmuştur. Çevre köylerden Çukurova’ya yapılan göçler ile pamuk toplama işi gerçekleştirilir. Sıcaklıkların çok fazla olmasından dolayı yaşanan zorluklar ise romanlara konu olmuştur. Özellikle ele aldığımız roman üçlemelerinden olan *Dağın Öte Yüzü* roman serisinde bulunan *Ortadirek* romanı, çevre köylerden Çukurova’ya gelişi konu edinir. O esnada çekilen eziyet ve insanların büyük mücadelesi romanın genel olarak konusunu oluşturur.

Ortadirek romanında Çukurova’nın sıcaklığı şu ifadelerle ortaya konulur: “Şafaklayın yola çıkarız. Şu kara dağı aşınca Çukurova kokusu gelmeye başlar ılık ılık. Sıcacık” (Kemal, 1974: 105). Çukurova’ya pamuk toplamak için yapılan göç hareketi vardır. Dağlar taşlar aşılarak Çukurova’ya varılır. İklimin sıcaklığından ve pamuğun yetişme şartlarından dolayı, Çukurova ekilen pamuklarla dolarak adeta beyaza bürünür.

Yer Demir Gök Bakır romanında da yine Çukurova’nın sıcaklığı üzerinde durulmuştur: “Çukurova’ya her yıl o dayanılmaz sarı sığağa, çalışmaya inen, orada çalışmaktan ölen biten, kırılan altmış köyün tüm emeği sende birikir” (Kemal, 1976: 131). Her yıl pamuk toplamak amacıyla Çukurova’ya inilir. Çevre köylerden belli zamanlarda insanlar bu amaçla yola koyulurlar. Zorlu yolculuklardan sonra ekmek paraları için pamuk toplarlar.

Yine buna benzer bir kullanımı da *Kale Kapısı* romanında görmek mümkündür: “Zero, daha arabacının binmesini beklemeden ‘sür’, dedi. ‘Çabuk sür. Sıcaktan, terden patlayacağım.’ Bu ne biçim yer böyle” (Kemal, 1962: 358). İfadesiyle Zero, bulunduğu yerin ne kadar sıcak olduğunu belirtmiştir. Sıcak ifadesi Yaşar Kemal romanında ele alınan mekânın iklimsel özelliğinden dolayı fazlaca kullanılmıştır.

Soğuk kelimesi ise genel olarak iklimsel özellikleriyle kullanılırken *Kale Kapısı* romanında olduğu gibi insanlar için olumsuzluk belirten ifadelerde de kullanılmıştır: “Kütükçüoğlu Rifat Bey aynı soğuk, anlamsız yüzle otomobiline binip çekiyor gidiyordu” (Kemal, 1962: 177). Bazı durumlarda ise *Ortadirek* romanında olduğu gibi soğuğun, pamuğun açmasına etki ettiği ve onu geciktirdiği belirtilir: “Pamuğa daha epey var, diye başladı Koca Halil. Bu yıl havalar soğuk oldu. Geç açar çukurda pamuk. Geç açsa da erken açsa da ben bu durum ilen çukura inemem Ali” (Kemal, 1974: 13). Bu ifadeden anlaşılan şudur ki soğuğun çıkması pamuğun açmasını etkilemektedir.

Soğuk bazı durumlarda ise dışarı çıkmayı ve çocukların oynadığı pıslanpatırı da etkilemektedir. *Yağmurcuk Kuşu* romanında bunu görmekteyiz: “Kışın soğuk ıssız gecelerinde pıslanpatır oynanmazdı. Kışın köyün içini salt kayalık mor dağdan inen poyraz yeli doldurur, ortalığı kılıç gibi biçerdi” (Kemal, 1961: 9). Durumlarında da görüldüğü üzere soğuk ele alınan romanlarda pek çok yönden hayatı etkilemektedir. Bazen dışarı çıkılmasına engel olmuş, bazen sevilen oyunların oynanmasını engellemiş, bazen de köyün en büyük geçim kaynağından olan pamuk toplama işini geciktirmiştir. Bu gecikme ise köylüleri ekonomik yönden oldukça etkilemektedir. Çünkü onlar için ne kadar erken Çukurova’ya inilse pamuk toplama işi de o kadar fazla olacaktır.

Sel, su taşması sonucu kuru olan yerlere de suyun girmesi diye tabir edilir. Çoğu zaman büyük felaketlere yol açabileceği gibi can ve mal kayıplarını da beraberinde getirebilir. *Kanın Sesi* romanında Mustafa ile arkadaşı Memet’in sele yakalanmaları şu sözlerle ifade edilir: “Yağmur, gökten ırmaklar boşanmışçasına akıyordu. Mustafa dağa doğru koştu, Memet de arkasından... Yukardan sellerle birlikte taşlar da yuvarlanıyordu. Mustafa’yla Memet, sellerin arasından dağa

tırmanırken direkleyip kaldılar, bir adım daha atamadılar” (Kemal, 1963: 55). Mustafa ve Memet’in selden kurtulabilmek için verdikleri amansız mücadele ele alınmıştır:

“Hışım gibi kapkara bir yağmur başladı. Gökten ırmaklar boşanıyor, dağdan inen seller kayaları kökünden söküyordu” (Kemal, 1961: 347). İfadesi ise *Yağmurcuk Kuşu* romanında geçmekte, selin kayaları bile sökercesine akması onun var olan şiddetini gözler önüne sermektedir.

Sel ifadesi kimi zaman da *Ölmez Otu* romanında olduğu gibi anlama abartı anlamı da katmaktadır: “Hasan sevincinden tepiniyor, deliler gibi gülüyordu. Ummahan da onun sel gibi akan sevincine katıldı. Büklük çocuk gülüşleriyle epeyi bir zaman çınladı” (Kemal, 1992: 155). Sel ifadesi gerçek anlamıyla kullanıldığı gibi kimi zaman da büyüklük, fazlalık ve hız anlamlarında da kullanılarak Yaşar Kemal romanlarında ele alınmıştır.

Yaz mevsimi, mevsimler içerisinde en sıcak olan ve Kuzey Yarım Küre’de olmamızdan dolayı en uzun gündüzlerin yaşandığı aylardır. Ekinlerin ve ağaç meyvelerinin hasat edildiği dönemlerdir. Bizi daha çok ilgilendiren Çukurova ve ekimi yapılan pamuk ise bu mevsimde varlığını daha çok göstermektedir. Yaz mevsimiyle birlikte sıcakların artması, tarımsal olarak fayda sağladığı gibi, bu alanlarda çalışanlar için ise kimi zaman zorluklara sebebiyet vermiştir. Özellikle Çukurova’da bu durum daha çok kendini belli ederek pamuk işçilerine bu zorlu anları yaşatmıştır.

Yaz dönemine hazırlık olarak *Kale Kapısı* romanında yaz ürünlerinin ekimi dile getirilir: “Herkesin yüzü gülüyordu. Erkekler sabanlarını, pulluklarını, arabalarını onarıyor, yaz ürünlerini toprağa ekmek için yarpuzlu, yumuşak toprağı sürmeye hazırlanıyorlardı” (Kemal, 1962: 439). Yaz mevsiminin tarım için hareketli geçmesi birtakım hazırlıkları da beraberinde getirmiştir. Hazırlıkların tamamlanmasından sonra ise çetin bir yola çıkılır. Köylüler için yaz mevsimi demek pamuk toplama mevsimi demektir. Bu bakımdan bu mevsimin köylüler için önemi büyüktür.

Yer Demir Gök Bakır romanında yaz mevsiminin gelmesi Recep ve Hüsne'nin planlarını gerçekleştirmesine, Taşbaş'ın ise köydekilere daha fazla dayanamayarak evini ateşe verip köyden çıkıp gitmesine, Zero'nun ise kilimleri satabilmesine fırsat verecektir. Yaz mevsiminden çoğunun beklentisi farklıdır ve hepsi de işleri için yazın gelmesini beklemektedirler. Çünkü yaz mevsimi demek onlar için pamuk demektir. Pamuk ise tüm kış mevsimini geçirebilecekleri sermaye demektir.

Sis, görüş mesafesini oldukça düşüren bir çeşit hava olayıdır. Birtakım bulutların yere çok yakın mesafeye inmesi olarak da bilinmektedir. Bu bakımdan da ulaşımı olumsuz yönde etkilediğini söylemek mümkündür. Soğuk bölgelerde görülebildiği gibi bazı özel durumlarda ise sıcak bölgelerde de görülür. Ele aldığımız romanlarda ise o bölgeye ait coğrafi özelliklerin durumuna göre sis unsuru kullanılmıştır.

Kanın Sesi romanında Adana'ya yakın bulunan Gâvur dağlarının sisinden bahsedilir: "Gâvur dağlarının üstünden sisli ovaya ışık dalgaları geliyor gidiyordu" (Kemal, 1963: 43). *Kale Kapısı* romanı içerisinde de köye inen sisin etkisinden bahsedilmiştir: "Toz bulutu köye ulaşmadan önce birkaç kere üstlerinden soğuk bir yel esti geçti. Sonra birden köyün üstünü kapkaranlık bir sis gibi toz bulutu örttü. Köy, tozun içinde kalıp gözükmez olmuş, kalenin çok uzaklardaki doruğu, kayalar, karşı ova, her şey boz bir karanlık içinde kalmıştı" (Kemal, 1962: 85). Her ne kadar mekân olarak Çukurova geçse de yüksek kesimlerinde bulunan yerlerdeki sisten bahsetmek mümkündür.

Fırtına, şiddetli ve hızlı esen büyük rüzgârlara denir. *Kanın Sesi* romanında mağarada görülen fırtınanın etkisinden söz etmektedir: "Mağara korkunç bir fırtına estirerek yamaçtaki taşları yuvarlayarak ateşböceklerini içine çekti" (Kemal, 1963: 8). Fırtınanın ardından Mustafa, mağaraya girer fırtınanın soğüğundan titremeye başlar. Böyle bir betimleme sonucu Mustafa'nın yaşadıklarından fırtınanın şiddetini anlamak mümkündür.

Yer Demir Gök Bakır romanında ise köyde çıkan fırtınanın büyüklüğü resmedilmiştir: "Öylesine bir boran, bir fırtına tutmuştu ki yeryüzünü, gökyüzünü dışarıda kimse duramamış, herkes evine sığınmıştı. Kapıların yarıklarından, el kadar

pencerelerinden dışarıyı izliyorlardı” (Kemal, 1976: 171). Ortaya çıkan fırtınanın büyüklüğünü görmek mümkündür. Fırtına, köyün bazen de mağaranın şiddetli rüzgârını belirtmede kullanılmıştır.

Kasırğa, Çok şiddetli aynı zamanda dönerek esen rüzgârlara kasırğa denir. *Ölmez Otu* romanında kasırğanın şiddeti şu ifadelerle anlatılmıştır: “Kasırğa; toprağı, ağaçları, suları, bataklığı, büklüğü, gökyüzünü beşik gibi sallıyordu. Ceyhan Irmağı yatağından bir boşanıyor bir doluyordu. Savruluyor fişkırıyordu. Deniz gibi de derinden gümbürdüyordu” (Kemal, 1992: 327). Ceyhan Irmağı’nda meydana gelen kasırğanın durumu resmedilmiştir.

Yine benzer bir örneğini de *Ortadirek* romanında görmek mümkündür: “Şimşekler ortalığı ışığa boğuyor, yokuştan, ak yoldan kalkan kasırğa toz duman bütün hışımıyla gözüktüyor, dünyanın üstüne, karanlığın üstüne abanıyordu” (Kemal, 1974: 334). Kasırğanın bilinen etkisinin resmedilişini bu iki romanda görmek mümkündür.

Şimşek, farklı bulutlar arasında gerçekleşen elektrik boşalmasına denir. *Ölmez Otu* romanında Memidik’in ölüyü taşıyıp gömeceği yer ararken o an ki durum resmedilir: “Arada bir güneş ışığını yırtıp uzun bir şimşek çakıyor” (Kemal, 1992: 48). Çoğu zaman da *Yağmurcuk Kuşu* romanında olduğu gibi hız anlamında kullanılmıştır: “Öyle kuşlardı ki bu cıngırlar; yerde bir kuş, serçe, civciv görmesinler ne kadar yüksekte uçarlarsa uçsunlar, kanatlarını kısıp şimşek gibi avın üstüne sağlıyorlardı” (Kemal, 1961: 190-191). Cümlesinde de görüldüğü gibi bahsi geçen kuşların avını yakalayabilmesi için şimşek hızıyla hareket etmesi gerektiği belirtilmiştir. İfadesinde geçen şimşekten kastedilen ise şimşek gibi süratli olunmasıdır.

Dolu, yağmur damlalarının donması sonucu oluşan bir yağış türüdür. *Ortadirek* romanında tarlada dolunun yağdığını, Ali’nin ise tarlada kalması sonucu anası Meryemce’nin endişelendiği şu ifadelerle belirtilir: “Birinde bir dolu olmuştu. Meryemce, Ali tarlada kaldı, şu dolulardan bir tanesi başına geldiyse diye tutturmuş, bütün köyü ayağa kaldırmıştı” (Kemal, 1974: 117). Dolunun büyüklük derecesi ve yaratacağı tehlike de bu sözlerden anlaşılmaktadır. Dolunun Ali’de yaratacağı etki Meryemce’de endişeye yol açmıştır.

Yıldırım, bir bulut ile yeryüzü arasında gerçekleşen elektrik boşalması diye bilinir. *Ölmez Otu* romanında yıldırım ifadesinin hız anlamında kullanıldığını görmekteyiz: “Memidik kendini yandaki çalının arkasına yıldırım gibi attı” (Kemal, 1992: 7). Yıldırım bazı durumlarda ise yağmurun şiddetini anlatmak için de kullanılmıştır: “Yağmur gittikçe büyüyor, sağa sola, ormana, kayalara yıldırım yağıyordu” (Kemal, 1992: 197). Genellikle yağmurla birlikte gerçek anlamında kullanılan yıldırım ifadesi, bazı durumlarda da yıldırımın hızıyla alakalı olarak benzetmelerde kullanılmıştır.

Rüzgâr, basınçlar arası yer değiştiren hava akımlarıdır. Yine bu doğa olayını da Yaşar Kemal’in ele aldığımız romanlarında görmek mümkündür. *Ortadirek* romanında ormandaki rüzgârdan şu şekilde bahsedilir: “Uzaktaki ormandan bir rüzgâr sesi, belli belirsiz bir uğultu geliyordu. Arada bir, bir yel dalgasında çam, köknar, perıvşan, yarpuz kokusu geliyordu burunlarına” (Kemal, 1974: 154). Rüzgâr, genellikle ormanda ortaya çıkar, yağın yağmurdan sonra toprak kokusunu da alıp dağıtır. Ele alınan romanlarda rüzgâr ifadesi daha çok yel kavramıyla kullanılmıştır.

Çiy, havada bulunan su buharının soğuk olan bir yüzeyde su damlacıkları haline gelmesine denir. *Ortadirek* romanında çiy ile ilgili şu sözlerle yer verilmiştir: “Çiy yağmıştı. Bu yüzden de üstü başı tüm ıslandı, ıpslak oldu, içine geçti. Üşüttü” (Kemal, 1974: 186). Soğuk havalarda görülen çiy unsurunu bu şekilde romanda görmek mümkündür.

Yaşar Kemal’in bu doğa olaylarını romanlarında kullanması eserlerini daha etkili kılmıştır. Roman içerisinde bulunan bu kavramlar yazarın üslubuna katkıda bulunmuş anlatımını da daha da zenginleştirmiştir.

Coğrafi yerler

Yaşar Kemal, eserlerinde doğaya oldukça fazla önem vermiştir. Doğanın her yerini onun eserlerinde ayrıntılarıyla görmek mümkündür. Ovalardan platolara, yaylalardan dağlara pek çok yer onun için doğanın vazgeçilmez yerleridir. İnsanoğlunun doğası gereği bu gibi yerlerden etkilenmesi normaldir. Yaşar Kemal de bu durumu sadece etkilenmekle bırakmamış bunu eserlerine oldukça başarılı bir şekilde yansıtmıştır.

Coğrafya ile edebiyatın kimi zaman ayrılamayacak kadar birbirine yakın olması ve birbirinden etkilenmesi, bilimsellik açısından da oldukça ilerlemiştir. Pek çok bilimle ilişkisi olan coğrafyanın edebiyat ile de sıkı bir bağı vardır. Edebiyat insanı anlatırken coğrafya mekânı anlatır. İnsan ve mekân arasında nasıl bir ilişki söz konusu ise edebiyat ve coğrafya arasında da bu ilişkiyi görebilmek mümkündür. Bu konuda ise özellikle doğanın varlığı hem coğrafi özellik olarak hem de insan psikolojisini aktarma da kullanılmak üzere edebiyattan faydalanılmıştır. Roman kahramanların o anki psikolojik durumlarına göre doğa unsurlarına başvurularak içinde bulundukları durum resmedilmiştir.

Yaşadığı coğrafyayı da eserlerine yansıtmayı bir borç bilen usta yazar Yaşar Kemal de bu yoldan asla ayrılmamıştır. Bulunduğu ortamları iliklerine kadar yaşayan yazar, kendi hayal dünyasında kurguladıklarından da yola çıkarak kendi coğrafyasını okuyucularına sunmuştur. Gerek Van'ın gerekse Adana ve Çukurova'nın dağları, ovaları, hayvanları ve bitkilerini onun eserlerinde görebilmekteyiz. Betimlemeleri yaparken en ince ayrıntısına kadar değinen yazar, okuyucusuna o bölgeleri adeta yaşatır.

Yaşar Kemal'in yaşadığı coğrafyanın da Türk edebiyatı açısından çok önemli yerler olduğunu da belirtmek gerekir. Zira Yaşar Kemal; Dadaloğlu, Karacaoğlu gibi büyük halk şairlerinin yetiştiği yerlerde yaşamını sürdürmüştür. Bu yerleri önemli yapan en önemli özelliklerden birisi de sözlü edebiyat ürünlerinin bu bölgede fazlasıyla yer edinmesidir. Böyle bir zenginlikle iç içe olan Yaşar Kemal de küçük yaşlardan itibaren çevresini gezmiş, kimi zaman başka köylere gitmiş ve yaşadığı coğrafyayı kuşundan böceğine, dağlarından ovalarına kadar en ince ayrıntısına kadar inceleyip öğrenmiştir.

Kimi zaman yaşadığı çevrenin türkülerini, ağıtlarını, hikâyelerini öğrenmiş ve bunları köy köy gezip okumuş ve anlatmıştır. Bu sebeple çok geniş bir genel kültür bilgisine de sahip olan Yaşar Kemal, coğrafyaya olan tutkusunu eserlerinin en önemli özelliği haline getirmiştir. Nitekim tezimizin konusu olan söz konusu *Dağın Öte Yüzü* ve *Kimsecik* üçlemelerinde de bu durumu açıkça görebilmekteyiz. Tezimize konu olan Yaşar Kemal'in eserlerindeki coğrafi yerleri ise şu şekilde ele alıp açıklayabiliriz:

Dağ; ululuk belirtisi, özgürlük sembolü, tanrıya yaklaştırılan yer, yaşam verici yerlerdir. Bazen hasreti, umudu, dostluğu hatırlattığı gibi bazen de yolları engelleyici özelliğiyle ön plana çıkmaktadır. Kimi zaman yalnızlığın simgesi kimi zaman da umursanmamış insanların sığındığı bir yerdir. Baskıdan kurtulmak için gidilen yerleşim yerlerinin oluşturulduğu mekânlar olarak da bilinir. Bu bakımdan dağların romanlar üzerindeki önemi büyüktür.

Yaşar Kemal romanlarında geçen Düldül dağı önemlidir. Osmaniye'nin Düziçi ilçesinde bulunan bu dağ Amanos Dağları'nın en yüksek dağıdır. *Yağmurcuk Kuşu* romanında "Karşıda, uzakta, kat kat uçuk mavi sıradağların ardında, ta ötelerinde Düldül dağı bir maviye batmış, tüten bakır kızılıtısında..." (Kemal, 1961: 441). Süphan Dağı, yine Yaşar Kemal'in kendi yaşamına tanık olmasından dolayı onun için önemli bir yer olmuştur. Bu dağdan da *Kale Kapısı* romanında bahsetmiştir:

Ve Van Gölü çok maviydi. Ve çepeçevre yüksek dağların ortasındaydı. Süphan Dağı gölün kıyılarından dimdik yükselirdi, bir ak bulut gibi göğe ağmış. Kimi günler göl dibinden aydınlanır, mavi ışıklar fışkırırdı göğe doğru. Sütbeyaz Süphan Dağı, sütbeyaz sular, topraklar, ağaçlar, otlar maviye keserdi. Bir mavi düş dünyası olurdu Van Gölü kıyıları (Kemal, 1962: 304-305).

Söz konusu dağın Van Gölü kıyılarına yakın bir yerde olduğunu ve göl ile dağ arasındaki görsel uyumu bu gibi ifadelerden anlamak mümkündür. Coğrafi olarak güzel bir manzaraya sahip olan bu yerler Yaşar Kemal'in ustalığı ile daha da ayrı bir öneme sahip olmuştur.

Dağlar, roman kahramanlarının kaçıp sığındığı yerler de olmuştur. *Kanın Sesi* romanında Salman'ın işlediği cinayetten sonra kaçtığı yerdir dağlar. "Salman, köye giremeyince, kaçınca dağlara Emine de arkasından gitmiş" (Kemal, 1963: 384). Dağ kimi zaman barınak olmakla birlikte kimi zaman da insanların izlerini belli etmeleri için birer kaçış yerleri olmuştur.

Bazı durumlarda da dağların, yaban hayvanlarına ev sahipliği yaptığı, onların barındığı yerler olduğunu söylemek mümkün. Yaşar Kemal'in *Ölmez Otu* romanında kartalların yüksek dağlar üzerinde uçmaları ve yuvalarını o dağlara yaptıklarını anlıyoruz. "Koca kartal gökyüzünde kanatları ıslak, ağır, azıcık büzülmüş, göğün

yamacına yapışmış gibi uzak dağlara uçuyordu. Çukurova'nın ucunda üç kere döndü, sonra Aladağdan yana yön değiştirdi, süzüldü gitti" (Kemal, 1992: 351).

Toroslar da yazarın eserlerinde önemli bir yer tutar. Oralarda yaşayan yörükler için dağlar yaşamın kendisidir. Yazın sıcaklarında Çukurova onlar için hastalık hatta ölüm demektir. Ancak dağlar, onların yaşamlarını sürdürebilmek için hayati mekânlardır. Dağlardan aldıklarıyla kendilerini daha da kuvvetli ve güvenli hissederler. Genel itibari ile yazarın roman kahramanlarında görülen birtakım hayal kırıklıklarına rastlamak mümkündür. Bunlardan biri de kahramanların dağlardan ovaya indiklerinde hep bir eksiklik hissetmesi ve düşleyip istedikleri yaşantıyı bulamamalarıdır.

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere dağ, doğal hayatın en önemli unsurlarından biri olmuştur. Yaşar Kemal romanlarında özellikle çok yer verilen dağlar; hayvanlara barınak, saklanmak isteyenlere kaçış yeri, köy hayatında yaşayanlara ise düğün, derneklerin yapıldığı şölen yerleri olmuştur.

Tarla, ekilip biçilen önemli tarım arazileridir. Ekonomik olarak yapılan tarım işleri varlığını tarlalara borçludur. Nitekim romanlarda ele alınan konuda tarlaların önemi üzerine durulmuştur. Çukurova'da pamuk toplama zamanı gelince köylüler, erkenden yola çıkarak önemli tarlaları kapma yarışına girmişlerdir. Roman kahramanlarından Ali ve ailesinin de ovaya inip daha kaliteli pamuk tarlası bulmaları biraz da köydeki tecrübeli biri olan Koca Halil'in döngeleden hareketle erken haber vermesine bağlıdır. Döngele bitkisinin kökünden pamuk toplama zamanının geldiğini anlayan Koca Halil köye haber vererek onların yola çıkmasını sağlar.

Bununla ilgili *Ortadirek* romanında şu ifadelere yer verilir: "Çukurova'da pamuğun açtığını her yılki gibi söylemezsen köylüye, köylü seni yer Halil. Geç kalırsa pamuğa, pamuk açtıktan, elin ırgadı tüm pamuğa girip de topladıktan sonra senin köylüler varır da toplayacak tarla bulamazlarsa..." (Kemal, 1974: 10). Buradan hareketle pamuk tarlalarına yetişmenin Koca Halil'in vereceği habere bağlı olduğunu çıkarmak mümkündür. Tabi bunda erken gelmenin yanı sıra bazen de toprak ağalarının etkileri de olmuştur. Bazen de muhtarın köylüyü başka tarlaya yönlendirmesinin de etkisi vardır. İyi ve kaliteli tarlada yetişen pamuklar her zaman daha ön plana çıkmıştır.

Yer Demir Gök Bakır romanında köylüler, Adil Efendi'ye olan borçları sebebiyle ve başlarına gelebilecek tehlikeden çekinmeleri münasebetiyle bu yılki pamuk kazançlarını tümünden ona vermeyi teklif ederler: "Yemin etsek ki bu yıl çukurun en verimli tarlalarını, gece demeyip gündüz demeyip biz toplayacağız, öteki köylülerin beş misli, on misli toplayacağız, tüm kazancımızı da sana vereceğiz. Ne dersin Adil Efendi?" (Kemal, 1976: 111). Köylünün Adil Efendi'ye borcu vardır ve kendisinin gelip köylünün her şeylerini ellerinden almasından korkmaktadırlar. Bu sebeple en iyi tarlaya gitmeleri ve topladıkları kaliteli pamuklarla daha fazla kazanmaları gerekmektedir.

Taş, Yaşar Kemal romanlarında sıklıkla kullanılan bir unsurdur. Bazı durumlarda yaralamak için kullanılmıştır. *Kale Kapısı* romanında bunun örneğini görmekteyiz: "Sonunda kuşa o kadar öfkeleni ki yerden aldığı bir taşı var gücüyle ona fırlattı. Taş vınlayarak gitti kuşun karnının altından geçti. Taş bir parmak daha yukarıdan gitmiş olsaydı, şimdi şu çiçeğin üstünde duran kuş yaşamıyor olacaktı" (Kemal, 1962: 466). İfadelerinde Mustafa'nın kuş ile yaşadıkları dile getirilmiştir. *Yer Demir Gök Bakır* romanında Hasan'ın ormanda gördüğü gizemli bir taşın da anlatıldığı görülür:

Hasan yanına yönüne bakındı ama bir iyice bakındı. Baktı ki kimse görmüyor. Ben Hasan'dan, ormana geldikçe hileleniyorum. Bir işi var Hasan'ın. Hasan gitti gitti, bir kayanın altında durdu, yanına yönüne bakındı, hemen eğildi, taşı kaldırdı, altına bir göz attı, hemencecik de kapattı. Ormandan ayrıldı. Ondan sonra ben gittim, taşı kaldırdım. Birden gözlerimin önünde bir ışık patladı, sonra gözüm hiçbir şey görmez oldu (Kemal, 1976: 153).

Romana göre o taşın alt kısmında altından bir çarşı olup o taş da o çarşıya giden yolun kapısıdır. Bazı çocuklar da o taşı kaldırdıktan sonra yüzlerinde bir ışığın patladığını ve bir şey göremediğini söyler. Bu taş çok anlatıldığından merak uyandırır ve köylü kadınlar gizlice gidip o taşı incelemeye başlarlar. Onlar da taştan bir ışık bir parıltı bekliyorlardı. Ardından Meryemce de oraya geldi değneğiyle bir iki taşa vurdu. Sonra ardından gülererek köye doğru yönelmeye başladı. Hasan'ın küçüklükten beri kuşlarla, taşlarla oynadığını biliyordu. Köylülerin de akılsız oluşlarıyla eğlenmişti.

Köydeki hayat ele alındığından köydeki evlerin taştan yapıldığını *Ortadirek* romanında anlamaktayız: "Ali'nin evi ta dededen kalma sıvasız koca koca biçimsiz

taşlardan örölmüş basık bir toprak damdı” (Kemal, 1974: 12). Bu ifadede köy evlerinin taşlardan yapılmasını ve uzun süre varlıklarını devam ettirmesini, evin dededen kalma bir ev oluşuyla anlamaktayız. Bu gibi kullanımların dışında taş kesilmek, taşa dönmek gibi mecâzi ifadelere de rastlamak mümkündür.

Çöl, çok az yağış alan yerlerde nemin düşük, gece ve gündüz farkının yüksek olduğu yerlerde oluşan yerlerdir. *Kale Kapısı* romanında çöller, soylu atların öleceklerini anladıklarında başlarını alıp gittikleri yer olarak belirtilir: “Öleceklerini anladıklarında hiçbir güç onları artık bir yerlerde tutamaz. Başlarını alırlar, son güçlerini de harcayarak başları, kuyrukları dik mor dağlara, uçsuz bucaksız çöllere çeker giderler. Bir daha onların ne ölümlerini ne de dirilerini kimsecikler göremez” (Kemal, 1962: 229). Çölün aynı zamanda kimselerin görmemesi için bir kaçış yeri olduğunu da anlamak mümkündür.

Çöl kavramı olarak geçen yerlerden biri de *Ortadirek* romanında geçen Yemen’dir. Koca Halil ve arkadaşı İbrahim orada askerlik yapmıştır. Oradaki anılarını ise köylülere anlatırlar: “Tüm köylü Yemen’i, kum çöllerini, susuzluktan baygın düşen, su su diye bağırarak aklını yitiren, kum çöllerinde ufuklarca koşan; yiten askerleri, kum fırtınalarını, hurma ağaçlarını, sıtmaları, açlıkları, bozgun askerlerin karınlarını deşen Arapları, her şeyi her şeyi gidip görmüş yaşamış gibi biliyordu” (Kemal, 1974: 224).

Yine aynı romanda Çukurova’nın bir çöle de benzetildiği olur: “Anam çok akıllı. Her şeyi bilir. Azıcık inatçı ama. Kuruyası o huyu da olmasa, başına taç yap da gez Çukurova çölünü” (Kemal, 1974: 341). İfadelerinden Yemen’in gerçekten çöle sahip olduğu, Çukurova’nın ise çöle benzetildiğini anlayabiliriz.

Bahçe, insanların kendi zevklerine göre oluşturdukları, içerisinde ağaç, çiçek, çalı, süs bitkileri olan ve insanların bazı ihtiyaçlarını karşılayan açık alan mekânlarına bahçe denir. Çoğu zaman da hobi amaçlı eğlenerek vakit geçirme amacıyla oluşturulur. *Ortadirek* romanında Çukurova bahçeye benzetilir: “Çukurova’nın kavakları güzel olur. Telli kavaklar. Telli gelin gibi salınır ha salınır. İnceden bir yel esmeyegörsün. Çukurova yemyeşil bir bahçe gibidir” (Kemal, 1974: 135). İçerisinde bulunan kavak ağaçlarından dolayı Çukurova, büyük bir bahçeye benzetilmiştir.

Muhtar, köylüleri etkilemek için ev ev dolaşırken Ökkeş Dağkurdu'nun evine gelir. Dini vazifelerini yerine getiren biri olan Ökkeş'i etkilemek için cennetten söz eder ve orayı bağlık bahçelik bir yer olarak tarif eder. Bazı durumlarda ise bahçeler yılanların seviştikleri yerler olarak ele alınmıştır: "Uzayıp kısalan, esen yelle inip kalkan yalım gibi. Kıvılcımlanan. Nar çiçeği gibi. Belki de bu yüzden, yılanlar nar çiçeği zamanı, nar bahçesinde sevişirler. Bir korunmadır belki" (Kemal, 1974: 316). Yılanların sevişmeleri sırasında bahçeleri seçmesini onlar için korunaklı yer olmalarına bağlanır.

Bozkır, genellikle, sıcak ve ılıman iklimlerde ağaçsız olan bölgelere denir. Ele alınan *Dağın Öte Yüzü* üçlemesinde bozkır önemlidir çünkü bozkırlardan kopup gelen döngeler vardır. Döngeler denilen otsu bitki de Çukurova'da pamuğun açılıp açılmadığı hakkında bilgi verir. Rüzgârın da etkisiyle savrulan döngeler bozkırda dönerek hareket ederler. Bu bakımdan döngeler köylüler için bozkırda çok önemlidir.

Ortadirek romanında da bu önem şu sözlerle ifade edilir: "Döngeler, bozkırın en önemli bitkisi, dikenidir. Yazın tatlı bir yeşildeyken dikenleri kadar kökleri de güçlüdür. Görünüşü bozkıra can verir, hayat bağışlar. Kuruyunca kökü zayıflar, dikenleri sertleşir" (Kemal, 1974: 21). İfadeleriyle döngeler bitkisi tanıtılmış ve bu bitkinin doğal yetişme alanı olarak da bozkır gösterilmiştir.

Ölmez Otu romanında da yine bozkırla ilgili şu ifadeler yer verilmiştir: "Dünya ıssızlık içinde çın çın ötüyordu. İçinden kaçmak, arkasına bakmadan, evi barkı, Meryemce'yi, çocukları, kuşları, şırıltılı pınarı, şu uluyan kızıl döngeli kurtlar yatağı bozkırı bırakıp kaçmak, kaçmak geçiyordu" (Kemal, 1992: 29). İfadelerinden anlaşılacağı üzere bozkırın döngelerle dolu olduğu ve kurtları da barındırdığı görülmektedir.

Çiftlik, genellikle birtakım bitkilerin ya da hayvanların yetiştirildiği önemli işletme niteliğindeki yerdir. Ele alınan romanlarda ise çiftliklerde genellikle at yetiştirildiğini görmekteyiz. *Yağmurcuk Kuşu* romanında bunun örneğini görebiliriz: "Suriye'den, Irak'tan safkan Arap atlar gelir. Urfa'da da benim için Arap at yetiştirirler tam beş çiftlikte, onları da sen satacaksın. Bu atların çoğunlukla alıcıları İzmir'dedir. Bunların kârına da ortağız" (Kemal, 1961: 142). İsmail Ağa'nın büyük

bir çiftliği vardır. Pek değerli olan bu çiftliğe evlatlık edindiği Salman göz koymuştur. Bu sebeple de Mustafa'yı ortadan kaldırmak ister.

Kale Kapısı romanında Salman, çiftliği sahiplenmek istediğini Cemşid aracılığıyla köylüye bildirir: "Babamın çiftliğini satarlarsa parasının yarısı benim, yarısı da Mustafa'nın, o da Mustafa o güne kadar sağ kalırsa..." (Kemal, 1962: 201). Salman, babasının çiftliğini istiyor ve bu uğurda da köydekilere zulmediyordu. Çiftlikler ele alınan romanlarda değerli yerler olarak görülmüştür. Kimi zaman atların yetiştirildiği yerler kimi zaman da miras olarak paylaşılan önemli alanlar olmuştur.

Kaya, çeşitli minarelerle oluşan taş parçacıklarının bir araya gelmesiyle oluşan katı birikintilerdir. *Yer Demir Gök Bakır* romanında kayaların arasında Hasan ile Ummahan'ın çok değerli gördüğü taşlardan bahsedilir: "Kayaların arasından kayarak sine sine sivri kayanın yanına vardı. Taşın yanında bir süre dikildi kaldı. Taşına umutla, sevgiyle kutsal bir şeye bakar gibi bakıyordu" (Kemal, 1976: 382). Kayalıklar, eserlerde çoğu zaman köy çocuklarının uğradığı mekânlardan biri olmuştur.

Kaya ile ilgili olarak en önemli noktalardan biri de *Kanın Sesi* romanında Mustafa'nın arkadaşı olan Tırtıl Yusuf'un kayalıklara tırmanması ve orada uzun süre mahsur kalmasıdır. Tırtıl Yusuf, hiçbir tedbir almadan kayalara çıkmış ve yükseklikten dolayı aşağıya inememişti. Tüm arkadaşları da seferber olmuş onu iple bağlayarak kayalıklardan indirmeye çalışıyordu: "Bağladım, çekin diye bağırdı. İkisini birden çektiler, çektiler ya Tırtıl Yusuf'un kayaya kenetlenmiş eli bir türlü kopmuyordu" (Kemal, 1963: 523). Tırtıl Yusuf için saatlerce uğraşılmış sonunda çıktığı kayalıklardan kurtarılmıştı.

Koyak, etrafı dağ ve tepelerle çevrili olan içinde genellikle bir akarsu bulunan dar ve çukur olan yer şekilleridir. *Kale Kapısı* romanında Alıçlı koyak ifadesi geçer. Bu koyakta, İsmail Ağa'nın mezarını bekleyen Cemal'in gördüğünü iddia ettiği Veli Dede'nin ağdı ve türküsü söylenir. Bunu Cemal şu sözlerle anlatır: "Veli Dede'nin ayağa kalktığını görür gibi oldum. Saz yürüdü gitti, ağıt yürüdü gitti önümden... Beni de ardınca sürükledi götürdü böğürtlenlerin arasından Alıçlı koyağa... Alıçlı koyakta o ağıt daha öyle söylenip duruyor. Veli Dede yitti gitti bir taşın ardında

gözden ırıladı. O türkü orada kaldı. Bir hafta döndüm durdum Alıçlı koyakta” (Kemal, 1962: 61-62).

Alıçlı koyak roman için önemli mekânlardan biridir. Mustafa ile Memet, çoğu zamanını Alıçlı koyakta geçiriyor, ortada gözükmedikleri zaman birbirlerini çoğu kez oradaki çalı aralıkları, ağaç dipleri ve kovuklarında arıyorlardı. Bu bakımdan Alıçlı koyak söz konusu eser için önemli mekânlardan biri olmuştur.

Bazen de *Ölmez Otu* romanında olduğu gibi Kirazlı koyak öne çıkar: “Suyun dibine çökmüş boz bir tortu gibi Kirazlı koyağa bir pus çökmüştü. Gün doğmuş, pusu daha da koyulaştırmış, ta Kirazlı koyağın dibine itmişti... Hasan ne zaman kalkmış, ne zaman Kirazlı koyağa inmiş, ne zaman pusun içinde yitmişti, kimsenin haberi yoktu” (Kemal, 1992: 53). Özellikle Hasan’ın Kirazlı koyaktan kiraz çubukları yapması ve onları yanından ayırmaması görülür.

Orman, çeşitli ağaç, bitki, çalı gibi topluluklardan meydana gelen, doğal yollarla oluşan alanlardır. Yer yer ormana yer verilmiştir. *Ölmez Otu* romanında ormanın tasviri yapılmıştır: “İncecik bir yeşillik şeridi Ceyhan suyu boyunca kıvrılıyor, karanlık bir çukura, Ceyhan suyuna iniyordu. Sağ yanda, batıda ırmağın dirsek yaptığı kıvrıntının çukur düzlüğünde iri ağaçlarıyla bir bucak, bük karışığı orman kararıyordu” (Kemal, 1992: 67). İfadesiyle Ceyhan suyunun kenarındaki ormanın betimlemesi yapılmıştır.

Ortadirek romanında da ormandan şu sözlerle bahsedilir: “Şimdi iyicene yanan ateş, ormanı apaydınlık etmişti. Yanan ateşler, gidip geliş, telaş, ormanın içini karınca yuvasına çevirmişti. Orman, göçün gürültüsüyle bir başka türlü uğulduyordu” (Kemal, 1974: 41). Orman bazen de yalabuğun yapıldığı yer olur: “Benim de ayaklarım iyi olur da ayağa kalkarsam yarın size şu ormandan yalabuk yaparım ki cana can katar. Gücümüz yerine gelir” (Kemal, 1974: 206). Yine ele alınan roman içinde Alakömeç ormanından bahsedilir. Kır İsmail’in kızının başına gelenler bu ormanda gerçekleşmişti ve bunu muhtara anlatıyordu: “Sefer emmime deyim ki bir aydan sonra baktım ki dört delikanlı daha geldi. Bana bir fistan giydirdiler. Alakömeç ormanına götürdüler” (Kemal, 1974: 282). Romanlarda orman

kimi zaman bir kaçış yeri kimi zaman hayvanlara barınak kimi zaman da doğal güzellikleriyle ele alınan mekânlar olmuştur.

Ova, çevresine göre alçak ve düz olan yerlere denir. Ele aldığımız *Dağın Öte Yüzü* ve *Kimsecik* üçlemelerinde Çukurova en önemli coğrafi yer olarak kullanılır. Özellikle *Dağın Öte Yüzü* üçlemesinde köylünün geçimini sağlaması için en önemli çalışma ortamı pamuktan dolayı Çukurova'dır. Her yıl çevre köylerden hatta çevre illerden Çukurova'ya göç gerçekleşir. Gelen köylüler topladıkları pamuk miktarlarına göre yıllık kazançlarını elde etmiş olur. Pamuk toplama işi kimisi için ek gelir olurken kimileri için ise yıllık kazançlarının tek gelir kaynağıdır. Çoğu zaman ova betimlenirken içinden akan ırmak da resmedilir.

Ortadirek romanında Çukurova, pamuk ve döngele bitkisi arasındaki ilişkiden şu şekilde söz edilir: "Bu döngele şaşkın döngele. Çukurova'da pamuğun açmasına daha çok var. Bu yıl döngelerinin kökünde bir şey var" (Kemal, 1974: 9). Döngele bitkisi kökünden koparak etrafa yayılırlar. Köylüler de onun köküne bakarak Çukurova'daki pamuğun açıp açmadığına karar verirler. Kök kuruyorsa pamuk açmış demektir ve vakit kaybedilmeden yola çıkılır. Çukurova, pamuk için son derece önemli bir yer olup ele alınan romanların konusunun geçtiği yerlerdir.

Tepe, genel olarak dağdan daha küçük yüksekliklerdir. *Kanın Sesi* romanında tepe bazen üzerine sırça saray yapılan bir yer olur: "Ta uzaklarda yeşil bir tepenin üstünde bir sırça saray yükseliyordu" (Kemal, 1963: 510). Bunların dışında tepe sözcüğü gerçek anlamının dışında mecâzi olarak da kullanılır. *Ölmez Otu* romanında buna rastlamaktayız: "Bedeni tepeden tırnağa ağır bir kurşun kütlesine dönmüştü" (Kemal, 1992: 7). Bu ifadede tepe sözcüğü gerçek anlamı dışında kullanılarak mecâzi bir anlam kazanmıştır.

Yağmurcuk Kuşu romanında ise tepe bir savaşın yapıldığı yerdir: "Onların arkasından başka atlılar geldiler doğudaki, kuzeydeki, dağlardan Fırat'ın Dicle'nin kaynaklarından ve orada çölde, tepenin yöresinde mübalağa cenk olundu" (Kemal, 1961: 401). Buna benzer ifadelerle tepe sözcüğünü, ele alınan romanlarda görmek mümkündür.

Toprak, söz konusu yazarın eserlerinin çok önemli unsurları arasında yer almaktadır. Özellikle Çukurova toprakları çoğu eserinde geçmektedir. Yaşar Kemal eserlerini ele alırken mekân olarak genellikle Çukurova bölgesini anlatır. Kendi ifadeleriyle çok verimli, doğurgan ve bolluğuyla onun için Çukurova toprağı çok önemlidir. Ona göre yılın her gününde başka türlü bitkilerin fışkırdığını görebilmek mümkündür. Toprağın doğurganlık imgesini onun eserlerinde görebilmekteyiz. Bu topraklar romanlarda çok önemlidir ve kahramanlar bu toprak için mücadele ederler. Özellikle Çukurova'ya inince pamuk toplayabilmek için daha iyi toprakların seçilmesi gibi.

Yer Demir Gök Bakır romanının sonlarına doğru toprak doğurgan ve şehvetli bir kadın iması ile canlandırılır: “Orman toprağı, bozkır kıracı bir dirilişte, bereketli bir şehvette, bir doğurmadaydı. Doğurmanın, şehvetin, taze taze dirilişin, kaynaşmanın, devinmekten delirmenin sevincinde, gerinmesindeydi toprak.” gibi ifadelerle toprağın bereketine vurgu yapılır. Bu doğurganlık ifadesi *Yer Demir Gök Bakır* romanının bazı yerlerinde karşıt bir anlayışla verimsizliğe dönüşür. Eskiden bire otuz veren toprağın artık bire bir verdiği, bir zaman sonra ise üzerinde otun bile bitmeyeceğini ifade eder.

Toroslar, Akdeniz'in kıyısına paralel şekilde uzanan sıradağ zinciridir. Romanlarda Çukurova ya yakın olmasından dolayı ismi geçmiştir. Pamuk toplamaya gelen köylülerin bazıları Toros dağlarını aşıp Çukurova'ya inmişlerdir. *Yer Demir Gök Bakır* romanında Toros dağları bu doğrultuda ele alınmıştır: “Bu kış kıyamette, şu koskoca Toros dağı aşılır da sağ salim çukura varılır mı? Hele bir yaz bahar ayları gelsin de görelim” (Kemal, 1976: 99). Toros dağlarının büyük ve zorlu yollara sahip dağlar oluşunu bu ifadelerden anlamak mümkündür.

Toros dağlarının ne kadar çetin olduğunu *Ortadirek* romanındaki şu ifadelerden de anlamak mümkündür: “Ayaz ama ne gâvur ayaz. Adam donuverecek. Bu dağlar böyle. Yaz kış... Toros'un boranı, adamın kıranı demişler. Ne doğru laf etmişler” (Kemal, 1974: 109). Yaz bitkisi olan pamuk için Toros dağlarından gelenler olur, çalışıp pamuk topladıktan sonra zorlu yolculuklarla geri dönerler.

Toros eteklerinden gelenlerin pamuk toplayıp para kazandıktan sonra Toros'a geri döndüklerini de *Ölmez Otu* romanındaki şu ifadelerden anlamak mümkündür:

“Bu karınca gibi insan katarları, yağmur altında sıtmalı, hastalanmış, içleri bozulmuş, iki büklüm, sırtlarından buğular fişkırarak günlerce günlerce yolları belleri doldurarak Toros’a çekileceklerdi. Ama mutlulardı. Para kazanmışlardı” (Kemal, 1992: 349). İfadelerinde olduğu gibi Toros dağları ele alınan roman için önemlidir. Ayazı, soğuğu olan yüksek ve aşılması zor dağlardır. Ancak insanlar ekmek paraları için bu zorluğa göğüs germekte ve çetin yolculuğa çıkmaktadır.

Yayla, plato adıyla da kullanılan, akarsu vadilerince ayrılmış çevrelerine göre yüksekte kalan kısımlardır. Düz araziler olduğundan tatil amaçlı olduğu gibi bazen de hayvanların otlatılması için yaylalardan yararlanılır. Yaylacılık tam olarak olmasa da göçebe yaşam tarzına benzerlik gösterir. *Ortadirek* romanında Uzun Yayla’dan bahsedilir ve oradaki bazı hayvanların çalınması için oraya gidildiği belirtilir: “Oraları iyi bildiklerinden, yanlarına da tecrübeli bir hırsız katarak Uzun Yayla’ya gönderdi. Uzun Yayla’da Çerkes atlarını çalmaya” (Kemal, 1974: 229). Bazı durumlarda ise yayla mecâzi anlamda kullanılarak toprağın bir özelliği gibi gösterilir. “Altımdaki kara toprak, her işin başı her işin sonusun. Çok yıpranırsın. Sana olmadık işler ederler, türlü türlü hallere sokarlar incinmez, gücenmezsin. Yüreğin geniş, yayla gibi serinsin...” (Kemal, 1974: 246). Burada da yayla sözcüğü yine gerçek anlamı dışında kullanılmıştır.

Yağmurcuk Kuşu romanında ise Van Gölü’ne yakın olan Esrük Dağı’ndan ve oradaki yayla şenliklerinden bahsedilir: “Yazın gölden Esrük Dağı’na yaylaya göçüyorlardı... Yaylada her gün bir düğün bayramdı. Davulunu zurnasını çeken çalgıcılar da yaylalara doluşuyordu” (Kemal, 1961: 55-56). Yayla ifadesinden, çoğu zaman Uzun Yayla olarak bahsedildiğini, yaylaların serinliğine dikkat çekildiğini, yaylada bulunan obaların şenlikler, cümbüşler düzenlediğini ve insanların yayladaki bu şenliklere katılarak eğlendiğini ele aldığımız romanlarda görebilmekteyiz.

Coğrafi yerlerin kullanımı yine Yaşar Kemal’in eserine ayrı bir hava katmıştır. Tam bir doğa adamı olan yazar, eserlerinin pek çoğunda coğrafi yerleri ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Yazarın üslubuna yakışır bir şekilde ele alıp incelemesi anlatımında da bir hayli etkili olmuştur. Bu gibi yerlerin betimlemesinin yapılması söz konusu yazarın kimliğini ortaya koymaktadır.

Sular

Su, insanoğlu her zaman büyük öneme sahiptir. Saflığın ve temizliğin simgelerinden olmuştur. Bazen günahlardan arınmanın bazen de yok ediciliğin simgelerindendir. Hikâye, mitoloji ve destanlarda kutsal anlamda kullanılmıştır. Su ile ilgili farklı çağrışımlar olmuştur. Bu bakımdan suyun zengin bir içeriği vardır. Özellikle suyun annelik metaforuyla ele alınması suyun hayat veren özelliklere sahip olmasından kaynaklanır. Pek çok şiirde de “yağmur” imgesine dönüşüp daha farklı özellikler gösterir.

Yaşar Kemal, su unsurunu kullanırken bazı durumlarda ona kutsallık ve ölümsüzlük katmıştır. *Ortadirek* romanında bu duruma rastlamaktayız (Kemal, 1974: 144). Bazen suya bu şekilde kutsallık verildiğini görebilmek mümkündür.

Suyu daha çok ırmak, akarsu anlamında da kullanıldığı görülür. Nitekim *Yağmurcuk Kuşu* romanında da buna rastlamaktayız: “Çocuklar, gölgeleri Ceyhan suyuna doğru uzamış kamış huğların, toprak damların arasından usulca kayarak, gölgelerini izleyerek köyün öteki alanına gidiyorlardı, Salman’ın karartısı gözden yitinceye kadar” (Kemal, 1961: 9). Su, anlam genişlemesi yoluyla bazen ırmak, bazen akarsu gibi anlamları karşılamak için kullanılmıştır.

Bazen de su, *Kanın Sesi* romanında olduğu gibi Emine’nin sürekli uğradığı bir mekân olmuştur: “Bir koşu Eminelerin evine kadar gitti. Emine’yi göremedi. Orada daha fazla duramazdı, ya birisi görür de onu... Suyun kıyısına indi, ılgınların içine girdi oturdu. Emine’nin gelip ayakkabılarını çıkardığı yere gözlerini dikti, beklemeye başladı” (Kemal, 1963: 527).

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere Yaşar Kemal, suya önem vermiş ve su unsurunu söz konusu romanlarda farklı anlamlarda kullanmıştır. Su, bazen bir nehir bazen buluşma noktası, bazen de ölümsüzlüğün ilacı olmuştur. Doğanın en önemli varlıklarından olan suyu bu gibi kullanımlarla yazarın söz konusu eserlerinde görebiliriz.

Göl, karalar üzerinde bulunan çanakların farklı sebeplerle doldurulmuş kimisi tatlı kimisi de tuzlu olan su kütleleridir. Genellikle sularını dışarıya akıtmayan bazen

de bir gideğen vasıtasıyla sularını denizlere akıtan durgun vaziyetteki su kütlelerine denilmektedir.

Gölün Yaşar Kemal'deki önemi ise Van Gölü kıyısında köylerinin olmasıdır. Bu bakımdan Van Gölü, romanlarında yer edinmiştir. Adana'ya göçmeden önce Van Gölü kıyısında yaşamlarını sürdüren Yaşar Kemal ve ailesi birtakım sebeplerden dolayı Çukurova'ya göç etmek zorunda kalmıştır. O anlarını unutmayan yazar, göl unsuru için Van Gölü'ne ayrı bir önem vermiş ve eserlerinde yer vermeye çalışmıştır. *Yağmurcuk Kuşu* romanında şu ifadeler ile Van Gölü anlatılmıştır:

Van Gölü; dağların arasında, yılın her ayında doruğu karlı Süphan, Nemrut, dağlarının dibindedir. Dağlar, güneyden gün batıdan gölün aynasına sütbeyaz düşerler. Göl, maviyle, sütbeyazla dalgalanır, çalkalanır. Van Gölü, kıyıları, yöresini çepeçevre kuşatmış Süphan Dağı, Nemrut Dağı, Esrük Dağı, öteki dağlar çırılçıplaktır. Dağların ardındaki Muradiye, Patnos, Çaldıran ile Van Ovası da çırılçıplaktır (Kemal, 1961: 53).

İfadeleriyle Van Gölü resmedilmiştir. Bu göl, İsmail Ağa'nın göç eden ailesi için sürekli özlem duydukları bir yerdir.

Ortadirek romanında Akçadeniz gölünün varlığından bahsedilmektedir: "O rezil, pis, o sürünge, o solucan demedim mi? O Akçadeniz gölüne şöyle bir göz atsa da baksa kurutur. Yeri toz duman olur" (Kemal, 1974: 242). Van Gölü, kıyısı ve diğer bazı göller yazarın yaşamından bir parça olduğundan eserlerinde görmek mümkündür.

Göl, bazı durumlarda ise yazgının son bulduğu yerdir. Hüseyin Bey, İstanbul'daki Ahdamar adasına benzeyen bir adada peri kızı görüp ona âşık olur. Kız onunla birlikte Van Gölü'ne gelir. Kızın Van Gölü'ne gelmesi Hüseyin Bey'i çok sevindirir. Van Gölü'nde sürekli kendini gösteren peri kızının babasının sarayı da Van Kalesi'ndedir. Bu aşkı da köylüler kabul etmişlerdir. Daha sonra savaşın etkisiyle göç edildiği sırada Hüseyin Bey orayı terk etmeyerek kendini Van Gölü'nün sularına bırakır. Her ne kadar babası onu götürmek için ikna etmeye çalışsa da Hüseyin Bey dinlemez ve onlarla gelmez. Daha sonra onu aramaya gelen İsmail Ağa, onun cesedini kolunda ilk defa taktığı saat ve parmağına takılmış altın bir nişan yüzüğüyle Van Gölü üzerinde bulacaktır. Hüseyin Bey "Van Gölü benim ülkem" (Kemal, 1961: 59). Cümlesini kurmuş ve ülkesi olarak gördüğü göl, onun sonu olmuştur.

Akarsular yeryüzünün en önemli su kaynaklarından biridir. Ekilen tarlalar için hayati öneme sahiptirler. Barajların yapılmasıyla da su birikmesi sonucu tarım hayatının olmazsa olmazlarından. Pek çok insanın günlük hayatta da işine yarayan kimi zaman taşımacılıkta, kimi zaman sporda kimi zaman temizlik işlerinde akarsulardan faydalanılmıştır.

Yaşar Kemal de akarsuların önemini bilincinde olarak eserlerinde işlemiştir. *Ölmez Otu* romanında akarsu kenarı roman kahramanlarından olan Ali'nin tuvalet ihtiyacını gördüğü sonra da temizlendiği yer olarak anlatılmıştır. "Ali ayağa kalktı, akarsuya doğru ilerledi, yarı aşağı kıyıya indi, çömeldi, uzun uzun orada kaldı, çatladı. Yukardan teneke sesleri, bağırma gelince ayağa kalktı, çabucak donunu bağladı bir iki avuç suyu yüzüne vurdu, köylülerin arasına, pamuk tarlasına gitti" (Kemal, 1992: 76). İfadeleriyle akarsuların farklı kullanım amaçlarından bahsedilmiştir.

Bazen de akarsuyun akışı *Kale Kapısı* romanında olduğu gibi betimlenmiştir. "Aşağıdaki akarsu karanlık, arada bir sırtı aydınlanarak akıyor, yukardaki kaleden bir puhunun kesik sesi geliyordu" (Kemal, 1962: 45). Doğal hayata can veren akarsulara, değişik özellikleriyle söz konusu romanlarda değinilmiştir.

Denizler bir okyanus ile bağlantısı olan ve büyük bir alana yayılan genel itibari ile de tuzlu olan su kütleleridir. Diğer alanlarda her ne kadar gelişim sağlansa da denizden yapılan taşımacılık öneminden pek bir şey kaybetmemiştir. Yaşar Kemal romanlarında denize fazla yer verilme de yer yer romanlarda bulunduğunu görmek mümkündür.

Kanın Sesi romanında Mustafa annesi Zero ile Mersin'e gitmelerinden sonra Mustafa'nın oralara karşı beslediği duygular içinde deniz de vardır: "Mersin'in denizini, deniz kokusunu, denizin tuzunu, ışıklı gemilerini, kereste kokularını, çamur, ambarlar dolusu buğday, çeltik tarlalarının kokusunu da özlemişti" (Kemal, 1963: 468). İfadesinde olduğu gibi deniz Mustafa'yı etkilemiştir ve onun için özlem duyulan bir yer olmuştur. Mustafa bu vesileyle ilk defa denizi görmüş bundan dolayı da çok sevinmiştir.

Deniz kimi zaman da *Yer Demir Gök Bakır* romanında olduğu gibi mecaz anlamlara gelebilecek şekilde de kullanılmıştır. “İçindeki yalım, kin, öfke ağısı büyüyor, büyüyor. Sefer bu güçle değil boraya, zelzeleye, üstüne gökten deniz boşansa ona bile karşı koyar” (Kemal, 1976: 277). Deniz, kimi zaman da Hasan ile Ummahan’ın kayaların arasında gördüğü çiçeğin rengi olmuştur.

Irmak; genellikle denizlere ve göllere dökülen, bazı zamanlarda da büyük akarsular ile birleşen, taşıdıkları su miktarı bakımından büyük olan akarsulara verilen genel bir addır. Bu özellikleri ile romanda kullanılmıştır. “Gün attı, dağların başı ağardı. Karşıda akan ırmak gümüşe kesti” (Kemal, 1961: 22).

“...Kimi zamanlar ovanın üstünden yükselerek, gökle toprak arasında uçarcana kıvrılarak akan ırmağa...” (Kemal, 1961: 288). Yaşar Kemal; ırmağa gerektiği yerlerde değinmiş, onu köy yakınından geçen ve köylülerin çeşitli sebeplerle yararlandığı bir yer haline getirmiştir.

Pınar, yerden kaynayarak çıkan suların bulunduğu yerdir. Su insan hayatı için de son derece önemli olduğundan su kaynaklarının bulundukları yerler de önemlidir. Özellikle kırsal kesimlerde suyun hem içme kaynağı olarak kullanılması hem de tarımsal faaliyetlerde önem arz etmiştir. Yaşar Kemal, *Ortadirek* romanında köyde bulunan bir pınardan bahsetmiştir: “Yolun üst başında, dört bir yanını kokulu yarpuz almış ulu cevizlerin altında bir pınar vardı. Adına Çağıloluk derlerdi” (Kemal, 1974: 39).

Pınarların köydekiler tarafından içme suyu olarak kullanıldığını da *Ölmez Otu* romanındaki şu ifadelerden anlamak mümkündür: “Pınarın dibine gün vurmuştu. Eğildi, çökeleğin üstüne güneşli soğuk pınardan su içti. Su yabannanesi koktu” (Kemal, 1992: 275). Cümleleriyle Meryemce’nin köyde tek başına kaldığı zamanlardan bir kesit sunulmuştur.

Yazarın diğer doğa unsurlarını ele alıp incelemesi kadar su çeşitlerini de anlatması anlatımını farklılaştırmıştır. Her durumda özgünlüğünü koruyan Yaşar Kemal; akarsu, deniz, göl ve pınarlar ile dikkatleri farklı doğa unsurlarına çekmeyi başarmıştır.

Kozmik unsurlar

Çukurova bölgesinin coğrafi şartlarından dolayı *güneş* önemli bir yer edinmiştir. Çukurova yaz sıcaklığı ile bilinen bir yerdir. Sarı renginin fazlalığı nedeniyle çoğu kez sarı sıcak diye de adlandırılmıştır. Aynı isimle bir hikâye kitabı da vardır. Çoğu zaman kırk derecenin üzerinde olan bu sıcaklar özellikle tarım işçilerini zorlamaktadır. Söz konusu eserlerde Çukurova'ya giden tarım işçilerinin karşılaştığı zorluklara değinilmiştir. Bazen güneşin parlaklığı karşılaştırmalı olarak kullanılmıştır. “Çok parlak bir yıldızdı. Bu gecenin karanlığında güneşten de parlaktı” (Kemal, 1963: 120).

Kanın Sesi romanında güneşin rengi de bazen benzetmelerde kullanılmıştır: “Kırmızısı bir yaprak, büyülü, ışıklı, gökte bitmiş bir ağacın yaprağı, kırmızısı güneşten kopmuş bir ışığın kırmızısıydı belki” (Kemal, 1963: 362). Güneşin insanı yakmasından da *Yağmurcuk Kuşu* romanında bahsedilmiştir: “Turaç sesleri geliyordu ovoidan, ovoidan sapsarı akan gün ışığından... Eli yüzü güneşten yanmış, çalı yırtmış adamlar alıyordu yöresini” (Kemal, 1961: 254).

İnsan yaşamını fazlasıyla etkileyen güneş, köylü ve köy hayatı için çok değerli bir unsurdur. Yaşamlarının her anında güneşten faydalanan tarım işçileri için de hayati bir önem kazanmıştır. Bu da Yaşar Kemal romanlarında etkili bir şekilde kullanılmıştır. Onun için güneş canlılığın simgesidir. Güneş, Çukurova'da çalışan işçiler için zorlukları beraberinde getirdiği gibi toprak ağaları için de onlara güç veren bir unsur olmuştur.

Ay, ifadesi Yaşar Kemal romanlarında görülen bir unsurdur. Genellikle sevgilinin yüzü olarak kullanılan ay, sevgilinin yüz güzelliği anlamında da kullanılır. Pek çok dönemde de kullanılmıştır. *Ortadirek* romanın da ayın tasvirine yer verilmiştir. “Ay, ulu cevizlerin yapraklarının ardındaydı. Neredeyse batacak. Batıya sarkmış. Çok eski bir ay” (Kemal, 1974: 40).

Ay unsuru genellikle Yaşar Kemal romanlarında saçtığı ışık ile birlikte kullanılmıştır. Özellikle gece gerçekleşen olaylarda ay ışığından yararlanılmıştır. *Yağmurcuk Kuşu* romanında ay ışığının faydası belirtilmiştir. “Gündüzlerle yetinememiş, ay ışığında geceleri de çalılarla cebelleşiyordu” (Kemal, 1961: 252).

Romanda Halil'in işlerini tamamlayabilmesi için geceleri de çalıştığı bunun için de ay ışığından faydalandığı belirtilmiştir.

Yaratıcının kudretini göstermesi açısından iyi bir örnek olan *gökyüzü*, çeşitli dönemlerde önemsenmiş ve saygı gösterilmiştir. İslamiyet'ten önce ise dünyanın çatısı olarak bilinmekteydi. Bu sebeple pek çok mitsel ve hikâyelerin de ana konusu olmuştur. Bazı durumlarda da bir mekân olarak kullanılmıştır.

Gök, *Ölmez Otu* romanında normal doğa olayı şeklinde betimlenerek anlatıma farklılık kazandırılmıştır: "Hiç yel esmiyordu. Yapış yapış sıcak boğucuydu. Kara bulut dört yandan gürleyerek, şimşeklenerek göğü sarıyordu" (Kemal, 1992: 252).

Kale Kapısı romanında gök ifadesi kullanılırken anlatıma mübalağa katmak amaçlanmıştır: "... Aradan yarım saat ya geçmiş ya geçmemişti ki bu bir çığlık salıverdi Yüzbaşım. Allah seni inandırсын yer gök inledi. İşte şimdi yüksek huzurlarınızda durmak suretiyle..." (Kemal, 1962: 143).

Gök, Yaşar Kemal romanlarında özellikle doğa betimlemelerinde kullanılmış, roman kahramanlarının hayatlarını etkileyen bir unsur olarak ifade edilmiştir.

Yıldız, kozmik unsur olarak edebiyatta farklı anlamlarda kullanılmıştır. Işıklı olmaları ve gökyüzünde bulunmaları genellikle de uğur getirmelerine inanılmıştır. Bazı durumlarda uykusu gelmeyenler için gökteki yıldızların sayılması tavsiye edilmiştir.

Diğer doğa unsurları

Tezimize konu olan *Dağın Öte Yüzü* ve *Kimsecik* romanlarında ele alarak sınıflandırmaya çalıştığımız doğa unsurlarının dışında doğa ile ilgili olan farklı unsurlara da yer verilmiştir. Bu gibi farklı unsurlar da aşağıdaki gibi açıklanmaya çalışılmıştır.

Ateş; toprak, hava ve suyla birlikte yaratılışın dört unsurundan biri sayılmaktadır. Dönemden döneme ateş için çok farklı ve derin anlamlar yüklenmiştir. Bunlar içerisinde farklı toplumlara ait dini inanışlar ve ritüeller görülür. Bazı toplumlarda ise bu daha da ileri götürülerek ateşe kutsallık atfedilmiştir. Mecusilik inanışında da bu açıkça görülmektedir.

Ateş, bazen ceza sisteminin de bir parçası olmuştur. İslamiyet inancına göre bazen Kur'an-ı Kerim'de bazen de hadislerde ateş, ahiret inancı için ceza olarak görülen yerler için kullanılmıştır. Yahudi inancında da ateş, ayinlerde kullanılmış, Hristiyanlıkta ise yine dini ritüeller için kullanılan bir unsur olmuştur.

“Anâsır-ı Erbaa'dan olan ateş; hava, su ve toprakla birlikte varlık âleminin dört temel ögesidir. Bu dört ögenin, insanların karakter ve mizaçlarına hâkim olduğu düşünülür. Buna göre ateşin tabiatı sıcaklık, suyun yaşlık, havanın soğukluk ve toprağın da kuruluştur” (Pala, 2005: 23). Çoğu zaman da ateş unsuru güneş sembolü ile kullanılmıştır.

Pek çok şeyi etkisi altına alan ateş, doğal olarak edebiyatı ve sanatçıları etkilemiş ve benzetme unsurlarıyla eserlere konu olmuştur. Âşığın sevgiliye özlemi bu benzetmelerin başında gelir. Ona duyulan hasret ateşi âşığın içini yakıp kavurur. Yaşar Kemal romanlarında da ateş, olumlu ifadelerde kullanıldığı gibi bazı durumlarda da olumsuzlukları belirtmek için kullanılmıştır.

Ortadirek romanında yemeklerin pişirilmesinde ateş kullanılmıştır. “Öteden beriden ateşler yanmaya başladı. Tencereler ocağa vurulup içine bulgurlar atıldı” (Kemal, 1974: 39). Ateş yakılıp üzerinde kazanlarla yemek pişirmek çok eskilerden gelen özellikle köylerde var olan bir gelenektir.

Yer Demir Gök Bakır romanında ateşin mecâzi olarak kullanıldığı görülür. “Yüreğimin başını bir ateş, bir yalım sarmış ki duramam” (Kemal, 1976: 276). İfadesinde olduğu gibi ateşin mecaz anlamından yararlandığı görülür. Ateş ifadesi burada bir olumsuzluğu belirtmek için kullanılmıştır. Acı çekmenin farklı bir şekilde anlatılması görülmektedir.

Yağmurcuk Kuşu romanında ise ateş ile ceren etlerinin kızartılmasının betimlemesi söz konusudur: “Çöl, tepe insanlarla ağzına kadar dolup taşıyordu. Ateşler yakıyorlardı geceleri çöle. Kızıl közlerin üstünde ceren etleri kızartılıyor, Süryani soylular mor şarap içiyorlardı sabaha kadar közlerin başında” (Kemal, 1961: 401).

Ateş, mecaz olarak kullanıldığı gibi bazı durumlarda da gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Isınmada ve yemek pişirmede faydalanılmıştır. Yaşar Kemal

romanlarında ateş fazlaca yer alan bir leitmotivdir. Ateş eserlerde kendi gücünü kendi içerisinde bulundurur. Ateşin yenileyici özelliğinin olduğu da eserlerde görülür. Bazı durumlarda da ateş, güneşi sembolize eder. Bu durumlarda ise bazen Çukurova’da pamuk toplayan işçilere zorluklar çıkardığı gibi bazen de tarım ürünlerinin olgunlaşması için önemli bir gereklilik olmuştur. Ateş bu şekilde karşıtlıklarla ele alınmıştır.

Işık, Yaşar Kemal’in ele alınan romanlarında önemli görevlerde kullanılmıştır. Işığın roman içerisinde kutsallık belirttiğini söylemek mümkündür. Ele alınan romanlar içerisinde kutsallık atfedilen durumların ışık ile tasvir edilmesi söz konusudur. *Yer Demir Gök Bakır* romanında Adil Efendi’ye borcunu ödeyemeyen köylüler bir kaçış yolu olarak Taşbaş’ı ermiş kabul ederler. Yürüdüğü zamanlar arkasında yedi top ışığın onun arkasından geldiği söylenti olarak yayılır. Bazen etrafında yeşil ışıkların olduğu bazen de tamamen ışık suretinde görüldüğü belirtilir. Taşbaş, Köylünün uydurduğu evine ışıkların düşmesi söylentilerine karşın geceleri gizliden gizliye evini izlemeye koyulur. Onun ermişlik alameti sayılan ışığa karşı bu şekilde beklemesi ve sonunda da görmesi, ermişliğine inanmasını sağlayacaktır. Romanda ışık, ermişliğin göstergesi konumundadır.

Yine roman içerisinde Hasan’ın kendisine ait olan kibritleri kutsal bir varlık gibi sürekli saklaması, arada bir gidip sakladığı kibritleri kontrol etmesi yine kibrit aracılığıyla ışığın ön plana çıkması ve kutsallaştırılması demektir.

Yağmurcuk Kuşu romanında Mustafa, pencereden gelen ışık yolunu izler. O ışık yolu, dünya cenneti sıfatıyla nitelendirilmiştir: “Mustafa dünya cenneti ışık yolunun içine bir arı düştüğünde. Dışarıda güneşte, evin içinde gölgede arılar hiç de böyle olmuyorlardı. İlle de ışık yolu” (Kemal, 1961: 31). İfadesiyle ışığın etkisi gözler önüne serilmiştir. “Pencereden gelen ışık yolunun içine bazı bir eşekarısı, sarıca, balarısı düşüyor, bazen de orada bin bir renkte ipildeyen, ipilderken kıvılcım saçan bir boncuklu arı uğunuyordu” (Kemal, 1961: 31). Işık, roman içerisindeki köylülerin içine düştükleri çıkmaz durumlara karşı kurtarıcı bir rol üstlenmiş, onların psikolojik durumlarına bir çare olarak ortaya çıkmıştır.

Çoban sözcüğü yine bu romanlarda ele alınan bir diğer doğa unsurudur. *Ortadirek* romanında çobanlığın hayvan sürülerini ormana götürerek otlatan bir iş

olduğu anlatılır: “Geriden gelen çobanlara İbrahim oğlu 1338 doğumlu Ali Uzunca’yla Cabbar oğlu 1335 doğumlu Öksüz Duran Altıntop köy ihtiyar heyetinin ve muhtarımızın emriyle gidecekler, çobanlara diyecekler ki toplayın sığırları ormana sürün” (Kemal, 1974: 67). İfadesiyle genel olarak çobanların yapmakta olduğu iş belirtilmiştir.

Kanın Sesi romanında Salman’ı öldüren kişi Çoban Eyüp’ten bahsedilir: “Bu eşkıyalar başı Çoban Eyüp Ağa, hiçbir eşkıyaya benzemiyor. Salman’ı öldüren adam, onun başını indirenin başını buraya, onun başının yerine asmaz mı?” (Kemal, 1963: 607). Romanlar içerisinde çoban kelimesi bilindiği üzere kendisine emanet edilen hayvanları otlatan, onların bakımlarını yapan köy görevlisi olarak ele alınır. Roman üçlemesinin en önemli sorunsalı olan Salman’ın öldürülmesi de bir çoban tarafından gerçekleşmiştir.

Kömür sözcüğü romanlar içerisinde çok fazla yer edinmese de gerçek anlamıyla. Kullanıldığı gibi mecazi anlamıyla da kullanılmıştır. *Ortadirek* romanında bu kullanımlara rastlamaktayız: “Uzun kirpiklerinin gölgesi ak yüzüne düşer. Kömür gibi kara gözlerine bakamazsın. Dur bak, karşısında titretir. Zangır zangır titrer kalırsın” (Kemal, 1974: 161). İfadesinde olduğu gibi kömür mecaz olarak kullanılmış ve siyahlığı açısından gözün kömüre benzetilmesi söz konusu olmuştur.

4.2.2. Bitkiler

Yaşar Kemal, romanlarında bitkileri kullanırken onlara farklı görevler de yüklemiştir. Bitkiler, roman kahramanlarına kimi zaman müjdeli haberler getirirken kimi zaman onların umutlarını yeşertmiş, kimi zaman yiyecek olarak hayatlarını kolaylaştırırken kimi zaman da ondan şifalı ilaçların yapılmasını sağlamıştır. Ele alınan romanlardan *Dağın Öte Yüzü* üçlemesinde döngele bitkisi, köylülerin yaşam mücadelesinde rahatça geçinebilmek için Çukurova’ya incekleri zamanı belirleyen önemli bir bitkidir. Koca Halil tarafından bu bitkinin köküne bakılır ve onun kuruyup kurumadığına göre yola çıkılırdı. “Döngele geldi kapıya dayandı. Al götür döngeleyi” (Kemal, 1974: 9). *Ortadirek* romanının bu ifadeyle başlaması, bu bitkinin önemini daha da açıklar niteliktedir.

Bir diğer önemli bitki olan ölmez otu çiçeğidir. Bu bitkinin çiçek yapısı kuruduktan sonra bile yerinde sabit kalarak dökülmez. Kendi rengini de

kaybetmeden varlığını sürdürebilir. Sarı renkte olan bu bitki oldukça parlaktır. Köylüler çok çile çekmiş Adil Efendi'ye borçlanmış ve yaşanan kıtlık ve bereketsizlikten sonra borçlarını da ödeyemez duruma gelmişlerdir. Üçlemenin son romanı, *Ölmez Otu*'nda ise yeniden Çukurova'ya inme ve hayat mücadelesine tekrardan başlama söz konusudur. Diğer bir bitki olan çakırdikenini ise fakirliğin, yoksulluğun simgesi olarak genellikle sömürülen halkı temsil eder.

Karaçalılar, yine romanlar yerini alan bir diğer bitkidir. Anavarza kayalıklarından bahsedilirken oraları kaplayan karaçalı ormanları da anlatılır. *Yağmurcuk Kuşu* romanında karaçalıların bittiği noktadan sonra verimli toprakların başladığı belirtilir. Romanlarda verimli arazilerin açılması için arazi içerisinde bulunan karaçalı köklerinin sökülmesi gerekmektedir. Bu ise işçilik olarak karşımıza çıkar. Bu ağır işi bazı kahramanlar yaparak geçimlerine katkıda bulunurlar. İsmail Ağa'nın zenginliğinde bu işin etkisinin olduğu da romanlarda belirtilmiştir. "Yuva yıkanın yuvası bozulur. Biz karaçalıları kesiyor, köklerini çıkarıyor, ocaklarını söndürüyoruz, onlar da bu kadarcık varsın dirensinler. Azıcık ağzımızı, burnumuzu dalasınlar" (Kemal, 1961: 131). Romanlar içerisinde kökçülük olarak bilinen bir meslek türü olan bu işi yapmanın zorlukları da belirtilmiştir. Pamuk toplamanın başka bir alternatifi olarak görülür.

Ağaçlar

Ağaç, doğanın yeşil örtüsünde en önemli varlıklardan biridir. Ağaç, sanata ilham kaynağı olmakla kalmaz aynı zamanda tabiatın kendisi de olur. Ağaç yapı itibarıyla, büyüyüp gelişmesiyle ve meyve vererek aynı zamanda gölgesinde barındırmasıyla pek çok eserlere konu olmuştur. Pek çok yerde de uzun yaşaması sebebiyle devlete de benzetilmiştir. Devlet, eserlerde ağaç olarak da nitelendirilmiştir. Halkı gölgelendiren ve gün geçtikçe de büyüyüp gelişen bir ağaçtır.

Türk mitolojisinde ağaç ve türleri hakkında birçok farklı mit ve inanç meydana gelmiştir. Ağaçtan türeme olayı özellikle İslamiyet öncesinde Türk edebiyatında görülen önemli bir motiftir. Bazen hayatın merkezi olmuş bazen de kutsal ruh atfedilmiştir. Bu anlayış İslamiyet sonrasında da devam etmiş ve Türk edebiyatının önemli bir unsuru haline gelmiştir.

Edebiyatın çoğu dönemlerinde de ağaç ile benzerlikler kurulmuştur. Kimi zaman sevgilinin boyu kimi zaman ise birer yuva olmuştur. Bazen de rüzgârların nağmelerini çıkarmaları sebebiyle de nehirlerle benzetilmiştir. Sevgilinin boyu olarak da servi ağacı ele alınır. Hem benzeyen hem de benzetilen olarak ağaçları görmek mümkündür. Bu durumlarda istiare, hüsn-i ta'lil ve mübalağa sanatları karşımıza çıkmaktadır.

Ağacın yapraklarının oluşu ve rüzgârda titremeleri de yine edebiyatın teşbihlerde kullanılan bir yönünü gözler önüne serer. Yapraklarının titremesi ile söğüt ağacı kastedilir. Söğüt ağacına benzeyen ise sevgilidir. Âşık, sevgilinin zarar görmemesi için onun üzerine titrer. Bazen de ağaçlar kişileştirilir. Dallarından ışıklar akan, geceleri donuklaşan ve sessizleşen, güzel duygularla birlikte kardeşçe birbiriyle sarılan ağaçlar görülür.

Ortadirek romanında hayat ağacı ifadesine yer verilir. Gündüzleri ceviz ağacı gece ise göğe yükselen bir ağaçtır. Bu sebeple köylüler ağaca kutsallık atfetmiştir. Bu ağaç kesilmediği gibi altında dahi konaklanmak istenmez. Tuhaf yaratıklarla (peri, cin...) donandığına inanmaktadırlar. Bundan dolayı ağaca “ziyaret ağacı” denmiştir. Romanın kahramanı olan Ali ise diğer köylülerin aksine bu ağaçtan çekinip korkmaz. Onun bir kutsala ihtiyacı vardır ve o bu ihtiyacını bu ağaçtan karşılar. O ağacın altında namaza başlamayı düşünür. Günahlarından temizlenmeye niyet eder. Bu şekilde ağacın ışığa kesip kökleriyle gezmeye çıkacağını görecektir.

Ağacın kutsallığına işaret eden bir diğer durumu ise *Kale Kapısı* romanında Abbas Usta'nın ceviz ağacına göstermiş olduğu saygıda görebiliriz: “Ceviz ağacına bu dünyada dokunan her kişinin yeri cennettir. Çünkü Tanrının sureti bir ceviz ağacının içindedir. Onun için Toros'ta hiçbir zaman ceviz ağacı eksik olmayacaktır” (Kemal: 1962: 194). Ceviz ağacında Tanrı'nın sureti olduğuna inanılmakta ve bu yüzden kutsal sayıldığı dile getirilmektedir. “Bilir misin Usta, bir ağaç vardır adı Tuba, kökü havada başı topraktadır” (Kemal, 1962: 194). İfadesini kullanarak ağacın tuba ağacı olduğunu dile getirir. Bu kullanılan ifadelerden hareketle “Türk mitolojisindeki hayat ağacı motifinin, Yaşar Kemal'in romanlarındaki hayat ağacı motifi ile birebir örtüştüğünü söyleyebiliriz” (Boztilki, 2021: 98). Bir diğer mitolojik unsur olarak karşımıza çıkan nar ağacı yine Yaşar Kemal romanlarında karşımıza

çıkılmaktadır. Türk mitolojisinde bereketin simgelerinden olan nar ağacını bu özelliğiyle görmek mümkündür.

Doğayı tüm canlılığıyla ele alan Yaşar Kemal, *Dağın Öte Yüzü* ve *Kimsecik* üçlemesinde ağaç konusuna yer vermiştir. *Dağın Öte Yüzü* üçlemesinin 2. kitabı olan *Yer Demir Gök Bakır* isimli eserde ağaç önemli eşyaların saklanması için kullanılan önemli bir varlık olmuştur. Eserde Hasan ile Ummahan, kendileri için çok önemli olan kibritlerini saklamaları için en uygun yer olarak avludaki çınar ağacını görürler:

Hasan: ... Şu kibritleri nereye saklayalım? Aradım aradım, köyde bunları koyacak bir yer bulamadım. Adil Efendi görürse hemen alır. Babam anam görürse... Köylüler görürlerse kapışırırler kibritleri.” Ummahan da onun kulağına eğildi: “Kapışırırler” dedi. “Nereye saklayabiliriz?” Oracığa karın üstüne çöktüler. Kar sepeliyordu. Bir süre birbirlerine bakmadılar. Sonra Ummahan başını kaldırdı. Gözleri ürkekti. Gülümsedi. “Buldum,” dedi. Başını sola çevirdi: “İşte!” Avlularının bitişiğindeki çınar ağacını gösteriyordu. “Onun kovuğu kimsenin aklına gelmez (Kemal, 1976: 91-92).

Hasan ile Ummahan, ağaç kovuğunu çok değerli gördükleri kibritlerini saklamak için kullanmışlardır. Eserde yine Hasan ile Ummahan arasındaki bir konuşmada ermiş olduğuna inanılan Taşbaş’ın evinin üstüne indiği sanılan ziyaret ağacının da olması dikkat çekicidir: “Hasan son kalan bir kibritle önündeki ocağı yaktı. Elini çenesine dayayıp yalımlara daldı. Gözleri yalımlarda böyle bir süre kaldı. Birden bir çığlık attı. Dalmış gibi Ummahan irkildi: Bak, bak, baksana kız! Ziyaret ağacı! Taşbaş amcanın evinin üstüne inen... Görmedin mi? Görmüyor musun?” (Kemal, 1976: 382).

Hasan ile Ummahan’ın kuyuya bakmaları ve korkmaları sonrasında ormana doğru koşmaları ve yuvalarını arama olayında da yine çınar ağacını aradıklarını bulmaları da ağaca yüklenen görevi belirtmektedir. Buna benzer bir şekilde Memidik’in kuyu başında beklerken üç atının ona doğru gelmesi sonucu korkarak kendisini ağın ağacının içine saklamasını da buna örnek verebiliriz. *Ölmez Otu* romanı içerisinde Ömer’in sele kapılması sonucu boğulacakken bir ağaca takılması ve ağacın onu ölümden kurtarması da ağacın koruyuculuk görevini üstlendiğini göstermektedir. *Yağmurcuk Kuşu* romanında ise ağaca farklı özellikler yüklendiğine şahit olmaktadır.

Ağaçtan kanların akması, boğazlanan bir bebek gibi sesler çıkarması ve bazı geceler sabaha kadar inlemesi gibi:

Evin köşesinde dut ağacı da yanıyordu. Yanan ağaca sarılmış, ondan ayrılmayan, kurşunu yemiş ağacın gövdesini çırmalayan Memik Ağa'nın adamı Arap'ı ağaçtan zorla ayırdılar. Eğer adamı ağaçtan birkaç kişi bir olup koparmasalardı Arap ağaçla birlikte yanıp kül olacaktı. İşte bundan sonra bu avluda o yarı yanık ağaçtan başka hiçbir şey kalmadı. Yanık ağaç Arap'ın kanından kıpkırmızı olmuştu. Sonra Arap da yaşamadı, öldü. İşte bu yanık ağaç her gece, dağın çakmaktaşı doruğunda kartallar uçuşurken şakır şakır kanar. Ağacın gövdesinden durmadan toprağa bir pınar gözü gibi kan sızar. Ağacın üstüne baykuşlar konar, akbabalar tüner, yaşlı, kel kafalı, kirli, pis. Ağaç bazı geceler sabaha kadar inler. Boğazlanan bir bebe gibi sesler çıkarır (Kemal, 1961: 22-23).

Yanık ağaç, köy içerisinde bir simge haline gelir. Çatışmalar sonucu kesilen başlar yanık ağaca asılarak tüm köye gösterilmek istenir. Salman'ın kestiği kelleleri, adamı olan Cemşid'e vermesi ve onun da kesik başları yanık ağaca asması bize bunu göstermektedir:

Köyü koşarak Cemşid, üç kere dolandı. Bir türlü köye giremiyordu. Öylesine yorulmuştu ki, ikide bir de tökezliyor, yere kapaklanıyor, her seferinde de elindeki kesik baş ileriye düşüyor, yeşil sineklerle yuvarlanıyordu. Sonunda canını dişine takıp nar ağacının üst başındaki kayalıklardan köye daldı, kendini yanık ağacın bulunca irkildi, caminin önüne koştı, avlu kapısının eşğine oturdu, oturmasıyla kalkması bir oldu, yanık ağaç kanatlarını takmış uçuyordu. Ali Çavuş geldi karşısından ona selam verdi. 'Yanık ağaç nerede, nerede?' diye de sordu. Ali Çavuş hiç şaşırmamış, 'İşte orada, işte orada' diye ağaca doğru birkaç adım yürüyüp ağacı gösterdi. 'Ya öyle mi?' diye Cemşid güldü. Azıcık dinginledi. Sol eliyle başındaki fesini çıkardı, kıvrık saçları suya batmış çıkmış gibiydi, fesini başına geri koydu. Ali Çavuş, 'İşte orada ağaç, işte orada,' dedi bir daha, gülüyordu. Cemşid ağır ağır sallanarak ağacın dibine gitti, bir süre ağacı tepeden tırnağa süzdü, kesik başı götürdü ağacın köküne koydu. Bu sırada köylü haberlenmiş, bir anda ağacın yöresine dolmuş, geniş bir halka oluşmuştu. Ali Çavuş halkadan çıktı, Cemşid'in yanına vardı. 'Ne yapıyorsun Cemşid, bu ne hal?' diye sordu. Cemşid sağ omzundaki filintasını soluna aldı. Sırmalı Maraş abası giymiş, üstüne çaprazlama sırmalı fişeklikler asmıştı. El dokuması kara yün şalvarı yepyenydi. Ayağına kırmızı postal çekmişti. Nakışlı yün çorapları dizlemeydi. Göğsündeki dürbünü bir o yana, bir bu yana sallanıyordu. Cemşid, şalvar cebinden bir kırmızı ip çıkardı, kesik başı yerden aldı, saçlarını tutamladı, bir iyice bağladıktan sonra başı yanık ağacın dalına astı, geriye çekildi, asılı kesik başa bir süre baktı (Kemal, 1963: 272-273).

İfadeleriyle eserde adı geçen yanık ağaç hakkında bilgiler verilmiştir. Yanık ağacın eserde ne kadar önemli olduğunu da bu ifadelerden anlamak mümkündür.

Doğanın vazgeçilmezleri arasında olan ağaç, Yaşar Kemal'in söz konusu olan romanlarında birçok vasıf yüklenerek önemi ortaya konmuştur. Kimi zaman yuva görevi görmüş, bazen gizlenmeler için barınak olmuş, bazı durumlarda göğşe kanatlanarak uçan bir nesne, bazen kesilen başların asıldığı mekân, bazen de ağlayan, bebek sesi çıkaran ve kanayan gizemli bir varlık olmuştur. Kullanıldığı her görevde de başarılı bir şekilde ele alınmıştır. Ağacın, doğanın en önemli varlıklarından olması sonucu bu derece ele alınıp eserlerde yerini bulmuştur.

Alıç, çok eskilerden günümüze kadar sevilerek tüketilen bir meyvedir. Alıç ağacının meyvesi ve yaprağının şifa olduğu, içerisindeki zengin besinden dolayı da pek çok hastalığa iyi geldiği bilinir. Yaşar Kemal de bu faydalı ağacı eserlerinde kullanmayı ihmal etmemiştir.

Yağmurcuk Kuşu romanında alıç ağacı buluşma noktalarından biri olmakla birlikte alıç ağacına ululuk atfedilmiştir. "Alıçlı koyakta, o ulu alıç ağacının altında karşılaştılar. Kız gene hiçbir şey söylemeden ona öylece baktı kaldı, sonra da birden ağaçların arasına kaçıp gözden yitti gitti" (Kemal, 1961: 406). *Kale Kapısı* romanında da Cemal'in İsmail Ağa'nın mezarında Salman'ı beklerken Veli Dede'yi görüp onunla yaşadıklarını anlatır:

Veli Dede'nin ayağa kalktığını görür gibi oldum. Saz yürüdü gitti, ağıt yürüdü gitti önümden... Beni de ardınca sürükledi götürdü böğürtlenlerin arasından Alıçlı koyağa... Alıçlı koyakta o ağıt daha öyle söylenip duruyor. Veli Dede yitti gitti bir taşın ardında gözden ıraladı. O türkü orada kaldı. Bir hafta döndüm durdum Alıçlı koyakta (Kemal, 1962: 61-62).

Cümlelerinde olduğu gibi alıç ağaçlarının bulunduğu koyak mekân olarak kullanılmıştır. Alıç anlatılırken çiçeğinden de bahsedilir: "Dağ tepeden tırnağa sallanıyor, alıç çiçeklerinin kokularını arı bulutları ovaya taşıyorlardı" (Kemal, 1961:209).

Çam, yaz ve kış yeşil kalabilen hem çok fazla yaşayabilen hem de dayanıklı bir ağaçtır. Hava koşulu seçmeyen hemen hemen her yerde yetişme imkânı bulan bir ağaçtır. Çam sakızı da ağacın kendisi tarafından üretilir ve ağacı dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı korur. *Ölmez Otu* romanında çam sakızının kokusundan bahsedilir: "Elif'in yaktığı ateş o anda parladı, büyüdü, ortalık yanmış çam sakızı koktu" (Kemal, 1992: 58).

Yine *Kale Kapısı* romanında da çam kabuğundan bahsedilir: “Kuşu Mustafa’ya uzatıp içeriye gitti, elinde bir çam kabuğunun içinde sert kokusu birden yöreyi alan bir merhemle geldi” (Kemal, 1962: 430). Çam ağacının, doğanın birçok yerinde yetişmesi doğa yaşamına fazlasıyla katkı sunmuştur. Yaşar Kemal’in ele aldığımız romanlarında da çam ağacına, çam kabuğuna ve çam sakızına yer verilmiştir.

Çınar ağaçları hızlı bir şekilde büyüme gösterirler. Zamanla içleri çürüdüğü halde yaşamlarını sürdürürler. Bu ağaç türünden çeşitli mobilya eşyaları, alet sapları yapıldığı gibi yakacak olarak da kullanıldıkları görülür. *Ölmez Otu* romanında çınar ağacından şu şekilde ifade edilmiştir: “Yolun çukurunun kıyısında bir çınar kökü kovuğu bulunurdu. Eski, ulu bir çınar kalıntısı. Çınar göçmüş gitmiş, ancak gövdesinin yarısı kalmıştı ama her bahar bu yarım gövdeden bir tek uzun dal çıkar, kışinsa kururdu. Her bahar her bahar bir yeşil dal...” (Kemal, 1992: 220).

Çınar ağacı bazen de *Yer Demir Gök Bakır* romanında olduğu gibi Hasan ile Ummahan’ın çok değer verdiği ve herkesten sakındığı kibritlerinin saklama yeri olmuştur. “Oracığa karın üstüne çöktüler. Kar sepeliyordu. Bir süre birbirlerine bakmadılar. Sonra Ummahan başını kaldırdı. Gözleri ürkekti. Sonra gülümsedi. Buldum, dedi. Başını sola çevirdi: işte, avluların bitişiğindeki çınar ağacını gösteriyordu. Onun kovuğu kimsenin aklına gelmez” (Kemal, 1976: 91-92).

Yer Demir Gök Bakır romanında bazen de Koca Halil’in hayatının bir parçası olmuştur. Çınar ağacının varlığı tarihsel olarak çok eskilere dayanır. Pek çok toplum tarafından değer verilen bir ağaç olmuştur. Yaşar Kemal de bu önemli ağaca eserlerinde yer vermiştir.

Meşe ağacı, dayanıklı gövdeye sahip bu bakımdan mobilyalarda kullanılan orman ağaçlarının geneline verilen bir addır. Geniş bir alana yayılma potansiyeline sahiptir.

Yer Demir Gök Bakır romanında meşe ağacının sağlamlığından şu sözlerle bahsedilmiştir: “Evin arka duvarı toprağa oyulmuş, ön duvarı da çamurla taşlardan gelişigüzel örülmüştü. Damın ağaçları meşedendi, sağlamdı ama bu ev Ali’nin ta

dedesinin dedesinden kalmıştı. Böyle fırtınalı havalarda Ali ev yıkılacak diye korkardı. Ama bilirdi ki kışın ev yıkılmaz” (Kemal, 1976: 32).

Kanın Sesi romanında da Mustafa ile Haydar’ın bir meşe ağacının altına gelip sofralarını kurup yemek yemeleri anlatılır: “Bir meşe ağacının dibinde bir çaykara kaynıyordu, pınara benzer, gittiler onun başına oturdular. Dağarcığı Haydar açtı. Soğanları Mustafa yumruğuyla kırmaya çalıştı, gücü yetmedi, bozuldu. Haydar da Mustafa’yı kızdırmamak için soğanlara dokunmadı, ona çakınsı uzattı. Yemeklerini ağır ağır çiğneyerek bir güzelce yediler, üstüne de buz gibi sularını içtiler” (Kemal, 1963: 107).

Daha sonra Mustafa’nın oradan ayrılması söz konusudur: “Vakit ikindiye bulurken Mustafa’yı ayakları aldı iri meşelerin, çiçekleri kurumuş insan boyu devedikenlerinin, karaçalıların arasına götürdü” (Kemal, 1963: 108). İfadesinde de meşelerin iri olduğundan bahsedilmiştir.

Kaktüs, sıcak havalarda büyüme imkânı bulan bir canlıdır. Çok fazla çiçeklenmeyen, çöl iklimlerinde bile hayata tutunan ve fazla su istemeyen özelliktedirler. Günümüzde de süs bitkisi olarak daha çok kullanılmaktadır.

Kaktüsten, ele alınan romanlarda kaktüs ağılı ya da kaktüs çiçekleri şeklinde bahsedilmiştir. *Yağmurcuk Kuşu* romanında kaktüs ağılı şu ifadelerde geçmektedir: “Atı avluya, kaktüs ağılının oradaki kazığa bağladıktan sonra odaya gitti sığırcıkları aldı...” (Kemal, 1961: 189). Yine aynı romanda “Karıncadan, arıdan kaktüs çiçeklerinden, arada sırada gelip evi dolanan toz direklerinden de korkuyordu” (Kemal, 1961: 170). İfadeleri ile kaktüs ağılı ve çiçekleri ele alınmıştır.

Kavak ağacı, hızla büyüyüp geniş alanlara yayılan bir ağaç türüdür. Bahçe, park ve de tarla kenarlarına dikilirler. Tarla kenarlarına dikilmelerinin amacı genelde tarlaları ayırmak içindir. Rüzgârı kesmek için de dikildikleri olur.

Kale Kapısı romanında kavak ağacının tek başına durması şu ifadelerle anlatılmıştır: “Varın selam söyleyin o kavak ağacına, gölgesi mavi sulara vurur, orada suyun kıyısında bir başına mahzun, kimsesiz, kederli ulu ak göğün ortasına kadar ağımış Süphan Dağı’nın dibinde bir başına durur” (Kemal, 1962: 40).

Yine aynı romanda kavak ağacı şu ifadeler içerisinde kullanılmıştır: “Bir kavak ağacı; uzun, ince denize doğru yatmıştı. Mustafa kavaklara bakar gibi yükselen denize bakıyordu” (Kemal, 1962: 362). Kavak ağacı, genellikle romanlarda tek başına olarak kullanılmış yalnızlığın simgelerinden biri haline gelmiştir.

Köknar ağacı, göknar diye de bilinir. Çam familyasına mensup olmakla birlikte boyları kırk metreyi aşabilmektedirler. *Ortadirek* romanında köknar ile ilgili şu ifadelere yer verilmiştir:

“Hasan kuru odun toplamaya gitmiş, bir köknarın altına boyunca odun yığmıştı” (Kemal, 1974: 149). Hasan’ın topladığı odunlarla ilgili kısımda köknar ağacına değinilmiştir. “Ali, ayaklarının üstüne basamıyordu. Topallayarak, köknar ağaçlarını dolandı, kayanın ardına vardı” (Kemal, 1974: 169). Bazı durumda ise köknardan çıkarılan yalabuğa da değinilir: “Çam ağacıyla kabuğu arasında kâğıt gibi ak bir zar vardır. Kabuğu soyunca bu zar kabukla beraber gelir. Sonra o da kabuktan soyulur yenir. İşte buna yalabuk denir. Çamdan başka sedirden, köknardan da çıkarılır” (Kemal, 1974: 208). Köknar ağacından yalabuk çıkarma da bu şekilde betimlenmiştir.

Sedir ağaçları, çam ailesinden olup iğne yapraklı oluşlarıyla bilinirler. Oldukça iri bir ağaç türü olan sedirler aynı zamanda çok uzun ömürlüdür. *Yer Demir Gök Bakır* romanın da sedir ağacının da diğer ağaçlarla birlikte güzel koktuğu belirtilmiştir: “Çalının dumanı başka, çam ağacının, meşenin, sedirin, döngelenin, kengerin, pürenin dumanı başka başka kokar” (Kemal, 1976: 23).

Ortadirek romanında da yine sedir ağacının kokusundan bahsedilmiştir. “Dünyadaki tüm çiçekler kanında kokuyor, rüzgârlanıyordu. Sedir, köknar, çam kokusu... Bir de yağmur yağmış, taze toprak kokusu durmadan başını döndürür adamın” (Kemal, 1974: 170). Yaşar Kemal’in ele aldığımız romanlarında sedir ağacına geniş yer verilmesine de diğer ağaçlar gibi kokusundan bahsedilecek kadar yer verilmiştir.

Dut, pek çok hastalığa iyi gelen lif kaynağıdır. Dut ağacının yaprağı ise ipek böceğinin çok sevmesinden dolayı ipek böcekçiliğinde kullanılır. *Ölmez Otu* romanında dut ağacı ölünün gömüldüğü mezarın yanında resmedilmiştir. “Ayağa

kalktı, ölüyü gömdüğü yeri şöyle ansımaya çalıştı. Ölünün başucunda bir incecik dut ağacı vardı, dut ağacının yöresini bir böğürtlen çalısı öbeği kuşatıyordu” (Kemal, 1992: 204).

Yağmurcuk Kuşu romanında ise yanık bir dut ağacından bahsedilmektedir: “Çukurun dibinde akbabalar kaynaşıyorlardı, oradan hemen yanık duta geri geldiler, bir huğun köşesinden başlarını uzatıp dut ağacına baktılar. Yanık ağaç geri gelmiş yerine oturmuş, uslu uslu duruyordu” (Kemal, 1961: 18). Romanlarda dut ağacı yanık ağaç olarak zikredilmiştir.

Yaşar Kemal’in diğer unsurlarda olduğu gibi bitkilere ve ağaçlara da ayrıntılı bir şekilde yer vermesi ve ayrıntılı bir şekilde anlatması, onun doğaya ne kadar hakim olduğunun göstergesidir.

Çiçekler ve otlar

Çiçek, bazen duyguların anlatılmasında en önemli unsur olarak karşımıza çıkar. Farklı yer ve kültürlerde farklı anlamlara gelebilmektedir. Bu şekildeki farklı semboller edebiyatta da fazlasıyla görülmektedir. Yaşar Kemal, *Ortadirek* romanında baharın gelmesiyle ortalığın çiçeklerle donanmasını şu sözlerle anlatır: “Ak kaya her bahar çiçekle donanır. Bahçe gibi. Üstünde ulu kartallar döner” (Kemal, 1974: 51). Yine aynı romanda “Ormanda çiçek eksik olmaz. Her gün bin tevir çiçek bulur donanacak. Orman insanoğluna benzer. Çiğ süt emmiş” (Kemal, 1974: 52). İfadeleriyle bulunulan ortamda ormanların çiçeklerle bezendiğini anlamak mümkündür.

Yağmurcuk Kuşu romanında çiçeğin mecaz olarak kullanıldığını görmek mümkündür (Kemal, 1961: 303). *Kale Kapısı* romanında ise Mustafa’nın bir arabanın içinde gördüğü çiçek betimlenir: “Arabanın her yanı lekesiz, ince bir maviydi. Mavinin ucunda, art köşesinde koyu turuncu bir çiçek açmıştı. Çiçeğin incecik yeşil bir sapı, küçücük de bir yaprağı vardı. Mavi buradan ta Akdeniz’e kadar uzanan bir maviydi” (Kemal, 1962: 354).

Çiçek bazen de pamukların açmasının belirtisi olmuştur. *Kanın Sesi* romanında Ali’nin tarlaya gelen çocuklara pamukların çiçek açmadığını dolayısıyla pamuk toplayamayacaklarını anlatır:

Bakın çocuklar, dedi, siz kendinizi telef ediyorsunuz, her gün sabah akşam buradasınız, yazık size. Sizin pamuğunuz aşırı gitti, her biri bir ağaç gibi oldu. İçine kaplan girse sökemez, atlı girse gözükmaz. Şimdiye kadar da tek çiçek açmadı. Neredeyse güz bitecek, bundan sonra da hiç çiçek açmaz, vazgeçin bundan, saliverin köyün sığırını içine bu iş de burada bitsin (Kemal, 1963: 588-589).

Çiçek, doğa hayatının en önemli unsurlarından biridir. Doğanın bezenip güzelleşmesinde, baharın gelmesinde, tarım ürünlerinin oluşmasından önce açarak onları müjdelemesinde bazen de sevginin gösterilmesinde öne çıkar. Bir doğa adamı olan Yaşar Kemal de çiçeği eserlerinden eksik etmemiş, yeri geldiğinde betimlemiş yeri geldiğinde de pamuk tarlalarını köylüler için müjdeleyici bir unsur olarak kullanmıştır.

Pamuk, Yaşar Kemal'in romanlarının en önemli bitkilerinden biridir. Çukurova ile özdeşleşen bu bitkinin hasat zamanında çevre köylerden hatta illerden de göçler gerçekleşir. Bu da beraberinde bir maceraya ortam hazırlar. Nitekim Yaşar Kemal'in ele aldığımız *Kimsecik* ve *Dağın Öte Yüzü* üçleme romanlarında bu bitki pek çok yerde geçmektedir. Özellikle *Dağın Öte Yüzü* üçlemesinde pamuk, romanların ana konusunu oluşturan bitki konumundadır. Çünkü romanlar ana hatları itibariyle Çukurova'ya pamuk toplamaya giden köylü emekçilerinin macerası etrafında şekillenmiştir.

Pamuk, yetiştirme döneminde suya olgunlaşma döneminde ise sıcaklık ve kuraklığa ihtiyaç duyar. Ülkemiz şartlarında bu özelliklere sahip olan doğal yetiştirme alanlarından biri ve hatta en önemlisi Çukurova'dır. Çukurova, olayın geçtiği ana mekândır. *Ortadirek* romanında Koca Halil'in pamuk toplamaya gidişte öncü olduğu şu sözlerden anlaşılmaktadır: "Döngeler geldi kapıya dayandı. Alıp götürmemek olmaz. Çukurda pamuğun açtığını her yılki gibi söylemezsen köylüye, köylü seni yer Halil. Geç kalırsa pamuğa, pamuk açtıktan elin ırgadı tüm pamuğa girip de topladıktan sonra senin köylü varır da toplayacak tarla bulamazsa... Şaşırdım mı dersin Halil?" (Kemal, 1974: 10). Koca Halil, köyde pamuğun açtığını anlayan ve toplama zamanının geldiğini en iyi anlayan kişidir. Döngeler bitkisinin kökünün kuruluşundan bunu anlar ve muhtara haber vererek pamuk toplama zamanının geldiğini söyler. Böylece tüm köy de evlerindeki hazırlıklarını tamamlayıp Çukurova'ya iner.

Pamuk, köylülerin en büyük geçim kaynaklarından. Her yıl Çukurova'ya iner, yıllık hasılatlarını toplar ve yıl boyu büyük çoğunlukla o kazançla geçimlerini idare ederler. Öyle ki Ali, ölen atı için anası Meryemce'nin üzülmemesini ona pamuktan kazandığı parayla bir eşek alacağını söyler: "Küheylanı sen çok severdin. Babamın teberiği idi. Ölenlen ölünmez anam. Allah verir de bu yıl çok pamuk toplarsak, sırf senin için bir eşek alırım ki taplı eşek. Kıbrıs eşeği. Bin üstüne. Yayla gibi. İki günde in çukura" (Kemal, 1974: 105).

Yer Demir Gök Bakır romanında da bu duruma rastlamak mümkün: "Ana dedi, bu yıl çok pamuk toplayacağız. Kar da iyi yağdı bu yıl. Çok ürün olacak. Beş keçi, dört de inek alacağım. Bu evi ısıtmaya yeter de artar bile. Öyle değil mi?" (Kemal, 1976: 33). Cümlelerinden de anlaşılacağı gibi pamuk toplama, köylüler için günlük yaşamsal geçimlerinde çok büyük bir paya sahiptir. Ne kadar fazla toplayabilirlerse o kadar fazla kazanca sahip olacaklardır. Bunun için de Çukurova'ya erkenden gitmelerinin farkındadırlar.

Çukurova'ya inişler ise hep yarış halinde gerçekleşir. Önce inen daha iyi daha kaliteli pamuk tarlasını toplamış olur. Bu yüzden hızlı hareketler son derece önemlidir. *Ortadirek* romanında Hasan ile Ummahan arasında şu konuşmalar geçer: "Elalem çukura indi, Pamukları toplamaya başladılar. Biz varmadan onlar tarlaları bitirip de köye dönecekler. Batasica. Sen daha burada kiraz değneği yap" (Kemal, 1974: 204). İfadelerinden anlaşılacağı üzere Çukurova'ya inen onlarca köy olup çabuk olan daha kârlı çıkmaktadır.

Ali, eşi, çocukları ve anası Meryemce, Yalak köyündendi. Uzun ve çetin bir yolun onunda tarlaya zamanında varamamışlar ve yanlış zamanlamadan dolayı suçu kendinde gören Koca Halil kaçarak İncecik köyüne sığınmıştı. Yalak köyüne gidemiyordu çünkü tüm köylünün ona düşman olduğunu ve onlar tarafından yakalanınca öldürüleceğini düşünüyordu: "Zor kurtardım tatlıca canımı, diyormuş. Yoksa o köylü beni parça parça edecekti. Parça parça edip de her bir parçamı bir dala asacaklardı, diyormuş. Yook, hakları da var. Kim olsa, hangi köy, hangi insan olsa onların yaptıklarını yapardı. Çünküleyim ki, efendim, gül yüzlüme söyleyeyim ki ben onları pamuğa geç koyup Adil'i başlarına bela ettim, diyormuş" (Kemal, 1976: 375).

Ölmez Otu romanında ise pamukla kaplı tarlanın görüntüsü betimlenmiştir: “Pamuk tarlaları şıkırdım gibiydi. Her pamuk avuç içi kadar kocaman açmıştı. Tekmil ova apaktı, kar yağmış gibi” (Kemal, 1992: 16). Yine aynı romanda pamuk toplamakla ilgili bilgi verilmiştir.

“Sıcakta çuvallardaki kozayı bitiren ırgatlar, ikindiüstü, garbi yeli çıkınca yeniden pamuk toplamaya çıkarlar. Bu sefer pamuğu kozasıyla koparıp çekmek için çuvallara doldurmazlar. Bu sefer pamuğu fidanın üstündeyken çekerler. Pamuk toplanır, şif fidanın üstünde boş kalır” (Kemal, 1992: 108).

Ölmez Otu romanında pamuk anlatılırken pamuğun içindeki kara böceklerle de değinilmiştir: “Ali yumulmuş, habire çuvaldan pamukları çekiyor, yanındaki kütlü öbeğini büyütüyordu. Karıncadan az daha küçük, karacık pamuk böcekleri kozalardan dökülüyor, telaşla oradan oraya koşuşup duruyorlardı. Uzunca Ali’nin ellerinin üstü, tırlık şalvarı, şalvarının önü hep karacık pamuk böcekleriyle doluyordu” (Kemal, 1992: 146).

Pamuk, Yaşar Kemal romanlarında Çukurova’dan dolayı önem kazanmıştır. Pamuk toplama zamanında oraya yapılan çetin yolculuklar, romana konu olmuştur. Pamukla dolu büyük tarlalar, büyük emeklerle pamuğun toplanması, pamuk toplamaya hangi amaçlarla gidilmesi ve karşılaşılan zorluklar çok başarılı bir şekilde canlandırılmıştır.

Döngeler, rüzgârlı havalarda ortalıklarda dönerek hareket eden dikenler ya da çalı bitkilerine verilen isimdir. *Ortadirek* romanında özellikle Koca Halil’in bu bitkiden yola çıkarak Çukurova’da pamuğun açtığını köylüye haber vermesi ve bunun üzerine de köy kfilesinin pamuk toplamaya Çukurova’ya hareket ettiğini görmek mümkündür. Koca Halil, döngeler bitkisinin köküne bakar ve eğer kurduğunu görürse pamuğun Çukurova’da açtığı hükmüne varır. Bu bakımdan döngeler bitkisi pamuk toplayıcıları için önemli bir bitkidir:

Döngeler, uçsuz bucaksız bozkırda savruluyor. Bu, Çukurova’da pamuk açtıkça açacak demektir Koca Halil’e göre. Her yıl bu zamanlar, belki de bundan daha önce, Koca Halil bozkırdan kopup gelmiş bir döngeluyu eline alır; dallarına, yapraklarına, dikenlerine bakar, doğru Muhtara koşar: Hıdır Kahya’nın oğlu, derdi. Döngeler geldi. Turna katarı gibi art ardına tirkenmiş bir katar döngeluyu de Tekeç dağına doğru göğeler ağarken gördüm. Köylü üç gün içinde pamuğa inmeye hazırlansın (Kemal, 1974: 10).

Koca Halil'in döngeler tahmininin tutmadığı ve köylüyü zamansız Çukurova'ya indirdiğini de muhtarın şu konuşmalarından anlamak mümkündür: "Sizler Koca Halil bunamışıyla bir olursunuz, bana döngeleri geç getirir, köylü sizin yüzünüzden yola geç çıkar. Elin cümle köylüleri inerler Çukurova'ya, girmedik pamuk tarlası bırakmazlar" (Kemal, 1974: 252). Yine aynı şekilde: "Muhtar, elbette sevgili köylüsünü düşünür. Sana söyleyeyim ki, o Koca Halil mendeburunun yüzünden bu yıl köylü geç kaldı. Çukurova'ya iner inmez yalancı şahadette bulunarak, döngeleri muhtarına geç getirerekten, bir koca köyü perişan eylediğinden dolayı onu kanunun adil pençesine tevdi eyleyeceğim" (Kemal, 1974: 253).

İfadelerinden de anlaşılacağı üzere döngeler bitkisi Yaşar Kemal için önemli bir bitkidir. Bunu da Çukurova yöresinde özellikle pamuk toplama zamanına yardımcı olarak kullanıldığından eserlerinde ele alıp işlemiştir. Döngeler, Çukurova köylüleri için pamuk toplamak amacıyla tarımsal göç hareketinin başlangıç noktası olmuştur.

Otlar, genel itibari ile yiyecekleri tatlandırmak ya da tıbbi amaçlarla kullanılmak üzere yararlanılan bir bitkidir. Bitkilerin yeşil kısımlarını ve yapraklarını oluşturur. Doğada yetişen bir canlı olduğu için özellikle köy romanlarında değinilmiştir. *Yağmurcuk Kuşu* romanında otların hayvan yemi olarak kullanıldığı ve atlara verildiği görülmektedir: "Geceleri, atların dışarda bağlı oldukları yaz geceleri, atlar yeşil otları kütür kütür yerken, otlar taze, yeşil yeşil kokarken yonca kokuları tüm geceyi hoş doldururken..." (Kemal, 1961: 38).

Otların yemeklere de katıldığını *Kale Kapısı* romanındaki şu ifadelerden anlamak mümkün: "Kadınlar, ovanın içerisinde yiyecek ot, çiçek topluyorlar, akşamları tencerelerinde baharın kokulu otlarını kaynatıyor nar ekşileriyle karıyıyorlardı" (Kemal, 1962: 439). İfadeleriyle otların yemeklerde de kullanıldığını söylemek mümkündür.

Kanın Sesi romanında ise otlardan yapılan ve adına huğ denilen evlerden bahsedilir: "Yusuf'un başındaki belalar, Zero Hatun'un görkemli ot kulübesine, yani huğuna ilk konuk gelinceye kadar sürdü" (Kemal, 1963: 371-372).

Buradan hareketle diyebiliriz ki ot, Yaşar Kemal'in ele aldığımız romanlarında pek çok şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bazen toprak üzerindeki hayvanlara verilen yem bazen yemeklere katılması için aranıp toplanan bir yiyecek bazen de doğal haliyle toprak üzerindeki yeşillikler olmak üzere karşımıza çıkar.

Çalılar, odunsu bitkilerdir. Yer üzerinde kalıcı olan odunsu gövdelere sahiptirler. Bazıları yaprağını dökerken bazıları da dökmezler. Ormanların çeşitli nedenlerle tahrip edilmesiyle de çalılıklar meydana gelir. Çalılar bazen *Ölmez Otu* romanında olduğu gibi Memidik'in Sefer'i öldürebilmek için gizlendiği yer olmuştur:

Karlı bir kış gününü ansıdı. Avdan dönmüş Sefer'i kapısının önündeki dut ağacının altında beklemişti. Beklemiş beklemiş, avuçları yanmış delicene gerilmiş, Sefer dışarı çıkınca da çözülivermişti. Gene böyle tepeden tırnağa tere batmış, su içinde kalmıştı. Çalının içine yumulmuş daha titriyordu. Hem titriyor hem de söğüt yaprağı bıçağının sapını var gücüyle sıkıyordu (Kemal, 1992: 8).

Yağmuncuk Kuşu romanında çalılar, kayaların arasındaki şekillerine yer verilmiştir: "...Otları sararıp yanmış, sarı çiçekleri kurumuş mor keskin kayalık, kayalıklarının arasında yer yer koyu yeşil kesme çalıları bitmiş dağın yamaçlarına, göğüne serpiliyorlardı" (Kemal, 1961: 49). Çalılar doğa betimlemelerinde kullanılmış, bazı durumlarda ise roman kahramanlarının gizlendikleri yerler olmuştur.

Çimen, tarım ve ziraat amaçlı kullanılmayan ve üzerinde de otların varlığını sürdürdüğü yeşilliklerdir. Ortamı güzelleştirmek amacıyla park ve bahçelerde daha sık görülür. En önemli özelliği ise boylarının kısa tutulmasıdır. *Ortadirek* romanında Ali'nin atının derisini çimlere sermesi ele alınmıştır: "Terli parmağını yılgınlıkla silkeledi. Sırtındakileri bir taşın dibine yerleştirdi. Atın derisini de açtı, yolun kıyısındaki çimenlerin üstüne serdi" (Kemal, 1974: 96).

Yine aynı romanda göç sırasında Meryemce'nin ve Elif'in taşlı yollarda zorlanması sonucu Elif'in anasına çimenler üzerinden gitmelerini teklif eder: "Az sonra Meryemce önde, Elif arkasında yola çıktılar. Yol elma büyüklüğünde, sel getirmesi taşlarla örtülüydü. Yola düşünce yürümekte zorluk çektiler. Ana şu çimenlere çıksak da oradan yürüsek, dedi Elif, elinden tuttu, onu yolun kıyısına

çekti" (Kemal, 1974: 195). Çimenler taşlı topraklı yollara göre daha düzgün ve elverişlidir. Doğal güzelliğiyle de oturulup dinlenme yerlerinden olmuştur.

Dal, ağacın kollarından sayılan, üzerinde yaprak bulunduran, mevsim şartlarına göre de yaprakları döken ağacın uzantılarından. *Yer Demir Gök Bakır* romanında Hasan ile Ummahan'ın ağaç kesmelerinden sonra dalları toplamaları şu ifadelerde anlatılır: "Ummahan, Hasan'ın kestiği odunları yerden çabucak alıyor, ipin üstüne diziyordu. Bir de kırılıp yere düşmüş kuru dalları topluyordu" (Kemal, 1976: 29). Genellikle ateş yakmak için toplanan dallardan istifade edilmiştir.

Romanda ağaçların dallarının karlarla kaplı olduğu betimlemeler de yapılmıştır: "Ortasından geçtikleri orman, usuldan hışırıyor, yaprak döker gibi arada sırada, dallarındaki donmuş karları döküyordu" (Kemal, 1976: 369). Yaşar Kemal, dal, ağaç ve gövdeleri anlatırken betimleme niyetiyle yararlandığı ve de roman kahramanlarının toplayarak ateş yakmakta kullandığı bir unsur olarak da kullanmıştır.

Diken bazen bitkilerde bazen de hayvanların derilerinde varlığını sürdüren sivri uçlu çıkıntılardır. Bitkilerin; yaprak, dal gibi yerlerinde görülür. *Ölmez Otu* romanında Memidik'in yaşadığı bir olay şu şekildedir: "Karartının gittiği yöne doğru yürüdü. İki yüz, üç yüz adım gidince bir kara çalılığa düştü. Dikenler bacaklarını daladı, şalvarını azıcık yırttı" (Kemal, 1992: 10).

Diken bazen de *Ortadirek* romanında görüldüğü gibi pamuğun Çukurova'da açıp açmadığını öğrenmek için de kullanılmıştır: "Koca Halil, pamuğun açıp açmadığını ne bilir? Ben onu bir gün seyreyledim nasıl biliyor diye. Otları çekip çekip köküne bakıyordu. Kurumuş mu, diye. Otların kökü kurumuşsa pamuk açmış demektir, Çukurova'da. Yani döngele dikeninin kökü" (Kemal, 1974: 200). İfadesinden de anlaşılacağı üzere pamuğun açmasında iyi tahminde bulunan Koca Halil, eline aldığı döngele dikeninin köküne bakmaktadır. Diken kökünün kuruluşuna göre pamuğun açtığını varsayıp köylüyü haberdar eder ve köylü de pamuk toplamaya Çukurova'ya iner.

Güller, güzellikleriyle öne çıkan çiçeklerdir. Hoş kokulu oldukları için de yetiştirilir. Park, bahçe süslemelerinde kullanıldıkları gibi evlerde de oda, balkon

süslemelerinde kullanılırlar. Gül, nezaket ve kibarlık açısından benzetme olarak da kullanılır. Nitekim *Kale Kapısı* romanında Salman'ın babası için söyledikleri ifadelerinde gül benzetmesine rastlanır: "Benim gül babamın nazik bedeni kara topraklarda kurtlara, solucanlara, yılan, çiyana yem olurken, ben de onları babamın saray gibi konağında yaşatamam" (Kemal, 1962: 255).

Memed'in Mustafa'yı aradığı sırada ırmak kenarındaki gülleri koparması da eserde bahsedilir: "Göçmen köyünün ırmağın kıyısındaki bahçelerinden iri güller koparıyor..." (Kemal, 1962: 475). Abbas Usta'nın cevizden sandıklar yaparken kulaklarının arkasına kocana güller takması da romanda ifade edilmiştir: "Kulaklarının ardına koskocaman güller sokmuş, tıpkı kızlar gibi. Sonra da sandıkların öteki yüzlerinde büyümlü nakışlar, yazılar..." (Kemal, 1962: 174).

Gül, ele alınan romanlarda bazen mecazi olarak benzetme, bazen süslenme aracı bazen de gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Doğanın en güzel çiçeklerinden olan gül, Yaşar Kemal romanlarında da yerini bulmuş ve eserlerine renk katarak güzelleştirmiştir.

Mantar, yenilebilen, tadı oldukça da güzel olan bir besin kaynağıdır. Nemli yerleri daha çok seven mantarlar dünyanın pek çok yerinde yetişme imkânı bulmaktadır. *Yer Demir Gök Bakır* romanında olduğu gibi mantarların yerden bitmesi benzetme unsuru olarak da kullanılmıştır: "Sonra insanlar yeşil mantarlar gibi topraktan parmak kadar, parmak kadar fışkıracaklar. Hak mizan terazi kurulacak, günahı olanlar cehenneme, olmayanlar cennete gidecekler" (Kemal, 1976: 14). İfadesiyle kıyametin tasviri yapılmış ve insanların öldükten sonra dirilmelerini mantar örneğinde olduğu gibi aktarmıştır.

Ortadirek romanında topraktaki bazı bitkilerin mantara benzetilmesi söz konusudur. "Buralarda, bu dağ başında, perilik diye top top dikenli otlar vardır. Mantar gibi toprağa yapışmışçasına dururlar" (Kemal, 1974: 146). Burada diğer bitkilerin de dış görünüş olarak mantar gibi oluşları anlatılmıştır.

Ölmez Otu romanında ise Meryemce'nin mantar toplaması şu sözlerle anlatılır: "Meryemce, ormanda mantar topluyordu. Ormanların mantarı çok lezzetli olurdu. Hele közlemesi. Meryemce kuşluğa kadar mantar topladı, elindeki sepet iri

mantarlarla doldu" (Kemal, 1992: 309). Roman içerisinde toplanan mantarlardan yapılan yemekler belirtilmiştir.

Yapraklar, ağaçların dallarından bazen de gövdelerinden çıkan solunum ve fotosentezin yapılmasını sağlayan organlardır. *Yağmurcuk Kuşu* romanında sedir ağacı yaprağı konu edinilir: "Sedir ağacının yaprakları arasından incecik bir yağmur süzülüyor, onları ıslatıyordu" (Kemal, 1961: 230). Yaprak narin varlığından dolayı kimi zaman da insanlara benzetilerek kullanılır. *Kale Kapısı* romanında bunu görmek mümkündür: "Beni görünce dirseklerinin üstüne yekindi. Bir arabanın içindeydi, yaprak gibi titriyordu, yüzü de sapsarıydı. Kelebekler de uçuşuyorlardı" (Kemal, 1962: 370). İfadesi, yaprak gibi titremek deyiminin örneğidir.

Yer Demir Gök Bakır romanında ise bir sonbahar akşamının yaprakları üzerinden doğa betimlemesi yapılmıştır: "Bir sonbahar akşamı Çığışar'dan aşağı iniyordu. Çınar yaprakları kırmızıydı. Ardına gün vurmuş bir kırmızılık... Korkudan sıra buldukça hep bu geliyordu gözlerinin önüne, kim bilir nede. Bir su akıyordu. Suyun yüzü kırmızı yapraklarla döşeli. Su değil çınar yaprağı akıyor aşağılara" (Kemal, 1976: 39). Yaprak, genel itibarıyla mevsim değişimlerini hatırlatır. Yaz gelmesini yaprakların açmasıyla kışı ise yaprak dökümüyle anlarız. Doğanın bir parçası olan yaprağa Yaşar Kemal'in söz konusu eserlerinde değinilmiştir.

Saman, tarımsal bazı bitkilerin kurutulmuş hali olarak elde edilir. At, inek, keçi, koyun gibi hayvanlara yem olarak verilir. Buğday, arpa, yulaf gibi ürünlerin başaklarından ayrılması sonucu geriye kalan kısımları da özel bir alet tarafından sıkıştırılarak balyalar haline getirilir. Kış aylarında yeteri kadar ot ve çimen bulunmadığından yazın çıkıp büyüyen otlar, çiftçiler tarafından kesilerek kış ayları için depolanır.

Ortadirek romanında samanın atlara verildiğini görmekteyiz: "At, akşamdan döktüğü yemin, samanın ancak azıcığını yemişti. Tımar edeyim mi diye düşündü. At o kadar yaşlı, öylesine zayıftı ki kaşağı sırtında dolaşamıyordu. Tam belinin ortasında da iyi olmaz bir yağarı vardı. Atın başındaki torbasını aldı, ahırdaki yemi, samanı içine doldurdu" (Kemal, 1974: 36). İfadelerinde Ali'nin gözü gibi baktığı atının durumu belirtilmiş ve atının eskisi gibi saman yemeyerek güçsüz düştüğü belirtilmiştir.

Kekik, sağlık açısından çok faydalı olan şıfalı bir bitkidir. Farklı renklerde çiçekleri vardır. Kekik çok hoş bir kokuya sahip olmasından dolayı da eserlerde kullanılmıştır. “Ayaklarının dibinde çatırdayan yalım kırmızısı dengeleler, güneş, yol, boz toprak, kekik kokulu kayalar...” (Kemal, 1992: 30). Cümlesiyle *lmez Otu* romanında kekik kokusundan bahsedilmiştir. Yine aynı şekilde *Yağmurcuk Kuşu* romanında da kekiğin kokusu ele alınmıştır: “Gün kavuşurken Salman ayağa kalktı, giyitlerini ırpıtı, burnuna ılık bir kekik kokusu geldi...” (Kemal, 1961: 193). Kekik faydalı bir bitki olmasının yanında doğal kokusu ile de Yaşar Kemal romanlarında işlenmiştir.

Kenger dikenli bir otsu bitkidir. Gövde kısımları kısa ve kalındır. Anadolu’nun pek çok yerinde çeşitli yemekleri yapılır. *lmez Otu* romanında “Anası upuzun yolun tozlarının içine uzanmış. Bir elinde dikenli bir kenger kökü. Sıkı sıkıya kavramış” (Kemal, 1992: 130). İfadesiyle kengeri kullanmıştır.

Yer Demir Gök Bakır romanında “alının dumanı başka, am ağacının, meşenin, sedirin, dngelenin, kengerin, prenin dumanı başka başka kokar” (Kemal, 1976: 23). Kengerin ateşe atılıp kızartılarak yenilmesinden bahsedilmiştir. Doğal yaşamda bulunan bu şıfalı bitkinin gerek kökünden gerek gövdesinden faydalanılır.

Kök, büyük çoğunluğu toprağın altında olmakla birlikte az da olsa toprak yüzeyinde görülen ağacın bir bölümüdür. *Yer Demir Gök Bakır* romanında “Taşın altından kara bir toprak ıktı. Toprakta damar damar, soluk, sarımrak, ak kökler vardı. İncecik bir kök dikili duran taştan ayrılmamış, gerili duruyordu. Kara, besili, yağlı toprak kırış kırıştı” (Kemal, 1976: 146).

Aynı romana baktığımızda “Gökyüzünü kara, kapkara bulutlar örtmüş, bozkırdan ağaçları kökünden sökecek gte bir boran esiyordu” (Kemal, 1976: 347). İfadesini görmekteyiz. Kök; ağacı toprağa bağlayan, onun hayata tutunmasını sağlayan toprağın içerisinde büyüyen kısımdır. Topraktan sökülmesi de zordur. Bu yüzden boranın güçlüğünü belirtmek için ağacın kökünden sökülmesi ifadesi kullanılmıştır.

Menekşe, dağlarda bayırlarda yetişmesiyle birlikte daha çok evlerde saksı içerisinde yetiştirilen bir süs bitkisidir. *lmez Otu* romanında “Taşbaş Efendimiz

şimdi Kırklar dağında, soğuk sulu pınarların başında, mor menekşe dize çıkmış, sütünü kaymağını, bıçak kesmez ormanlarda, Kırk Ölmezler arasında..." (Kemal, 1992: 234). İfadesiyle menekşelerin pınar başlarında olduğundan bahsedilir. Menekşe, *Ortadirek* romanında Kel Âşık'ın türkülerine de konu olmuştur: "Heheey tellice dağlar. Mor menekşeli, yarpuzlu, ak bulutlu dağlar..." (Kemal, 1974: 306). Çok fazla çiçek açan menekşeler farklı renkleriyle bahar ve yaz dönemlerini süslerler.

Nane, hoş kokulu ve sağlık açısından da önemli bir bitkidir. Nemli bölgelerde daha iyi şekilde büyüme imkânı bulabilmektedir. *Ölmez Otu* romanında nanenin kokusuna değinilir: "Ortalık acı pıtırak kokuyordu. Bir yerlerden bir nane kokusu, bataklık kokusuna karışmış geliyordu" (Kemal, 1992: 10).

Aynı roman içerisinde Elif'in kocası Ali ve çocuklarına yaptığı tereyağlı tarhana çorbası anlatılırken yemeğe nanenin de eklendiği görülür: "Az sonra ortalığı mis gibi kokan, iştah açıcı bir kızarmış tereyağı kokusu aldı. Tereyağı kokusuna nane kokusu karıştı. Sonra hepsinin üstüne, hepsiyle birlikte bir tarhana kokusu geldi" (Kemal, 1992: 55). Kokusuyla ön plana daha çok çıkan nane yemek yapımıyla ilgili anlatılarda daha fazla karşımıza çıkmaktadır.

Sümbüller genellikle baharı çağrıştırırlar. Hoş kokuları ile de sevilen bir bitkidir. Hemen her mevsim de çiçek açtıkları görülür. *Kale Kapısı* romanında sümbülün mor kayalıklarda görülmesi anlatılır: "Çiftlik konağının yanı yöresi ağzına kadar çiçeklerle dolacak, şu mor kayalıklarda bile nergis, sümbül bitecekti, katmerli" (Kemal, 1962: 273). *Yağmurcuk Kuşu* romanında da yine sümbül diğer çiçeklerle birlikte dağları ve kayalıkları güzelleştirirler: "Dağlar çiçeğe durdu. Mor menekşe, dize çıktı. Kayalıklar ağzına kadar nergis, sümbül açtı. İtburnu, salep çiçeği yürüdü yazıya yabana. Pınarları mavi çiçekli yarpuz aldı" (Kemal, 1961: 258). Sümbüller, bahar ve yaz aylarında dağları, kayaları güzelleştiren kimi zamanda evlerimizi süsleyen güzel bir çiçektir. Yaşar Kemal de bu güzellik sembollerinden olan çiçeğe eserlerinde değinmiştir.

Yarpuz bitkisi, kokusu güzel olan bir bitkidir. Bazı hastalıklara şifa niyetiyle de toplanıldığı görülür. Halk arasında da yabani nane diye de bilinir. *Ortadirek*

romanında yarpuzun kokusuna değinilir: “Yolun üst başında, dört bir yanını kokulu yarpuz almış ulu cevizlerin altında bir pınar vardı” (Kemal, 1974: 39). Yine aynı şekilde *Yağmurcuk Kuşu* romanında da yarpuzun kokusuna değinilmiştir: “Kiraz pınarının başında, oluktan buz gibi, yarpuz kokulu su içip yemeklerini yiyeceklerdi” (Kemal, 1961: 356). Yarpuz bu gibi cümlelerle ele alınarak güzel kokusu vurgulanmıştır.

Nergis hoş kokulu bir çiçektir. Dünyanın pek çok yerinde yetişme imkânı bulmuştur. *Ortadirek* romanında “Terin bir an miski amber gibi kokacak. Bir an gül, bir an nergis, bir an alıç çiçeği gibi...” (Kemal, 1974: 298). İfadesiyle bu hoş koku ele alınmıştır. Genellikle sarı ve beyaz tonlarındaki renkler ile değer verilen kişilere hediye olarak da verilebilmektedir. Bu özellikleriyle nergis söz konusu sanatçının eserlerinde yer bulmuştur.

Kimi zaman çiçeklerin, kimi zaman da yenilebilen bitki türlerinin eserde yer alması Yaşar Kemal’in üslubunu yansıtır şekildedir.

Meyveler ve sebzeler

Yaşar Kemal, romanlarında doğanın bizlere sunduğu önemli yiyeceklerden olan meyve ve sebzelere de yer verdiğini görmekteyiz. Bu yiyeceklerin kimi zaman betimlemeleri yapılırken kimi zaman da faydalarından bahsedilerek okuyucular bilinçlendirilmiştir.

Ceviz ekonomik olarak yüksek getirisi olan bir yiyecektir. Ele alınan romanlarda cevizden bahsedilirken ulu sıfatı da eklenir. Bu sebeple ceviz ağaçlarına ululuk atfedilmiştir. *Ortadirek* romanında bunun örneğini görmek mümkündür: “Yolun üst başında, dört bir yanını kokulu yarpuz almış ulu cevizlerin altında bir pınar vardı. Adına Çağıluluk derlerdi” (Kemal, 1974: 39). Yine aynı romanda şu ifadelere yer verilmiştir: “Ay, ulu cevizlerin yapraklarının ardındaydı” (Kemal, 1974: 40).

Kale Kapısı romanında Abbas Usta’nın cevizden ağacından yaptığı nakışlı sandıklardan da bahsedilir: “Konaktan hiçbir şey kurtarılamamıştı. Zero Hatun’un Mersin’den getirdiği paralar bile, Abbas Usta’nın elinden çıkmış nakışlı ceviz sandığın içinde kalmıştı” (Kemal, 1962: 453). Ceviz ağacı, çok sağlam gövdeye

sahip olduğundan mobilyacılıkta ve silah dipçiklerinde kullanılır. Nitekim nakışlı sandığın cevizden yapılması o sandığın kalitesini gösterir. Bu sebepten dolayı da Mustafa ve arkadaşı Memet romanın belirli yerlerinde o sandığa sahip olmak isteyeceklerdir.

Domates, Yaşar Kemal romanlarında kullanılan bir sebzedir. *Ölmez Otu* romanında Elif, pamuk tarlasında çalışırken gözüne iliştiği domatesi almak ister ancak diğer kadınların daha hızlı davranması sonucu başarısız olur. Bu olay romanda şu şekilde ifade edilmiştir:

Elif, önündeki pamuk fidanındaki kozaları saydı. Yirmi sekiz tane, dedi kendi kendine. Hay Allah, bin bereket! Teker teker, kımıldamadan yirmi sekiz kozayı da çekti. Ötede, önünde büyük bir domates kökü kızarıp duruyordu. İlk Elif gördü. Kökte çok domates vardı. Baştan ayağa kızarıyordu. Elif'in içinden bir sevinç geçti. Pilavı iyi olur... Tam davranıp domatese atılacakken birden iki kadının domatese doğru fırladığını gördü, olduğu yerde kaldı. Kadınlar bir anda domatesi soyuverdiler. Az önceki kıpkırmızı kökten ortada kapkara, çırılçıplak bir dal kaldı (Kemal, 1992:132-133).

Domates bazen de ölü şölenleri için yapılan pilavda kullanılır: “Kadınlar akşamki ölü şöleni için yemekler pişirdiler. Tarhanalar, domatesli bulgur pilavları... Kadınlar bir bostandan bamyalar, patlıcanlar toplamışlardı” (Kemal, 1992: 345). İçerisinde çoğu vitamini barındıran, pek çok hastalığı da önleyici özelliği olan doğanın bu otsu bitkisi yeri geldiğinde eserlerde zikredilmiştir.

Elma besin değeri çok fazla olan bir meyvedir. Soğuk havalara da dayanıklı olduğundan ülkemizin hemen her kesiminde yetiştirme alanı bulmuştur. Fazla ve kuraklıktan da pek hoşlanmayan elma Çukurova gibi bölgelerde daha geri planda kalmıştır. Tabi bunda ekonomik değeri fazla olan ürünlere de öncelik verilmesi etkilidir. *Yer Demir Gök Bakır* romanında köylülerin eşyalarını Adil Bey'den saklamaları sırasında Meryemce kendi özel sandığını açar ve içindekileri saklamaya çalışır.

O sırada sandığından çıkan koku yaban elması kokusuna benzetilir: “Renkli bez parçaları, bir yazma, bir yırtık beyaz başörtüsü çıkardı sandıktan, bir ipe dizilmiş beş tane de mavi boncuk. Sandığın içi yaban elması kokuyordu” (Kemal, 1976: 87). *Ölmez Otu* romanında ise Kel Âşık ile Gömleksizoğlu arasındaki konuşmada Kel Âşık'ın elma koparmayı istemesine değinilir: “Birer elma koparın fidanlardan

öyleyse, iri olsun. Herkes birer elma koparıp yola düştü” (Kemal, 1992: 249). İfadelerinde elma kullanılmıştır.

Karpuz, yaz mevsiminin sevilen bir meyvesidir. Çukurova ise ÷lke ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılamaktadır. *Yer Demir Gök Bakır* romanında Recep’in hayalinde yer alır: “Recep; sıcak, yumuşacık bir toprağı düşünüyor. Bir karpuz tarlası getiriyor göz önüne, karpuz tarlasındaki çardağın altında parçalanmış, doğranmış karpuzlar, karpuz kabukları” (Kemal, 1976: 164).

Karpuz *Ortadirek* romanında bazen Hasan’ın kardeşi Ummahan’a karışması ve Ummahan’ın onu babasına şikâyet edeceğini söylemesi üzerine ona teklif edilen kurtarıcı konumundadır: “Babama söyleme. Sana üç karpuz veririm. Bir de yağlı ibibik vururum senin için” (Kemal, 1974: 204). Hasan ile Ummahan sürekli birbirleri ile çatışır, kavgaları büyür ve araya babası girer.

Ölmez Otu romanında da Koca Halil ve Ali pamuk hırsızlığı yaptıkları sırada önlerine çıkan karpuzu kesip yemeleri anlatılır: “Pamuğun içinde önlerine iki tane karpuz çıkmış, birisini orda kesip yemişlerdi. Kokusu daha damaklarındaydı ve serin serin soğutuyordu onları. Bir hoş soğuk, tatlı bir koku” (Kemal, 1992: 174). Sıcakların olduğı Çukurova’da karpuz önemli bir meyvedir. Roman kahramanlarının da bu meyveden faydalanmaları Yaşar Kemal romanlarında gör÷len bir durumdur.

Hurma; daha çok kutsal topraklarla bütünleşen, oraların iklimine uyum sağlayarak varlığını devam ettiren aynı zamanda da doyurucu özeliğı olan bir meyvedir.

Yer Demir Gök Bakır romanında ise Taşbaş’ın ermişliğı anlatılırken şu ifadeler kullanılır: “Sonra Taşbaş Efendimiz yemek bile yemez olmuş. Yemek yemeye de hiçbir ihtiyacı kalmamış. Her gün ona Bağdat’tan bir tek hurma gelirmiş. İşte Taşbaş Efendimiz her gün bu tek hurmayı yermiş. Bir tek hurma ona yetermiş de artarmış” (Kemal, 1976: 292). İfadelerinden hurmanın, ermiş olduğı varsayılan Taşbaş’a yetebileceğini ve bunun da Bağdat’tan geldiğı vurgulanmıştır.

Portakal, Akdeniz iklim bölgesi ve bazı mikroklima alanlarında yetiştirilen önemli bir c vitamini deposudur. Esans, parfüm, ilaç gibi pek çok farklı sektörlerde kullanımı vardır. *Kanın Sesi* romanında portakal bahçelerinden bahsedilir:

“Köprüden aşağıya portakal bahçelerine geçtiler. Portakal ağaçlarında yer yer kurumaya yüz tutmuş acı kokan ak portakal çiçekleriyle birer başparmak büyüklüğündeki koyu yeşil portakallar üst üsteydiler” (Kemal, 1963: 103).

Kale Kapısı romanında da bağ ve bahçelerdeki portakal ağaçlarına değinilir: “Kasaba bir dağın tam dibinde bağlık bahçelik bir yerde. Her yerde, sokak aralarında, caddelerde portakal, mandalina ağaçları bahçelerden dışarıya taşmış, kavaklara, çınarlara sarılmış asmalar, her bir yandan şakır şakır akan sular...” (Kemal, 1962: 119). *Yağmurcuk Kuşu* romanında ise portakalın bol olduğu yerlere değinilmiştir: “İsmail kimi zaman geldiğinde Salman’ı da atının terkisine alıyor, onu Adana’ya, portakalı bol Dört Yol’a, Payas’a, Mersin’e, Antep’e götürüyordu. Bütün yorulmasına karşın babasıyla bu gezileri onu mest ediyor, dünyasını cennete çeviriyordu” (Kemal, 1961: 143).

Yağmurcuk Kuşu romanında da portakalın kokusuna değinilmiştir: “Bir de portakal bahçelerinin hiç bilmediği bambaşka, diri kokusunu... Portakal bahçelerinin kokusu birazcık bir çam ormanının kokusunu andırıyor, ak pınarlı, yarpuz kokulu, çağşaklı...” (Kemal, 1961: 30-31). Ele alınan olaylar genellikle Çukurova’da geçtiğinden ve portakalın da o yöreye ait bir meyve olmasından dolayı romanlarda portakal meyvesini görmek mümkündür.

Kabak, yemeklere lezzet katan değerli bir sebzedir. Bol lifli bir bitkidir. Pek çok haslığa da iyi geldiği bilinmektedir. *Kabak, Yer Demir Gök Bakır* romanında kimi zaman deyim içerisinde kullanılmıştır: “Bu kadar beklemeden bugünkü sevinçten sonra bir şeyler olacak. Bir fırtına geliyor, gelecek. Bu kabak Muhtar Sefer Efendi’nin akıllar kralının başında bir güzelce patlayacak” (Kemal, 1976: 133).

Kabak, bazen de *Kanın Sesi* romanında olduğu gibi Memet ile Mustafa’nın kafes yapmaları için bir uğraş olmuştur: “Mustafa ile Memet, başlarını öne eğmişler, harıl harıl çalışıyorlardı. Mustafa’nın önü kabak çekirdekleriyle, kabuklarla dolmuş, az önceki sukabakları nakışlı birer kafes olmuş, çocuk, kafeslerin üstünü de anasından aldığı renkli iplerle örmüş, dışarda da kafesleri asmak için birer uzun ip bırakmıştı” (Kemal, 1963: 239). Ele alınan romanlarda kabağın bu gibi şekillerde kullanıldığını görmek mümkündür.

Limon, önemli bir c vitamini deposudur. Sade ve çayla tüketilmesinden çok yemeklere, çorbalara, salatalara daha fazla lezzet katmak için kullanılır. Kimi zaman da suyu sıkılarak tüketilir. Ülkemizde limonun yetişme şartlarına uyan en önemli bölge Akdeniz Bölgesi'dir. Yaşar Kemal de yöreyle özdeşleşen limona eserlerinde değinmiştir.

Limon daha çok portakal, mandalina bahçeleri ile birlikte kullanılmıştır. *Yağmurcuk Kuşu* romanında bunu görmekteyiz: "Kış boyunca, yağmur dolu demedi, dönümlerce alanda baharın dikilecek portakal, limon, mandalina fidanlarına çukurlar açtı. Bu da ağır bir işti ya, o kış Halil'i hiç sıtma tutmadı" (Kemal, 1961: 241). İklimsel özelliklerinden dolayı Çukurova, portakal ve limon gibi türlerin en verimli olduğu topraklara sahiptir.

Kale Kapısı romanında ise limonun kokusunun güzelliğine değinilmiştir: "Bu ova, bu dağlar bahar geldiğinde baştan sona ak portakal, limon çiçekleriyle donanacak; dağlar, taşlar, otlar, ağaçlar ve toprak hep limon kokacak, insanlar bu koku ortasında kendilerinden geçmiş, mest, sarhoş, mutlu dolaşacaklardı" (Kemal, 1962: 273-274). Limonun baş döndürücü güzel kokusu bu ifadelerle romanda yerini almıştır.

Nar, Akdeniz ikliminin etkili olduğu yerlerde daha fazla görülmektedir. Genellikle ekşi ile tatlı arası bir tada sahiplerdir. Nar romanlarda bazen kızarmış haliyle benzetme olarak kullanılmıştır: "Şimdi de ocaktaki yaşlı kebabçı, bir Halil'e bir elindeki kıyma sardığı şişlere bakarak en özenli kebabını onlar için yapıyordu. Derken, nar gibi kızarmış kebablar, kalaylı büyük bakır sahanların içinden taşarak geldi" (Kemal, 1961: 355).

Bazen de nar ağacı, *Yağmurcuk Kuşu* romanında geçtiği gibi Mustafa'nın evine yakın bir yerde bulunmasından dolayı evde pişen yemek kokularını duymaya başladığı yerdir: "Gedikten sola sapılınca Mustafaların evinin üst başındaki kayalığa gelinir, oradan da nar ağacının yanına varılırdı. Mustafa, nar ağacının altına gelince evlerinde pişen yemeğin, kaynatılan çayın, yayıktan yeni çıkmış tereyağının, sütün kokusunu alır..." (Kemal, 1961: 52). Nar ağacının, o yörede yetişme şartları elverişlidir. Köyde nar ağaçlarının varlığından da bahsedilerek romana konu edinilmiştir.

Sevilen bir meyve olan *kiraz*, reçel, hoşaf gibi yiyeceklerde kullanıldığı gibi taze meyve olarak da tüketilir. *Ölmez Otu* romanında Hasan kiraz çubukları yapar ve onlara çok değer verir. Yolculuk sırasında bile yanından bir dakika olsun ayırmaz: “Ben kiraz çubuklarını çok severim. Kiraz çubuklarını verirken canım gidiyordu ama neylersin ki kibritleri daha çok istiyordum. Şimdi Taşbaş Efendimiz bana bir ev dolusu kiraz çubuğu vermişken alırım” (Kemal, 1992: 41). Yine aynı romanda kiraz bir koyağa ad olmuştur: “İnceden bir yel çıktı, bir bulut gölgesi geldi geçti ormanın üstünden. Beş on kartal, birbirlerinden çok uzakta Kirazlı koyağın üstünde dönüyor” (Kemal, 1992: 55). Kirazın romanlarda bu şekilde kullanımları vardır daha çok Hasan’ın çubukları ile anılmıştır.

Üzüm, üretim alanı geniş olan aynı zamanda soğuğa dayanıklı bir meyvedir. *Ölmez Otu* romanında Koca Halil’in genç bir delikanlıyla karşılaşması sonrası onun arabasına binmesi ve birlikte üzüm yemesi şu sözlerle ifade edilir: “Delikanlı ona bir salkım üzüm uzatıyordu. Koca Halil üzümü aldı, şöyle bir süzdü. Delikanlı bir duruyor, bir dört yanına bakıyor, sonrada ağzına bir tek üzüm tanesi atıyordu. Koca Halil de tıpkı onun gibi yapmaya başladı” (Kemal, 1992: 21).

Muhtar Sefer’in süslenme sırasında bıyıklarını burarken üzümden yararlandığı görülür: “Muhtar Sefer en güzel giyitlerini giymişti, sinekkaydı tıraş olmuştu. Bıyıklarını da kara üzümle burmuş, sipsivri eylemişti. Piz gibi” (Kemal, 1992: 296). Üzüm, bu gibi ifadelerle ele alınan romanlarda yerini almıştır.

Acı ve tatlı türleri olan *biber* sebze olarak tüketildiği gibi kurutulup baharat haline de getirilir. Yemeklere de ayrıca bir lezzet kattığını *Kale Kapısı* romanındaki şu örnekle görmek mümkün: “Eskiden olsa anasıyla bir kebabçı dükkânına girip yağlı, kokulu kebab dumanını bol bol içine çekerekten acılı, naneli, maydanozlu, turplu, yeşilbiberli kebabı yemez miydi?” (Kemal, 1962: 120). Biberin kurutulup ve güneşte kızarmasını sağlayıp baharat olarak kullanıldığına da şahit olmaktayız: “Kalaylı taslarda tüten tarhana çorbası onları sofrada bekliyor, ince bir sarımsak, yağ, nane kokusuyla tütüyordu. Çorbanın üstünü yağ, kırmızıbiber, nane örtmüştü” (Kemal, 1962: 307). Biber, yemeklerin -özellikle kebabın- yanında ve baharat olacak şekilde kullanılmıştır.

Armut, yaz aylarında yetişen bir meyvedir. Ağaçta yetişen bu meyve bazen deyişlerde kullanıldığı gibi mecâzi olarak benzetmelerde de kullanılmıştır. *Yağmurcuk Kuşu* romanında buna rastlamak mümkün: “O armut çöpü gibi boynunu koparıverip şuraya atmalı o Mustafa’nın” (Kemal, 1961: 301). Bazen de *Ölmez Otu* romanında olduğu gibi ormanda açan meyveler arasında sıralanmıştır: “Tam yaşlılar için... Elmalar, armutlar da oldu ormanda, bir de çiçekler açtı. Ormanda, yarpuzlar insan boyu pınar başlarında...” (Kemal, 1992: 140). Armut meyvesini bu gibi kullanımlarda görmek mümkündür.

Şeftali, yine Yaşar Kemal’in söz konusu olan romanlarında rastlanılan bir meyvedir. *Yağmurcuk Kuşu* romanında Mustafa’nın Salman korkusu yüzünden her şeyden korkmaya başladığı anlatılırken şeftali ağacı örneği verilir: “Belki şimdi bile babası bir şey demezdi ama Mustafa korkuyordu. Bu sıralar her şeyden korkuyordu. Şu avludaki küçücük, açtığında tam on bir tane pembe çiçek açan şeftali ağacından bile korkuyordu” (Kemal, 1961: 30).

Ali, *Ortadirek* romanında Koca Halil ile yürürken Koca Halil’in ona anılarından bahsettiği şu ifadeler yer verilir: “Uzak şeftali bahçesinden, babayın sağlığında, bana sulu şeftali hırsızlardın, aklında mı Alim?” (Kemal, 1974: 43). Cümleleriyle şeftaliye az da olsa yer verilmiştir.

İncir, cennet meyvelerinden olduğu kabul edilen bir meyvedir. Türkçe deyimlere de konu olan incir, *Ortadirek* romanında şu şekilde ifade edilmiştir: “Atım olsaydı ne üşürdüm ne de gecelere kalırdım böyle. Ocağıma incir diktin, Uzun Alicik! Evimi yıktın. Ben ölürüm bundan böyle” (Kemal, 1974: 104). İncir, burada mecâzi olarak deyim içerisinde kullanılmıştır.

İncirin bazen de gerçek anlamda meyve olarak kullanıldığını görmekteyiz: “Bozuk bahçede nar vardı, incirler sarı sarıydı. Kim değmemiş, kimse değmemiş. İncirleri eşekarıları çok sever” (Kemal, 1974: 323). İncir; tatlı ve sevilen bir meyve olduğundan kimi zaman da deyimlere konu olduğundan roman içerisinde yer edinmiştir.

Her haliyle bir doğa insanı olan yazarın, eserlerinde meyveyle sebzelere yer vermesi ve ayrıntılı bir şekilde anlatması onun doğaya verdiği önemin göstergesidir.

Tahıllar

Çukurova'nın önemli ve yüksek getirisi olan bitkilere öncelik vermesi tahıl ürünlerini geri plana atsa da yine bu ürünleri Yaşar Kemal romanlarında görmek mümkündür.

Buğday, karasal iklimi seven un ve yem üretilmesinde kullanılan temel besin ürünlerinden biridir. Bazı durumlarda ise çiftlik hayvanlarına yem olarak da verilirler. Buğday, hasat edildikten sonra kalan kısımları da saman balyaları olacak şekilde değerlendirilir. *Ölmez Otu* romanında buğday tarlasından bahsedilir: "Birden bir yel parladı, toz direkleri kalktı, ulu bir hamaz oldu, pamuk tarlalarını bir bir dolaştı. Biçilmiş bir buğday tarlasındaki boş sapları, samanları kaldırdı" (Kemal, 1992: 118). Bu ifadelerle buğdayın betimlemesi söz konusudur.

Yağmuncuk Kuşu romanında Halil ve etrafındakilerin buğday ekinlerini toplamaları şu ifadelerle anlatılmıştır:

Dümdüz, bir tek, en küçük bir taşı, çakıtaşı bile olmayan bir tarlaydı ekin. Karakılçık buğday başakları altın ışıltısında esen yelle usul usul ıgraniyorlar, göz kamaştıran bir kıvılcımlanmada şavkıyorlardı. Ekinler sapsarı, gün vurmuş bir deniz gibi sırtları parlayarak dalgalanıyordu. Dalgalanan ekin tarlalarının ta öteki ucundan başlayarak buraya kadar hışırtılar geliyordu. Hep birden sıra olup ekine giriştiler. Orak sesleri birleşerek ovayı doldurdu (Kemal, 1961: 234).

Buğday, çok önemli bir bitki olduğunda ve kırsal hayatı çağrıştırdığından Yaşar Kemal'in eserlerinde önemli bir unsur olarak yerini bulmuştur. Hem hayvanlara verilmesi hem de temel besin kaynağı olarak kullanılması önemini daha da arttırmıştır. Bu bakımdan buğdayın Yaşar Kemal romanlarında sıklıkla rastladığımız bir ürün olduğunu söyleyebiliriz.

Bulgur, buğdaydan yapılan bir yiyecektir. Tahıl grubundan sayılmaktadır. İçerisinde yüksek miktarda lif bulunmasından dolayı besin değeri yüksektir. Genellikle bulgurun pilavı yapılır ve bunu da *Kanın Sesi* romanında görmekteyiz:

Önündeki tandır ekmeğinden bir parça alıp, ağzına attı, kaşığına sininin ortasına yığılmış yağdan ıslıl ıslıl olan bulgur pilavına daldırdı, hemencecik de ağzına götürdü. Üst üste birkaç kaşık pilav ağzına attıktan sonra adamların ellerine baktı Adamlar, önce büyük, derin bir bakır kaptan, kaşıklarıyla türlü alıyor, o türlüyi önce pilavın üstüne koyuyor, sonra da türlülerini pilavla birlikte yeniden kaşıklarına alıyor, ağızlarına götürüyor, yavaş yavaş çiğniyorlardı (Kemal, 1963: 72).

Mustafa'nın da anasının yaptığı bulgur pilavını yemesi yine aynı roman içerisinde geçmektedir. "Akşam ev halkı tarladan döner dönmez de eve koşuyor, anasının çabucak pişirdiği bulgur pilavına kaşığı sallıyor, tarladan gelen, atların kütürdeterek arabanın kasası içinde yedikleri yeşil otların acı kokusunu içine çekiyordu" (Kemal, 1963: 575).

Yaşar Kemal'in söz konusu romanlarında bulgur, genel itibari ile pilavda kullanılmış ve roman kahramanlarının da çok sevdiği bir yemek olarak ifade edilmiştir. Özellikle Mustafa'nın annesi olan Zero'nun yapmış olduğu yağlı bulgur pilavı romanın pek çok yerinde geçmiş, Mustafa'nın ve evlerine gelen diğer misafirlerin önlerine serilmiştir. Bulgurla yapılan pilavın yenilmesi de Yaşar Kemal romanlarında ayrıntılı bir şekilde betimlenmiştir.

Arpa, insanlık tarihi kadar eski denilebilecek bir kültür bitkisidir. Çok eskilerden günümüze kadar önemli bir besin kaynağı olarak kullanılmıştır. *Kale Kapısı* romanında Mustafa'nın tahtadan atına olan düşkünlüğü ve onu canlı bir hayvanmış gibi beslediğinden bahsedilir. Arpayı da atına verdiği yem olarak kullanır. "Yere düşen binicisinin başında da tıpkı canlıymışçasına, o kendine gelinceye kadar sabırla beklerdi, şaha kalkar, kütür kütür arpa yer, eşinir, yelesi dürülerek koşardı" (Kemal, 1962: 329).

Yine aynı şekilde *Kanın Sesi* romanında da arpanın atlara verilen yem olduğunu görmekteyiz: "Atları arabadan çözdüler huğun yarısı ahır olarak ayrılmıştı. Hasan Ağa atları oraya çekip önlerine saman, arpa döktü. Acıkmış atlar, kütürtüyle yem yemeye koyuldular" (Kemal, 1963: 359). Yaşar Kemal arpayı genel itibarı ile hayvanlara verilen yem olarak kullanmıştır.

Mısır, daha çok nemli iklim bölgelerinde yetiştirilen bir bitkidir. Mısır bazen Meryemce'nin *Ölmez Otu* romanında horozu yakalayabilmek için bir araç olmuştur:

Çingeneler ve Koca Halil bir tavuğu, horozu nasıl yakalardı, sağlam bir ipe mısır dizerek... Meryemce eve geldi, kucığında yarpuzla naneyle. Bir sağlam kınnap buldu, mısırları dizdi. Horoz, karşıdaki Kör Ali'nin gübrelüğünde, gübrenin tepesinde, bir ayağını karnına çekmiş dimdik duruyordu. Bu dünyanın sultanı benim der gibi. Sultanı benim. Meryemce de tebaam... (Kemal, 1992: 276).

“Geh geh, diye horozu çağırdı ve elindeki ipe dizili mısırları yere attı. Horoz koşarak geldi, hemen yemin üstüne atıldı, ilk mısırı yuttu. Meryemce aldırmadı. O durmadan mısırları yutuyordu” (Kemal, 1992: 276). İfadelerinde olduğu gibi mısır Meryemce’nin horozu yakalamak için kurduğu planın bir parçasıdır.

Mısır bazen de yiyecek olarak toprağa ekilmiş ve gıda ihtiyacının karşılanmasında kullanılmıştır. *Yağmurcuk Kuşu* romanında bir evin bahçesine ekilen mısırlar söz konusudur. “Çadırlarını köyün üst başına, kalenin dibine kurdular. Orada bir tek ev vardı yalnız, bahçesinde kurumuş mısırlar dikili. Mısırların koçanları daha üstlerinde” (Kemal, 1961: 106). Bir tarım bitkisi olan mısırı söz konusu olan eserler içerisinde görmek mümkündür.

Başak; arpa, buğday, yulaf gibi ürünlerin tanelerini taşımaya yarayan kılçıklı baş kısımlarıdır. *Ortadirek* romanında göç esnasında tarlaların yanından geçince Ali’nin burnuna başak kokusu gelir: “Burnuna bir yerlerden başak kokusu geldi. Gözünün önünden, sırt sırta vermiş, üst üste abanmış başaklı tarlalar geçiyordu” (Kemal, 1974: 46). Başak, tarımsal olarak da faydalı bir bitki yapısıdır. Bitki altlarındaki yapraklara faydası olduğu gibi fotosentez için de önemlidir. Bu öneminden dolayı da söz konusu yazar eserlerinde başağa da yer vermiştir.

Diğer bitkiler

Tarhana, çok faydalı bir çorba çeşididir. Farklı yapım şekilleri vardır. Büyük çoğunluğu yoğurttan yapılan tarhana çorbası, besleyiciliği de yüksektir. Yaşar Kemal’in ele alınan romanlarında tarhana çorbasına sürekli yer verilmiştir. Roman kahramanlarının da sevdiği bir çorba olan tarhana çorbası romanlar içerisinde pek çok yerde geçmiştir.

Ölmez Otu romanında tarhana çorbası yapılması anlatılır: “Ocakta tarhana kaynıyor, sıcakta isten kapkara olan tencerenin buğusu tütüyor, güneşe karışıyordu. Meryemce, tarhanayı bekliyordu. Çabucak pişsin de Meryemce içsin de işine gitsin” (Kemal, 1992: 164). *Ortadirek* romanında Elif’in yaptığı tarhana çorbası vardır: “Elif, onlar orada uğraşırlarken akşamdan beri ocağın yanında duran tarhana tenceresine gitti tarhanayı çabucak büyük bir sahana doldurdu” (Kemal, 1974: 115).

Yer Demir Gök Bakır romanında da Koca Halil'in tarhana çorbası içmeye çağırılmasına değinilir: "Oğlu onu iki kere sıcak tarhana çorbası içmeye çağırdı. Koca Halil başını yorganın altından çıkaramadı. Çorba da bir güzel, bir güzel kokuyordu ki... Vay ocağın bata senin çorba gibi!" (Kemal, 1976: 51). Tarhanayla yapılan çorbanın ne kadar sevildiği bu ifadelerle de anlatılmıştır.

Yağmurcuk Kuşu romanında da tarhana çorbasına yer verilmiştir: "Tüten, kızarmış yağla ekşi sarımsak kokan tarhana çorbası kazanla geldi, bakır kovalara doldurdular, kaşıklar işlemeye başladı. Arap, Halil'in kulağına eğildi: 'Zengin kardaş' dedi. İştahlısın sen, bu işi başaracaksın. Dayan çorbaya. Bu tarhana çorbası kadim Türkmen işidir ki kan yapar" (Kemal, 1961: 246).

Tarhana çorbasının ne kadar sevildiğini *Kanın Sesi* romanında da görmek mümkündür: "Serili sofrayı onu bekliyordu, anası buğulanan tarhana tasını getirdi önüne koydu, çocuk bir anda nasıl içtiğini bilmeden tarhanayı içti bitirdi" (Kemal, 1963: 546). Roman kahramanlarından olan Mustafa, anasının yaptığı tarhana çorbasını her defasında büyük bir zevkle içer. Ele aldığımız romanlarda tarhanayla yapılan çorbalar her zaman sevilerek tüketilmiştir. Aynı zamanda da tarhananın kan yapmak gibi vücuda olan faydası da dile getirilmiştir.

Bal, arılar aracılığıyla meyvelerin tomurcuklarından ve çiçeklerden alınıp peteklere götürülen bir besindir. Dayanıklılığı çok güçlü olan bal dışarıdan müdahale edilmediği müddetçe bozulmazlar. Çok faydalı olan bal, doğanın bizlere sunmuş olduğu çok önemli bir besin kaynağıdır.

Ortadirek romanında Ali'nin petekten bal alması şu sözlerle anlatılır: "Ali, kurumuş bir güz çirişi sapı kopardı. Ucunu kırdı. İçinden küçücük, mavi ışıltılı bir tek arı uçtu. Ali sapı ortadan ikiye yarıdı. Sapta boylu boyunca bal yatıyordu. Onu diliyle aldı yedi. Bir tane daha kırdı, bir, bir daha... Bal bir hoş, acı, buruk, sarhoş ediciydi" (Kemal, 1974: 169).

Yine aynı romanda ormanda arıların fazlalığından ve dolayısıyla balların fazlalığından bahsedilir: "Ormanı arı almıştı. Bulut gibiydi orman arıdan. Dolu dolu, çınar ağacı ağzına kadar balla dolu, demişti amcası. Tüm bir köy yese bir yılda bitiremez. Ekmeği çıkar, demişti sonra da. İlk kestiği baldan oturup yemişlerdi. Ali

sarhoş olmuştu. Kanında, başında arılar gibi uğultulu, deli eden bir yel dolaşmıştı” (Kemal, 1974: 170). Ormandaki balların etkisinden dolayı balı yiyenleri sarhoş edici özelliklere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Ölmez Otu romanında da yine balların fazlalığından bahsedilmektedir: “Kovanlar, kaya kovukları, yaşlı ağaç gövdeleri kehribar, güneşli balla doldu. Her kovan arı beş kere oğul verdi. Her ağaç dalında binlerce telaşlı kanatla bir oğul” (Kemal, 1992: 268). Tatlılığından dolayı bazı yiyecekler bala benzetilir. Nitekim Kel Osman’ın çocukları tarlada karpuz yerken karpuzun tatlılığından dolayı bala benzetirler: “Oooh, bal gibi, bal gibi... Ooooh!” (Kemal, 1992: 285).

Bir doğa mucizesi olan bal, hemen her romanında doğayı ayrıntılarıyla işleyen Yaşar Kemal’in romanlarına da konu olmuştur. Doğal yaşamı, ormandaki canlılığı, bazı besinlerin tatlılığını anlatırken balı özenerek ele almış ve işlemiştir.

Çökelek, yağsız ayranın ısıtılmasıyla ortaya çıkan yoğurt parçacıklarına denir. Yörelere göre değişik isimlerle de anılırlar. Genellikle ekmek arası yapılarak yenildiğini *Ortadirek* romanındaki şu sözlerden de anlamak mümkün: “Elif arkasından yetişip eline bir dürüm emek verdi. ‘Acından öldün. Ye!’ dedi. ‘İçine peynir sardım. Çökelek...’ Ali onun yüzüne bakmadan elindeki dürümü aldı yürüdü. Koşarcasına gidiyordu” (Kemal, 1974: 149).

Aynı romanda yine çökeleğin dürüm yapılarak yenilmesi söz konusudur: “Yarım ekmekle sofradaki lor peynirinden, çökelekten bir dürüm yaptı. Yemeye başladı. Hem yiyor hem de sağındaki kaynaktan avucunu suyla dolduruyor, içiyordu” (Kemal, 1974: 190). *Ölmez Otu* romanında da yine çökelekten bahsedilirken dürüm içine konularak yenildiği anlatılır: “Hasan dayanamadı, üçüncü yufkayı sacın üstünden aldı, elinde tuttuğu çökelekle soğanı sıcak yufkanın içine sardı dürüm yaptı” (Kemal, 1992: 43). İfadelerinden de anlaşılacağı üzere çökelek yöre halkı tarafından sevilerek tüketilen bir besindir. Dürüm yapılarak tüketilmesi daha çok tercih edilmiştir.

Ekmek, nimetler içerisinde en kutsal sayılabilecek bir yiyecektir. Romanlar içerisinde temel besin kaynağı olarak kullanıldığı gibi genel olarak aş ve iş yerine de kullanılır. Ekmeğin en temel geçim kaynağından biri olduğunu *Ölmez Otu*

romanındaki şu ifadelerden de anlamak mümkün: “Ali oğlum dedi, sen var in git Çukurova’ya. Bana bir sele ekmek yapın, siz gelinceye kadar ben burada idare ederim, dedi” (Kemal, 1992: 93). Gerekirse sadece ekmekle bile hayatta kalacaktır. Buradaki bu ifadeleri Ali, annesi olan Meryemce’nin kendisine dediğini köylülere söyler. Çünkü köylü Meryemce’yi göremeyince Ali’nin onu öldürdüğünü düşünmeye başlamıştır.

Yer Demir Gök Bakır romanında yine ekmek selesinden bahsedir: “Ocaklığın yanında yüklük, yüklüğün önünde çuvallar. Sağ köşede yufka ekmeğin selesi asılı” (Kemal, 1976: 156). Sele, genellikle fındık çubuklarından yapılır. Ateş yardımıyla esneklik kazandırılır. Bu şekilde sele örülmeye başlanır. Selenin amacı ekmeklerin kolaylıkla alınmasını ve ekmeği koruyarak uzun ömürlü olmasını sağlamaktır. Kalıcı olan ekmek de hem ev halkının uzun süre yiyecek ihtiyacını hem de komşuların nasiplenmesini sağlamaktadır.

Süt, besin değeri son derece yüksek olan bir üründür. Annelerin çocuklarını emzirmede hayati öneme sahiptir. Süt hayvanlardan elde edilebildiği gibi bazı bitki türlerinden de elde edilir. Ele alınan romanlarda süt ifadesi farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Süt ifadesi bazı durumlarda insanlar için olumsuzluk anlamında kullanılır. *Kale Kapısı* romanında bunun örneği görülmektedir: “Güle güle Musa Bey, Gelsin, o sütsüzü, o kansızı, o kâfiri, o Allahsız bekliyorum, gelsin” (Kemal, 1962: 266). Yine benzer örneğini *Yer Demir Gök Bakır* romanında da görmek mümkündür: “Şu insanoğlu çiğ süt emmiştir” (Kemal, 1976: 109). Meryemce, *Ortadirek* romanında bazı zamanlarda oğluna kızınca onu sütünü helal etmemekle tehdit eder: “Şu memelerimden emzirdiğim akça sütümü de bir vakit bir vakit için olsun sana helal etmem, Ali” (Kemal, 1974: 102).

Ölmez Otu romanında da bolluk ve bir eksikliğin olmaması durumlarında kullanılmıştır: “Sofrada kuş sütü eksik. Her şey var ama ekmek, bir de tahin helvası...” (Kemal, 1992: 221). Yine aynı romanda sütün, beyazlığın derecesini belirtmekte kullanıldığına da şahit olmaktadır: “Bir fiske vurdun kova kayaya, bir ak

su fışkırdı kayadan, buz gibi süt gibi ak. İşte bu gözlerle...” (Kemal, 1992: 270). Örneklerinde olduğu gibi süt ele alınan romanlarda farklı anlamlarda ele alınmıştır.

Yağ, farklı amaçlarla tüketimleri olan bir üründür. Kimi zaman yemek kültüründe kullanılan hayvansal ve bitkisel yağlar olabildiği gibi, çeşitli mekanik aletlerin kullanım rahatlığı oluşturmak için üretilen yağlar da mevcuttur. Romanlarda farklı şekilde kullanımlarına rastlamak mümkündür.

Kale Kapısı romanında sığırcık kuşlarının pişirilmesinde yağ ifadesi geçer: “Köye utkuyla dönüp evlerinin önlerine yaktıkları ateşlerin közlerinde küçücük kuşları cazırtılarla pişirip yanmış yağ kokuları köyü doldururken yağlı parmaklarını, dudaklarını yalayarak küçücük kemikleri dişlerinin arasında çatırdatarak yiyeceklerdi” (Kemal, 1962: 439). Yağın yiyecekleri pişirme özelliğinin yanı sıra yağ kokusunun da uzaklardan anlaşılabileceği vurgulanmıştır.

Kanın Sesi romanında yağ, bazen silahların mekanik kısımlarını temizlemede ve daha rahat hareket etmelerini sağlamada kullanılır: “Eşkıya Sefer, o, her gün tüfeğini güzel kokan bir yağla yağıyor, tüfeği güneşe seriyor, başını da bekliyordu” (Kemal, 1963: 547). Yine benzer özellikle silahların yağlanması *Kale Kapısı* romanında da görülür: “Sefer tüfeğini, tabancalarını yağıyor, kapıdan giren güneş bu yağlanmış silahları menevişliyordu” (Kemal, 1962: 468). İfadeleriyle silahların yağlanması gerektiğini anlıyoruz.

Peynir, süttten yapılan bir besin kaynağıdır. Kahvaltı kültürünün vazgeçilmezleri arasındadır. Ülkemizde yöreden yöreye değişen yüzlerce çeşidi vardır. Ele alınan romanlarda ise genellikle kahvaltılık ürünlerle birlikte zikredilir. *Yağmurcuk Kuşu* romanında bunun örneğini şu sözlerle görmekteyiz: “Önce bir köye dalıyorlar, göz açıp kapayıncaya kadarlık bir sürede, köye dağılıp birkaç yitikle köyün dışında, her birisinin elinde bir, birkaç tandır ekmeği, soğan, peynir, çökekle köyün dışında buluşup uzaktaki kuyuya yöneliyorlar...” (Kemal, 1961: 389). Peynir romanlarda kahvaltıda yapılan bazen de yolculuk esnasında diğer ürünlerle birlikte çantaya konulan yiyecekler arasında yer alır.

Sarımsak, soğanlı bir bitki türüdür. Romanlarda sarımsak daha çok tarhana çorbasıyla anılmaktadır. *Kale Kapısı* romanında şu sözlere yer verilir: “Kalaylı

taslarda tüten tarhana çorbası onları sofrada bekliyor; ince bir sarımsak, yağ, nane kokusuyla tütüyordu. Çorbanın üstünü yağ, kırmızıbiber, nane örtmüştü” (Kemal, 1962: 307). Sarımsağın sade yenilmesi de bazı hastalıklar için şifa kaynağıdır denilse de daha çok yemeklere, çorbalara lezzet verici olarak kullanılır. *Ortadirek* romanında da Elif’in yaptığı çorbaya sarımsak kattığı görülür: “Elif akşamki sahanı doldurdu, biraz ekmekle Meryemce’nin yanına götürdü koydu. Sarımsak da ezdim, kırmızıbiber de ekdim ana” (Kemal, 1974: 324). İfadelerinden de anlaşılacağı gibi sarımsak, genellikle tarhana çorbasının lezzetini arttırmak için kullanılmıştır.

Ağız, yeni doğum yapmış hayvanın ilk günlerindeki sütünden yapılan bir besin türüdür. Genellikle köy ortamlarında daha yaygın yapılan ağız, sütün katılaştırılmasıyla oluşur ve bazı hastalıklara karşı da temel koruyucu özelliği gösterir. Bu bakımdan çok faydalı olduğu bilinmektedir.

Yağmurcuk Kuşu romanında ağızla ilgili şu ifadeler yer verilir: “Ağız her zaman bulunmazdı, inekler doğurduğunda ilk sütünden yapılan bir çeşit kaymaktı ki tadı hiçbir kaymakta, yağda, sütte bulunmazdı. Belki de dünyadaki tatların en güzeliydi” (Kemal, 1961: 88). Ağız denilen bu besin, her zaman bulunabilen bir besin değildir. İnek gibi hayvanların doğumdan sonraki ilk sütlerinden yapılır.

Et, temel besin maddelerinin en önemlileri arasındadır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar başta olmak üzere hindi, tavuk, kaz, balık ve kuş etleri de beslenmede ön plana çıkmaktadır. *Yer Demir Gök Bakır* romanında Hasan ile Ummahan’ın konuşmaları şu şekildedir: “İçlerini sıcacık bir kızarmış, yağlı, kokulu, et özlemi sardı” (Kemal, 1976: 20). *Ölmez Otu* romanında etin güzelliği ve hoş kokusu şu şekilde anlatılır: “Esen yel kızarmış etin kokusunu, kursaklarına bir yıl, iki yıl et girmemiş köylülerin üstüne getirecek. Kokulu. İnsanı iştahıtan deli eden bir koku” (Kemal, 1992: 68). Etin sürekli bulunmadığını ve genelde önemli kişilerin ete ulaşabildiğini anlamak mümkündür.

Tatlı meyvelerden ya da şekere dönüşebilen tarım ürünlerinden üretilen *pekmez* kaynatılarak oluşturulur. *Ortadirek* romanında muhtara sunulan yağla pekmezin birlikte tüketilmesinden bahsedilir: “Olduğu yerden kımıldamadan ötedeki tavayı uzandı aldı. İçine hızmadan yağı boşalttı. Ateşe sürdü. Yağla pekmez keskin

bir koku çıkararak eridi. Ateşin kıyısına çekip içine ekmek doğradı” (Kemal, 1974: 270). Köy hayatının vazgeçilmezleri arasında olan pekmez Yaşar Kemal romanlarında da yerini almıştır. Doğal bir şifa kaynağı olan bu yiyeceğin söz konusu olan yazarda görmek doğal karşılanmaktadır. Çünkü Yaşar Kemal doğaya ve doğaya ait olan yiyeceklerin hemen hemen tümüne eserlerinde yer vermeye çalışmıştır.

4.2.3. Hayvanlar

Evcil hayvanlar

Yaşar Kemal, eserlerinde çoğu zaman köy hayatında yaşayan evcil olan hayvanlara yer vermiştir. Köyün özellikle zahmetli ve yük taşımacılığı işlerinde kullanılmak üzere öküz, eşek, katır, at gibi hayvanlar kullanılmıştır. Zorlu tarla işlerinin giderilebilmesi için buna ihtiyaç vardır. Hayvan gücünden faydalanan insan, aynı zamanda yiyecek olarak da koyun, kuzu, horoz, tavuk, kaz... gibi hayvanlar da besler. Doğal bir yaşamda beslenen bu hayvanlardan pek çok konuda fikir sahibi olan köylülerin bu yaşam tarzları çoğu eserlere de konu olmuştur.

At, eserlere konu olan hayvanlar içerisinde en önemli olanlar arasındadır. Konu olurken de farklı görevlerde kullanılmıştır. Ata olan sevgilerinden dolayı bazen at ile dostluk anlatılmıştır, bazen kasırğa kastedilmiştir, bazen taşıma aracı niyetiyle ele alınmıştır, bazen hırs, nefis, dünya, aşk gibi ifadeleri temsil etmiştir. Göçebe toplumlar arasında at, asil olduğu kadar saygınlığını da her zaman korumuştur. Bu saygınlık ise Türklerin Orta Asya’daki yaşamlarından kaynaklanır.

Hız. Muhammed’in Mi’râc’ta bindiği at olan Burak⁹ da yine pek çok sanatçı tarafından ele alınmıştır. “Burak, Hız. Peygamber’in Miraç Gecesi’nde göğe yükselirken bindiği atının ismidir Burak. Kelime, ‘parıldamak, şimşek çakmak’ anlamında olan berk kökünden türemiştir. Renginin saf ve parlak olması ve şimşek gibi hızlı hareket etmesi sebebiyle bu adı almıştır. Kaynaklarda Burak; beyaz renkli, süratli ve katırla eşek arasında bir yapıya benzer binek olarak anlatılır” (Öz, 1992: 417).

---

⁹ Hız. Muhammed’in Mi’râc’ta bindiği atın adı. Dini bir motif olarak telmih sanatından sıkça yararlanılarak anlatılmıştır. Hız. Peygamberi konu alan naat, sîret, mevlid gibi türlerde, aşk konulu mesnevilerde ve daha pek çok gazel ve kasidelerde Burak’ın görüldüğüne rastlanılır.

Bazen de Türklerde atın, murat getirdiğine inanıldığı da olmuştur. Bu sebeple ata sevgi beslenilmiş, onunla bir manevi bağ oluşturulmuş ve bununla birlikte güven duygusu oluşmuştur. Bu bakımdan da at, çok önemli sayılmış ve onun ayağındaki nalı, eyeri bile önemsenmiştir.

Atın önemi eski dönemlere kadar gitmektedir. Nazımda ve nesirde kendine fazlaca yer bulmuştur. Bu sebeple atları ele alıp anlatan “rahşiyye” adında müstakil edebi bir tür bile doğmuştur. Atların anlatıldığı, isimlerinin ve özelliklerinden bahsedildiği bir türdür. Pek çok sanatçının da rahşıyyeleri vardır: Şeyh Galip, Azmizâde Haletî, Nef’î, Ahmed Paşa... Bunlardan bazılarıdır.

At ile birlikte gömülen mezarların bulunması da ahiretteki at inançlarından kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan at değerli görülmüştür. Bununla birlikte pek çok yerde atın heykellerinin yapılması ve insan kadar önemli hissettirilmesi de bunun bir başka göstergesidir. Yaşar Kemal ise gerek Türklerin olsun gerekse de İslam ve Şaman inançları olsun ata olan bu saygınlıktan etkilenmiş ve eserlerine de yansıtmıştır. Halk edebiyatı ve sözlü edebiyatın ürünleriyle yoğrulan yazar, bu inançlardaki at motiflerini inceler ve aralarındaki benzerliklerden yola çıkar.

Yaşar Kemal’in romanlarında at ana unsurlardan biridir. Göçebe hayatının vazgeçilmezleri arasında olan at unsuru, önemli ve saygın yerini her zaman korumuştur. “*O iyi insanlar, o güzel atlara binip çekip gittiler.*” sözünden de bu önemli konumu görebilmekteyiz. Kemal, Urfa yöresinde konuyla ilgili çalışmalarda bulunmuş ve o yörede atlara verilen değer açısından şu sözlere yer vermiştir: “At insanın en iyi dostudur”, “At asil olmalıdır”, “Asil hayvan, asil insandan daha asildir”, “Soylu attan insana zarar gelmez” (Kemal, 1985: 117-122). Buradan da anlaşılmaktadır ki Yaşar Kemal, en az insan kadar ata değer vermiş ve söz konusu eserlerinde kullanmıştır.

Yaşar Kemal, kimi eserlerinde halk geleneklerinden yararlandığı için hem gerçek hayatta hem de efsanelerde atı başarılı bir şekilde tasvir ederek kahraman ile at arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. Ele aldığımız üçlemelerde özellikle *Ortadirek* romanında olduğu gibi bu özelliği *İnce Memed*, *Ağrı Dağı Efsanesi* ve *Yusufçuk Yusuf* gibi eserlerde de görmek mümkündür. Kimi zaman onun için Doru At, kimi zaman Kırat onun ata verdiği önemi gösteren anlatılar olmuştur. Köroğlu’nun atı

sayesinde savaşlarda büyük başarılar elde ettiğini yine söz konusu yazarın eserlerinde görmek mümkündür.

Yaşar Kemal’de at figürü aynı zamanda toplumsal özellikleri de içinde barındırır. At ile sahipleri arasındaki bağ onun romanlarında öne çıkar ve genellikle bu bağ kahramanın içinde bulunduğu ruhsal durumu ortaya çıkarır. Kimi zaman at ile sevinirlerken kimi zaman da onunla üzürlüler. Ata binerken mutlu olup onunla güzel vakit geçirirler. Bazı durumlarda ise dünya hayatı ve ahiret hayatı arasında bir bağın kurulmasına yardımcı olur. Atın doğal bir güzelliğe sahip olması, lirik unsurları barındırması Yaşar Kemal’i kayıtsız bırakmamış ve bu değerli hayvanı eserlerinde ayrıntılı bir şekilde anlatmasını sağlamıştır.

Kimsecik roman serisinde de buna benzer durumları görmek mümkündür. Mustafa’nın babasının iyi bir at binicisi olması ve Mustafa’ya da at sevgisini aşılması önemlidir. Pek çok atları olan ailenin her bir atı çok kıymetlidir. Mustafa da bu at sevgisini devam ettirmiş ve sürekli tay alıp binmiştir. Mustafa atlara ya da taylara binince her şeyi unutmuş, sevinçten havalara uçmuştur.

Dağın Öte Yüzü roman serilerinde at baştan sona önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Çukurova’ya yapılan göçte at, köy insanları için bulunmaz bir nimet olmuştur. Roman kahramanlarından Ali’nin anası olan Meryemce, yaşlı ve yorgundur. Çok sevdikleri at ile yolculuk etmektedir. Ancak Ali’nin babasının yakın dostu olan Koca Halil de onlarla birlikte ve o da yaşlıdır. Ali’nin onun yürümesine vicdanı el vermeyince Meryemce ile ata binmesini ister. Ancak at da yorgundur: “At, o kadar yaşlı, öylesine zayıftı ki kaşağı sırtında dolaşamıyordu. Tam belinin ortasında da iyi olmaz bir yağarı vardı. (...) Upuzun atın karnı karnına geçmişti. Alacakaranlıkta bir hayal gibi duruyordu” (Kemal, 1984: 134). Atın bu hali aynı zamanda toplumsal özelliklere dikkati çekmiş ve köylülerin içine düştüğü durumu yansıtır olmuştur. Köylüler de içinde bulundukları halden muzdarip bir şekilde güçsüz kalmış ve at misali çöküntü yaşamıştır.

Ali, her ne kadar anası Meryemce sevmese de köyden tanıdıkları olan Koca Halil’e acıyordu. Uzun Çukurova yolculuğu sırasında onun da kendileriyle birlikte gelmesi ve yürüyecek takatının olmaması Ali’nin vicdanını sızlatır. Sonuç itibari ile onu da atın sırtına yükleyip yolculuğa devam ederler. Bu olay sonucunda at daha

fazla dayanamaz ve ölür. Yolculuk boyunca Meryemce, oğlu Ali'ye beddualar eder. Çok sevdiği atına ağıtlar yakar. Kocasından hatıra kalan bu atın ölümünden sonra Meryemce susar ve bir daha kimseyle konuşmaz.

Normalde diğer romanlardakinin aksine *Ortadirek* romanındaki bu at yaşlı ve hastadır. Ancak gençliğinde soylu ve güçlü bir attır. Uzun uzun atın betimlemelerini görmek mümkündür. At ölür ve derisi yüzülürken köylülerin gelip atın etrafında toplanmaları ona verilen önemin göstergesidir: “Bir anda, avrat uşak, çoluk çocuk, tüm köylü atın başına birikti. Kimseden çıt çıkmıyordu. Herkes hasta atın karşısında saygıyla duruyordu. Sanki karşılarındaki bir insan ölüsü, bir evliya ölüsüydü” (Kemal, 1985: 79). Atın köylüler için çok büyük bir öneme sahip olması doğal olarak ona büyük bir saygıyı da beraberinde getirmiştir. Bu bakımdan atın ölmesi köylüde derin bir acı hissettirir. Normal bir insanı kaybetmişçesine üzüлp onun için cenaze töreni düzenlerler. Bu esnada da büyük bir saygı gösterilir. Çukurova'ya her yıl inerken atı kullanmaları, köylüler için hayati önem taşımaktadır. Ali'nin anası olan Meryemce ve Koca Halil gibi köyün yaşlılarını, aynı zamanda yüklerini taşımakta kullanılan at, köylülerin işlerini kolaylaştırmaktadır. Göç esnasında zamanla yarışanların en önemli unsurları atlardır.

Yaşar Kemal'in ele aldığımız *Kimsecik* adlı roman üçlemesinde ise at, bir servet göstergesi olmuştur. Salman, babasını öldürüp dağlara kaçtıktan sonra geçimini sağlayabilmek için köye gelecek ve babasından kalan atları Zero'dan isteyecektir. Kendisinin bunda büyük payı olduğunu ve hepsini götürmek istediğini bildirir. Zero ise bu duruma oldukça sinirlenecektir. Sonuç itibari ile Salman Atların çoğunu alıp gider. Bazısını da satıp kazandığı paralar ile geçimini sağlamayı düşünmektedir.

At, soylu bir hayvan olması ve aynı zamanda yolculuk başta olmak üzere pek çok işe yaradığı için çok rağbet görür. Ancak her köylüde de bulunan bir hayvan değildir. Onun faydasından dolayı önemi artmış ve doğal olarak da değeri yükselmiştir. Köy ağalarında ya da durumu iyi olan köylülerde bulunur. Nitekim Salman'ın babası İsmail Ağa'da göç etmeden önce durumu çok iyi olan ağalardan biridir. Zorunlu göç sonucu ne var ne yok almaya çalışarak yola çıkmış elde olanları korumaya çalışmıştır.

Yaşar Kemal, ata verdiği değeri pek çok eserinde gösterirken bazı durumlarda ise atı bir obje olarak ele almıştır. Yine *Kimsecik* adlı roman üçlemesinde Salman'ın birtakım cinsi duygularını tatmin etmek için tayları kullanması da bunun göstergesidir. Salman, Mustafa'nın varlığını sürekli kıskanmış ve babasının ona büyük bir ilgi ve hayranlık duymasını kendine yedirememiştir. Bu büyük kıskançlığın ve kendini dışlanmış hissetmenin vermiş olduğu hislerle samimiyeti ve dostluğu atların yavrularında aramıştır. Çoğu zaman kimseye belli etmeden ahıra giren Salman, roman içerisinde sıklıkla geçen al taya cinsi duygular bağlamış ve onunla birliktelik yaşamıştır. Bunu sürekli yapmasından dolayı da köylülerin özellikle çocukların dikkatini çekmiş ve Salman'a olan korkuları da daha da artmıştır. Mustafa ve Memet şüphelendikleri bu durumdan dolayı Salman'ı sürekli takip etmiş ve onun ahıra girmesinden sonra ahırın ufak tefek deliklerinden onu gizlice izlemişlerdir. Bu durum zamanla köye yayılmış ve pek çok köylü Salmanın ahıra girmesinden sonra çatıdaki yerlerini alıp onu gizlice izlemişlerdir. Hatta bir seferinde Salman bu durumun farkına varır ve onları bir yere toplar elindeki bomba ile onları yok etmeyi bile düşünür.

At, dört ayaklı hayvanlar içerisinde kültürümüzde de yeri olan en önemli hayvandır. Bu bakımdan pek çok dönemde eserlere malzeme kaynağı olmuştur. Sosyal ve kültürel alanda da önemli olmasından dolayı eserlerde yerini bulmuştur. Bu öneminden dolayı şairler ve yazarlar tarafından at metaforlarının ve çağrışımlarının zenginliği dikkat çekicidir. Aynı zamanda telmih, teşbih, teşbih-i belîğ, tenasüp gibi söz sanatlarında da ata çokça yer verilmiştir. Halk edebiyatı, divan edebiyatı ve günümüz edebiyatı da dahil birçok dönemde önemini korumuş ve eserlerdeki yerini almıştır. Yaşar Kemal, atı en sadık dostlardan bilmiş ve eserlerindeki değerini ona göre yansıtmıştır. Gerek epik olarak gerek lirik olarak ele aldığı eserlerde ata yüklediği özelliklerle Türk toplumunun yaşantısını gözler önüne sermiştir. Özellikle Türkmen efsanelerinden oldukça fazla etkilenen Kemal, atları ile ünlenen ve pek çok savaşı kazanan efsane kahramanlarının at figürünü kendine has özellikleriyle anlatmıştır.

Köpek, eserlerde yer alan karakterlerin yakın dostudur ve onları koruması bakımından önemli bir yere sahiptir. "Yedi Uyurlar" diye bilinen Ashâb-ı Kehf hikâyesi İslamiyet'te olduğu kadar Hristiyanlıkta da pek çok kez anlatılmıştır.

Hikâye, Kur'ân-ı Kerim kıssalarından olmuş ve bu sebeple halk tarafından kutsallık atfedilerek sevilmiştir. "Kıtmir" adıyla bir köpek de söz konusu hikâyede önemli bir konuma sahip olmuştur.

Yaşar Kemal'in *Kanın Sesi* romanında köpek unsuru da en az kahramanlar kadar önemlidir. Kocabaş, Mustafa'nın değer verdiği aynı zamanda evlerinin korumalığını yapan bir köpektir. Mustafa kendine doğru gelenleri Salman'a benzetmiş onlar da Salman olmadıklarını söyleyince Kocabaş köpeğe başvurmuştur. Onun sayesinde Salman olup olmadıkları ortaya çıkacaktır: "Siz Salmansınız. Şimdi Kocabaş, sizin kim olduğunuzu bilir. Haydi Kocabaş, bunlar Salman ise parçala Kocabaş!.." (Kemal, 1963: 15). Salman'a karşı duyulan korku, köpek aracılığıyla az da olsa giderilmek istenmiştir. Mustafa, köpeğin kendisini Salman'a karşı koruyacağına inanmaktadır.

Mustafa'nın kimi zaman en sadık dostu olmuştur. Onunla konuşmuş, dertleşmiş ve kaybolduğunda ise ona gerektiği kadar değer vermediğini ve bu yüzden kendisini terk ettiğini düşünerek üzölmüştür: "Mustafa, yataktan kalktı, sallandı, Memet onun koluna girdi, köpeğin yanına vardılar. Köpek, onlar kapıyı açınca gözlerini açıp onlara baktı, silkindi, ayağa kalktı, kocaman gövdesiyle Mustafa'ya abandı. Mustafa, onun başını okşadı. Köpek, usuldan hırladı. Çocuk, onun başını kucakladı" (Kemal, 1963: 21). Yanlarından uzaklaşan köpeğin bulunması sonucu Mustafa ve arkadaşıyla köpeğin yaşadıkları, aralarındaki ilişkinin ne kadar sadıkane olduğunu göstermektedir.

Edebiyatımızda köpeğe verilen olumlu ifadelerle birlikte hakaret unsuru olarak da görmek mümkündür. Ancak Yaşar Kemal, köpeği bir dost bir yardımcı olarak daha çok kullanmıştır. Nitekim, roman kahramanlarından biri olan Mustafa'nın köyde beslediği köpeklerle yaşadıklarından bunu çıkarmak mümkündür.

Tavuk, kısıl yaşamda varlığını sürdüren evcil bir hayvandır. İnsanlık adına da çok da faydalıdır. Etinden ve yumurtasından faydalanılır. Yaşar Kemal, köy hayatının vazgeçilmezlerinden olan tavuğu köy betimlemelerinde kullanmıştır.

Yağmurcuk Kuşu romanında köyde tavukların az olmasının sebepleri şu ifadelerle açıklanmıştır: "Zero, köyden kurk tavuk bulup civev bastırmak istedi, öyle

ya tavuksuz ev olur muydu? Bir de öğrendi ki, bu köyde hiç tavuk yok. Gerçekten, şimdiye kadar bu köyde tavuk olmadığı nasıl gözünden kaçmıştı?” (Kemal, 1961: 110). Köyde tavuk azdı çünkü gökyüzünde kartallar var ve kartalların tavukları öldürmeleri söz konusuydu.

Kale Kapısı romanında ise tavuklar genellikle yem olarak kullanılmıştır: “Bundan sonra Mustafa, kendini bütünüyle Kocabaş köpeğe verdi. Ona, içini tereyağıyla doldurduğu bazlama dürümleri, yolunmuş yağlı tavuklar -tavukları Kuş Memet kesiyordu- yağlı kemikler, butlar veriyordu. Kocabaş’ın yalağının içi her zaman yalla ağzına kadar dolu oluyor, yalağın yanından yönünden de kemikten, et parçalarından, tavuk ölülerinden geçilmiyordu” (Kemal, 1962: 269). Köpeğe karşı duydukları ilgiden dolayı ve köpeğin onları koruyacağına olan inançlarından dolayı tavukları ona yem etmekten çekinmemişlerdir. Köpeği kendilerine bir ihtiyaç görüp diğer hayvanlarla onu beslemişlerdir.

Bununla birlikte tavuk, doğanın güzel bir parçası olmuş ve özellikle köy hayatının ele alınmasında kullanılmıştır. Köyün yapısı itibari ile tavuk beslenilmesine daha müsait olması bu durumun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Yaşar Kemal’in ele aldığımız eserlerinde de bu durumu görmek mümkündür. Tavuk, köy hayatında kullanılmış ve doğanın önemli bir unsuru olduğu eserlerde gösterilmiştir.

Eşek, yük taşınmasıyla bilinen ve bu özelliğiyle eserlerde yerini alan bir hayvandır. Roman kahramanlarının gündelik işlerinde onların en önemli yardımcıları arasında bulunur. *Kale Kapısı* romanında ölen keçilerin taşınmasında eşeğin kullanılmasından bahsedilir: “Keçileri öldüğünde bile yemiyor, ölmekte olan keçiyi daha önceden kesip etini eşek sırtında kasabaya götürüyorlardı” (Kemal, 1962: 186). İfadesinden de anlaşılacağı üzere eşek, taşımacılıkta kullanılmıştır. Köyden kasabaya gidişlerde taşınması gereken eşyalar çoğu zaman eşek aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bazı durumlarda ise binek olarak kullanılır. Özellikle Çukurova’ya yapılan göçler sırasında bu hayvan köylüler için oldukça büyük bir öneme sahiptir. Çünkü Çukurova’ya uzanan yollar uzun ve zahmet verici yollardır. Köylülerin ekonomik durumlarının da göz önünde bulundurulması sonucu binek hayvanlarının onlar için ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu bizlere gösterir.

Kanın Sesi romanında eŖeğin bir durumu Ŗu sözlerle betimlenmiŖtir: “Kalenin dibinde bir eŖeğin anırtısı geldi. CemŖid kaleye döndü. Döner dönmez de koŖmaya baŖladı. Biraz sonra eŖeğin yanına geldi. EŖek, kulaklarını dikmiŖ, ağızını kocaman kocaman amıŖ, kuyruğı dikilerek daha anırıyordu” (Kemal, 1963: 272). EŖeği, söz konusu yazarın eserlerinde yk hayvanı bazen de argo ifade olarak görmek mümkündür.

Horoz, bir kümes hayvanıdır. Kendine has bir tŖe sahiptir. KarŖı cinsi olan tavuğı göre boyun ve kuyruk kısımları daha uzundur. Kimi zaman cesareti kimi zaman da tŖ itibariyle eserlere konu olmuŖtur. Köy hayatının önemli hayvanlarından olan horoz, söz konusu eserlerde de kendine yer bulmuŖtur. *lmez Otu* romanında Meryemce, mer’e açlığını gidermek için daha önceden kesmeye kıyamadığı horozu tutup getirir. Ömer’in onu kesip piŖirmesini ister:

Ömer kalktı horozu Meryemce’nin elinden aldı, belindeki uzun erkes hançerini çıkardı, sağı ayağıyla horozun ayaklarına, sol ayağıyla kanatlarına bastı, keskin hançer horozun baŖını bir anda kopardı. Kesik baŖla horoz bir süre ortada hopladı durdu, azıcık yürüdü de... Sonra dŖt. Meryemce horozu aldı, bir anda yoldu, yıkadı, tuzladı. ‘Kimse kimsenin kismetini yiyemez.’ diyordu (Kemal, 1992: 312).

Meryemce, köyde tek baŖına kalmasından dolayı acıkmıŖ ve horozu gözüne kestirmiŖti. Ancak horozu yakalamasına ve aynı zamanda çok a olmasına rağımen ona kıyamayıp kesmemiŖti. Normalde onu yakalamak içinde epey uğıraŖmıŖtı. Sonrasında köye onu öldürmeye gelen mer ile karŖılaŖmıŖ ve uzun zaman kimseyi gremediğı ve sohbet edemediğı için onu sevgi ile karŖılamıŖtı. Önceden yakalayıp öldürmeye kıyamadığı horozu bu sebeple mer’e feda etmiŖti.

Sabahları erken uyanmanın da simgelerinden olan horoz bazen de adak yerine kullanılmıŖtır: “Ŗu Meryemce lmezse ben de kurban olarak bir koca horoz, hem de tellice, keseceğim” (Kemal, 1992: 175). İfadesinde olduğı gibi Ali’nin anası Meryemce’nin horozu adak olarak kullanmasına Ŗahit olmaktayız. Horoz, köy yaŖamının simgelerinden biri olarak yeri geldiğinde bu Ŗekillerle romanlarda bahsedilmiŖtir.

İnek, doğı ile zdeŖleŖmiŖ, hemen her Ŗeyinden faydalanan çok faydalı bir canlıdır. Etinden, sütünden, kemiklerinden, derisinden faydalanılır. Doğımdan sonraki ilk sütlerinden yapılan ağız denilen yiyecek *Yağımurcuk KuŖu* romanında

açıklanmıştır: “Kuzu sac kebabı, yoğurt, tarhana çorbası, ağız, oğul balı... Ağız, her zaman bulunmazdı, inekler doğurduğunda ilk sütünden yapılan bir çeşit kaymaktı ki tadı hiçbir kaymakta, yağda, sütte bulunmazdı. Belki de dünyadaki tatların en güzeliydi” (Kemal, 1961: 88). İfadesiyle ineklerden elde edilen ve bazı yörelerde ağız diye bilinen şifalı bir besinin varlığından bahsedilmiştir.

Kanın Sesi romanında da Mustafa'nın inekleri izlemesi şu sözlerle anlatılmıştır: “Huğ kamyş bir çitle ikiye ayrılmış, inekler, buzağılar öteki bölmeye konmuşlardı. Mustafa çitin deliğinden inekleri seyrediyordu arada sırada” (Kemal, 1963: 231). İnekler çoğu zaman köy hayatında beslenen, et ve sütünden faydalanılan hayvanlardır. Mustafa'nın ailesinin de bu hayvanları beslediği görülür.

Doğal hayatın en önemli hayvanlarından biri olan inekler hem yaşam tarzıyla hem de yaratılış özelliğiyle Yaşar Kemal romanlarına bu şekilde konu olmuştur. Bir doğa yazarı olan Yaşar Kemal, bu hayvanı doğa ve köy betimlemelerinde sıklıkla aynı zamanda başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Keçi, inatçı oluşuyla bilinir. Dağ ve tepelerin en dik yamaçlarına bile gidebilen doğal beslenen bir hayvandır. Yününden, etinden, sütünden faydalanılan bu hayvan *Kale Kapısı* romanında şu ifadelerle anlatılır: “Her evin beş on keçisi vardı. Onların yağları, sütleri, kılları geçimliydi. Av etlerinden başka hemen hemen hiç et bilmiyorlardı. Keçileri öldüğünde bile yemiyor, ölmekte olan keçiyi daha önceden kesip etini eşek sırtında kasabaya götürüyorlardı” (Kemal, 1962: 186). Cümleleriyle keçinin köy hayatında ne kadar önemli bir hayvan olduğu vurgulanmıştır.

Keçilerin faydaları kadar olumsuz yanları da görülmektedir. Özellikle ağaçların büyüme dönemlerinde yeni çıkan yaprakları yediklerinden tarımsal olarak kimi zaman da zararlı olabilmektedirler.

Kedi, eserlerde genellikle benzetmelerde kullanılmıştır. Merakının fazla olması bakımından roman kişilerinin benzetildiği bir hayvan konumundadır. *Yağmurcuk Kuşu* romanında bu örneklere rastlamak mümkündür: “Mustafa, bir kedi gibi arabanın her köşe bucağını kokluyor, arabadan iniyor, altına, tekerleklerin aralarına giriyor çıkıyordu” (Kemal, 1961: 282-283). Bu gibi durumlarda benzetme amaçlı kullanıldığı görülmektedir.

“İsmail Ağa, köye ilk yerleştikleri günlerde bir kedi merakıyla, köyü, köyün yöresini tek başına dolaşıyordu” (Kemal, 1961: 405). Kediler nankör olarak bilinmelerinin yanı sıra Yaşar Kemal romanlarında meraklı olma özellikleri kullanılarak kişi benzetmesi şeklinde kullanılmıştır.

Kuzu, koyunların yavrularına denir. Törenlerde, düğünlerde kuzu etinden ziyafet verilmesi yapılan işin ya da gelen misafirlerin önemini gösterir. *Kale kapısı* romanında da buna benzer örnek görülmektedir: “Onlar kalkar kalkmaz, Mehmet Efendi önlerine geçti: Sizi bırakmam, dedi. Kuzu kestirdim, kızarıyor fırında, rakı da var” (Kemal, 1962: 140). İfadesinde olduğu gibi kuzu, narin olma özelliği ile yeri geldiğinde roman içerisinde kullanılmıştır. Önemli görülen misafirler için de ziyafetlerin vazgeçilmez yiyeceği olmuştur.

Erkek sığıra denilen *öküz*, tarla sürmek için gücünden yararlanan iri bir hayvandır. İnsanların bazen tuhaf bakması ile bu hayvanın bakması arasında sürekli bir benzetme kurulur. Bunu *Yer Demir Gök Bakır* romanında da görebilmekteyiz: “Oğlan da Hasan’a şaşkınlıkla bakar. Gözünü dikmiş öküz gibi bakar. Ama hiç konuşmaz” (Kemal, 1976: 27).

Öküzün fiziki özelliklerinin de insanlara benzetildiği durumlar görülür. *Yağmuncuk Kuşu* romanında bu tarz bir benzetme mevcuttur: “Otomobilden iri, göbekli, öküz gözlü bir adam çıktı” (Kemal, 1961: 154). Öküz söz konusu eserlerde kabalığın, argo ifadelerin simgelerinden olmuştur.

Kuşlar

Kuş, edebiyatta önemli bir yer edinen hayvan türüdür. Teşbihlerde ve mecazlarda sıklıkla görülür. Daha çok canın benzetileni olan kuş, göğüs kafesinden çıkan ve uçup giden bir can olarak tasavvur edilir. Bazı kargalar gibi leşlere konmayan Hüma kuşları gibi iyi ve güzel gösterilir. Gökyüzünde çok yükseklerden uçan ve sevgilinin fırlattığı oklara benzetilir.

Kuş, “tasavvufta aşılması gereken bir merhale olan hayretin” (İpekten, 1997:133). Yani kâinatın ve eşyanın sırrına ermeye başlayan salikin şaşkınlık halinin benzetilenidir. Mecnun’a da benzetilen kuş, farklılık gösterir ve dünyalar ona dar gelir.

Eski edebiyatta sıklıkla kullanılan âşık terimi de kuş benzerliğinde kullanılmıştır. Âşık, yaralıdır ve kanadı kırıktır. Bu yüzden de diğer kuşlardan farklıdır ve istediği gibi uçamaz. Yine başka bir örnekte Dâvud peygamber ses tonunun güzelliği ile ön plana çıkar ve onun sesinden sonra kuşlar etrafına toplanır.

Şahin avcılığın sembolü, keklik sevgilinin benzetileni, karga kötü ses ve leş yemenin, bülbül aşığın benzetileni, baykuş uğursuzluğun, kartal gücün, güvercin sevgilinin, tavus güzelliğin, hümâ şansın, anka yalnızlık ve yüksekliğin sembolü niyetinde kullanılmışlardır.

Yaşar Kemal de eserlerinde kuş unsurundan yararlanmışır. *Yer Demir Gök Bakır* adlı eserinde Taşbaş, köylü tarafından ermiş ilan edilince evinin önüne gizemli bir kuş gelip konar. Bunu ise Taşbaş'ın ermişliğine yorarlardı: "Tam üç gündür Taşbaş'ın evinin önüne bir ak kuş konmuş kocaman bir ak kuş, kıpırdamadan duruyor. Ak kuş, iki kartal büyüklüğünde var. Bu kuş ne Toroslarda ne de Çukurova'da şimdiye kadar görülmüş değil. Bu ak kuşun bir gözü mavi bir gözü altın sarısı" (Kemal, 1976: 274).

Mustafa ile arkadaşı Kuş Memet'in kartalların saldırısına uğraması ve onları kurtarmaya gelen ak kuşun varlığından bahsedilir. Yine başka bir yerde de Taşbaş isimli karakterin ermiş rolü ile üstlendiği rollerde güvercin unsuru da kullanılmışır. Taşbaş'ın güvercin kılığına girerek düşmanın evine gittiği ve onunla konuştuğu anlatılır: "Bir gece bir ak güvercin donuna girmiş Taşbaş Efendimiz, varmış Adil'in penceresine konmuş. Adil pencereyi açmış ki ne görsün! Orada bir ak güvercin durup durur, gözlerinden de ateş saçar. Güvercin dile gelmiş..." (Kemal, 1976: 274).

Taşbaş'ın ölümünde de yine kuşlar rol almış ve binlerce kuş gelip onun cenazesine katılmışır. Mezarının üstüne konarak Taşbaş'a olan bağlılıklarını göstermişlerdir.

Kuşlar, Yaşar Kemal'de çok önemli bir yer edinmiş olacak ki romanın ismine (*Yağmurcuk Kuşu*) ve roman kahramanı olan Mustafa'nın en yakın arkadaşına (Kuş Memet) ad olmuştur. Mustafa, arkadaşıyla çok değişik bir kuş olan yağmurcuk kuşunu yakalamakla meşgul olur. Sürekli olarak kuşların yanına gitmeleri ve onlarda bir sır bulunduğuna inanmaları romanı etkili kılmaktadır.

Onlara göre kuşların bir padişahı vardır ve değişik zamanlarda onlara görünür. Bunu da bir sır olarak saklarlar. Mustafa, bunu bir gün annesine anlatınca sırrın bozulduğuna ve bu sebepten kuşlar padişahının yanlarına gelmediğine inanır.

Yer Demir Gök Bakır romanında ise Hasan'ın sürekli peşinde olduğu bir mavi bir kuş vardır. Köyün içinde bulunduğu sıkıntıdan bir nebze kurtulmak için Hasan kendisini mavi kuşa vermiştir. Tüm köylü Adil Efendi'ye olan borcun korkusunu yaşarken Hasan bu korkuyu bertaraf edebilmek amacıyla kuş sembolü olan mavi kuşu kullanır. O kuşa birtakım kutsallık ile donatır. O kuşlardan bin tane yakalanıp köyün çevresine dizilirse uğursuzluğun ortadan kalkacağına bazen de nazarlık olarak kullanıldığında takan kişiye nazar değmeyeceğine inanır. Fakat bunu da yapabilecek tek kişi olarak Koca Halil'i görür. Ancak Koca Halil eskisi gibi değildir ve iyice yaşlanmıştır.

Kartal, Türklerin milli simgelerinden biridir. Eski Gök Tanrı dininde de görülmüştür. Çeşitli tradisyonlarda kendisine kutsallık atfedilen ender kuşlardan biridir. Bazı geleneklerde ise gök ile yer arasında hızla gidip gelebilen gücün göklerdeki simgesidir. Bununla birlikte çift başlı kartal figürü de birçok farklı kültür tarafından sahiplenilmiştir. Bazı devletlerin bayrağında, bazı kent ve kuruluşların da armalarında yer almıştır. *Ortadirek* romanında Yaşar Kemal, kartallara ululuk atfeder: "Ak kaya her bahar çiçekle donanır. Bahçe gibi. Üstünde ulu kartallar döner" (Kemal, 1974: 51).

Yer Demir Gök Bakır romanında ise kartalların gökyüzünde uçuşlarını, oyunlarını anlatan bilgilere yer verilmiştir:

Taşbaş bakar ki, gökten süzülen kartallar doğru yeşil gölün içine... Gölün üstü, dört bir yanı, dört bir yanındaki kayalıklar, gökyüzü kapkara, kartaldan gözükmüyor. Ortalığı kanat sesleri, çığlıklar doldurmuş. Öğleye kadar bu böyle sürüyor. Kartallar süzülüp gelip, göle giriyor, yıkıyorlar, sonra da gidiyorlar. Sonra gökte, kayalıkların sivrisinde kartalların oyunu başlıyor. Bin kartal birden yumuluyor, yuvarlak bir top oluyor, korkunç bir fisiltıyla gökyüzünden yeryüzüne doğru, kurşun hızıyla iniyor. Yere bir on beş yirmi metre kala kanatlarını açıp doğruluyor. Bu hızla kendini toparlayamayıp yere çakılan kartallar da oluyor. Buradaki kartal ölüleri, çoğunlukla böyle ölmüş kartalların ölüleridir (Kemal, 1976: 196).

Ölmez Otu romanına baktığımızda ise Memidik, bir cinayet işlemiştir. Romanın büyük bir bölümünde ölünün nasıl yok edilişi işlenir. Bazen kuyuya atılır

bazen yakılmaya çalışılır. Sonunda ölüyü gömer. Memidik, sürekli yakalanmanın korkusunu içinde yaşar. Bu durum ise kartalların yarattığı kasvetli bir ortam ile yansıtılmaya çalışılır: “Elleri pamukta gözleri kartallarda... Tüten, ipileşen, kavuran, göğündüren sıcaklığın içinde bomboş olmuş dumanlı gökte kara lekeler gibi olmuş kartallar gidiyorlar, geliyorlar, yakınlaşıp uzaklaşıyorlar ama durmadan çoğalıyorlar. Ağır ağır, güneşte kapkara lekeler, dönüyorlar. Ve Memidik onlara baktıkça yüreği ağzına geliyor” (Kemal, 1992: 106). Bu olayda yaşanan korkuyu yansıtan kartal unsurudur. Onların hareketleri Memidik’in yaşadığı korkunun resmi olmuştur.

Yine buna benzer bir başka durumu da *Kimsecik* serisinde görmek mümkündür. *Kale Kapısı* romanında Salman, babasını hançerledikten sonraki süreci ele alınır. Ne yapacağını bilemez bir şekilde oradan oraya dolanır. Kafasında sürekli cinayet anı vardır. Babasının adamları da peşine takılmıştır bu arada. Bu telaş anı da kartalların varlığıyla daha da belirginleştirilir: “Bir süre ılık içindeki dağın doruğu çevresinde kaynaşan, telaşlı uçuşan kartallara daldı. Şimdi başında bu bela olmasa varsa doruğa, şu gecen aydınlığı içinde yüzen kartallara gelha eylese kurşunu, gelha eylese... Nasıl da tenger menger düşerlerdi yukarıdan aşağıya, kayalıkların üstüne...” (Kemal, 1962: 10-11). Salman nasıl ki bir telaş içerisinde ne yaptığını bilmez ise o an ki gökyüzündeki kartallar da aynı Salman’ın içine düştüğü durum gibi betimlenmiştir.

Güvercin, özgürlüğün simgesi olan bir kuş türüdür. *Yer Demir Gök Bakır* romanında köylülerin borçlandığı Adil Efendi’nin köye gelişi ve köylülerden parasını alması şu benzetme ile açıklanır: “Bugün değilse yarın Adil Efendi gelir. Hem de nasıl gelir? Koca bir kartal bir sürü güvercinin içine nasıl dalarsa güvercinler tüyleri saçılarak can havliyle oraya buraya nasıl kaçışırlarsa Adil Efendi köye öyle dalecek. Gelecek, evlerdeki son iğneyi bile alıp götürecektir” (Kemal, 1976: 80). *Kale Kapısı* romanında ise Mustafa’nın babasının kendisine oyma sandık yapmasını ve güvercinlerin o sandığa konulmasını şu sözlerle ele alır: “Babasının sağlığında Mustafa’ya cevizden oymalı üç tane sandık yapmıştı. Birisinin üstünde ulu bir ceviz ağacı vardı, esen yele dallarını bırakmış, koyağa aşağı sünmüş gitmişti. Üstünde, yanlarında güvercinler uçuşuyordu. Hepsinin de sütbeyaz olduğu belliydi” (Kemal, 1962: 174).

Ortadirek romanında Ali'nin güvercinlere olan ilgisi ve güvercinlerin betimlemesi şu sözlerle aktarılır:

Uzaktan bembeyaz bir güvercin sürüsü kalktı. Bir top köpük gibi gökyüzüne savruldu, kayalıklara indi. Ali, güvercin dedikleri yarattığı severdi. Aklığını, gökte sürünün açılıp kapanmasını severdi. Şu anasının derdi olmasaydı, düşüncesi bir zaman şu güvercinlerin ardınca gider, sıcak tarlalara, portakal bahçelerine, göğün mavisi altında tatlı, güzel ne varsa oraya inerdi (Kemal, 1974: 162).

Güvercinler, romanlarda sevilen varlıklar olarak gösterilmiştir. Güvercinlerin hareketleri bazı durumlarda insanların özelliklerine benzetilmiştir. Bazı durumlarda ise uçuşlarının betimlemesi yapılmıştır.

Bülbül, sesinin ve görüntüsünün güzel olması sebebiyle sürekli eserlerde yerini almıştır. Bazı durumlarda aşk metaforunun açıklanmasında kullanılmıştır. Güle olan sevgisinden dolayı sevgi temasının vazgeçilmez hayvanları arasında yerini almıştır. Sesi güzel olanların benzetildiği hayvan olan bülbüle, *Kanın Sesi* romanında Karacaoğlan'ın sesi benzetilmiştir: "Bölgenin en büyük aşığı Karacaoğlan bülbül avazlıymış" (Kemal, 1963: 468). Bülbülün sesinin güzelliği de burada vurgulanmak istenen bir özelliktir.

Yer Demir Gök Bakır romanında da insanın konuşması bülbüle benzetilmiştir: "Az önce yalanı atarken, yalanı atıp ocağımızı söndürürken bülbüller gibi şakıyordun" (Kemal, 1976: 260). Cümlelerinde gördüğümüz üzere Yaşar Kemal, ele alınan eserlerinde olduğu gibi bülbül ile roman kahramanları arasında ses özellikleri bakımından benzerlik kurmuştur.

Ortadirek romanında da bülbülün çalınan saza konması ve eğlenceye ortak olması dile getirilmiştir: "Babamın evinin şenliği, saz çalınca sazının üstüne bülbüller gelip konan Aşığım. Heeeeey turnalar!" İfadelerinde olduğu gibi bülbülün benzetme sanatında daha fazla yer aldığı görülür.

Keklik, genellikle etinin lezzeti için avlanan bir kuş türüdür. Hobi hayvanı olarak da bilinir. Kınalı olan türü daha yaygın olmakla birlikte çeşitli türküllere de konu olmuştur. Yaşar Kemal de eserlerinde bu hayvana yer vermiştir. *Ölmez Otu* romanında Hasan'ın, Taşbaş'a benzer birinin köye gelmesiyle yaşadıkları anlatılır. Daha önceden birlikte keklik avladıkları anılarını anlatırlar:

Keklikler gene uçtu. Sıcak bir güneş vardı. Çukurova güneşi gibi, insanın gözünü alıyordu, karlar ipileşiyordu. Senin battığın çukurdan gene havalandı keklikler. Bu sefer uzak gidemediler. Sen gene benden önce ulaştın kekliklere. Sen gelinceye kadar, ben kekliklerin başını bekledim. Sen gelince abanı kekliklerin üstüne attın. Abayı kaldırdık baktık ki altında altı tane keklik. Sonra keklikleri teker teker topladık. Tam kırk üç tane... (Kemal, 1992: 260).

Keklik, bazen eti içi avlanan bir av olmuş bazen de güzelliği sayesinde betimlenerek doğanın güzel bir parçası olduğuna dikkat çekilmiştir.

Kırlangıç, ele aldığımız romanlarda sıklıkla görülen bir kuş türüdür. Yaşar Kemal ele aldığı *Kale Kapısı* romanında kırlangıç, Mustafa ve Memed'in boş zamanlarında yanlarına gidip beslediği ve çok sevdikleri bir hayvan olarak kullanılmıştır. Kırlangıçları için kimi zaman çekirge avlarına çıkmışlar ve onun beslenip büyümesini sağlamışlardır. Köyde büyük bir kırlangıç fırtınası ortaya çıkmış, köylüler de bunu İsmail Ağa'nın ölümüne, uğursuzluğa ve bereketsizliğe yormuştur:

Kırlangıçların ardı arkası kesilmiyor, aşağıda ovanın üstünde kapkara bir bulut gözüktüyor, kara bulut göz açıp kapayıncaya kadar köyü buluyor, köyün içinde, dağın yamacında, kalede kaynaşan kırlangıçlara karışıyor, onlarla birlikte kuş yumağını biraz daha büyüterek dönüyordu. Kuşluk vaktine kadar aşağıdan böylece geldiler kaleyle dağın arasını doldurdular, yerde, gökte kayalıklarda kuştan iğne atacak yer kalmadı. Kayalar, kale, güneş kırlangıçtan gözükmeyiz oldu, karanlık bastı, göz gözü görmedi (Kemal, 1962: 66).

Normal şartlarda kırlangıç zamanı belirtmek için de kullanılmıştır. Bu tür kuşların göç etmeleri, üremeleri belirli zamanlarda gerçekleştiği için onların bu özelliği zamansal açıdan ifade edilmiştir. Kırlangıç, söz konusu eserlerde beslenen, sevilen bir hayvan olarak gösterilmiştir. Kimi durumlarda ise kırlangıç istilaları ile batıl inançlar hatırlatılıp yaşanılanların uğursuzluğunu bu sebebe bağlamak istenmiştir.

Leylek, uzun mesafelere göç etmeleriyle bilinirler. Leylekler; beyaz renkte, ince bacaklı, kırmızı gagalı kuş türüdür. Leyleklerin de diğer bazı kuşlar gibi belirli zamanlarda göç etmeleri ve üremeleri sebebiyle zamanı belirtmek için de kullanılırlar. *Ölmez Otu* romanında leyleklerin fiziki özelliğine değinilmiştir: "Uzakta uzun bacaklı, kırmızı gagalı leylekler tarlaların içinde salınarak oradan raya dolaşıp duruyorlardı" (Kemal, 1992: 112). Doğa unsurlarının hepsine büyük bir

özenle yaklaşan Yaşar Kemal, diğer canlılarda olduğu gibi leyleklerin de fiziksel özelliklerine değinmiştir.

Yer Demir Gök Bakır romanında da leyleklerin sürü ile gezdiğini ve çokluklarından dolayı neredeyse gökyüzünün kapandığı dile getirilmiştir: “Bir şeyler, bir leylek sürüsü, katarı hayalliyordu. Gökyüzünü ılık tatlı leylekler almışlar. Gök, Çukurova göğüdür. Leylekler tüm kapamışlar maviyi. Kocaman. Toros dağı kadar bir top hışıltı ışık içinde yüzüyor leylekler. Kınalı gagaları, ayakları...” (Kemal, 1976: 356). Leylekler de Yaşar Kemal romanlarında doğal güzellikleri ve kendilerine has özellikleriyle yerini bulmuştur.

Sığırcık kuşu ötücü bir kuş türü olmakla beraber yılın bazı zamanlarında tüylerinde beyaz benekler ortaya çıkar. Yaşar Kemal kuşun tüylerinde oluşan bu benekleri *Yağmurcuk Kuşu* romanında dış görünüşleri ile betimler. “Sığırcıklar; renkleri, yanardönerdeki ak benekleri baharda değişerek, bir gözükür sonra yiter giderler” (Kemal, 1961: 199). *Ortadirek* romanında sığırcıkla ilgili şu sözlere yer verilir: “Bir sığırcık gelir, evin köşesine yuvasını kurardı. Kapkara, ak benekli. Güneşte yeşillenir, karalanır, aklanırdı sığırcık. Yavruları yuvadan düşerdi çoğunluk. Yumuşacık. Avucumun ortasına koyar, incitmeden yuvasına götürürdüm. Gökyüzü kararırverirdi, bir zaman gelir, sığırcıktan” (Kemal, 1974: 141-142).

Sığırcık kuşları, ötmeleri ve doğal güzellikleri ile romanlarda yer bulmuştur. Kalabalık oldukları zamanlarda ise gökyüzünü tamamen kapatabilecek duruma geldikleri belirtilmiştir.

Turnalar, genellikle sazlık ve bataklık yerlerde yaşayan uzun boylu kuşlardır. Belli zamanlarda göç ederler ve bu sebeple de diyar diyar gezerler. Bundan dolayı da turnaların haber getirip götürdüğüne inanılmış ve türkülere de konu olmuştur. Doğa ile iç içe olan böyle önemli bir hayvanın da Yaşar Kemal romanlarına konu olması kaçınılmazdır. *Yer Demir Gök Bakır* romanında Kel Aşık’ın sazı eline alarak söylediği türküde turnalar geçmektedir:

Neden sonra Kel Aşık, sazı kucağına çekti, bir kere tele dokundu ve başladı. Uzun uzun saz çaldı. Birdenbire de kesti: Bugün kıssadan hisse almak günüdür. Heheey, tellice turnalar. Gözlerini kalabalığın üstünde gezdirdi. Kalabalık bir ağızdan: Heheey, tellice turnalar! Dedi. Dedem Karacaoğlu’nın, dedem Pir Sultan’ın, dedem Dadaloğlu’nun başı için, Heheey, tellice turnalar. Bugün de

dedem Kürt Aşığı Abdale Zeyniki'nin başı için... Heheey, tellice turnalar
(Kemal, 1976: 124).

Cümlelerinde olduğu gibi türkülerle özdeşleşen turnalar bu özelliğiyle romanlara da konu olmuştur.

Şahinler görüş özellikleri ile tanınan kuş türüdür. İnsan gözlerine oranla daha yüksek çözünürlük yapısına sahiplerdir. Bu özelliğinden dolayı da iyi gören insanlar için şahin gözlü ifadesi kullanılır. *Kanın Sesi* romanında “Mustafa içine büzüldü. Büyük bahçenin içinden oradan oraya gidiyor, dolaşıyor, ağaçların altına bakıyor, teker teker ağaçları dolaşıyor, şahin gözleri yöreyi, sararmış otların aralarını tarıyor, aradığını bir türlü bulamıyordu” (Kemal, 1963: 74). İfadeleri ile Mustafa’nın gözlerinin iyi gördüğü “şahin gözü” benzetmesiyle aktarılmıştır.

Kargalar zeki oluşlarıyla bilinen hayvanlardır. Kara kuş olarak da bilinirler. Sesleri de çirkin olduğundan pek de sevilmezler. Yol göstermekte yapılan yanlışlarda ya da herhangi bir olumsuz durumlarda bu hayvan örnek gösterilir. *Yer Demir Gök Bakır* romanında buna örnek cümleler verilmiştir: “Siz hep kötüye gidersiniz. Olmaza gidersiniz. Sizin kılavuzunuz karga demedim mi?” (Kemal, 1976: 162). Karga, Yaşar Kemal’de doğal bir kuş olarak kullanıldığı gibi mecâzi ifadelerde daha çok karşımıza çıkmaktadır.

Yarasalar, genellikle mağara gibi karanlık yerlerde yaşayan canlılardır. Nitekim Yaşar Kemal’in romanlarında da yarasalar mağaralarda geçmektedir. “Mağaraya doğru koşmaya başladı. Arkasından, tipi kırbaç gibi indiriyordu. Mağaranın içi yarasalarla doluydu. Salkım salkım asılmışlardı. İğrendi” (Kemal, 1976: 277). Mağaralarda ters şekilde asılı duran bu hayvanlar Yaşar Kemal romanlarında mağara dolayısıyla kullanılmışlardır. Ürkütücü halleriyle eserlere konu olan yarasalar söz konusu ele alınan eserde Mustafa’nın korkularını daha da fazla arttırmıştır.

Diğer hayvanlar

Yılan sembolü farklı mitolojilerde karşımıza çıkmaktadır. Pek çok halk anlatılarında, edebiyatta karşımıza çıkar. Yılan hem görünüş hem de yaratılış gereği olumsuz hislere sebep olur. Sürüngeen olmasından dolayı genellikle olumsuz benzetmelerde de kullanılır. Hain, sinsi, kötü karakterli insanlar için de benzetme

olarak kullanılan bir hayvandır. “Yahudi inancında kötülüğün sembolüdür. Hz. Âdem ile Hz. Havva’nın cennetten kovulmasının arkasında şeytanın yılanla iş birliği olduğu anlatılır. Bu sebeple yılan genellikle şeytanla, kötülüğe sevk etmeyle ilişkilendirilir” (Güneş, 2014: 42). İfadelerinden de anlaşılacağı gibi çok eskilerden bu yana yılan için olumsuz ifadelerin kullanıldığını görmekteyiz.

Yaşar Kemal, yılanların olumsuzluğundan ziyade onları doğanın bir parçası olarak görmüş ve birtakım hallerini kusursuzca betimlemiştir. *Ortadirek* romanında yılanların sevişmesini ve çiftleşmesini, birbirlerine sarılışlarını muazzam bir şekilde betimler:

... Belki yarım metre, bir metre havaya kalkıyorlar, sarmaşıyorlar, toprağa geri düşüyorlardı. Renkleri de gittikçe değişiyor, kırmızıya çalıyordu. Zaman geçtikçe, havada sarılıp toprağa düştükçe daha çok kızarıyorlar, daha çok yükseliyorlar, nerdeyse kuyruklarının ucuna dikilecekler... Ağzıları açık, dilleri dışarıda, uzamış; gözleri kıpkırmızı. Başları köz gibi kızarmış. Kırmızılık gittikçe aşağılara doğru yayılıyor... Düştüler, kalktılar, aktılar, geldiler, sarmaştılar. İki de bir de şap diye toprağa düşüyorlardı, yarı bellerine kadar her yerleri kıpkırmızı yalına kesmişti. (...) Belki de bu yüzden, yılanlar nar çiçeği zamanı, nar bahçesinde sevişirler. Bir korunmadır belki (Kemal, 1974: 315-316).

Yılanların bu sevişmesi Elif’in gözünün önünde geçiyor. Yılanların sevişmesini de gördükçe içinde bir şeylerin parladığını ve bu duygusunun derinden derine uyandığını fark eder. Buradaki betimlemenin görevi de açıkça netlik kazanarak kişilerin iç dünyasını bir şekilde yansıtır. *Kale Kapısı* romanında ise Mustafa’nın yılanı yakalama sırasındaki göstermiş olduğu gayret ve çektiği zorluk şu sözlerle anlatılmıştır:

Mustafa’nın yılanı doğru bir ok gibi atıldığını görüp irkildiler. Kuyruğundan yakaladım, diye bağırdı Mustafa. Yakaladım ama kayanın arasına girdi, çekiyorum çekiyorum çıkmıyor. Yılan yarısına kadar kayanın çatlağına girmiş, Mustafa asılıyor asılıyor çıkaramıyordu. Şişiyor! Vay anasını, bir şişti ki çıkmıyor. Dişlerini sıkıyor, asılıyordu. Onu kayanın yarığında çıkaracağım. Bir elime geçirmişim, hiç bırakır mıyım onu. Dizini toprağa dayamış yılanın kuyruğunu var gücüyle çekiyordu. Sonunda, yılanı kayanın çatlağından çıkaramayınca: Aşık Ali gel, dedi. Sen güçlüsün. Haydi! Birlikte asılahım. Aşık Ali korkarak geldi parmağının ucuyla sünmüş yılanı bir dokundu, ardından da yalına dokunmuşçasına elini hızla çekti (Kemal, 1962: 423).

Yılan, Yaşar Kemal için önemli bir hayvan olmuş, hareketlerini ve özelliklerini eserlerinde anlatma gereği duymuştur. Bu hayvana verilen önemi de

romanlarında ele aldığı ve sayfalarca anlattığı yılan çiftleşmelerinden, av olarak yakalanma maceralarından ve kuş yuvalarına girebilme çabalarından anlamaktayız.

Kurt, Türk edebiyatında Türk milletinin sembolü haline gelmiş çok önemli bir hayvandır: “Çoğu zaman güzel kızlara karşı ise aşırı bir eğilimleri vardır. Orta Asya Türk halk edebiyatında kurt, çoğu zaman erkektir. Büyük devlet kurmuş olan Türklerde, örnek olarak Göktürklerde ise kurt dişi, yani büyükannedir” (Ögel, 1998: 115).

Buradan hareketle kurt unsurunun önemi anlaşılmaktadır. Kurt paradigmasının geçmişine baktığımızda Göktürkler, Oğuzlar ve Uygurlarda da ne kadar önemli olduğu görülür.

Kurt onlar için birer yol gösterici olmuş, kimi zamanda “ululuk” yakıştırmasıyla ne yüce ve kutsal oldukları üzerinde durulmuştur. Bazen ise Türklerin soyunun kurtlardan geldiğini ele alan Türeyiş, Ergenekon gibi destanlara da rastlamak mümkündür.

Yaşar Kemal’in *Yer Demir Gök Bakır* adlı romanında Hasan ile arkadaşı Durmuş ormanlık alana gitmiş ve orada ısınmak için ateş yakmışlardı. Kurtların gelmesine karşı da büyük bir korku içerisindeydiler:

“Ya şimdi kurtlar gelir de hepimizi yerse?

Hasan: ‘Kurtlar ateşe gelmez.’ dedi, kesip attı.

Veli: ‘Gelir.’ diye dayattı” (Kemal, 1976: 151).

Romanda kurt motifi korku duygularını canlı tutmuştur. Ormanda yalnız kalmış çocuklar kurtarılmayı beklerken bir yandan da kurtların her an saldırısına uğrama korkusu içerisindeydiler: “Kurtlar neredeyse şimdi dökülürler. Çocuk etini kurtlar çok severmiş. Öyle söyler büyükler. Gözleri ışığa alışmış. Arkasına dönüp bakınca, kayanın üstünde uçuşup duran gölgeler görüyor. Bir de karanlıkta, kayaların aralığından sırttan kurtları, kurtların arkalarından durmuş eli tüfekli adamları...” (Kemal, 1976: 151).

Türk edebiyatında da kurt pek çok esere konu olmuştur. Millî Mücadele Dönemi edebiyatında *Dağa Çıkan Kurt*, *Ergenekon*, *Kurt Kanunu*, *Kurtlar Sofrası* gibi eserlerde kurt motifinin başarılı şekillerde kullanıldıklarını görürüz. Çocuk

edebiyatında ise “*Kırmızı Başlıklı Kız*” ve dünya edebiyatında “*Grimm Kardeşler*” gibi önemli eserlerde de bu unsura rastlayabiliriz.

Arı, insan ve doğa yaşamı için son derece önemli bir canlıdır. *Ortadirek* romanında Yaşar Kemal, arı ile ilgili şu ifadelerle yer vermiştir: “Orman dumana boğulmuştu, Bir yarım saat sonra bir top arı dışarı pörtleyivermişti çınardan. Ormanı arı almıştı. Bulut gibiydi orman arıdan” (Kemal, 1974: 170). Ormanların yapısı itibari ile hayvanlara barınak olan orman, arıların da doğal yeri olmuştur. Bir nevi orman mühendisi olarak bilinen arılar, ormanın doğal ortamında kovanlarını oluştururlar.

Yer Demir Gök Bakır, romanında arı dış görünüşüyle betimlenmiştir: “İşıltılı, yeşile, maviye, turuncuya çalan kanatlarıyla kırmızı kuşaklı arılar. Arının belden aşağısı iğnesine kadar incecik, sarı, yumuşacık tüyler içindedir” (Kemal, 1976: 164). Arıların doğaya katkılarının tartışılmaz olduğu gerçeğini kendilerine has yapılarıyla ele alınmıştır.

“Ötede, sevinçten çıldırmış bir arı, bir ağacın yöresini uğunan bir hızla vızıldayarak dünyayı inanılmaz bir vızıltıya boğarak habire dönüyordu” (Kemal, 1961: 357). İfadeleriyle *Yağmurcuk Kuşu* romanında yine arı ile ilgili cümleler yer almıştır.

Aslan unsuru, edebiyatta genellikle anlama güç bazen de heyecan katmak için benzetme sanatından da yararlanarak kullanılmıştır. Türkçe aslan kelimesine karşılık olarak Farsça şîr kelimesi kullanılmıştır. Bazen aşkın tarifinde bazen gücün gösteriminde bazen de övgülerde kullanılmıştır. Yaşar Kemal, *Yağmurcuk Kuşu* romanında aslan ifadesini insana benzeterek onun güç ve gösterişinden faydalanmıştır: “Ölüyü diriltir bu ilaç yavrum, korkma. Ölmeyeceksin, bir aya varmaz aslan gibi olursun, korkma” (Kemal, 1961: 96).

Kanın Sesi romanında ise Mustafa’nın annesi Zero, oğlunu gücü bakımından aslana benzetir: “Yavrum, Mustafa’m bu gece yarısı, bu şafağın alacasında insan hiç gittiği yeri bilmez mi, kim biliyor senin gittiğin yeri, bari gideyim de aslan oğlumun gittiği yeri ondan sorayım. Gideyim de sorayım bakalım aslan oğlum nerelere, hangi mağaralara gidiyor” (Kemal, 1963: 23). Aslan, Yaşar Kemal de gücün, gösterişin

sembolü olmuştur. Yapısı itibari ile güçlülüğün simgesi olan aslan teşbih sanatı yiğitliğin, cesurluğun ve gücün simgesi olarak varlığını daha da belli etmiş ve eserlere konu olmuştur.

Ayı ifadesi, genellikle kaba davranan, çevresindekilere zarar verecek şekilde hareketleri olan kişilerin durumlarını izah etmede kullanılır. Nitekim Yaşar Kemal, *Yer Demir Gök Bakır* romanında da bu unsura yer vermiştir: “Ulan ayı, sen burada efsaneler uydurup halkı kandırıyor ve halk bu çamur, bu zillet, bu karanlık, bu yoksulluk, bu cehalet içinde böyle yüzyıllar kalsın diye onlara kerametler gösterip büyüler yapıyorsun” (Kemal, 1976: 328-329).

Kale Kapısı romanında ise Mustafa’nın köpeği irilik açısından ayıya benzetilmiştir: “Çocuk koşturunca kocaman köpek de onun ardından bir tuhaf, bir iri ayı gibi sallanarak koşuyordu” (Kemal, 1962: 378).

Yaşar Kemal, ayıyı bazı durumlarda iriliği temsilen kullandığı gibi bazen de kabalığı ifade etmek amacıyla kullanmıştır. Doğanın eşsiz canlıları arasında görülen ayı faktörünü daha çok mecazi anlamlarda görmek mümkündür.

Balık unsuru doğa içerisinde varlık gösteren yaşam ve sağlık açısından da önemli bir hayvandır. Tarihsel süreç içerisinde çoğu zaman da şehir olarak kullanılmıştır. Kültürümüzde ise çoğu zaman bolluk ve bereketin kimi zaman da refahın timsali olmuştur.

Ortadirek romanında balıkla ilgili ifadelere yer verilmiştir: “Çiçek zamanı yer gök, aşağıdaki Çukurova toprağı, toprağın ekini, dibi balıklı, ısıltılı akarsuları, şehirleri, kasabaları, köyleri, insanların giyitleri, yüzleri, atları, arabaları, tozlu yolları, otomobilleri, yosun tutmuş pınarları, allanır gibi olur” (Kemal, 1974: 313).

Bazen de bir durumun basitliğini ve küçüklüğünü göstermede *Kale Kapısı* romanında olduğu gibi örnek olarak gösterilir: “Abbas Usta çok korkar” dedi, “O her şeyden korkar. Yerdeki karıncadan da sudaki balıktan da korkar” (Kemal, 1962: 124). Balık, güçsüzlüğün simgesi olmakla birlikte Yaşar Kemal romanlarında av hayvanı olarak da kullanılmıştır.

Böcek, doğal özellikleriyle eserlerde yerini bulmuştur. *Ortadirek* romanında Meryemce’nin böcek ile iletişim kurmaya çalışması görülür: “Yarılmış, diş diş olmuş

parmaklarıyla uğurböceğini okşadı. ‘Böcecik’ dedi. Meryemce anan sana kurban olsun böcecik. Ne var ne yok? Ahmet’imden bir haber? Avradı nasıl böcecik” (Kemal, 1974: 145). İfadeleriyle Meryemce’nin bir böcek ile konuşması içinde bulunduğu ruhsal durumun da habercisidir.

Ölmez Otu romanında ise Yaşar Kemal, böceğin bir özelliği olan hızlıca hareket etmesini betimlemiştir: “Çaykaranın üstünde kaygan böcekleri suyun yüzünde ölü gibi duruyorlar, gölgeleri çakıl taşlarının üstüne vuruyor, suyun dibini noktıyorlar. Sonra kaygan böceği ölü gibi dururken birden bu uçtan öbür uca görölmedik bir hızla kayıyor” (Kemal, 1992: 264). Böcek doğanın küçük bir parçasıdır ve kendi yaratılış özelliğine göre romanlarda yer bulmuştur.

Çekirgeler, özellikle sıcak iklim bölgelerindeki tarıma oldukça zarar verebilen hayvanlardır. Bitki örtüsü bakımından zengin olan yerlere yaptıkları istilalar ile bilinirler. Yaptıkları göç ile bitki örtülerine zarar verdikleri gibi ölüleri de çeşitli hastalıklara yol açabilmektedir. Eserlerde kimi zaman da olumlu yanlarını görmek de mümkündür.

Yer Demir Gök Bakır romanında bu istilalara ve çoklukları şu sözlerle açıklanmıştır: “Parlak güneşin altında çekirgeler, renk renk, boy boy uçuşuyordu. Birden gökyüzünü bir karanlık bulut gibi çekirgelerin örttüğünü gördü” (Kemal, 1976: 351). Kimi zaman çekirge yağmurlarının da görüldüğü doğa olayları çoklukları itibari ile ele alınmıştır.

Yazarın söz konusu diğer romanı *Yağmurcuk Kuşu*’nda ise çekirge sürüsü ve onlarla mücadele eden insanlar anlatılır: “Köyleri, kasabaları bu çekirge insan baskınına uğramış insanlar da silahlanıyor, bu açlar sürüsünün üstüne saldırıyor, onları kır ha kır ediyorlardı” (Kemal, 1961: 66). Yaşar Kemal, doğadan bahsederken çekirge sürülerine ve onların doğaya etkilerine yer vermiştir. Kimi zaman da bu hayvan, roman kahramanlarının diğer evcil hayvanlarına topladıkları birer yem olmuştur.

Deve gerek kuvveti gerekse de cüssesi itibari ile çeşitli benzetmelerde kullanılır. *Ortadirek* romanında Ali’nin atı olan Küheylan, cüsse olarak deveye benzetilmiştir: “Küheylanın yürürken ayakları ayaklarına dolaşıyordu. Çok yüksek,

sallı, deve gibi bir attı” (Kemal, 1974: 38-39). Bir çöl hayvanı olan deve, kendine has yaratılış özelliği ile yolculuk esnasında kullanılmış ve onun gücünden yararlanarak yük taşımacılığında etkili olmuştur.

Kimi zamanda *Yer Demir Gök Bakır* romanında olduğu gibi Hasan ile Ummahan’ın oyunlarına araç olmuştur. “Bir deve yapacağım,” dedi. “Bir deve ki hiç bozulmayacak. Devemi ağın ağacından öreceğim” (Kemal, 1976: 379). Bir çöl hayvanı olan deveye bile Yaşar Kemal romanlarında rastlamak onun doğa canlılarına verdiği değeri göstermektedir.

Domuz, görüntü ve yaşam tarzıyla pek sevilmeyen bir hayvandır. Tarımsal olarak da verdikleri zararlarla da bilinirler. Bu özellikleriyle *Yağmurcuk Kuşu* romanına konu edinilmiştir: “Sürüler halinde gezen yabandomuzları akşam olup da karanlık basınca yeni başağa durmuş çeltik tarlalarına akın ediyorlar, girdikleri tarlada hayır bırakmıyor, çeltikleri yerle bir ediyor yatırıyorlar, çamurun içine gömüyorlardı” (Kemal, 1961: 236). İfadelerinde de belirtildiği gibi domuzların tarımsal alanlara verdiği zararlar ele alınmıştır. Bu ise köylüleri ekonomik yönden oldukça etkilemiştir.

Söz konusu olan bu hayvan sosyal ve dini açıdan pek sevilmediğinden, kötü insanlar için benzetme olarak kullanılır. Bazen hakaret bazen de azarlama ifadelerinde kullanılmıştır. *Kale Kapısı* romanında bu örneğe yer verilmiştir: “O domuz soyu, yılan soyu Salman’ı da Zalımoğlu Halil öldürmüş” (Kemal, 1962: 400). İslam dini açısından eti haram olarak bilinen domuz, tüm olumsuzluklarına rağmen eserlerde yerini almış ve doğanın bir parçası olarak Yaşar Kemal romanlarında kendini göstermiştir.

Pek çok mitolojide ve kültürlerde geçen *geyik*, Anadolu, Hitit kültürlerinden Noel Baba’nın simgesi oluşuna kadar geniş bir yelpazede kullanılmıştır. Geçmişten günümüze kadar bir imge haline dönüşerek kült haline gelmiştir. Özellikle ağaç ile birlikte anılmış ve ana tanrıçaya yönelik sembol olmuştur: “Mitlerde ve efsanelerde rol oynayan kurban hayvanı olarak sunulan ya da büyü törenlerinde kullanılan ‘kutsal’ hayvanlarla ilgili uzun bir liste bulunmaktadır” (Roux, 2005: 16). Bu liste içerisinde de geyikgillerden bahsedilmiştir. Yer yer geyiklere söz konusu yazarın yer verildiği de görülür.

Ortadirek romanında geyik avından bahsedilir: “İsırganlılar oraya geyik avına giderlerdi. Gidip de gelmeyi çok. Geyik avı gereksiz bir iştir” (Kemal, 1974: 51). Geyik avının kolay bir av olmadığını ve gidenlerin genellikle amaçlarına ulaşamadıklarını bu ifadelerden anlamak mümkündür. Yazarın, bu av türüne de sıcak bakmadığını söyleyebiliriz. Geyiğin diğer türlere göre daha farklı boyutlarda görülmesi de bunda etkili olmuştur.

Yer Demir Gök Bakır romanın da ise geyiklerin bir ululuk bildirdiği, onları avlamanın uygun olmadığı ve geyikler ulusu Taşbaş’tan şu sözlerle bahsedilir: “İşte bu geyikler ulusu, Sarı Kız’ın kocası ulu Taşbaş bu bizim Memet Taşbaş’ın öz atasıdır. İşte bu yüzdendir ki, şu Toros köylülerince geyik vurmak günahdır. Neden ki dersen, geyiklerin ulusu bizdendir de ondan” (Kemal, 1976: 225). İfadelerinde olduğu gibi geyik, Yaşar Kemal romanlarında önemsenmiş, avı hoş görülmemiş ve diğer hayvanlara nazaran daha da kutsallık atfedilerek ele alınmıştır. Bu durum ise geyiğe ayrı bir önem kazandırmıştır.

Kaplan, güçlü ve iri bir hayvandır. Kedigiller familyasından olup etçil ve memeli bir hayvandır. Çoğu zaman, güç gösterisi amacıyla kişilere lakap olarak kullanılmaktadır. *Kale Kapısı* romanında Mustafa’ya anasının kaplan benzetmesine rastlamaktayız: “Anan sana kurban olsun Mustafa’m, sen Doğu Anadolu kartallarının, Van Gölü ejderhalarının yeğenisin, kaplanım” (Kemal, 1962: 115).

Yine *Yağmurcuk Kuşu* romanında kaplanın gücünün ön plana çıkmasını şu sözlerle anlıyoruz:

“- Attığı tohumu aldı zar zor, o da...

- Bu sürünce tarlayı, Kürt İsmail, yer gök ekine kesti.

- Kaplan girse sökemez.

- Sökemesin bakalım” (Kemal, 1961: 309).

Kaplan, romanlarda gerçek anlamda hayvan olarak kullanılmaktan ziyade daha çok benzetme amacıyla gücü belirtmede kullanılır. Güç ile kullanılırken cesareti de simgelemektedir.

Kaplumbağa, hareket olarak çok ağır ve dünyada henüz nesli tükenmemiş en eski hayvanlar arasında gösterilir. Bu yavaşlığından dolayı da bazı eserlere konu olmuştur. Doğada bulunan kaplumbağalar, özel bir tasarımla hayat sürmesi yazarların dikkatinden kaçmamış ve öznel betimlemelerle onların bu hayatları yazıya aktarılmışlardır.

Kanın Sesi romanında Mustafa'nın kaplumbağalar ile vakit geçirerek eğlenmesi anlatılmıştır:

Kıyıya güneşlenmeye çıkmış kaplumbağalar onun geldiğini görünce telaşla suyun içine dökülüyorlardı. Mustafa, balıkları bırakıp, kaplumbağalara nişan almaya başladı. Attığını vuruyor, bu da onu çok eğlendiriyor. Suyun yüzünde de kaplumbağalar vardı. Onları da nişanladı. Okun geldiğini gören kaplumbağalar, göz açıp kapayıncaya kadar suyun karanlığını bulup gözden yitiyorlardı (Kemal, 1963: 130).

Doğanın en sakin hayvanlarından olan kaplumbağalar da Yaşar Kemal romanlarında yerini bulmuştur. Onların yavaş ve sakin hayat sürmeleri eserlere renk katmıştır.

Bit, yaratılış itibarı ile küçük bir canlıdır. Bu özelliğine göre de bazı cümlelerde yer bulmuştur. *Yağmurcuk Kuşu* romanında da askerlerin uğradığı durum açıklanmıştır: “Bizim köyde ne kadar erkek varsa hepsi askere gitti, bir ben gitmedim. Hiçbirisi dönmedi. Sarıkamış’ta hepsini bit talamış, hepsini bit yemiş, diyorlar” (Kemal, 1961: 72). Sarıkamış olayına vurgu yapılan bu sahnede vefat eden askerlerin üzerinde bitlerin olduğu betimlenmiştir: “Ohhooo, öyleyse,” diye iyice yüzü asıldı Niyazi’nin, “ohhooo, öyleyse bizim Sarıkamış’ta bitlerin yediği doksan bin kişinin gözleri bir şölen olmuştur karıncalara, vay anam vay, bir şölen...” (Kemal, 1961: 139). Bit bazen kirli insanlara bazen de ölmüş insanlara dadanarak birtakım olumsuzluklara yol açar.

Sansar da yine ele alınan romanlarda görülen bir canlıdır. *Yer Demir Gök Bakır* romanında Memidik’in usta bir sansar avcısı olduğundan ve tüm Toros’taki sansarları tek başına yakaladığı anlatılır:

Koyunu, keçisi, atı, ineği yok amma elinde gül gibi zanaatı, avcılığı var. Şu Toros ülkesinde, kendi dediğine bakarsan, ondan daha iyi sansar tuzağı kuran yoktur. Şu koca Toros’un tüm sansarını bir tek kişi yakalamıştır o da Memidik. Memidik’e çakal Memidik diye,

çakala benzediği için dememişler, usta bir sansar avcısı olduğundan dolayı ona bu gereksiz lakabı takmışlardır (Kemal, 1976: 244).

Memidik'in sansarlara karşı fazlaca ilgisinden dolayı Memidik lakabını aldığını görmekteyiz.

Sinekler, genellikle yaz aylarında artış gösteren canlılardır. Sıtma gibi bazı hastalıklara yol açmalarıyla bilinirler. *Kale Kapısı* romanında sineklerin bu özelliğine yer verilmiştir: "Millet karnını doyuramıyor, şu Çukurova'da sıtmadan, sinekten, açlıktan ölüp ölüp gidiyor" (Kemal, 1962: 402). Bazı durumlarda ise küçümseme anlamında kullanılır. *Kanın Sesi* romanında bu duruma örnek kullanım vardır: "Bu adam değil Salman'ı, sineği bile öldüremez" (Kemal, 1963: 426). İfadesinde olduğu gibi bir sineği bile öldüremez derken sineğin küçük ve güçsüzlüğünden dolayı küçümseme yapılmıştır.

Solucanlar, toprak içerisinde yaşayan küçük canlılardır. İnsanların ona benzetilerek küçümseme anlamında kullanıldığına şahit oluruz. Nitekim Yaşar Kemal'in de *Kanın Sesi* romanında bu şekilde kullandığı yerler olmuştur: "Bunu senden beklemezdim Salman demek istedi bana. Oğluna böyle diyen bir adam onu solucan gibi görür mü, ona, oğlum sen bir hiçsin, der mi? Ama bana bir baktı, bomboş olmayan, yok olmuş bir şeye bakar gibi baktı" (Kemal, 1963: 280). Solucan, Yaşar Kemal için doğanın bir parçasıdır ve bazı durumlarda insanlara benzer yönü ele alınmıştır.

Tilkiler, kurnazlığı ile tanınan hayvanlardır. Zaman zaman insanların yaşam alanlarına girerek yiyecek ararlar. Doğada varlıkları oldukça fazla olsa da avcılık ve doğanın şartları neticesinde sayılarının düşmüştür. *Kale Kapısı* romanında tilkinin varlığı şu ifadelerle anlatılmıştır: "...Şimdi dağda keklikler, tilkiler yumuşacık tüyleri, uzun mor yıldır yıldır eden kuyruklarıyla uykudadırlar. Kuyruklarını kıvrıp üstlerine atmışlardır. Mustafa çok tilki görmüştü, onları uyurlarken bile görmüştü. Babası tabancasını çekmiş, atın üstünden uyuyan tilkiye, Mustafa terkisindeydi, ateş edecekken vazgeçmişti" (Kemal, 1962: 152).

Tilkiler, her ne kadar kurnazlığı temsil etse de güzel yaratılmış canlılardır. Yaşar Kemal de dış görünüşleri itibari ile bu canlıya eserlerinde yer vermiştir.

Çakal, genel itibari ile çok da sevilen bir hayvan değildir. Olumsuz durumlarda benzetme olarak kullanıldığı görülür: “Babanın ölüsünü çakal ölüsü gibi itler sürüdü” (Kemal, 1974: 33). “Ta ötelere çakal sesleri geliyordu. Belki yüz çakal bir araya gelmişti” (Kemal, 1974: 90). İfadeleriyle *Ortadirek* romanı çakala yer vermiştir.

Yaşar Kemal’in eserlerine baktığımızda doğa unsurlarını pek çok kez kullanarak eserlerinde doğaya yer açmıştır. Onun yaşam şekli de bu durumun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Yaşadığı coğrafya gereği sürekli doğal yaşamda bulunan Yaşar Kemal, romanlarında yer vermek üzere oldukça fazla malzeme toplamıştır. İyi bir gözlem yeteneğine sahip olmasından dolayı da doğa unsurlarını çok başarılı bir şekilde açıklamış ve kimi zaman da okuyucusunu içine alabilecek betimlemeler yapmıştır.

Doğa unsurlarını başarılı bir şekilde kullanan yazar, bazen en ince ayrıntıların bile üzerinde durmuş sayfalarca betimlemesini yapmıştır. Kimi zaman bir arının, böceğin hareketleri onun ilgisini çekmiş kimi zaman pamuğun olgunlaştığı haber veren dikenli bir döngüle bitkisi romanlarında yerini bulmuştur. Bazı durumlarda basit bir tarhana çorbasının bile yapılışı ayrıntılı bir şekilde anlatılmış bazen ise gökyüzünde çakan şimşegin, şiddetli fırtınanın ya da yağın yağmur ve karın şekli resmedilmiştir. Bunlar ise Yaşar Kemal’in hayal dünyasında şekillenerek okuyucuya sunulmuştur.

Onun için doğa sıradanlığın dışında hayatın kendisi olmuştur. Romanlarında ise doğayı kahramanları kadar önemsemiş ve doğaya değer vermiştir. Bu denli büyüleyici bir şekilde doğayı ele almasında büyüdüğü çevrenin de etkisi vardır. Çok küçük yaşlardan beri doğaya merakı olan yazar, bu merakını giderebilecek ortamı da bulunca kendisini çok iyi bir şekilde yetiştirmiş ve adeta doğanın uzmanı haline gelmiştir.

Küçük yaşlarında doğada tanıdığı kuşlar, bitkiler vs. ile arkadaşlık kurmuş onları kendine sırdaş etmiştir. Sonraları büyük kente gelince dahi bu alışkanlıklarını bırakmamış ve doğaya olan sevgisini kaybetmemiştir. Tüm tecrübelerini eserlerine büyük bir başarıyla aktaran Yaşar Kemal, toplum adına gerçekleştirmiş olduğu bu

hizmetini ölene dek sürdürmüştür. O sadece bir yazar, gözlemci değil aynı zamanda Türk edebiyatının doğa bilgisi öğretmeni olmuştur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ

Çalışmanın ilk bölümünde doğa kavramı açıklanarak doğanın romana yansımaları hakkındaki bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra, doğa konusunun Türk romanında yer bulmasındaki süreç tarihsel olarak ele alınmıştır. Ardından Yaşar Kemal'in söz konusu romanları hakkında genel bilgilere yer verilerek bu romanların özetleri yapılmıştır. Sonrasında bu romanlarda geçen doğa kelimeleri tek tek ele alınarak açıklanmış, doğa ile ilgili olan unsurlar, bitkiler ve hayvanlar olmak üzere ayrı başlıklar altındaki kelimelere yer verilmiştir. Doğayı yaşayan ve eserlerinde yaşatan en önemli yazarlardan biri olan Yaşar Kemal'in altı romanından hareketle, doğanın onda bıraktığı izlenimler, genel kanılar ile verilmeye çalışılmıştır.

Doğa; insanlardan bağımsız olarak kendini yenileyebilen, bünyesinde canlı ve cansız varlıklar bulunduran yerdir. Doğanın sürekliliği vardır ve yıllar geçse de kendi varlığını kaybetmeden devamlı yenilenir. Bu muazzam döngü, yıllardan beri bilimin dikkatini çekmiş ve devamlı araştırma konusu olmuştur. Pozitif bilimlerin bir nevi büyük bir açık hava deney yeri olan doğa, pek çok bilimin inceleme alanına girmiş ve yapılan çalışmalar ile doğanın ne kadar mükemmel oluşumlara sahip olduğu ispatlanmıştır.

Doğanın, insanoğluna faydasını saymakla bitiremeyiz. Üstelik insanın ona verdiği zararlara rağmen. Zarara uğratılıp yok edilmediği sürece doğanın insana faydası bitmeyecektir. Ormanlarıyla hayvanlara barınak olmasından insanlara yiyecek sunan ağaç ve bitkilere kadar pek çok alanda insanlığa hizmet sunan doğa, yaşama doğrudan katkı sağlamıştır. Bir döngü ile toprağı sulayan sonra buharlaşarak havaya karışan ardından bulutlar vasıtası ile yağmur olarak tekrar doğaya inen su, tüm canlı yaşamı için olmazsa olmazdır. Bu gibi unsurları barındıran doğanın ne kadar büyük bir öneme sahip olduğu ortadadır.

Doğayı ele alıp inceleyen ve eserlere konu eden sanat dallarından birisi de edebiyattır. Doğanın içinde barındırdıkları hayvanlar, bitkiler, mekânlar, coğrafi yerler vb. gibi unsurlar edebiyatın en önemli konularından olmuştur. Doğa betimlemeleri kimi zaman eserlere renk katmış kimi zaman da eser kahramanlarının psikolojilerini belirtmede önemli bir faktör olmuştur. Hatta çok önce dönemlerde

doğaya daha farklı anlamlar yüklenerek kutsallaştırılmıştır. Özellikle mit ve efsanelerde karşımıza çıkan bu oluşum, doğaya verilen önemin ve özenin göstergesi olmuştur.

Doğanın romana yansımaları ise roman kültürünün ortaya çıktığı dönemlere kadar gitmektedir. Hayatındaki izleri sürekli kaleme alarak yaşatma isteğine sahip olan insanoğlu doğaya da gerektiği değeri vermiş ve eserlere yansıtmıştır. Özgürlükçü düşüncenin önem kazandığı Rönesans ile kişiler, birtakım haklara kavuşmuştur. Doğaya hâkim olma düşüncesinin önem kazanması, bazı olanakların ortaya çıkması ile mümkün olmuştur. Artık klasik yöntemlerin dışında yeni yöntemlerin görülmesi daha fazla özgürlüğü dolayısıyla daha fazla konuyu edebiyata kazandıracaktır. Doğa ise bu gibi oluşumlarda yerini alarak edebiyata daha fazla girmeye başlar. Aydınlanma Çağı'nda ise bu daha da artış gösterir. Doğaya hükmedilmeye çalışılmış, düşünce hayatına doğrudan müdahale edilmiştir. Sanayi Devrimi'nden sonra ise doğanın bir makine gibi görülmeye başlanması doğal çevreye karşı gösterilen tutumu yansıtmıştır.

Türk edebiyatında ise doğa konusu edebiyatımızın en başından bu yana rastladığımız bir konudur. İslam öncesi sözlü edebiyat döneminde, halk edebiyatında, divan edebiyatında ve günümüz edebiyatında varlığını sürekli göstermiştir. İçinde bulundurdıkları ile geniş bir konu zenginliğine sahip olan doğa, sanatçılara ilham kaynağı olmuş bu sebeple en fazla ele alınan konular arasına girmiştir. Türk edebiyatında motif çeşitliliğinin de fazla olması sebebiyle doğa önem kazanmıştır. Bunlar da kimi zaman benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Doğaya ait bu benzetmeler de sanatçının ifade gücünü zenginleştirmiştir.

Yazarlar aşkı anlatırken bile doğayı göz önünde bulundurarak ele almıştır. Aynı zamanda edebi eserlerin pek çok konuda toplumun doğaya bakışından izler göstermesi de farklı görüşleri ortaya çıkarmaktadır.

Doğa konusuna çok fazla önem veren sanatçılardan birisi de şüphesiz ki Yaşar Kemal'dir. Ele almış olduğu eserlerinin tamamına yakınında doğaya ayrı bir önem vermiş ve en ince ayrıntılarına kadar doğanın betimlemesini yapmıştır. Yaşamış olduğu çevrenin de bu konuda önemi fazladır. Çünkü Yaşar Kemal, çocukluğundan beri doğa ile iç içe yaşamış ve doğanın özelliklerine hâkim olmuştur.

Eserlerine çok çeşitli doğa unsurlarını eklemiş gerek hayvanlar ile gerekse de bitkiler ile betimlemelerini göstermiştir. Okuyucularını büyüleyecek ve kendilerini eser içerisinde bulacak kadar muhteşem bir şekilde doğayı anlatmıştır.

Dağın Öte Yüzü üçlemesinde, Yaşar Kemal'in ailesinin, Birinci Dünya Savaşı sonrası baskılar sonucu Van'dan Adana'ya göç etmeleriyle Çukurova ele alınmıştır. Ekonomik sıkıntıların insanları getirdiği noktayı ve bu uğurda gösterilen mücadeleyi kültür, gelenek-görenek, bâtıl inançlar gibi kavramlar aracılığıyla bizlere ulaştıran Yaşar Kemal, toplumsal gerçekçilik anlayışıyla, halkın yaşamındaki izleri aktarmıştır. Yalak köyünde yaşananlardan hareketle sosyal adaletsizlik ve özgürlükten mahrum bırakılmış yaşamlar aktarılır.

Üçlemenin ilk kitabı olan *Ortadirek*'te pamuk tarlalarında çalışmak için bulundukları köyden Çukurova'ya inme esnasındaki verilen mücadele anlatılır. Her yaz döneminde yapılan bu göçlerde iyi tarla bulabilme endişesiyle birlikte bir umut da vardır. Geçin sıkıntılarının olması, veresiye mal satan tüccar Adil Efendi' ye biriken borçlar sebebiyledir. Bu yüzden Yalak köylülerinin erkenden yol alarak Çukurova'ya inmesi ve iyi bir tarla bulması şarttır. Buradaki köylüleri de en iyi şekilde yönlendiren her yıl olduğu gibi koca Halil'dir. Döngüle bitkisinin gözükmesiyle onun köküne bakan Koca Halil, pamuk toplama zamanının geldiğini anlar ve muhtara haber vererek köylülerin yola çıkmasını sağladı. Çukurova ile özdeşleşen pamuk bitkisinin roman içerisinde en önemli ekonomik kazanç olduğu aşikârdır. Toplanan pamuğun kalitesi ve çokluğuna göre kazanç elde eden köylüler o kışı rahat bir şekilde geçireceklerdir. Verilen tüm mücadele de bu sebeptedir. Gelen haber sonrası apar topar hazırlanmalar, yolculuk esnasında verilen çetin mücadeleler, karşılaşılan olumsuz doğa olaylarıyla birlikte içlerinde her zaman, sonrasında kavuşulması düşünülen rahatlığın umudu vardır. Uzunca Ali ve ailesinin özellikle de anası Meryemce'nin verdiği mücadele de romanın en önemli olayını oluşturur. Yaşar Kemal, zorluklarla yapılan mücadeleyi gözler önüne sererken umudu da gönüllerde yeşertmiştir.

Yer Demir Gök Bakır, romanında çaresizliğin ve korkunun Yalak köylüleri üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Çukurova'da istenileni elde edemeyen köylüler Adil Efendi'nin köye gelerek ellerinde avuçlarında ne varsa alıp götüreceğinden endişe

duyarlar. Borçlar ödenememiş, bu vesileyle çok büyük bir telaş ve korkunun içine düşen köylüler ne yapacaklarını bilemeyecek hale gelmişlerdir. Değerli gördükleri mal varlıklarını toprağa, ormana ve evlerin damlarına saklamak gibi yollara başvururlar. Bu korku ile günlerce Adil Efendi'nin köye gelmesini beklerler. Feodal bir rejimi temsilen ağa tarafından sömürülme ve bu sömürünün altında ezilen köylülerin dramı söz konusudur. Kendilerine bir sığınak arayan köylüler çareyi ermiş ilan ettikleri Taşbaş'ta bulur. Bu ise bir kaçışın, bir sığınmanın göstergesidir. İçine düştükleri ortamı unutmaya çalışan köylüler, kutsallık atfettikleri Taşbaş'tan medet ummaya başlamıştır. Yaşanılan iç çatışmalar, var olan inançlar ve geleneklerle birlikte harmanlanmıştır.

Ölmez Otu romanı ise sorunlarla karşılaşan insanların kendi düş dünyalarında çizdikleri yolda ne şekilde ilerlediklerini göstermektedir. Olayların çoğu, roman kahramanlarından olan Memidik etrafında cereyan eder. Bir cinayet sonrasında gelişen olaylar neticesinde, ölüm teması kendini gösterir. Bununla birlikte köylülerin tekrar Çukurova'ya inmeleri ve verilen mücadele ile yaşama tutunmaları ele alınır. Köylüler tüm dertlerini unutup tekrardan fazla pamuk toplama ve dolayısıyla daha fazla kazanmanın hırsına düşer. Taşbaş, mağaradan kaçma, donma tehlikesi atlatma, jandarmaların eline düşme gibi olaylardan sonra tekrar köye döner. Ancak başta ona gösterilen saygı artık yoktur. Ona "emmi" diye seslenen Hasan çocuktan başka kimse de onu tanıyamaz. Köylünün ortaya çıkardığı, kimi zaman Taşbaş'ın kendisini bile inandırdıkları ermişlik olayı artık alay konusu olmuştur. Büyük bir ermişlik şatafatından sonra garip bir şekilde hayata veda eden Taşbaş'ın durumu olayların menfaat ekseninde döndüğünü bizlere göstermektedir. Kötü zamanlarda sığınılan bir kalenin, iyi zamanlarda acımasızca unutulmuş gösterilmektedir. Köylüler de bereketli tarlalar bulmuş çoğu da iyi para kazanmışlardır. Beklenen umut sonunda gerçekleşmiş, durumlar düzelmiş ve kendilerine güzel giyecekler alarak mutlu olmuşlardır. Burada iki farklı karakterin ise rahatsız oldukları durum devam eder. İlki, anasını Çukurova'ya getirmeyen ancak akli sürekli onda kalan Uzunca Ali ve kendisine yaptıklarını unutmayıp sürekli intikam ateşiyle yanan Memidik. Ali, sürekli anasını hayal ederek ona kavuşmanın derdindedir. Kimi zaman onu evin kapısının eşiğinde oturmuş beklerken hayal etmekte kimi zaman ise onun öldüğünü, sinek ve böceklerin gözlerini oyduğunu düşleyerek daha kötü olmaktadır. Romanın

sonunda Meryemce'nin sonu bu düşlerden ibarettir. Gerçekte ona ne olduğu okuyucuya bırakılmıştır. Memidik ise, sonunda Muhtar Sefer'i öldürüp ve hapse düşecektir. Roman içerisinde şiddetlenen intikam hırsı artık amacına ulaşmıştır. Sevip âşık olduğu Zeliha ise onu yalnız bırakmayacak, ziyarete gelecektir. Böylelikle bir köy topluluğunun öç, aşk, yoksulluk, çaresizlik ve umutla dolu yaşam portresi Yaşar Kemal tarafından muazzam bir şekilde ortaya konmuş, yaşadığımız ülkeyi ve doğasını tanımanın en iyi yollarından birinin, kendisini okumak olduğunu bizlere kanıtlamıştır.

Üçlemede dini kavramların görülmesiyle beraber Tanrı'nın insan tarafından sorgulanmasına da şahit olmaktayız. *Ortadirek* romanında yolculuk esnasında atın ölümü sonrası Koca Halil'in, atın öldürülüp Meryemce'nin kalması durumunu sorgulaması ve Tanrı'nın ters işlerinin olduğunu belirtmesi bu durumun göstergesidir. Bununla birlikte Ali'nin namaza başlaması, dua etmesi bu vesileyle her şeyin yoluna gireceğine inanılması da görülür. Ayrıca Meryemce'nin Tanrı'yı insan gibi özelliklere büründürmesi, saç ve sakal ile tasvir etmesi romanda dini farklı boyutlara getirmiştir.

Dağın Öte Yüzü üçlemesinde toplumun ortaya koyduğu birtakım bâtıl inançlara rastlanır. Bir ceviz ağacının olağanüstü özelliklere sahip olduğuna inanılması ve ona çok büyük bir saygı gösterilmesi, aksi takdirde ağacın insanı çarpacağına inanılması görülür. Yine bunun gibi Taşbaşoğlu'na kutsallık verilip onun bir ermiş olduğuna ve köylülerin olumsuz psikolojilerini düzeltereğine inanılması söz konusudur. Bereketin olduğu dönemler, hastalıkların iyileşmesi hep Taşbaş'a bağlanır.

Roman içerisinde bir önemi kavram ise eşkıyalıktır. Savaşta cepheden kaçan askerlerin bağlandıkları bir iş olan eşkıyalık dönemin sorunlarını yansıtır. Savaşların uzaması ve bu sebeple maddi imkânsızlıkların boy göstermesi, köyün çoğu erkeğini bu yola sevk etmiştir. Savaştan kaçanlardan olan Koca Halil ve Meryemce'nin kocası İbrahim Aslan Ağa'nın çetesine katılır. Yine bir başka eşkıya ise Cötdelek diye geçer. Köylüler Çukurova'ya indiklerinde boş kalan köye girmeyecek ve bunu kendisine yakıştırmayacaktır. Bu sebeple köyün güvende olduğunu düşünen Ali, anası Meryemce'yi köyde bırakacak bu ise Meryemce'nin işine gelmeyecektir. Bu

durumun olmasını isteyen Ali'nin asıl amacı ise anası Meryemce'nin kendi hızını yavaşlatması ve onun kendisi için bir yük olduğunu düşünmesidir. Bu sebeple Ali, anasını köyde güvenli bir yerde bırakmak isteyecek ardından pamuk toplamak için yarışta olan diğer köylüleri geçmeye çalışacaktır. Çünkü onlar için erkenden yola çıkmak ve hızlı davranmak en büyük avantaj olacaktır. Bu nedenle de daha fazla pamuk toplanacak ve daha fazla para kazanılacaktır.

Yer Demir Gök Bakır romanında görülen bir diğer özellik ise toplumsal bir sorun olan özgürlüklerin kısıtlanması ve bunun sonucunda ise bir isyanın görülmesidir. Köyde Koca Halil'in öldüğü haberleri çıkınca ardından mevlit okutulur. Ancak onun öldüğüne inanmayan Meryemce, bunu dile getirince kimse ona aldırmaz etmez hatta oğlu Ali de ağzını kapatmaya çalışır. Bu olay bir özgürlük kısıtlamasıdır. Bunun sonucunda ise Meryemce, bir daha hiçbir kimseyle hatta köyün hayvanlarıyla bile konuşmaz. Aynı zamanda bir başkaldırı olan bu olay ile toplumun geldiği noktaya atıfta bulunulmak istenir. Recep ile Hüsne'nin birbirine olan aşklarını, köylülerden saklama gereği duymaları da benzer özellikler gösterir. İlişkilerinin resmileştirilmeden yaşanması da toplumsal yozlaşmanın bir diğer örneğidir. Toplumsal baskının etkisi altında kalmanın, birtakım özgürlükleri de engellediği vurgulanır.

Roman serisinin içerisinde zulüm ve sömürü sonucu halkta bir korkunun oluştuğu görülür. Adil Efendi'ye hemen herkesin borcu vardır ve kendisinde köylünün her şeyini elinden alma hakkını görmektedir. Bu şekildeki bir karakterin isminin "Adil" oluşu da düşündürücü olmakla birlikte ironik bir yaklaşımdır. Yeterli şekilde pamuk toplamadıklarında doğal olarak yeterli kazanç da elde edemeyen köylülerin, günlerce Adil Efendi'nin köye geleceğini ve her şeylerini alacağını düşündükleri görülür. Böyle bir olay Ağa-köylü çatışmasına örnektir. Burada söz konusu ortama başkaldıran kişi ise Taşbaş'tır. Hem böylesi bir düzene hem de devletin resmi gücünü kendinde gören muhtara karşı aynı zamanda feodalitenin sonucu olan katı otoriter sisteme boyun eğmemiş, kendine göre haklı gördüğü olayların peşinden gitmiştir. O, diğer köylülerden farklı olarak özgürlüğü ve kişisel hakları savunmuş, böylesi bir güç karşısında kendini ezdirmemiştir. Köylü sınıfının eleştirel ve sorgulayıcı yüzü olmuştur.

Muhtar Sefer karakteriyle o dönemin siyaset ve demokrasi anlayışına da vurgu yapan Yaşar Kemal, demokraside yaşanan sıkıntıları, bu karakter aracılığı ile sunmaktadır. Kendisini sülaleden kaynaklı muhtar görev ve köylülerin oylarıyla seçilmediğini belirten muhtar, otoriter ve baskıcı yönetim anlayışının temsilcisi olmuştur. Böyle bir yönetim anlayışına da Taşbaş ve Ali'den başka tüm köylüler boyun eğmektedir.

Toplumsal yozlaşmanın bir başka örneği ise cinsel duygular üzerinden verilmeye çalışılmıştır. Kır İsmail'in kızının evlenme vaadiyle dağa kaçırılması, başına gelen olumsuz durumlardan sonra Muhtar Sefer'in her cinsel tatmin duygularında bu kızı yanına getirterek başından geçenleri en ince ayrıntısına kadar anlatmasını istemesi ahlâki duyguların ne kadar yozlaştığını gösterir.

Kimsecik adlı üçleme ise çalışmamızda ele aldığımız bir diğer roman serisidir. Nehir roman özelliği gösteren bu eserde, Yaşar Kemal'in hayatından izler de taşıdığını görmekteyiz. Bu bakımdan yarı otobiyografik bir roman tabirini kullanmak yerinde olacaktır. Sözlü kültürün dilinden yararlanan aynı zamanda hikâye anlatıcılarına da yer veren Kemal, eser içerisinde efsane ve destanlara da yer vermiştir. Böylelikle yerellikten çıkarak evrensel boyutlara ulaşan yazar, kendi yaşadığı coğrafyadan hareketle toplumsal mesajlar vermiştir.

Yaşar Kemal'in diğer eserlerinde genellikle varlıklı ailelerden ziyade halktan kişilerin hatta ezilen sınıfın başkışiler olduğu görülürken *Kimsecik* üçlemesinde bu durumun tersini görebilmekteyiz. İsmail Ağa ve ailesinin durumu çok iyidir ve daha sonra savaş sebebiyle bulundukları yeri terk etmek zorunda kalmışlardır. Olaylar İsmail Ağa ve ailesinin etrafında cereyan eder. Savaş sebebiyle Van'dan Çukurova'ya göç etmek zorunda kalınır. Yolculuk esnasında yol kenarında yaralı ve kir içinde kalan bir çocuk bulunarak sahiplenilir. Evlatlık alınan bu çocuğun yıllar sonra İsmail Ağa'yı hançerlemesi, daha sonra ailenin öz çocuğu olan Mustafa ile arasındaki mücadeleler romanın konusunu oluşturur.

Varlık içindeyken yokluğa düşme, ardından tekrar varlığa erişme ve sonra tekrar yokluğa düşme gibi durumların görüldüğü üçlemede en fazla ön plana çıkan durum ise ölüm ve korkunun işlenmesidir. Babasını öldürdüğü gibi kendisini de öldüreceğine inanan Mustafa, roman boyunca içindeki ölüm korkusunu taşımaktadır.

Anası Zero'nun oğlundan başka kimsesi de yoktur. Bu yüzden onu her şeyden sakınır. Dolayısıyla Salman'dan gelebilecek tehlikelere karşı da tüm varlığını sarf eder. Romanda öne çıkan en önemli olaylardan birisi de korkunun üstüne gidilmek oluşudur. Yaşar Kemal bize, korkuyu yok etmenin, o korkunun üzerine gidilmekle mümkün olabileceğini göstermiştir.

Kimsecik üçlemesi birtakım farklılıklar gösterse de yazarın hayatından kesitler sunan bir eserdir. Roman içerisindeki Mustafa'nın anası Zero, kocasının ölümünden sonra kimseyle evlenmemiştir. Onun kendisine olan sadakatine bağlı olarak aynı şekilde davranmıştır. Ancak Yaşar Kemal'in annesi Nigâr Hanım, kocası Sadık Efendi'nin ölümünden sonra amcası Tahir Efendi ile evlenir. Yine aynı şekilde gerçek hayatta varlıklı bir aile iken babanın ölümünden sonra oldukça fakirleşmişlerdir.

Üçlemenin ilk eseri olan *Yağmurcuk Kuşu*, 1. Dünya Savaşı sırasında Van'dan Adana'ya olan göçü ve yerleşilen Hemite köyündeki maceraları ele alır. Yolculuk esnasında İsmail Ağa'nın anası hayatını kaybetmeden önce oğluna iki vasiyette bulunur. Zero'yu hiçbir zaman boşamaması ve asla bir Ermeni evinde kalmaması. Haşmet Ağa'nın tembihlediği adam Adana'da bulunur. Ancak o da onlara kalmaları için Ermeni tehciri nedeniyle boşaltılan bir evi gösterir. İsmail Ağa bunu kabul etmeyince yılanlar ve çıyanlarla dolu Hemite köyüne gönderilir. Bedava oturulacak bir yeri bile beğenmemesi Ermenilere karşı beslenen durumun göstergesidir.

İsmail Ağa, Hemite köyünü sever ve burada kalmaya karar verir. Uzun yıllar sonra Mustafa dünyaya gelir ancak evlatlık alınan Salman onu kıskanır. Kıskançlık duygusunun sonucu ortaya çıkar korku teması görülmektedir. Mustafa, Salman'dan gelebilecek tehlikelere karşı büyük bir korku duymaktadır. Aşırı kıskançlık görülen Salman ise bunalıma girmiştir. Babasını öldürdükten sonra dağa çıkar. Bunun sonucunda ise hem Mustafa'ya hem de tüm köye hayatı zehir edecek durumlar yaşatılacaktır. Mustafa, deliliğe varacak kadar sorunlar yaşamaktadır. Bu temanın işlenmesinden dolayı esere psikolojik roman gözüyle bakmak yerinde olacaktır. Eser içerisinde bulunan psikolojik tasvirler, yeni anlatım olanaklarını da beraberinde getirmiştir.

Kale Kapısı, serinin ikinci kitabıdır. Salman dağa çıkmış, köye çok büyük korkular salmaktadır. Üç çocuğun başlarının kesilmesi, Müslüm Ağa'nın öldürülmesi gibi olaylar köyü büyük bir korkuya ve çıkmaza sokmuştur. İsmail Ağa'dan kalan mirasa da konmak isteyen Salman, başçobanı öldürüp başını keserek Cemşid aracılığı ile köye astırır. Daha sonra köye gelecek ve hayvanlar üzerinde hakkı olduğunu savunarak hepsini götürecektir. Mustafa ise psikolojik sorunlar yaşayarak kimseye görünmeden mağaraya kaçıp izini belli ettirmemek istemişti.

Kanın Sesi romanı ise serinin üçüncü romanıdır. Burada ise Mustafa başta olmak üzere köyün çocuklarının korkuya yenik düşmediği ve korkunun üzerine gittikleri belirtilir. Mustafa'nın bu duruma kendi çapında aldığı tedbirler de vardır. Kimi zaman mağaralara kaçır. Kimi zaman da anasıyla birlikte kendisine silah eğitimi vermesi için Ali Çavuş'un yanına gider. Deli Poyraz'dan mermi alan Mustafa'ya atıcılık eğitimi verilir. Korkunun insana neler yapacağını ayrıntılı bir şekilde roman içerisinde görmek mümkündür. Bunlar yaşanırken Zero'nun evine de misafirlerin gelmesi, kiminin toprak kiminin Zero ile evlenmek kiminin ise yüklü miktarda para istemesi, böylelikle belli çıkarlar karşılığında Salman'ı vuracaklarını söylemeleri, korkunun ve çıkar ilişkisinin insana neler yaptıracağını açıkça göstermiştir.

Eşkivalık kavramı diğer üçlemede olduğu gibi bu üçlemede de karşımıza çıkmaktadır. Salman'ın dağa çıkması, bazı kişilerin başlarını keserek köye göndermesi, köye gelerek hayvanları kaçırmaları eşkıyalık tarzında olan hareketlerdir. Aynı zamanda Zero'nun eşkıya olan kardeşi Mahiro'nun (Zero'ya büyük bir altın kemer takmıştır) varlığı bu durumu göstermektedir. Yaşar Kemal'in o dönemlerde eşkıyalığın bir hayli fazla olduğunu ve o topraklarda beş yüze yakın eşkıyanın varlığından bahsetmesi de bu gerçeği yansıtmıştır.

Kimsecik serisinde intikam duygusunun da ağır bastığını hatta üçlemenin en büyük sorunu olan Salman belasını ortadan kaldırdığını görmekteyiz. Çok fazla bahsedilmeyen ancak olayın çözülmesinde etkili olan kişi Çoban Eyüp, Salman'dan gördüğü eziyeti unutmuyarak intikam ateşiyle yanar ve sonunda da Salman'ı öldüren kişi olur. Haksızlık ve zulmün bir gün karşılığını bulacağı verilmek istenen mesajlar arasındadır. Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki Yaşar Kemal, gerçek hayatta

kardeşini temsil eden Salman'a (Yusuf'a) hiçbir zaman kin gütmemiş ve bir röportajında da belirttiği gibi onu hep anlamaya çalışmıştır.

Salman'ın Ezidi bir çocuk olarak belirtilmesi Ezidi geleneğini de beraberinde getirmiştir. Zira Ezidiler, etrafına çizilen bir çemberden dışarıya çıkamaz içerde hapsolurlar. Romanda da mecâzi bir şekilde Salman'ın etrafına bir çember çizilmiş ve bunu çizdiğine inandığı kişi de kendisine taparcasına bağlı olduğu babasıdır. Çemberden kurtuluş olarak da babasının ölümünü görmüş ve cinayeti de işlemiştir.

Salman'ın karısı gibi gördüğü atıyla olan ilişkisi yine toplumun kanayan bir yarasına işaret edilmekte ve var olan durumu gözler önüne sermektedir. Bu durumdan haberdar olan köyün çocukları vasıtasıyla olay tüm köye yayılmasına rağmen, köylüler bu duruma fazla şaşırılmazlar bile. Durumu olağan bir şekilde karşılayan köylülerin bu tutumu günümüzde bile var olan toplumsal bir sorundur. Yaşanılan gerçekleri eserlerine yansıtmakta usta olan yazar, en küçük toplumsal sorunları bile eserleri aracılığı ile aktarabilmiştir.

Kimsecik üçlemesinde insana ve insan haklarına verilen değeri görebilmekteyiz. Bu gibi kavramlara eser içinde dikkat çekilmiş ve böylelikle Yaşar Kemal eserleri aracılığı ile bu kavramları gündeme getirerek aynı zamanda korumuştur. İnsan hayatına verilen önemi daha güzel bir yaşam için desteklemiş ve bunu da eserlerinde başarılı bir şekilde göstermiştir. Yaşar Kemal'in incelenen eserlerinde kadına ve kadın haklarına da değer verdiğini görmekteyiz. Nitekim *Dağın Öte Yüzü* üçlemesinde sözü geçenlerin başında Meryemce gelir. Erginlenme sürecine girmiş, pek çok şeyin danışıldığı, tecrübesi ve bilgisiyle öne çıkar. Ali'nin karısı Elif, saygınlığını yitirmeyen kocasına ve çocuklarına bağlı biridir. Yine Gözükararın Hatunu, bir ağa sıfatıyla karşımıza çıkmaktadır. Kadının toplumsal rolünün, olmasını istediği şekilde kullanmaya gayret göstermiştir.

Eserlerde birtakım düşsel, gerçeküstü olaylara rastlanır. Özellikle halk hikâyeleriyle güçlendirilen bu anlatım tarzı roman üçlemelerine farklı bir bakış oluşturur. *Dağın Öte Yüzü* serisindeki ermişlik mitinin kullanımı, halkın yaşantısıyla doğrudan ilişkili bir durumdur. Kullanılan efsaneler ise temelinde inanç unsurunu barındırdığı için köylünün yaşamını belirlemiştir. Dikkat edilmesi gereken bir diğer unsur ise, Yaşar Kemal'in eserlerinde vermek istediği fikirleri, birtakım simgeler

aracılığı ile somutlaştırarak vermesidir. Soyut kavramlar ya da varlıklar, belirli simgelerle eserlere taşınır.

Bir romancıdan öte, ozan, gözlemci, destancı olan Yaşar Kemal, diğer eserlerinde olduğu gibi ele aldığımız eserlerinde de gördüğü, duyduğu, bildiği şeyleri anlatmıştır. Bulunduğu toprakların kanayan yanlarını, insanların sorunlarını dile getiren sanatçı, olayları kendi çerçevesinden aktarmıştır. Ele alınan eserlerde toplumcu-gerçekçi anlayışın yanı sıra psikolojik tahlillere de yer vermesi, aynı zamanda bireyin iç dünyasına yönelip buna da modernizmi katması, ustalık gerektiren bir durumdur. Roman karakterlerinin bazılarının, gelişimlerinin ilerlemesi şeklinde ortaya konması modernlik anlamında bildungsroman özelliklerini sergilemektedir.

Eserlerinde kurgusalılıktan ziyade gerçek materyaller kullanan Yaşar Kemal, Marksist zihniyetin de etkisiyle toplumsal sorunlara yer vermiştir. Bu sorunlara yer verirken romanlarını sıradanlıktan kurtarmış ve olaylar arasına birtakım fantastik öğeler, destanlar ve mitsel unsurlar katmıştır. Toplumdan ve toplum sorunlarından hiçbir zaman yüz çevirmeyen Yaşar Kemal, yazmış olduğu değerli eserleriyle halkın sesi ve aynası olmuştur.

Doğayı, eserlerine çok iyi bir şekilde yansıtan Yaşar Kemal, doğayı ve insanı tüm boyutlarıyla kuşatan, bu kavramları bir solukta bütünleştiren bir kurgu ile yazmıştır. Toplumsal olarak görülen değişimleri, insanın iç dünyasında ortaya çıkardığı çatışmalarla yoğurup ortaya koyan yazar, gelenekselliğin vermiş olduğu birikim tecrübesiyle masal, destan, efsane, ağıt gibi sözel ürünlerle de yazılarını beslemiştir.

Türkçenin özünü, güzelliklerini ve inceliklerini kalemiyle gün yüzüne çıkaran Yaşar Kemal'in dilinin, Ceyhun Atuf Kansu'nun da yakıştırdığı gibi "çiçekçe" olması onun doğaya verdiği önemi gözler önüne sermektedir. Böyle bir "çiçekçe" dili okuyup anlamamanın da Türk edebiyatına ne kadar büyük bir katkı verdiği aşîkârdır. Edebiyatımıza kazandırdığı değerleri saymakla bitiremeyeceğimiz yazar, her zaman barıştan yana olmuş, bu durumu eserlerine yansıtmış; hep iyilikten, sevgiden ve kardeşlikten yana olmuştur. Doğayı, okurlarının iliklerine kadar

hissettirerek sevdirmiştir. Bu bakımdan, Yaşar Kemal'in ismi anılınca doğa akla gelir.

KAYNAKÇA

1. Çalışmaya Esas Olan Kaynaklar

- Kemal, Y.,2020. *Ortadirek-Dağın Öte Yüzü 1*. Yapı Kredi Yayınları, (20. Baskı), İstanbul.
- Kemal, Y., 2020. *Yer Demir Gök Bakır-Dağın Öte Yüzü 2*. Yapı Kredi Yayınları, (24. Baskı), İstanbul.
- Kemal, Y., 2020. *Ölmez Otu-Dağın Öte Yüzü 3*. Yapı Kredi Yayınları, (16. Baskı), İstanbul.
- Kemal, Y., 2020. *Yağmurcuk Kuşu-Kimsecik 1*. Yapı Kredi Yayınları, (14. Baskı), İstanbul.
- Kemal, Y., 2020. *Kale Kapısı-Kimsecik 2*. Yapı Kredi Yayınları, (11. Baskı), İstanbul.
- Kemal, Y., 2019. *Kanın Sesi-Kimsecik 3*. Yapı Kredi Yayınları, (10. Baskı), İstanbul.

2. Kitaplar ve Ansiklopediler

- Akalın, Şükrü Halûk ve diğerleri, 2011. *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Akay, H., 1998. *Servet-i Fünûn Şiir Estetiği*. Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Alkan, E.,2006. *Romantizm*. Varlık Yayınları, İstanbul.
- Andaç, F., 2002. *Yaşar Kemal'in Sözlerinde Yaşama*. Adam Sanat Yaşar Kemal Özel Sayısı, Sayı:6. İstanbul.
- Andaç, F., 2012. *Yaşar Kemal Sözü'nün Büyücüsü*. Kavis, İstanbul.
- Anday, M.C. 1996. *Rahatı Kaçan Ağaç: Toplu Şiirleri I*. Adam Yayınları, İstanbul.
- Andı, M.F.,1995. *Ara Nesil Şairi Mehmet Celal*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Atiker, E., 1998. *Modernizm ve Kitle Toplumu*. Vadi Yayınları, Ankara.
- Ayvazoğlu, B., 1995. *Güller Kitabı*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.

- Bahaeddin Ö., 1998. *Türk Gelenek ile Destanlarında Kurt*. Türk Mitolojisi, C.1, TTK Basımevi, 115 s, Ankara.
- Bakırcıoğlu, N.Z., 2013. *Başlangıcından günümüze Türk Romanı*. Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Banarlı, N. S.,1987. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Berkes F. ve Kışlalıoğlu M., 1999. *Çevre ve Ekoloji*. Remzi Kitabevi, 7. Bs. İstanbul.
- Boratav, P.N., 1991. *Folklor ve Edebiyat II*. 15 s, İstanbul.
- Bozquet, A., 2003. *Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor*. Adam Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul.
- Campbell, J. 1995a. *İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri*. (K. Emiroğlu Çev.) İmge Kitabevi, Ankara.
- Campbell, J., 1995b. *Batı Mitolojisi Tanrının Maskeleri*. (K. Emiroğlu Çev.), İmge Kitabevi, Ankara.
- Capra, F., 1992. *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*. (M. Armağan, Çev.), İnsan Yayınları, İstanbul.
- Cevizci, A., 1999. *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayınevi, İstanbul.
- Cevizci, A., 2001. *On Yedinci Yüzyıl Felsefe Tarihi*. Asa Kitabevi, Bursa.
- Collingwood, R.G., 1999. *Doğa Tasarımı*. (K. Dinçer, Çev.), İmge Kitabevi, Ankara.
- Çandarlıoğlu, G., 2013. *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, (2. Baskı), İstanbul.
- Çalışlar, A., 2009. *Tiyatronun ABC'si*. Say Yayınları, 200 s, İstanbul.
- Çavuşoğlu, M., 1986. *Kaside*. Türk Dili Divan Şiiri Özel Sayısı, TDK Yayınları, 415-417 s, Ankara.
- Denkel, A., 2011. *İlkçağ'da Doğa Felsefeleri*. Dorum Yayınları, İstanbul.
- Dilçin, C., 1992. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. TDK Yayınları, 123 s, Ankara.
- Dino G., *Kemal Gökçeli ile Karşılaşma: Yaşar Kemal'i Okumak*. Adam Yayınları, 30-31 s, İstanbul.

- Ekiz, O., 1984. *Namık Kemal-Hayatı, Sanatı ve Eserleri*. Gökşin Yayınları, İstanbul.
- Emil, B., 2009. *Son Dönem Osmanlı Aydını Mizancı Murad Bey*. Kitabevi, İstanbul.
- Ergin, M., 2008. *Dede Korkut Kitabı I*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ersoy, A., 2002. *Sanat Kavramlarına Giriş*. Yorum Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Eyüboğlu, B.R., 1986. *Resme Başlarken*. Olgaç Basımevi, Ankara.
- Gürsel, N., 2000. *Yaşar Kemal Bir Geçiş Dönemi Romancısı*. Everest Yayınları, İstanbul.
- Harari, Y.N., 2016. *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens*. (E. Genç Çev.). Kolektif Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Hasan, E., 1999. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Bizim Büro Basımevi, II. Baskı, 238 s, Ankara.
- İnan, İ., 2013. *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, (7. Baskı), Ankara.
- İpekten, H., 1997. *Eski Türk Edebiyatı, Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul.
- İyi, S., 2000. *Aydınlanma Sorunu*. Bedia Akarsu Armağanı, Hazırlayanlar Betül Çotuksöken ve Doğan Özlem, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Kafesoğlu, İ., 2010. *Türk Milli Kültürü*. Ötüken Neşriyat, (29. Baskı), İstanbul.
- Kaplan, M., 1991. *Nesillerin Ruhu*. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, M., 1994. *Şiir Tahlilleri II*. Dergâh Yayınları, 407 s, İstanbul.
- Kaplan, R., 1999. *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*. Akçağ Yayınları, 11 s, Ankara.
- Karabulut, M., 2013. *Cenap Şahabettin şiiri*. Kesit Yayınları, İstanbul.
- Karabulut, M., 2015. *Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Tabiat İnsan Ruhu İlişkisi*. 353. International Journal of Languages' Education and Teaching, Cilt 3, S, 3, (Aralık)
- Kaya, M., 2015. *Türk Romanında Destan Etkisi*. Kesit Yayınları, İstanbul.
- Kemal, N., 2008. *İntibah*. (Haz. Ahmet Soygür) Şule Yayınları, İstanbul.

- Kızılçelik, S., 2000. *Frankfurt Okulu: Eleştirel Teori*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Klee, P., 2006. *Çağdaş Sanat Kuramı* (Çev: Mehmet Dünder), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Kocadoru, F., 2015. *Alman Romantizmi ve Dehanın Yalnızlığı*. Çizgi Kitabevi, Konya.
- Koç, M., 2005. *Yeni Türk Edebiyatında Boğaziçi ve Boğaziçi Medeniyeti*. Eren Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz, R., 2004. *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme sorunu ve Kendine Dönüş İzlekleri*. Türksoy Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, R., 2014. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Grafiker Yayınları, (9. Baskı), Ankara.
- Livaneli, Z., 2016. *Gözüyle Kartal Avlayan Adam: Yaşar Kemal*. Doğan Kitap, İstanbul.
- Mondadori, A., 1981. *Sanat Tarihi*. (Çev. Hasan Kuruyazıcı, Üstün Alsaç). Görsel Yayınlar Ansiklopedik Neşriyat Ticaret ve Sanayi A.Ş.
- Moran, B. 2002. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Moran, B. 2008. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Naci, F., 2008. *Yaşar Kemal'in Romancılığı*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Okay, O., 1971. *Abdülhak Hamid'in Romantizmi*. Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Okay, O., 2005. *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Ögel, B., 1998. *Türk Gelenek ile Destanlarında Kurt*. Türk Mitolojisi, TTK Basımevi, s.115, Ankara.
- Öz, M., 1992. *Burak*. TDİA. Cilt 6. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 417 s, İstanbul.
- Pala, İ., 2005. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Kapı Yayınları, İstanbul.
- Ponting, C., 2000. *Dünyanın Yeşil Tarihi*. (A. B. Sander, Çev.). Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Püsküllüoğlu, A., 2019. *Yaşar Kemal Sözlüğü*. Arkadaş Yayınevi, (2. Baskı), Ankara.
- Şener, S., 2006. *Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi*. Dost Kitabevi, 325 s, Ankara.
- Uydu, M., 1995. *Türk-İslam Bütünleşmesi*. Hamle Yayınları, İstanbul.
- Uyguner, M., 1990. (Derl.), *Dadaloğlu*. Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Tansuğ, S., 1988. *Sanatın Görsel Dili*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yıldırım, D., 1998. *Coğrafyadan Vatana Geçiş ve Vatan ile Göç Ediş Problemi*. Türk Bitiği Araştırma-İnceleme Yazıları, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, Y., 2004. *Orhan Veli Kanık ve Garipçiler*. Toker Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, D., 2012. *Goethe'nin Doğa Felsefesi*. Sun Yayınevi, Ankara.
- Wellek, R. Ve Warren, A., 2013. *Edebiyat Teorisi*. (Ö.F. Huyugüzel, çev.) Dergâh Yayınları, İstanbul.

3. Makaleler

- Çüçen, A. K., 2006. "*Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökenleri ve Eleştirisi*", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (125), s. 25-34.
- Erdem, M. D., - Bölük, R., 2011. *Kaş (Antalya) Ağzı Ses Özellikleri Üzerine*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1, s. 411- 452.
- İmren, M., 2018. *Doğa Bizi Çağırıyor!*. Genç Bilim Tübitak.
- Gülşen, H., 2013. *Kurt Motifi Üzerine Bir İnceleme*. Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 39.
- Güneş, M., 2014. "*Evin Sahibi Hikâyesinde Yılanın Sembolik Anlamları ve Folklorik Unsurlar*". Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, (Çevrimiçi), <http://www.ytearastirmalari.com/DergiTamDetay.aspx?ID=182&Detay=Ozet> 7 Mayıs 2021
- Hastaoğlu Özbek, B., 2017. "*Namık Kemal'in Romanlarında Romantik Doğa Algısı*". Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, s. 151-163.

- İşler, E., 1999. "Voltaire ve Rousseau Etrafında Aydınlanma Çağı Fransız Yazını'na Bir Bakış", PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, 5, s. 48-54.
- Kaplan, M., 2010. "Yunus Emre ve Nebatlar". Türkiyat Mecmuası 12, 45-56.
- Karabağ, İ., 2015. "Aydınlanma İdeolojisinin Dile Yansımaları: J. C. Gottsched ve J. C. Adelung'un Dil Üzerine Düşünceleri". Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (15), s. 31-47.
- Kavas, K. R., 2013. Mimariyi "Dokumak": Anadolu- Batı Toros Göçerlerinde Çevre-Kültür İlişkisi. Bilig, Sayı 64, 231-258.
- Özgenç Erdoğan, N., Ertop, S., ve Özdemir, U., 2020. "Doğa ve İnsan İlişkisi Bağlamında Caspar David Friedrich'in Manzara Resimleri". Ulakbilge, 45, s. 172-183.
- Şahin V., Topdaş, F., "Toplumsal Gerçeklik Bağlamında Yaşar Kemal'in Dağın Öte Yüzü Üçlemesi." Journal of Turkish Language and Literature Volume: 2, Issue:1, Winter 2016, (463-482).
- Şirin, İ., 2007. Sadullah Paşa'nın 19. Asır Manzumesi Bağlamında Osmanlı'da Bilginin Toplumsal Tarihine Bir Bakış. Sosyoloji Dergisi, C. 3, 15.
- Roux, J. P., 2005. Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar. Kabalcı Yayınevi. İstanbul
- Topçu, H., 2021. Yaman Koray'ın "Mola"sında Doğa Algısı. Dergipark.org.tr
- Yaylı, H., ve Yalıkaya, R., 2015. "İnsan Doğa İlişkisi Tasarımında Radikal Dönüşüm: Derin Ekoloji". International Journal of Science Culture and Sport (Int JSCS) 3 (Temmuz): sa. (452-465)
- <https://dergipark.org.tr/tr/download/articlefile/91844> (Erişim tarihi:10 Ekim 2019)

4. Tezler

- Akdik, H.M., 2018. Modern Türk Edebiyatında Tabiat Algısı: Servet-i Fünûn Dönemi (1896-1901). Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Boztilki, Z., 2021. *Yaşar Kemal'in Romanlarında Semboller*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Çiftlikçi, R., 1993. *Yaşar Kemal: Yazar-Eser-Üslup*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Malatya.
- Deniz, S., 1992. *16. Yüzyıl Bazı Dîvân Şâirlerinin Türkçe Dîvânlarında Kozmik Unsurlar (Bâkî-Fuzûlî, Hayâlî Beg, Nev'î, Yahyâ Beg)*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 113 s, İstanbul.
- Erdoğan, H., 2014. *Dede Korkut Oğuznamelerinde Doğa, İnsan ve Mekân İlişkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Fırat, G., 2019. *Yaşar Kemal'in Romanlarında Coğrafya'nın Etkisi (Bir Ada Hikayesi 1-3, İnce Memed 1-4, Akçasazın Ağaları 1-2)*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Güvenç, A. Ö., 2009. *Yaşar Kemal'in İnce Memed Romanı Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Bir İnceleme*. YÖK Tez Merkezi, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Karaca, Ş., 1998. *Türk ve İslam Kültüründe At ve Ata Binicilik*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kaya, B. 2008. *Divan Şiirinde At*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kural, İ., 2008. *Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarında Seyahat*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, 21 s, İzmir.
- Onural, E., 2017. *Yaşar Kemal Romanlarının Zihniyet, Yapı, Tema ve Anlatım Bakımlarından İncelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Öner, S., 2016. *İslam Öncesi Türklerde Tabiat İnancıları ve Günümüze Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özkök, S., 2019. *Ahmet Haşim'in şiirinde Özne, Doğa ve Yersizyurtsuzlaşma*. Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Rahman, A., 1996. vd., *Uygur Örp-Adetliri*. Şincan Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, Ürümqi.

Şahin, Z., 2006. *Lev Nikolayeviç Gumilev'in Eserlerinde Geleneksel Türk Dini ile İlgili Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 50 s, Kayseri

Şen, M., 1987. *Haza Kitab u Baytarnâme*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Tursinniyaz, H., 2007. *Uygur Ayallirinin Tuğut Adetliri Üstide Tetkikat*. Şincan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 18-26 s, Ürümqi. ; Rahman, A.,1996. *Uygur Folkloru*.Akt. Soner Yalçın-Erkin Emet, KB Yayınları, 153 s,

Yıldız, A., 2002. *Halk Şiirinde Tabiat*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

5. Dergiler

Hece Dergisi, 2002. *Türk Romanı Özel Sayısı Cilt 1*. Hece Yayıncılık, Ankara.

6. Gazeteler

İpekçi, A., 1971. "Edebiyat ve Politika". Milliyet,

www.yaşarkemal.net/soylesi/decs/abdiipekci.html (erişim tarihi: 30.09.2015)